

EGYETEMES REGÉNYTÁR

MIKOR AZ ALVÓ ÉBRED

REGÉNY

IRTA

H. G. WELLS

FORDITOTTA

MIKES LAJOS

BUDAPEST,
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-18-3 (online)
MEK-16469

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

ELSŐ FEJEZET	Insomnia
MÁSODIK FEJEZET	Eszméletlenül
HARMADIK FEJEZET	Az ébredés
NEGYEDIK FEJEZET	A zúgó tömeg
ÖTÖDIK FEJEZET	A mozgó utcák
HATODIK FEJEZET	Az Atlas-terem
HETEDIK FEJEZET	A néma szobákban
NYOLCADIK FEJEZET	A tető titka
KILENCEDIK FEJEZET	A nép harcba indul
TIZEDIK FEJEZET	Harc a sötétségben
TIZENEGYEDIK FEJEZET	A mindentudó öreg
TIZENKETTEDIK FEJEZET	Ostrog
TIZENHARMADIK FEJEZET	A régi rend vége

MÁSODIK KÖTET

ELSŐ FEJEZET	Madártávlatból
MÁSODIK FEJEZET	Az előkelők
HARMADIK FEJEZET	A légtorony
NEGYEDIK FEJEZET	Három nap
ÖTÖDIK FEJEZET	Graham emlékezik
HATODIK FEJEZET	Ostrog szempontja
HETEDIK FEJEZET	A város utcáin
NYOLCADIK FEJEZET	A föld alatt
KILENCEDIK FEJEZET	Harc a tanácsházban
TIZEDIK FEJEZET	A légtutajok közelednek
TIZENEGYEDIK FEJEZET	A légtutajok megérkeznek

ELSŐ KÖTET

ELSŐ FEJEZET

Insomnia

Egy délután, apály idején, Isbister, a Boscastle-ben lakó fiatal művész, kísétált a Pentargen öbölhöz, hogy a festői táj barlangjait tanulmányozza. A parthoz vezető meredek ösvény fele útján váratlanul egy férfira bukkant, aki előre nyúló nagy szikla tövében ült. Egész megjelenése mélységes szomorúságról tanúskodott. Keze erőtlenül térdére lógott, kivörösödött szeme belemeredt az üres levegőbe, s arca könnytől ázott.

Isbister lépteinek zajára körültekintett. Mindaketten meghökkentek, különösen Isbister, aki hogy az önkénytelenül beállott szünet esetlenségét leküzdje, mély meggyőződés hangján jelentette ki, hogy túlságosan meleg van.

- Valóban, - válaszolt röviden az idegen, s egy másodpercnyi habozás után szintelen hangon hozzátette: - Nem tudok aludni.

Isbister hirtelen megállt. Annyit mondott csak: - Nem tud? de látszott rajta, hogy szívesen segítene az idegenen.

- Szinte hihetetlenül hangzik, - szólt az idegen, Isbisterre emelve fáradt tekintetét, s szavainak bágyadt kézmozdulattal adva erőt, de nem aludtam, semmit sem aludtam teljes hat nap óta.

- Volt orvosnál?

- Voltam. Jó tanácsot nem igen adtak. Szedjek gyógyszereket! Az én idegrendszeremmel... Arra valók csak, hogy bolondítsák az embereket. Nem is tudom, hogyan értessem meg magam. Nem merek bevenni... elég erős gyógyszereket.

- Az már baj, szólt Isbister.

Tanácsstalanul állt a szűk ösvényen, nem tudva, mitévő legyen. Annyit látott, hogy az idegennek beszélgetésre van szüksége. A körülményekhez képest elég természetes gondolattal tovább szötte hát a megakadt társalgást. - Én magam sose szenvedtem álmatlanságban, szólt könnyed köznapi csevegés hangján, de tudtommal ily esetekben rendszeren találtak az emberek valamit...

- Nem merek kísérletezni.

Fáradtan beszélt. Kezével elutasító mozdulatot tett, s egy időre mindaketten elhallgattak.

- Testgyakorlat? kérdezte Isbister bizalmatlanul tapogatózva, miközben az idegen kétségbeesett arcáról annak turista ruházatára tévedt tekintete.

- Azt próbáltam meg. Talán ostobaság volt. New-Quayből indulva a tengerpart mentén gyalogoltam nap-nap után. De csak annyi eredménye volt, hogy lelkemen kívül testemet is kifárasztottam. Tulságos munka, - gond az oka ennek a nyughatatlanságnak. Volt valami -

Elhallgatott, mintha végkép kimerült volna. Megdörzsölte sovány kezével homlokát. Majd folytatta szavait úgy, mintha magában beszélgetne.

- Egyedül élő farkas vagyok, magányosan bolygok ide-oda ezen a világon, amelyben nincs semmi részem. Asszony nélkül, - gyermektelenül. Ki is mondja, hogy a gyermektelenek olyanok, mint elszáradt ágak az élet fáján? Asszony nélkül, gyermektelenül, - kötelesség nem hajtotta cselekvésre. Vágyódní sem vágyódtam semmire. Végre elhatároztam magam valamire.

- Akarom ezt, szóltam magamban, s hogy megtehessem, hogy lebirjam ennek a buta testnek a tehetetlenségét, kotyvalékokhoz folyamodtam. Nagy Isten! torkig vagyok a kotyvalékokkal! Nem tudom, érzi-e *ön* is a test súlyos terhét, azt a kétségbeesett rimánkodást, amelylyel időért esedezik az elméhez, - időért, - életért! Élni! Életünk csupa szakadozottság. Ennünk kell s

utána vagy a kényelmes emésztés butasága vagy zavarok következnek. Lélegzenünk kell, mert különben gondolataink elvesztik fürgeségüket, eltompulnak, örvényekbe és zsákutcákba jutnak. Ezer meg ezer dolog zavar kívülről, belülről s végre is ránk szakad a tunyaság és az álom. Úgy látszik, az emberek azért élnek csak, hogy aludjanak. Mily kevés az, amit az ember egy naphól a magáénak mondhat - még a legjobb esetben is! S aztán jönnek az álbarátok, a gyilkos pártfogók, az alkaloidák, amik elfojtják a természetes fáradtságot és megölik a nyugalmat - a fekete kávé, a kokain -

- Látom, szólt Isbister.

- Befejeztem munkámat, - szólt az álmatlan férfi, panaszos fölajdulással.

- S ez a jutalma?

- Ez.

Pár pillanatig szótlánul elgondolkoztak mindketten.

- El sem képzelheti, hogy vágyódom a nyugalomra, valósággal éhezem és szomjazom rá. Hat hosszú nap óta, mióta munkámat befejeztem, elmém olyan, mint a forgotag, gyorsan, szüntelenül, haladás nélkül kavargó; céltalan, körben forgó gondolatok zakatolnak benne gyorsan, állhatatosan...

Szünetet tartott. - Az örvény mélye felé!

- Aludnia kell, - szólt Isbister határozottan, mintha fölfedezte volna az orvosságot. Annyi bizonyos, hogy aludnia kell.

- Elmém tökéletesen világos. Sohasem látott tisztábban. De tudom, hogy valami az örvény felé ragad. Nem sokára -

- Nos?

- Látta már, mikor valamit elnyel az örvény? Hogy tűnik el a napfényből, el ebből az egészséges, édes világból, - lefelé -

- No és aztán? - kérdezte Isbister.

Az idegen feléje nyújtotta egyik kezét, szeme vadul lobogott s hangja hirtelen megerősödött.

- Megölöm magam, ha másképp nem - ott annak a sötét meredeknek az alján, ahol a zöld hullámok hánykolódnak, a fehéren zajló ár föl-fölcsap meg visszahull s az a kis vízszalag lefelé zuhog. Ott mindenesetre van - álom.

- Esztelenség, szólt Isbister, megdöbbenve az idegen hiszterikus indulatrohamától. Ennél még a kotyvalékok is többet érnek.

- Ott mindenesetre van álom, - ismételte az idegen, nem is figyelve rá.

Isbister rátekintett s futólag arra gondolt, vajjon nem a gondviselésnek valamely kiszámíthatatlan terve vezette-e őt össze ma délután e férfival. - Nem bizonyos az sem, tudja ön is, szólt. Van a Lulwort-öbölben egy szírthasadék, legalább oly magas, mint az ott, - egy kis lányka lezuhant a csúcsáról a mélységbe s még ma is él... ép és egészséges.

- De azok a sziklák amott?

- Azokon könnyebben heverhet keresztül az ember nyomorultan egy hideg éjszakát. Borzongás közben meg-megreccsennek törött csontjai s fagyos víz csurog reá. Vagy nem?

Tekintetük találkozott. - Sajnálom, hogy le kell rontanom eszményeit, - szólt Isbister ördögös választékossággal. De az ilyen öngyilkosságot azon a sziklán vagy bármely más efféle sziklán művész létemre csakugyan... Elnevette magát. - Fene műkedvelő tempó.

- De ha nem teszem, szólt az álmatlan férfi ingerülten, ha nem teszem... Ki maradhat ép elméjü, ha éjről-éjre...

- Egyedül sétált a part mentén?

- Egyedül.

- Nagy ostobaság volt. Bocsássa meg, hogy így beszélek. Egyedül! Hiszen amint maga is mondja, a testi fáradtság nem gyógyítja az agy kimerülését. Ki tanácsolt ilyesmit? Nem csodálom! Sétálni! S a nap fejére tűz; forróság, bágyadtság, magányosság naphosszat s aztán, szinte sejtem, lefekszik és hánykolódik, - vagy nem?

Isbister hirtelen elhallgatott s kételkedve nézett a szenvedőre.

- Nézze ezeket a sziklákat! kiáltott hirtelen az ülő férfi, erőszakos kézmozdulattal. Nézze a tengert, amely öröktől fogva ott csillog, ott rengedez! Nézze a fehér tajtékot, amelyet elnyel a nagy szírthasadék alatt tátongó sötétség! S ezt a kék boltozatot, amelynek kupolájából szétárad a vakító nap! Ez az ön világa. Élvezi, örvend benne. Melegíti, gyámolítja, gyönyörköd-teti önt. S rám nézve...

Fölemelte fejét úgy, hogy látható lett halálsápadt arca, vérrel aláfutott bágyadt szeme, vértelen ajka. Csaknem susogva beszélt. - Nem egyéb, mint nyomorúságom gyászruhája. Az egész világ... gyászruhája csak nyomorúságomnak.

Isbister végigpillantott a napfényben úszó sziklák vad szépségén s azután visszafordította tekintetét újra az idegen kétségbeesett arcára. Egy pillanatig némán állt. Majd türelmetlen kézmozdulattal így szólt: - Kialuszsza magát s az után majd nem lát itt többé annyi nyomorúságot. Szavamra mondom.

Most már egészen meg volt győződve róla, hogy ez a találkozás a gondviselés műve. Alig félórája még szörnyen unatkozott. S ime, most oly foglalkozás kínálkozott neki, amelynek puszta gondolata is becsületére vált. Nyomban meg is ragadta az alkalmat. Látta, hogy ennek az elcsigázott lénynek elsősorban társaságra van szüksége. Ledőlt a meredek lejtő pázsitjára a mozdulatlanul ülő alak mellé s nyomban megkezdte könnyed csevegéssel a csatározást.

Úgy tetszett, hogy hallgatója apatiába sülyedt; szomorúan a tenger felé bámult s nem felelt, csak Isbister közvetlen kérdéseire, sőt még ezek közül sem mindenikre. De kétségbeesésének jóakaratu megostromlása ellen semmiképp sem tiltakozott. Sőt a maga gyámoltalanságában mintha hálás is lett volna. Mikor Isbister nemsokára érezte, hogy egymagában kifogy a szóból, s ajánlta, hogy mászszanak föl újra a meredeken és térjenek vissza Boscastle-be, - az idegen nyugodtan engedelmeskedett. Félúton fölfelé elkezdett magában beszélgetni s egyszerre csak Isbister felé fordította halálsápadt arcát. - Mi lesz? - kérdezte, sovány kezével intve. Mi lesz velem? Kavarog, kavarog, kavarog szüntelenül. Közben forog, köröskörül mindörökké.

Megállt s jelezte kezével a körforgást.

- Rendben van minden, öregem, - szólt Isbister, mintha régi jóbarátjához szólana. Ne eméssze magát. Bízzék bennem.

Az idegen leeresztette a kezét s újra megfordult. Egymás mögött lépkedtek a mélység szélén túl a Penally-i hegyfokig. Az álmatlan férfi útközben folyton gesztikulált s szakgatott megjegyzéseket tett örvénylő agyvelejéről. A hegyfokon elálltak egy darabig a pad mellett, ahonnan be lehet látni Blackapit sötét rejtelméibe; s azután az idegen leült. Isbister tovább folytatta a beszélgetést, mihelyt az ösvény annyira kiszélesedett, hogy egymás mellett haladhattak. Azt fejtegette, mily nehéz bejutni rossz időben Boscastle kikötőjébe, mikor társa egyszerre csak, mintha nem is figyelt volna rá, újra félbeszakította.

- Fejem többé nem az, ami volt, - szólt gesztikulálva, mintha így akarná pótolni a megfelelő kifejezéseket. Mintha kicserélték volna. Valami nyomja, valami ránehezedik. Nem álmoság, bár adná Isten, hogy az volna! Olyan, mint mikor árnyék, mélységes árnyék borúl gyorsan, váratlanul egy darab nyüzsgő életre. Kavarog, kavarog bele a sötétségbe. A gondolatok rajzása, zürzavar, örvény, feneketlen örvény. Nem tudom megmagyarázni. Csak nagy ügygyelbajjal tudom elmémet oly erősen ráirányítani, hogy beszéljek róla.

Elgyöngülten megállt.

- Ne is erőlködjék, öregem, szólt Isbister. Azt hiszem, értem. Mindenesetre tudom, semmikép sem kívánom, hogy most rögtön elmondja.

Az álmatlan férfi megdörzsölte öklével szemét. Isbister ezalatt tovább beszélt, s egyszerre új gondolata támadt. - Jöjjön le szobámba, szólt, s gyujtson pipára. Majd mutatok néhány vázlatot Blackapitról. Ha ugyan érdekli?

Az idegen engedelmeskedett s követte lefelé a meredeken.

Isbister hallotta, hogy többször megbotlott, mialatt lefelé haladtak, s hogy mozdulatai lassuk és akadozók. - Jöjjön be hozzám, szólt Isbister, gyujtson rá néhány cigarettára, s igyék egy kis szíverősítőt. Szokott inni valamit?

Az idegen a kertajtóban botorkált. Mintha nem is lett volna már tiszta tudata arról, amit cselekszik. - Nem iszom, szólt lassan, fölfelé haladva a kerti úton, s egy pillanat mulva szórakozottan ismételte: - Nem, nem iszom. Körben forog, kavarog, - kavarog. -

Megbotlott a küszöbben, s úgy támolygott be a szobába, mint aki nem lát semmit. Aztán hirtelen belevetette magát a karosszékbe, szinte belezuhant. Előredőlt, homlokát kezére támasztván s mozdulatlaná vált.

Csakhamar gyöngé hang hallatszott torkából. Isbister, a tapasztalatlan vendéglátó idegességével izgett-mozgott a szobában, közbe-közbe apró megjegyzéseket téve, amikre nem is várt feleletet. Keresztül ment a szobán mappájáért, rátette az asztalra s rátekintett a kandalló órájára.

- Nem tudom, akar-e velem vacsorázni, - szólt egy meggyujtatlan cigarettát forgatva kezében, miközben azon járt az esze, hogyan lophatna bele vendégébe egy kis chlorhydrátot. - Nincs csak hideg ürühús, de többet ér mindennél. Welszi. S azt hiszem, torta is van. Egy percnyi szünet után ismételte a kérdést.

A karszékben ülő férfi nem válaszolt. Isbister gyufát gyujtva elhallgatott, s rátekintett.

A csend hosszúra nyúlt. A gyufa elaludt, a cigarettát letette meggyujtatlanul. Az idegen nagyon csendesen viselkedett. Isbister felvette mappáját, kinyitotta, letette, habozott, s nem tudta, szóljon-e valamit. - Talán? - susogott kételkedve. Az ajtóra s onnan vendégére tekintett. Majd lábújjhegyen kilopódzott a szobából, minden egyes óvatos lépés után visszapillantva vendégére.

Nesztelenül betette az ajtót. A ház kapuja nyitva volt. Isbister keresztül ment a pitvaron s megállt a virágágy sarkán. Innen beláthatott a nyitott ablakon át az idegenre, aki csendesen, sápadtan ült, fejét kezére hajtva. Nem mozdult helyén.

Az országúton megállt egy csomó gyerek s kíváncsian nézte a művészt. Egy hajós barátságosan köszöntötte. Isbister érezte, hogy figyelő helyzetében meglehetősen furcsa látvány lehet. Talán ha füstölne, természetesebbnek látszanék. Pipát és dohányzacskót vett ki zsebéből, s lassan megtömté a pipáját.

- Különös... szólt eltünődve. Valamit kell vele csinálni; így nem maradhat.

Gyufát gyújtott és pöfékelni kezdett.

Nemsokára hallotta háta mögött háziasszonyát, aki a konyhából jött égő lámpával. Isbister megfordult, s pipájával integetve, megállította őt szobája ajtajában. Nagy bajjal járt, amíg susogva megértethette vele a helyzetet, mert háziasszonya nem tudta, hogy vendége van. Végre visszatért a lányával; de meglátszott rajta, hogy nem igen tudja mire vélni a dolgot. Isbister pedig folytatta időtöltését a pitvar sarkában.

Jóval azután, hogy pipáját kiszivta, mikor röpködtek már a denevérek, kíváncsisága legyőzte habozását, s Isbister visszalopódzott sötét szobájába. Az ajtóban megállt. Az idegen még mindig mozdulatlanul ült, szinte mély sötétben az ablakon belopózó szürkülethez képest. Néhány matróz énekelt a kikötőben valamelyik kis palaszállító hajó tetején; különben nagyon csöndes volt az este. Kívül, a domboldal árnyában mozdulatlanul meredeztek a sisakvirág és a szarkaláb dárdás levelei. Egyszerre csak megvillant valami Isbister elméjében; pár lépést tett előre, és az asztalra támaszkodva hallgatódzott. Kellemetlen gyanú volt, ami egyre erősödött, sőt szinte meggyőződéssé vált benne. Megdőbbsent és félni kezdett!

Az ülő alakot nem hallotta lélekzeni!

Lassan, nesztelenül megkerülte az asztalt, kétszer is megállva, hogy hallgatódzék. Végre rátette kezét a karosszék hátára. Előre hajolt, úgy, hogy feje az idegen feje mellé ért.

Majd még lejjebb hajolt s vendége arcába tekintett. Hirtelen visszarándult s hangosan fölkiáltott. Az idegennek csak a szeme fehére látszott.

Újra rátekintett, s látta, hogy mind a két szeme nyitva van és ki van fordulva. Hirtelen megborzadt. Az idegen különös állapota annyira hatott rá, hogy vállon ragadta s megrázta.

- Alszik? kiáltott rá erősen. Alszik.

Az a meggyőződés ejtette elméjét hatalmába, hogy vendége halott. Hirtelen sürögni, forogni kezdett. Keresztül sietett a szobán, beleütődve útközben az asztalba, s megrántotta a csengettyűt.

- Hamar egy kis világosságot, szólt a folyosón. Barátom rosszul van.

Azután visszatért a mozdulatlanul ülő alakhoz, s vállonragadva rázta és kiabált hozzá. Amint megrémült háziasszonya a lámpással belépett, sárgás fény ömlött el a szobán. Isbister sápadtan odafordult háziasszonyához és így szólt: - Gyorsan orvost kell hoznom. Vagy meghalt, vagy elájult. Van a faluban orvos? Hol talállok itt orvost?

MÁSODIK FEJEZET

Eszméletlenül

Az idegen görcsös merevsége példátlanul hosszú ideig tartott, azután lassan meglágyult s mélységes nyugalmat sejtető petyhüdséggé változott. Két szemét csak ekkor lehetett lezárni.

Isbister lakásából a boscastle-i kórházba s a kórházból néhány hét múlva Londonba szállították. De még itt is ellenállott minden élesztési kísérletnek. Egy idő múlva, később megtudjuk majd miért, az élesztési kísérleteket abbahagyják. Hosszu ideig ebben a különös állapotban feküdt, tehetetlenül és mozdulatlanul, - nem holtan, de nem is elevenen, mintha a semmiség és a lét határán lebegett volna. Mély sötétség borult rá, amelyen sem gondolat, sem érzés sugara nem tört keresztül, álmatlan üresség, végtelen hosszú béke. Elméje forrongása hirtelen nyugalommá fokozódott. Mi lett az emberből? Hová lesz egyáltalán véve az, a kit hatalmába ejt a teljes érzéketlenség?

- Mintha tegnap történt volna, szólt Isbister. Úgy emlékszem rá, mintha tegnap történt volna, - sőt tán még tisztábban emlékszem rá, mint a tegnapi dolgokra.

Az előbbi fejezet Isbistere volt, csakhogy megvénülve. Barna haja, a mely kissé a művészi hosszúságnál is hosszabb volt, megderesedett s rövidre volt nyírva; rózsás fehér arca felduzzadt, megvörösödött. Hegyes szürkülő szakálla volt. Koros férfival beszélgetett, a kin a szokatlanul meleg nyárban könnyű turista ruha volt. Warming volt, a londoni ügyész, közeli rokona Grahamnak, az eszméletlen állapotba merült férfinak. Isbister és Warming egymás mellett álltak egy londoni ház szobájában s Graham fekvő alakját szemlélték.

Légpárnás ágyon fekvő petyhüdt, sárgás alak volt bő, ráncos ingben. Arca össze volt zsugorodva, szakálla tömött, kurta volt. Sovány lábai, hosszú körmei voltak. Vékony üvegszekrényben volt az egész alak. Ez az üveg mintegy elhatárolta az alvót a körülötte nyüzsgő való élettől. Egyedül való, furcsa, elkülönített rendetlenség volt. A két férfi közvetlenül az üvegszekrény mellett állt s belebámult.

- Kizökentett a dolog rendes kerékvágásomból, szólt Isbister. Még most is sajtáságos módon megdöbbenek, ha fehér szemére gondolok. Hiszen tudja ön is bizonyosan, hogy kifordult fehér szeme volt. Hogy idejöttem, mintha újra végigélném az egészet.

- Nem látta azóta sohasem? kérdezte Warming.

- Gyakran kívánkoztam ide, szólt Isbister, de üzleti dolgaim manapság annyira elfoglalnak, hogy jóformán ünnepelem sincs. Azóta csaknem folytonosan Amerikában voltam.

- Ha jól emlékszem, szólt Warming, festő volt.

- Csak voltam. Azután megnősültem. Láttam, hogy a pamacsolással nem sokra megy az ember, ha hozzá még közepes tehetség is, s átcsaptam más térre. A világ nagyon változandó. Mikor Graham elaludt, hús esztendő előtt, lenn voltam Boscastle-ben, telve vízfestékekkel és tiszteletre méltó, ó-divatu ambícióval. Eszem ágába sem jutott akkor, hogy gyáram termékei valamikor dicsőségére fognak válni egész Anglia áldott partjának, Land's Endtől kezdve körülbelül Lizardig. A szerencse nagyon gyakran úgy repül az ember szájába, mind a sült galamb.

Warmingen látszott, hogy nem igen osztozik a szerencse illetően való fölfogásában. Így szólt:

- Ha jól emlékszem, akkor már nem találkoztam önnel.

- Azon a kocsin ment vissza, a mely engem a camelfordi vasuti állomáshoz vitt. Éppen a jubileum napján volt. Viktória jubileumának napján, emlékszem a westminsteri ülőhelyekre és a lobogókra.

- A gyémántjubileum volt, szólt Warming; a második.

- Az, az! Az ötvenéves jubileum. Nem láttam az egészből semmit... Micsoda bajunk volt vele! Háziasszonyom nem akarta befogadni; nem akarta, hogy ott maradjon. Oly furcsa volt, mikor megmerevedett. El kellett vinnünk gyaloghintón a kórházba. S a boscastle-i orvos nem a mostani, hanem ennek elődje, - két óráig bajlódott vele éjfél után, mialatt én a gyertyát tartottam.

- Eleinte görcsös merevség volt, ugy-e?

- Az volt, s micsoda merevség! - a hogy hajlítottuk, úgy maradt. Fejére állíthatta volna, megállt volna úgy is. Sohasem láttam még olyan merevséget. Ez természetesen - egy fejmozdulattal rámutatott a hanyatt fekvő alakra, - egészen más valami. S a kis doktor - mi is volt a neve?

- Smithers?

- Smithers, Smithers, - magán kívül volt a sok hiábavaló erőlködéstől. Mi mindent nem csinált vele! Szinte most is borzadok, ha rá gondolok! Huh! Mustárral szivatta, orrát csiklandozta, csipkedte. S aztán előszedett valami fene kis gépet, nem dynamo volt...

- Villamos sodronytekercseket.

- Azt, azt. Láta volna csak, hogy remegtek, hogy rázkódtak izmai. Két sárgás gyertyaláng lobogott, a teremben ide-oda rezegetek az árnyak, a kis doktor ott izgett-mozgott mellette, s Graham a legtermészetellenesebb módon rángatózott. Mintha álom lett volna.

Elgondolkoztak.

- Furcsa állapot, szólt Warming.

- Teljes öntudatlanság, szólt Isbister. A test itt van; de üres. Éppenséggel nem halott; de nem is eleven. Mint az üres szék, amelyre rá van írva: *lefoglalva*. Nem érez, nem emészt, nem ver a szíve - meg se rezzen. Mintha nem is ember volna. Bizonyos értelemben halottabb még a halottnál is, mert az orvosok azt mondják, hogy még a haja is megszűnt nőni. Már pedig a halottnak tovább nő a haja...

- Tudom, szólt Warming, kínosan feszengve.

Ujra belebámultak az üvegszekrénybe. Graham csakugyan furcsa állapotban volt. Petyhüdtlen, eszméletlenül feküdt, de oly sokáig, hogy a maga nemében nem volt még rá példa az orvosi történelemben. Egy esztendeig tartó eszméletlenség előfordult már nem egyszer, de egy év múlva ébredés vagy halál volt mindig a vége; olykor előbb az első s utána a második. Isbister észrevette Graham testén azokat a pontokat, amelyeken az orvosok táplálékot próbáltak beléje fecskendezni, mert végül ehhez az eszközhöz folyamodtak, hogy leküzdjék az ájulást; figyelmeztette rájuk Warmingot, ez azonban nem akart oda nézni.

- S mialatt ő itt feküdt, szólt Isbister, én új életet kezdtem; megnősültem, családot alapítottam, s legidősebb fiam - akkor kisebb gondom is nagyobb volt annál, minthogy gyermekekre gondoljak, - amerikai polgár. Hajam deresedik. S ez az ember nem öregebb s gyakorlatilag véve nem bölcsőbb egy nappal sem, mint kamaszkoromban voltam. Furcsa még elgondolni is.

Warming visszafordult. - S én is hogy megöregedtem. Együtt játszottam vele gyerekkoromban. S ő most is fiatal ember még. Megsárgult ugyan, de azért tagadhatatlanul fiatal ember.

- S keresztül éltük a háborút, szólt Isbister.

- Elejétől végéig.
 - S a Marsbeliek támadását.*
 - Megtudtam, szólt Isbister rövid szünet mulva, hogy volt egy kis vagyona is.
 - Volt, szólt Warming s erőltetett köhögésbe kezdett. Véletlenül - éppen én vállaltam el a kezelését.
 - Ejh! szólt Isbister elgondolkozva. Majd rövid habozás után hozzá tette: - azóta... hiszen ápolása itt nem sokba kerül... bizonyosan megnőtt, gyarapodott?
 - Úgy van. Ha felébred, sokkal jobb helyzetre fog ébredni, mint a minőben elalváása előtt volt.
 - Üzletember létemre, szólt Isbister, természetes, hogy magam is gondoltam már erre. Sokszor valóban az járt az eszemben, ez az álom, természetesen üzleti nyelven szólva, nem is rossz vállalkozás. Ugyan, hogy úgy mondjam, tudja-e, mi történik vagyónával, mióta eszméletlenül fekszik? Ha élt volna azóta szakadatlanul...
 - Azt hiszem, nem sokat törődött volna vele, szólt Warming. Nem volt körültekintő ember. Tulajdonképen...
 - Nos?
 - Vagyoni dolgokban sosem értettünk egyet. Én mintegy a gondnoka voltam némileg. Üzletember léteire bizonynyal megérte, hogy olykor-olykor egy kis véletlenség... De ha így is történt, ki tudja, fölébred-e valamikor? Ez az álom fölemészti, lassacskán ugyan, de fölemészti. Nyilvánvaló, hogy lefelé csúszik lassan, nagyon lassan egy hosszú lejtőn. Nem tudom, megért-e?
 - Kár volna, ha a meglepetésből nem vehetné ki a részét. Ezalatt a hús esztendő alatt sok minden megváltozott. Valóságos Rip Van Winkle.
 - Bellamy! - szólt Warming. - Bizony sok minden megváltozott. A többi közt megváltoztam én is, öreg ember lett belőlem.
- Isbister habozott, majd kissé megkésett meglepetést színlelve, így szólt: - Ha nem mondaná, el se hinném.
- Negyvenhárom éves voltam, mikor bankárai - emlékszik, hogy ön táviratozott nekik, - értem küldtek.
 - Címüket a zsebében volt cheque-könyvből tudtam meg, szólt Isbister.
 - Nos, az összeadást könnyü elvégezni, szólt Warming.
- Elgondolkoztak megint egy darabig, majd kitört Isbisterből a kíváncsiság. - Így tarthat tovább még évekig, szólt, s egy pillanatra elakadt. - Számba kell vennünk minden eshetőséget. Egy szép napon bekövetkezhetik, hogy vagyoni ügyeiről más valakinek kell gondoskodnia.
- Elhiheti, Isbister úr, hogy ez a probléma szüntelenül foglalkoztat. Úgy áll a dolog, - az a tény, hogy összeköttetéseink nem a legmegbízhatóbbak. De nem is csuda, hiszen oly különös, a maga nemében annyira páratlan az egész helyzet.
 - Igaz, szólt Isbister. Tisztára állami gondnokság kezébe való az egész ügy, csakhogy efféle állami szervünk nincsen.

* Célzás H. G. Wells egy másik regényére. *A világok harcá-ra*, melyben a XX. század elején a Marsbeliek letörnek a földre.

- Magam is azt hiszem, hogy valami állami testületre, valami gyakorlatilag halhatatlan örre kellene bízni az ügyet, ha csakugyan tovább él, amint orvosai közül egy néhány állítja. Beszéltem is már a dologról egy két köztekintélyű emberrel; de eddigelé nem történt még semmi határozott intézkedés.

- Nem is volna rossz gondolat, ha vagyont rá lehetne bízni valami köztestületre, a British Múzeumra vagy a királyi orvosi testületre. Természetesen ez kissé furcsa dolog volna, de hiszen furcsa az egész eset.

- Nagyon bajos rávenni őket arra, hogy elfogadják.

- Sejttem, hogy átkozott sok formáság akadályozza.

- Körülbelül ez a főakadály.

- Bizonyos, hogy furcsa história, szólt Isbister rövid szünet mulva. S a kamatos kamat alaposan megszorodik.

- Meg ám, szólt Warming. S az aranyjáradék folytonosan emelkedő irányzatot követ.

- Ez csak jó ránézve, szólt Isbister.

- Ha fölébred.

- Ha fölébred, ismételte Isbister. Észrevette, hogy megnyúlt az orra s hogy besüppedtek szempillái?

Warming ránézett Grahamra s eltűnődött. - Nem igen hiszem, hogy fölébred valamikor, szólt végre.

- Tulajdonképen sohasem értettem meg, szólt Isbister, mi történt vele, hogy ennyire jutott. Említette ugyan, hogy agyon dolgozta magát. De gyakran kíváncsi voltam már életére.

- Tehetséges ember volt, de túlságosan heves, indulatos. Családi élete tele volt nagy kellemetlenségekkel, el is vált feleségétől s azt hiszem, családi életének visszahatásaképp eszeveszett politikai elméletek híve lett. A radikális párt rajongója volt, szocialista vagy, amint ezek nevezik magukat, szélső szabadelvű. Volt benne energia, de vad, fegyelmezetlen. Valami vitás kérdésbe ásta magát bele ennyire. Emlékszem arra a röpiratra, amelyet kinyomatott. Különös írás volt. Forrongó, vad dolog. Volt benne néhány jövendölés is, amelyek közül némelyik ma már elavult, de nem egy valósággal megvalósult. Ha ilyesmit olvas az ember, akkor látja csak, mily sok előre nem is sejtett dologgal van tele a világ. Sok mindent kell megtanulnia, még többet elfelednie, ha valamikor fölébred.

- Sokért nem adnám, szólt Isbister, ha akkor mellette lehetnék, s hallanám, mit szól a dolgokhoz.

- Én is úgy vagyok vele, szólt Warming; én is úgy vagyok. Csakhogy én már nem érem meg ébredését.

Eltűnődve nézte a viaszalakot s végül így szólt: - Sohasem fog fölébredni. Sóhajtott egyet. - Soha, soha többé nem ébred föl.

HARMADIK FEJEZET

Az ébredés

De Warmingnak nem volt igaza. Az ébredés elkövetkezett.

Micsoda csodálatos bonyolult valóság ez az egyszerűnek tetsző egységes valami - az én! Ki írhatja le megújódását, a mint reggelenként fölédünk? Egymásba vegyülő számtalan tényezőjének hullámozását, kialakulását? A lélek első homályos rezdüléseit? Azt a növekvést és egybeilleszkedést, a mely az öntudatlanságból átvezet a derengő tudatossághoz, míg végre ráismerünk újra önmagunkra? S ami történik a legtöbb emberrel az éjszakai alvás után, ugyanaz történt Grahammal, mikor hosszú-hosszú szendergése véget ért. Valami homályos, felhős érzés kezdett benne elmosódó alakot ölteni, s valahogyan határozatlanul tudatára ébredt saját magának, annak, hogy fekszik, nagyon bágyadt, de él.

Mintha az egyéni léte felé való vándorlása rengeteg örvényeken vitte volna keresztül s századokat átfogott volna. Egész sereg nyomasztó álom, amely a maga idejében mind félelmetes valóság volt, határozatlan zűrzavaros emlékekkel töltötte meg lelkét, különös alakzatokkal, különös környezettel, mintha valami idegen bolygó világába jutott volna. Majd tisztán eszébe ötlött valami jelentős társalgás, valami név - hogy milyen név, azt nem tudta, - különös rég elfeledett ideg és izomérzetek, hosszú, reménytelen erőfeszítés emlékezete, olyan embernek az erőlködése, akit már-már elnyel a lélek teljes elsötétülése. Majd törekeny egybe olvadó jelenetek káprázatos sorozata következett.

Végre észrevette, hogy szeme nyitva van s valami idegenszerű dolgot néz.

Valami fehérség volt, valaminek a vége, valami fakeret. Lassan mozdult a feje, amint szemével követte a keret körvonalait. Feje fölé emelkedett, úgy, hogy végig nem követhette. Próbálta elgondolni, hol lehet? Gondolatai nyomasztó sötétségbe vesztek. Az az alaktalan nyomorúság nehezedett rá lelkére, amelyet mindenki érez, aki virradat felé ébred. Mintha susogást, gyorsan távolodó léptek zaját hallotta volna.

A mint megmozdította a fejét, érezte, hogy iszonyu gyöngye. Azt hitte, hogy ágyban van a völgyben levő helység szállójában - de arra a fehér keretre sehogysem tudott visszaemlékezni. Bizonyos, hogy aludt. Majd eszébe jutott, hogy nagyon vágyódott az alvás után. Emlékezett újra a sziklára és a zuhatagra, s úgy tetszett neki, mintha valami sétáló emberrel beszélgetett volna valamiről...

Mennyi ideig aludt? Mi volt az a tipegő zaj? S az az erősödő, majd meggyöngülő moraj, a mely kavicsokon megtörő ár habverésére emlékeztetett? Kinyújtotta bágyadt kezét órája után, a melyet mindig maga mellé szokott tenni a székre, s valami sima, kemény, üveghez hasonló felülethez ért. Ez oly váratlanul történt, hogy végtelenül meghökkent. Hirtelen összerázkódott, kimeresztette a szemét, s felült. De ez nagy meglepetésére annyira megerőltette, hogy szédülni kezdett, elgyöngült és - megrettent.

Megdörzsölte szemét. Az a mi körülvette, zavarta, talány volt rá nézve; de elméje teljesen tiszta volt, s az alvás nyilvánvalóan hasznára vált. Nem volt ágyban egyáltalán véve, hanem sötét üvegteknőben feküdt puha, simulékony matracon. A matrac csaknem átlátszó volt. Amint ezt észrevette, a bizonytalanság furcsa érzése szállta meg. A matrac alatt tükör volt, amely szürkés fényvel tükrözte őt. Karja köré furcsa dörzsölő készülék volt kötözve, oly furfangosan, hogy úgy tetszett, mintha fent is, lent is bele volna fúródva bőrébe, amely valóságos megdöbbenésére sajátságosan kiszáradt és megsárgult.

Az egész furcsa ágy, - legalább úgy gondolta, - zöldes színű üvegszekrénybe volt beletéve, mint valami rúd abba a fehér keretbe, amely legelőször megragadta figyelmét. A szekrény sarkában állvány volt, tele csillámló, finoman kidolgozott készülékekkel, amelyek közül a legtöbbnek rendeltetését nem ismerte. De ráismert egy maximum-minimum hőmérőre.

Az üveghez hasonló anyag, amely mindenfelől körülvette, bágyadt zöldes színével félhomályba borította azt, ami az üveg mögött volt; de azért észrevette, hogy ragyogó pompájú tágas teremben volt, szemben széles és egyszerű, fehér bolthajtásos fallal. Közel a kalitka falaihoz butordarabok voltak: asztal, amelyet pikkelysínű ezüstös takaró borított, néhány szép szék s az asztalon egy csomó tele tál, palack és két pohár. Érezte, hogy szörnyű éhes.

Emberi lényt nem látott sehol. Hosszas habozás után feltápáskodott az átlátszó matracról s próbált megállni szűkebb szobájának tiszta, fehér alapzatán. Csakhogy túlbecsülte erejét: megtántorodott s hogy támaszkodjék, nekidőlt kezével maga előtt az üvegtáblának. Egy pillanatra kiállta keze nyomását, s kifelé hajlott, mint a kifeszített hólyag; de csakhamar szinte zaj nélkül betört s eltűnt - mint valami szétpattant buborék.

Kitámolygott rémulten a szabad terembe. Belekapaszkodott az asztalba, hogy el ne essék, lelökte az egyik poharat a padlóra, - csengett, de nem tört el, - s azután leült az egyik karosszékre.

A mint kissé összeszedte magát, teletöltötte a palackból az asztalon maradt másik poharat s kiürítette. Színtelen folyadék volt, de nem víz; kellemes íze és aromája volt, nyomban erőt öntött beléje s pezsgésbe hozta a véré. Letette az edényt és körülnézett.

A terem nagyságából és nagyszerűségéből nem vesztett most sem, hogy a közbeeső átlátszó zöld fal eltűnt. A boltozatos út lépcsőzetre nyílt, amely levezetett minden ajtó nélkül egy keresztbefutó tágas folyosóba. Ez a folyosó valami fehéren érezett sötétkék színű anyagból csiszolt pillérek között futott végig, s belőle eredt az emberi morgások és hangok zaja s valami szakadatlanul hangzó mély zümmögés.

Graham most már teljesen ébren ült a székre, s feszült figyelemmel hallgatózva, éhségéről is megfeledkezett.

Egyszerre csak eszébe jutott, hogy meztelen, s körültekintve, hosszú fekete talárt vett észre, amely rá volt dobva az egyik közelében levő székre. Beleburkolózott, s aztán remegve újra leült.

Elméje egyre jobban összezavarodott. Az világos volt előtte, hogy aludt, s alvásközben elszállították valahova. De hová? És kik voltak azok az emberek, az a távoli tömeg túl a sötétkék oszlopokon? Boscastle-ben volt-e? Öntött poharába, s fölhajtott újra vagy egy félpohárral a színtelen folyadékból.

Micsoda hely volt ez? - ez a hely, a mely úgy tetszett finoman rezeg a maga egészében, mintha élne? Körültekintett a tiszta, szép teremben, amelyet ékítmények nem tarkítottak, s látta, hogy a mennyezetet egy helyütt fénynyel telt, kerek akna töri keresztül. Amint rászégezte szemét a kerek nyílásra, észrevette, hogy fényét szabályos időközökben valami árnyék sötétíti el, amely megjelent, eltűnt, jött és távozott újra meg újra. A tovább lebbenő árny sajátos zümmögő hangot hallatott, amely kivált a levegőt betöltő fojtott hangzavarból.

Kiáltani akart, de a hang torkán akadt. Majd felállt, s oly bizonytalan léptekkel, mintha ittas lett volna, végigment a boltozatos úton. Lebotorkált a lépcsőkön, megbotlott a vállára vetett hosszú fekete köntös szegélyében, s hogy le ne zuhanjon, belekapaszkodott az egyik kék pillérbe.

A folyosó kék és bíbor színben játszott s jó távolban korláttal övezett erkélyfelében végződött, amely ragyogó fényben égett, s kinyúlt valami ködös térbe, amely mintha valami hatalmas építmény belseje lett volna. Túl ezen a messzeségben rengeteg architekturai formák elmosódó körvonalai látszottak. A zavaros hangegyveleg erősödött és tisztult, s az erkélyen, háttal Graham felé, három gesztikuláló, élénk társalgásba merült alak állt. Ragyogó, lágy színezésű, kényelmes, dús ruha fődte valamennyit.

Nagy néptömeg zúgása morajlott az erkély felé; egyszer mintha zászló szárnya lebbent volna a légben, majd valami ragyogó tárgy, halványkék színű föveg vagy más ruhadarab repült a magasba és zuhant vissza, átszelve a teret. Mintha angolul kiabáltak volna. Ujra meg újra fölharsant egy szó: - Ébredj! Egyszerre érthetetlen éles kiáltás hangzott, s rögtön rá az erkélyen álló három férfi nevetésbe tört ki.

- Ha, ha, ha! nevetett az egyik, - egy vöröshaju férfi, a kin kurta bíbor ruha volt. - Majd ha ébred az alvó, - majd *akkor!*

Visszafordult s jókedvü tekintete végigsiklott a folyosón. Arca elváltozott; elváltozott, szinte kővé dermedt az egész ember. Kiáltására két társa is gyorsan megfordult, és mozdulatlanul állva maradt. Arcukon mély megdöbbenés, szinte rémület tükrözött.

Egyszerre csak megroggyant Graham térde, a pillérbe kapaszkodó keze lassan lehanyatlott, előre tántorodott, s arcra bukott.

NEGYEDIK FEJEZET

A zúgó tömeg

Graham emlékezett, hogy mielőtt elájult, az utolsó pillanatban lármás harangcsengést hallott. Később megtudta, hogy csaknem egy órahosszáig eszméletlenül feküdt, élet-halál között lebegve. Mikor visszanyerte eszméletét, újra ott feküdt átlátszó ágyában, s szívetáján és nyakán bizsergő melegséget érzett. A sötét kis készüléket, amint észrevette, eltávolították már karjáról, amely be volt kötözve. A fehér keret még mindig ott volt körülötte, de a zöldes átlátszó anyag, amely a keretet betöltötte volt, eltűnt. Sötét lilaruhás férfi állt mellette, egyik azok közül, akik az erkélyen voltak, s élesen arcába nézett.

Távolról, de azért erősen, harangzúgás és zavaros kiabálás hallatszott, mintha valahol messze nagy néptömeg zajongott volna. Egyszerre csak hallotta, hogy becsapódott egy ajtó, s utána csend támadt, mintha valami hirtelen kettévágta volna a zajgást.

Graham megmozdította fejét. - Mit jelent mind ez? kérdezte lassan. Hol vagyok?

Meglátta azt a vöröshajú férfit, aki legelőször vette őt észre. Mintha egy hang kérdezte volna tőle, mit mondott, de hirtelen elnémult.

A lilaruhás férfi felelt kérdésére, lágyan, s amint az alvó fülének tetszett, különös idegenszerű angol nyelven: - Nincs semmi baja. Idehozták onnan, ahol álomba merült. Rendben van minden. Azután itt aludt egy ideig, - eszméletlenül.

Mondott még valamit; de úgy, hogy Graham ne hallhassa s azután kis üvegcsét nyújtottak be hozzá a szekrénybe. Hűsítő permetezés, illatos párázat szállt egy pillanatig homlokára s rögtön rá szinte újra éledt. Elégedetten lehunyta szemét.

- Jobban van? - kérdezte a lilaruhás férfi, amint Graham újra föltekintett. Kellemes arcu, harmincéves ember lehetett, hegyes kenderszinü szakállal s lila köntösét nyakán aranycsatt fogta össze.

- Jobban, - felelt Graham.

- Jó ideig aludt, mereven, eszméletlenül. Megértett? Meg volt merevedve. Különös dolog; de biztosíthatom, hogy most már minden jól van.

Graham nem felelt; de az a kijelentés megnyugtató hatással volt rá. Tekintete végig járt a körülötte lévő három férfi arcán. Furcsán néztek rá mind a hárman. Tudta, hogy valahol Cornwallban kell lennie; de amit látott, sehogysem tudta összeegyeztetni emlékeivel.

Eszébe jutott valami, ami Boscastle-ben álomba merülése előtt az utolsó pillanatokban foglalkoztatta; valami, amit elhatározott s amiről, most már nem tudta miért, megfeledkezett. Torkát reszelte.

- Táviratoztak unokaöcsémnek? - kérdezte. Warming E.-nek a Chancery utca 27. szám alá?

Valamennyien feszülten figyeltek szavaira; de azért ismételnie kellett, amit mondott.

- Milyen furcsa a kiejtése! - suttogott a vöröshajú férfi.

- Hogy táviratoztunk-e? - szólt a lenszinü szakállas ifju ember, láthatólag megzavarodva.

- Bizonyosan úgy érti, küldtünk-e villamos telegrammot, szólt közbe a harmadik, egy megnyerő arcu tizenkilenc-húsz éves ifju.

A lenszakállas férfi fölkiáltott, mintha egyszerre megértette volna miről van szó. - Milyen ostoba is vagyok! Legyen meggyőződve uram, hogy meg fog történni minden, szólt Grahamnak. Tartok tőle ugyan, hogy bajos lesz unokaöcscsének *táviratozni*, mert most nincs

Londonban; de kérem, egyelőre ne gondoljon még ilyesmire. Nagyon sokáig aludt s a földolog az uram, hogy először ezen átessünk.

- Óh! szólt Graham s azután elhallgatott.

Oly különös volt minden; de mintha ezek a szokatlan öltözötü férfiak tisztában lettek volna mindennel. Csakhogy oly furcsák voltak s furcsa volt az egész terem. Mintha valami ujonnan berendezett teremben lett volna. Egyszerre gyanakodni kezdett. Csak nem volt közszemlére téve! Meg is mondaná akkor Warmingnak a véleményét. De aligha volt így. Hogy feketett volna akkor meztelenül?

Majd hirtelen, minden átmenet nélkül kitalálta, mi történt. Egyszerre csak minden előzmény nélkül tudta, hogy eszméletlensége rengeteg hosszú ideig tartott; mintha valahogyan gondolatolvasás segítségével egyszerűen megfejtette volna azt a megdöbbenést, amely a rábámuló három férfi arcán tükrözött. Izgatottan rájuk tekintett. Mintha kiolvasták volna szeméből gondolatát. Szólni akart, de torkán akadt a szó. Valami hirtelen támadt különös érzés arra ösztökélte, hogy titkolja el, amit kitalált. Csupasz lábára tekintett s elnézte szótlanul. Az a vágya, hogy beszéljen, megszűnt s egész testében remegett.

Adak neki valami zöldségyenyben foszforeszkáló, rózsaszínű folyadékot, aminek húsize volt, s erejét egyre jobban visszanyerte.

- Ettől mintha jobban volnék, szólt rekedten. Szavait tiszteletteljes tetszéssel fogadták. Most már egészen világosan látott. Beszélni akart újra, de megint hasztalanul.

Összeszorította torkát és harmadszor is kísérletet tett.

- Milyen sokáig? kérdezte közönyös hangon. Milyen sokáig aludtam?

- Meglehető ideig, szólt a lenszakállu férfi, gyors pillantást vetve a többiekre.

- Milyen sokáig?

- Nagyon sokáig.

- Jó, - jó, szólt Graham, hirtelen elkomorodva. De szeretném tudni... Talán néhány évig? Sok esztendeig? Valamit - elfelejtettem. Olyan zavart vagyok. De önök... Zokogni kezdett. Mért küzdenek velem? Milyen sokáig -?

Elhallgatott, izgatottan szedve a lélekzetet. Szétmorzsolta öklével a szeméből fakadó könnyeket s feleletre várva ült.

A három férfi fojtott hangon beszélgetett.

- Öt vagy hat évig? kérdezte halkán. Hosszabb ideig?

- Sokkal hosszabb ideig?

- Sokkal!

- Sokkal.

Rájok nézett s arcizmai remegni kezdtek. Szemével ismételte kérdését.

- Sok-sok esztendeig aludt, szólt a vörösszakállu férfi.

Graham nagy erőlködve felült. Sovány kezével felszárította arcáról a folydogáló könnyeket.

- Sok-sok esztendeig! ismételte. Lecsukta erősen szemét, majd újra kinyitotta s ágyán ülve ide-oda tekintgetett egyik ismeretlen dologról a másikra.

- Hány esztendeig? kérdezte.

- Készüljön meglepetésre.

- Nos?

- Tovább aludt egy nagy tucatnál.

A furcsa szó megzavarta. - *Minél* aludtam tovább?

A három férfi közül kettő összesűgött. *Tizedes* rendszerről tettek gyorsan egy pár megjegyzést, amit nem értett meg.

- Meddig aludtam? Hogy mondta? kérdezte Graham. Milyen sokáig? Ne nézzen rám úgy. Mondja meg.

A halk megjegyzésekből megkapta füle a következő három szót: - Tovább két évszázadnál.

- *Micsoda?* kiáltott az ifju felé fordulva, aki e szavakat mondta. - Mit mond...? Mi volt az? *Két évszázad!*

- Úgy van, szólt a vörösszakállu. Kétszáz esztendeig.

Graham ismételte a szavakat. Várta, hogy nagy számot fog hallani; de ezek a konkrét évszázadok tönkrezúzták.

- Kétszáz esztendő, szólt újra s látszott rajta, hogy lelkében lassan nagy örvény kezd tátongani. Majd fölkiáltott: - De hát...!

Szótlanul álltak mind a hárman.

- Azt mondja, hogy...?

- Kétszáz esztendeig, két évszázadig, szólt a vörösszakállu.

Kis szünet támadt. Graham rájuk tekintett, s látta, hogy amit hallott, való igaz.

- De az lehetetlen, szólt panaszos hangon. Álmodom. Eszméletlen állapotok nem lehetnek tartósak. Nem igaz, tréfát üznek csak velem! Szóljanak, mondják meg, úgy-e néhány nap előtt a cornwalli tengerparton sétáltam -?

Szava elfulladt.

A lenszakállu férfi nem tudta, mit válaszoljon; majd a többiekre pillantva így szólt halkán: - Nem igen értek a történelemhez, uram.

- Ott sétált, uram, szólt a legifjabb. Boscastle-ben, a régi Cornwallben, - az ország délnyugati részén, túl a tejjgazdaságok rétjein. Egy ház még most is meg van belőle. Jártam ott.

- Boscastle! Graham a legifjabb férfira tekintett. Az volt - Boscastle. A kis Boscastle. Ott aludtam el, valahogyan. Nem emlékszem vissza tisztán... Nem emlékszem tisztán.

Összehúzta szemöldökét s így susogott magában: Több, mint *kétszáz esztendeje!*

Beszélni kezdett gyorsan, remegő arccal; de szíve csaknem kővé dermedt. - De ha kétszáz esztendeje, hiszen akkor azok közül, akiket valaha ismertem akikkel valaha beszéltem, mielőtt elaludtam, most már egyetlen egy sem él.

Nem feleltek rá semmit.

- A királyné és a királyi család, miniszterei, egyháza és állama. Úr és koldus, gazdag és szegény, egyik úgy, mint a másik. - Van még Anglia?... Ez vigasztal! Van London? Ez itt London, nemde? S ön az öröm; ápoló öröm. És ezek?... No? Ők is engem őriznek?

Amint ült, meredten bámult maga elé. - De miért vagyok itt? Ne! ne szóljanak. Maradjanak csendben. Hagyjanak...

Elhallgatott. Megdörzsölte szemét s mire föltekintett, látta, hogy újra színes folyadékkal telt kis üveget nyujtanak feléje. Fölhajtotta. Csaknem azonnal erőre kapott tőle megint. Amint bevette, elkezdett sirni s lelke természetes módon megkönnyebbült.

Csakhamar újra rájok tekintett s egyszerre csak könyein keresztül kissé furcsán föl kacagott:

- De-két-év-szá-zad! - szólt. Idegesen elfintorította s azután újra elfödte arcát.

Egy idő múlva nyugodt lett. Felült, kezét térdére lógatva, csaknem éppen úgy, mint ahogy Isbister ráakadt volt a sziklán a Pentargen-öbölben. Figyelmét erős, parancsoló hang vonta magára s közelgő lépteket hallott. - Mit csináltak? Miért nem figyelmeztettek? Bizonyosan lett volna rá alkalmatok! Valaki felel majd ezért. Nyugodtan kell maradnia. Az ajtók be vannak csukva? Valamennyi ajtó? Tökéletes nyugalomra van szüksége. Nem kell semmit sem elmondani neki. Elmondatok neki már valamit?

A szőkeszakállú férfi tett valami ki nem vehető észrevételt, s Graham féloldalt hátratekintve látta, hogy nagyon alacsony, elhízott, szakálltalan férfi közeledik. Sasorra, vastag nyaka és tokája volt. Nagyon sűrű, fekete szemöldöke, amely mint két egyenes vonal szinte összeért orra fölött, s mély, szürke szeme arcának különös ijesztő kifejezést kölcsönzött. Mord tekintetet vetett Grahamra, aztán odafordult a lenszakállú férfihoz.

- A többiek, szólt szörnyű ingerülten, jobban tennék, ha elmennének.

- Távozzunk? kérdezte a vöröszakállu.

- Mindenesetre - távozzatok most. De nézzétek meg útközben, be van-e zárva minden ajtó.

A két férfi engedelmesen megfordult, s kedvetlen pillantást vetve Grahamra, ahelyett, hogy amint Graham várta, a boltozatos úton ment volna át, egyenesen a boltozattal szemben lévő csupasz falhoz lépett. S ekkor különös dolog történt: a látszólag szilárd falnak egy része nagyot csattanva a magasba gördült, s miután a két férfi a támadt résen keresztülhaladt, újra lecsapódott. Graham pedig egy perc múlva egyedül maradt az új jövevényével s a biborruhás, lenszakállú férfival.

Az elhízott jövevény egy darabig teljességgel nem vett tudomást Grahamról. Részletesen kikérdezte a másikat, aki nyilvánvalóan alárendeltje volt. Tisztán beszélt, de szavainak nagyrészt Graham egyáltalán nem értette. Látszott rajta, hogy Graham ébredése nemcsak hogy meglepte, hanem meg is döbbsentette, sőt valósággal megrémítette. Az esemény lelke legmélyét fölzigatta.

- Ne zavard meg elméjét fecsegéssel, ismételte újra meg újra. Ne zavard meg elméjét.

A mint megkapta kérdéseire a válaszokat, gyorsan megfordult, s komoran elnézte a felébredt alvót.

- Furcsán érzi magát? kérdezte.

- Nagyon furcsán.

- Furcsának tetszik az a világ, a melyet lát?

- Bármily furcsának tetszik, úgy sejtem, ebben a világban kell folytatni életemet.

- Magam is azt hiszem.

- Először is nem öltözhethném föl jobban?

- Majd - szólt az elhízott férfi, aztán elhallgatott. A lenszakállu férfi ránézett és eltávozott. - Majd mindjárt hoznak ruhát.

- Igaz csakugyan, hogy kétszáz évig aludtam? - kérdezte Graham.

- Ezt mondták önnek, megmondták? Pontosan kétszázhárom esztendeig aludt.

Graham tágra nyitott szemekkel és összeszorított ajkkal vette tudomásul a kétségtelen tényt. Egy ideig szótlánul ült, aztán ezt kérdezte:- Valami dinamó-gép van itt a közelben? Majd be sem várva a feleletet így folytatta: - Azt hiszem, rettenetesen megváltozott a világ.

- Mi ez a kiabálás? kérdezte nyomban rá.

- Semmi, szólt a kövér férfi türelmetlenül. A nép zúg. Később talán jobban meg fogja érteni. Jól mondja, a világ nagyon megváltozott!

Röviden beszélt. Szemöldökét összehúzta s úgy nézegetett maga körül, mint a ki nem tudja magát semmire elhatározni.

- Először mindenesetre ruhát s más effélét kell szereznünk. Legjobb lesz, ha bevárja itt, ami történik. Egyelőre senkisésem fog önhöz közeledni. Borotválkoznia is kell.

Graham megdörzsölte állát.

A lenszakállú férfi visszatért, hirtelen megfordult, hallgatózott egy pillanatig, ránézett az idősebb férfira, s azután keresztül sietett a bolthajtásos úton az erkély felé. A kiabálás erősebb lett, s megfordult és hallgatózni kezdett az elhízott férfi is. Egyszerre csak elkáromkodta magát alig hallhatóan, s nem a legbarátságosabb tekintettel rávetette szemét Grahamra. Zavaros lárma hallatszott, jajgatás, kiabálás, majd egyszerre csak mintha ráütöttek volna valakire, éles sikítás hangzott s utána roppanás, mint mikor kettétörnek valami száraz ágat. Graham feszülten figyelt, hogy kivegyen valamit tisztán az egymásba vegyülő zavaros hangokból.

Majd megértett valami újra, meg újra ismétlődő formulát. Eleinte azt hitte, csalódik. Csak-hogy nagyon is tisztán hallatszottak e szavak: - Mutassátok meg az alvót! Mutassátok meg az alvót!

A kövér férfi hirtelen a boltíves úthoz surrant.

- Ördögbe is! kiáltott. Honnan tudják? Tudják? Vagy csak sejtik?

Mintha feleltek volna kérdésére.

- Nem mehetek, szólt a kövér férfi. *Rája* kell vigyáznom. De kiáltsatok nekik az erkélyről.

Ujra feleltek szavaira; de úgy, hogy Graham nem hallotta.

- Mondjátok, hogy nem ébredt föl. Mondjátok akármit. Tetszéstekre bízom.

Visszasietett Grahamhoz. - Föl kell öltöznie mielőbb, szólt. Nem maradhat itt, s így lehetlenség, hogy...

Elsietett. Graham utána kiabált; de kérdéseire nem kapott feleletet. Egy pillanat múlva visszatért.

- Nem mondhatom meg, mi történt. Nagyon bajos volna röviden megmagyarázni. Egy perc múlva elkészül a ruhája. Igen - egy perc múlva. S aztán elvihetem innen máshová. Csakhamar meg fog érteni mindent.

- De ez a kiabálás. Mit kiáltoznak -?

- Valamit az alvóról, s ez ön. Valami különös gondolatuk van. Nem is tudom jóformán, micsoda. Semmit sem tudok.

Éles harangcsengés metszette keresztül a távoli hangzavart, s az udvariatlan kis ember a terem sarkába ugrott valami kis műszerhez. Hallgatózott egy darabig, ránézett egy kristálygömbre, intett a fejével s néhány érthetetlen szót mormogott. Azután odalépett a falhoz, amelyen keresztül a két férfi eltűnt. A fal fölgördült, mint valami függöny, s a kis ember megállt várakozva.

Graham kinyújtotta karját, s szinte megdöbbsent, amint érezte, mennyi erőt öntött bele az a folyadék, amit ivott. Kidugta először az egyik, azután a másik lábát ágya szélére. Feje nem szédült többé. Alig tudott hinni gyors erőre kapásában. Meg tapogatta magát.

A lenszakállú férfi visszatért a boltíves úton s ugyanakkor, szemben a kövér férfivel, lift-rekesz ereszkedett le a magasból a terembe. A liftből sovány, őszszakállú férfi lépett ki, testhez álló sötétzöld ruhában, kezében valami hengert tartva.

- A szabó, szólt a kövér férfi, bemutatva őt Grahamnak. - Ez a fekete ruha sehogysem illik önnek. Nem is értem, hogyan kerülhetett ide. De majd megtudom. Ugy-e lesz szives minél gyorsabban elkészülni? szólt a szabóhoz.

A zöldruhás jövevény meghajolt, közeledett, s azután leült Graham mellé az ágyra. Kimérten mozgott; de szeme tele volt kíváncsisággal.

- Meg fogja lepni, uram, mennyire megváltozott a divat, szólt, s rápillantott lopva a kövér férfira.

Gyors mozdulattal kinyitotta a hengert, s egyszerre egész csomó ragyogó műszer és kelme borította el térdét. - Ön, uram, a Viktória-korszakban élt, amelyet a cylinder jellemez. A kalapok formája hajlott a félkör felé. Mindenben a köralakú görbevonalt uralkodott. Most...

Fölkapott egy kis műszert, amely kulcs nélküli zsebórához hasonlított; megcsavarta a gombját, s egyszerre fehér ruhás kis alakocskát jelent meg az óralapon, amely mint a kinetoszkóp alakjai ide-oda járt-kelt és forgolódott. Azután kezébe vett a szabó egy darab kékesfehér atlaszmintát s így szólt: - Első ruháját ebből tervezem.

A kövér férfi hozzájuk lépett s Graham mellé állt.

- Nincs sok időnk, szólt.

- Bizza csak rám, szólt a szabó. Mindjárt itt lesz a gépem. Mit szól hozzá?

- Mi ez? kérdezte a tizenkilencedik század embere.

- Az ön idejében divatlapokat mutattak, szólt a szabó. Manapság ez a legújabb találmány. Ide nézzen. A kis alakocskát tovább mozgott, de most már más öltözetben. - Vagy nézze ezt, folytatta a szabó, s megnyomta a műszer rugóját, mire egy másik kis alakocskát kezdett föl alá járni az óralapon. Ennek bővebb, ráncosabb ruhája volt. A szabó gyorsan izgett-mozgott, s közben kétszer is odapillantott a lift felé.

Végre legörgött a lift, s rövidhajú, vérszegény fickó lépett ki belőle durva, halványkék vászonruhában, kínai származásra emlékeztető arcvonásokkal. Bonyolult gépet tolt be a terembe kis hengereken, nesztelenül. A szabó azonnal félretette a kis kinetoszkópot, odaállította Grahamot a gép elé, s halk hangon utasításokat osztogatott a rövid hajú fickónak, aki mély torokhangon válaszolt, oly szavakat használva beszéd közben, amiket Graham nem ismert. Majd félrevonult a sarokba, járás közben érthetetlenül monologizálva; a szabó pedig elővett egy csomó, kis korongban végződő mérőnyeletet, s a korongokat ráillesztette Graham testére, egyet-egyet lapockáira, egyet-egyet könyökére, egyet a nyakára és így tovább, úgy, hogy végül vagy negyven darab korong tapadt testére és lábaira. Eközben még valaki érkezett a liften a terembe Graham háta mögött. A szabó mozgásba hozott valami gépezetet, amely zümmögő, ritmikus mozgást hozott létre a gép egyes részeiben, s a következő pillanatban lecsatolta a korongokat, és elbocsátotta Grahamot. A lenszakállú férfi kis pohár üdítő italt nyújtott feléje. Graham a poháron keresztül észrevette, hogy egy fiatal ember néz rá saját-ságos merev szemekkel.

A kövér férfi komoran fel-alá járt a teremben, majd megfordult, s a boltíves úton keresztül az erkély felé ment, ahonnan még mindig hangzott valami távoli tömegnek hol erősödő, hol

gyöngülő lármája. A rövidhajú fickó átnyújtott a szabónak egy vég kékes atlaszt, amelyet együtt beleerősítettek a gépbe oly módon, ahogy az újságpapirost szokták a XIX. században beletenni a rotációs gépbe. Azután az egész gépet könnyű nesztelen hengerein a terem egy távoli sarkába tolták, ahol valami sodronyhurok lógott le a falból. Rákapcsolták a gépet, amely erre erős, gyors működésbe kezdett.

- Mi az ott? kérdezte Graham üres poharával a sürgölődő alakok felé mutatva, miközben rajta volt, hogy ne vegyen tudomást a legutolsó jövevény fürkésző tekintetéről. - Valami erő-átkapcsolás?

- Az, szólt a lenszakállú férfi.

- S az kicsoda? szólt a boltíves út felé mutatva.

A biborruhas férfi végigsimította kis szakállát, habozott s azután halkán így felelt: - Howard, az ön főőre. Beláthatja uram, - hogy kissé bajos megmagyarázni a dolgot. A tanács kijelöli örét s ennek a segédeit. Ez a csarnok bizonyos megszorításokkal nyilvános volt, hogy a nép kielégíthesse kíváncsiságát. A kapukat egyelőre elreteszeltük. De azt hiszem, nem lesz ellenére, ha rábízom a magyarázatot.

- Furcsa! szólt Graham. - Őr? Tanács? Majd hátat fordítva a legutolsó jövevénynek, halk hangon kérdezte: - Ki az a férfi, aki úgy rám *mereszt* szemét? Mezmerista?

- Mezmerista! Nem. Capillotomista.

- Capillotomista!

- Igen, a főbkek közül való. Évi jövedelme hattuc lion.

A két utolsó szónak nem volt értelme.

- Hattuc lion? kérdezte Graham elbámulva.

- Önöknek nem voltak lionjaik? Azt hiszem, nem. A régi fonttal számítottak. A lion mai pénzegységünk.

- De mi az a hattuc?

- Hat tucat, uram. Természetes, hogy még az ily apró dolgok is megváltoztak. Ön, uram, a tizedes rendszerben, az arab számrendszerben élt, a tizesek, a kis százasok és az ezresek napjaiban. Nekünk tizenegy számjegyünk van. Külön egyes számjegyünk van a tizesre és a tizenegyesre is, s a tizenkettő az első kettős szám. Tizenkétszer tizenkettő egy nagy tucat, a nagy tucat tizenkétszerese a nagy ezres, s a nagy ezer nagy ezerszerese a miriád. Ugy-e egyszerű?

- Igen, igen, szólt Graham. De az a szemét meresztő fickó, mi is az?

A lenszakállú férfi oldalt pillantott.

- Itt van a ruhája! szólt. Graham hirtelen megfordult, s látta, hogy a szabó mosolyogva mellette áll, s valami vadonat új ruhát tart a karján. A rövidhajú fickó egy ujjával a bonyolult gépet a lift felé tolt, amelyen leérkezett. Graham rámeredt a kész ruhára. - Csak nem azt akarja mondani, hogy...

- De igen: a ruha kész, szólt a szabó. Széttértette a ruhát Graham lábán, aztán az ágyhoz ment, amelyben Graham feküdt csak az imént is, széthúzta az átlátszó matracot s kifordította a tükröt. Eközben dühös harangcsengés hívta a kövér férfit a sarokba. A lenszakállu utána suhant, s azután elsietett a boltíves úton. A szabó éppen rásegített Grahamra valami bonyolult, sötét-bibor öltönyt, amely egyben harisnya, nadrág és mellény volt, mikor a kövér férfi visszatért a sarokból, hogy találkozzék a lenszakálluval, aki az erkély felől jött. Gyorsan, de

halkan beszéltek egymással s mozdulataikon meglátszott, hogy aggodalmakkal vannak eltelve. A bibor alsóruha fölé bonyolult, de azért bájos kékesfehér atlaszruhát adtak Grahamra, aki egyszerre divatos ruhában látta magát. Sápadt volt, borotvátlan és hosszuhaju; de nem volt már meztelen, sőt valahogyan érthetetlen módon bájosnak tetszett.

- Borotválkoznom kell, szólt a tükörbe tekintve.

- Azonnal, szólt Howard.

A merev tekintet megszűnt. A fiatal ember lehunyta szemét, újra kinyitotta s aztán sovány kezét kinyújtva, Grahamhoz közeledett. Majd megállt s lassan gesztikulálva körültekintett.

- Széket, szólt Howard türelmetlenül s a másik percben letett a lencsakállu férfi Graham mögé egy széket.

- Tessék leülni, szólt Howard.

Graham habozott, mert a vadtekintetű férfi egyik kezében csillanó éles acélt vett észre.

- Nem értette, uram? kiáltott a lencsakállu erőltetett udvariassággal. - Le akarja nyírni a haját.

- Óh! szólt Graham megkönnyebbülve. De hiszen ön azt mondta, hogy...

- Capillotomista - tökéletesen úgy van! A legfinomabb művészek közül való a világon.

Graham hirtelen leült. A lencsakállu férfi távozott. A hajművész kecses mozdulatokkal előbbre lépett, megvizsgálta Graham fülét, megtapogatta feje búbját s le is ült volna, hogy elnézze újra arcát; de Howard hallhatóan türelmetlenkedett.

Erre gyors mozdulatokkal s egy csomó ügyesen kezelt műszer segítségével megborotválta Graham állát, lecsipte bajuszát s lenyírta és rendbeszedte haját. Mindezt szó nélkül, mintegy költői átszellemültséggel végezte. Amint készen lett, azonnal adtak Grahamnak egy pár cipőt.

Egyszerre csak hangos kiáltás hallatszott, úgy tetszett, valami gépezetből, amely a sarokban állt... »Gyorsan, gyorsan. A nép mindent tud városszerte. A munkát abbahagyták. Ne várj semmire; jöjj azonnal.«

Ez a kiabálás végleg megzavarta Howardot. Mozdulataiból azt vette ki Graham, hogy két dolog közül nem tudta, melyikre határozza el magát. Majd abba a sarokba ment, ahol a készülék állt a kis kristálygömb körül. Mialatt végigsietett a termen, a boltíves út felől hangzó elmosódó zavaros kiabálás, amely szakadatlanul tartott, hatalmas bűgássá növekedett; majd oly üvöltözés volt, mintha el akarták volna söpörni a multat, majd elcsöndesült hirtelen a zaj, mintha gyorsan távoznának. Grahamot ellenállhatatlan erővel vont a zsvaj. Rápillantott a kövér férfira s azután engedett ösztönszerű érzésének. Kettőt lépve lent volt a lépcsőkön és bent a folyosóban, s húsz lépéssel kijutott az erkélyre, ahol a három férfi állt volt.

ÖTÖDIK FEJEZET

A mozgó utcák

Az erkély korlátjához lépett és fölfelé bámészkodott. Amint megjelent, a meglepetés moraja futott végig a tágas téren nyüzsgő tömegen.

Az építészeti szenzáció ragadta meg szinte nyomasztóan legelőször. Mindenfelé szétterjedő titáni építmények vették körül a tág teret, amelybe beletekintett. A magasban hatalmas szarufák hajlottak egymáshoz a rengeteg tér fölött s valami áttetsző anyagból készült mennyezetszerű cifrázat rejtette el az égboltozatot. Hideg, fehér fényű óriási gömbök szégyenítették meg a kötőgerendák és sodronyok közt beszűrődő halvány napsugarakat. Imitt-amott járókelőkkel telt finom függőhidak lengtek a mélység fölött s a levegő tele volt kifeszített, vékony sodronyhálózattal. Amint fölfelé nézett, rengeteg építményt látott, amelynek szemben levő szürke, homályos homlokzatát nagy boltozatok, kerek nyílások, erkélyek, támpillérek, tornyok, ezer meg ezer óriás ablak s bonyolult építészeti domborművek szaggatták meg. A domborművek fölött vízszintesen és ferdén ismeretlen betűkből összerótt fölírások voltak. Itt-ott rendkívüli szilárdságu kötelek voltak kifeszítve, közel a mennyezethez, amelyek merész görbülettel a tér túlsó oldalán levő kerek nyílásokban enyésztek el. Ezekkel egyidejűleg egy távoli, halványkék ruhába öltözött apró emberke ragadta meg Graham figyelmét. Ez a kis alakocska jóval fölötte állott egy kiugró faszegélyen, belekapaszkodva néhány lelógó s alig látható kötélbe. Egyszerre csak óriási szökkenéssel, amely majd kövé dermesztette Grahamot, végig csusszant a kötelek görbületén s eltűnt az út innenső részén az egyik kerek nyílásban.

Graham, mikor kilépett az erkélyre, fölfelé tekintett s az, amit a magasban és maga előtt látott, eleinte annyira megragadta figyelmét, hogy semmi egyebet nem vett észre. Most azonban egyszerre fölfedezte az országutat. Tulajdonképpen nem is volt ez olyan országút, a milyeneket Graham ismert, mert a XIX. század utai és utcái mozdulatlan kövekből kivert medrek voltak, amelyekben szűk gyalogjárók között robogó kocsik árja hömpölygött ide-oda. Ez az országút háromszáz láb széles lehetett és mozgott. Mozgott a maga egészében, kivéve közepét, amely legalacsonyabb része volt. Ez a mozgás egy pillanatra megzavarta elméjét. De csakhamar megértette a dolgot.

Az erkély alatt ez a furcsa országút elkanyarodott jobbra Grahamtól, végnélküli folyónak tetszett, amely csaknem oly gyorsan suhant tovább, mint a XIX. század exprezs vonata. Végtelen úttestén székek, itt-ott kioszkok voltak; de oly sebesen elillantak Graham elől, hogy nem láthatta, mi van bennük. E legközelebbi és leggyorsabb úttesttől kezdve egész sor hasonló úttest sorakozott egymás alatt lefelé a tér mozdulatlan közepéig. Valamennyi jobbra mozgott, mindegyik kissé lassabban, mint a fölötte lévő; de a mozgáskülönbség oly csekély volt köztük, hogy bárki átléphetett az egyikről a másikra s végigjárhatott megszakítás nélkül a leggyorsabb úttól a mozdulatlan középső úttestig. Túl e középső részen másik végtelen hosszú útsorozat suhant előre különböző gyorsasággal balra Grahamtól. S csoportosan ülve a legszélesebb és leggyorsabb két útlapon, járva-kelve egyik úttestről a másikra s nyüzsgöve a középső részen rengeteg embersokaság tünt Graham elé a legcsodálatosabb változatosságban.

- Ne álljon itt! kiáltott Howard hirtelen mellette. Azonnal távoznia kell innen.

Graham nem felelt. Hallotta; de nem hallgatott rá. Az útlapok bődülve rohantak tovább s a tömeg kiáltozott. Lobogó haju asszonyokat és lányokat vett észre, pompás ruhákban, mellükön szalagdíszszel. Először ezek bontakoztak ki a zürzavarból.

Majd észrevette, hogy a ruhák eléje táruló kaleidoszkopjában az uralkodó szín az a halványkék, aminőt a szabó segédje viselt. A lármából kihallotta ezt a kiáltást: - Az alvó! Mi történt az alvóval?

Majd mintha egyre sűrűbben ellepték volna a suhanó úttestet a sápadt emberi arcok. Láttá, hogy ujjal mutogatnak rá. Az erkélylyel éppen szemben levő óriási oszlopcsarnok mozduatlan középső része zsufolva volt kékruhás emberekkel. Valóságos viaskodás folyt előtte. Az embereket föltolták mindkét felől a rohanó úttestekre s akaratuk ellenére tovább ragadták. S amint kiértek a legsűrűbb tolongásból, félreugrottak s visszarohtak újra a nyüzsgő tömegbe.

- Az alvó! Csakugyan az alvó! - kiabálták.

- Sohasem volt az alvó! - kiáltották mások.

Egyre több és több arc fordult feléje. Időnként a középső úttest mentén nyílásokat, üregeket vett észre Graham, amelyek nyilvánvalóan lépcsőzetek torkolatai lehettek. Az emberek fölbukkantak s eltűntek a nyílásokon. A tolongás középpontja a hozzá legközelebb levő nyílás volt. Az emberek e felé a nyílás felé szökdeltek ügyesen egyik mozgó úttestről a másikra. S a magasabb úttesteken nyüzsgők figyelme megoszlott az erkély és e között a pont között. Egy sereg erős apró alak, rikító vörös egyenruhában, mintha azon fáradozott volna, hogy távol-tartsa az embereket ettől a lépcsőnyílástól. Körülöttük gyorsan nagy tömeg gyűlt egybe. Ragyogó ruhájuk színe éles ellentétben volt ellenlábasaik fehérés-kék ruhájával. Nem volt benne kétség, hogy harcoltak egymással.

Mialatt Graham mindezt látta, Howard mellette állt, karonragadta s fülébe kiabált. Majd egyszerre eltávozott s Graham egyedül maradt az erkélyen.

Észrevette, hogy egyre harsányabbá válik ez a kiáltás: - Az alvó! s hogy a legközelebbi úttesten nyüzsgő emberek ágaskodnak. A leggyorsabb úttest üresen haladt jobbkéz felől s a balról mozgó úttest zsúfoltan közelgett s néptelenül haladt tovább. Hihetetlen gyorsasággal hatalmas néptömeg gyűlt össze szeme előtt a középső térségen, nyüzsgő, hullámzó néptömeg s a ki-kitörő kiabálás öblös, szünet nélkül való ordítássá fokozódott: - Az alvó! Az alvó! Zajongtak, ujjongtak, ruhadarabjaikat lobogtatták. Ki-kihallatszott egy-egy kiáltás: - Állítsátok meg az utakat. Valami nevet is kurjongattak közbe-közbe, amit Graham nem ismert. Mintha így hangzott volna: Ostrog. A lassabban mozgó úttestek csakhamar megteltek emberekkel, akik úgy intézték mozgásukat, hogy mindig szemben maradjanak Grahammal.

- Állítsátok meg az utakat, ordított a tömeg. Fúrge alakok rohantak föl sebesen középről a Grahamhoz legközelebb levő gyors úttestre, elhaladtak gyorsan mellette, furcsa, érthetetlen dolgokat kiabálva s aztán ferde vonalban szaladtak vissza újra le a középső útra. Egy dolgot tisztán megértett. Megértette, hogy így erősködtek: Csakugyan ez az alvó. Csakugyan ez az alvó.

Graham egy ideig mozduatlanul állt. Majd egyszerre észrevette, hogy ami történik, mind ő reá vonatkozik. Örült csodálatos népszerűségének, meghajlott s jelentősebb mozduzat szükségét érezve, karjával integetett. Valósággal megdöbentette az a tobzó zür-zavar, amely integetését követte. A mélybe vezető lépcsőzet körül őrzöngő erőszakoskodássá fokozódott a küzdelem. Zsufolt erkélyek tüntek föl a levegőben; mindenfelől emberek szelték át a teret köteleken csúszva és trapézszerü üléseken lebbenve. Háta mögül hangokat hallott; s egy csomó ember rohant le a boltíves út lépcsőzetén. Hirtelen észrevette, hogy őre, Howard, újra mögötte állt, megragadta karját úgy, hogy szinte fájt s valamit belekiabált a fülébe, de szava beleveszett a zajba.

Megfordult s látta, hogy Howard arca halálsápadt, - Jöjjön vissza! - kiáltott. Meg akarják állítani az utakat. Forrongani fog az egész város.

Észrevette, hogy Howard mögött egész sereg ember szalad végig a kék pilléres folyosón, a vöröshaju, a lenszakállu, egy skarlátpiros ruhás, nyurga alak, egy csomó más vörösruhás férfi, botokkal fölfegyverkezve s mindannyiok arcán aggodalom és kíváncsiság tükrözött.

- Vigyétek el - kiáltott Howard.

- De miért? - kérdezte Graham. Nem látom be...

- Vissza kell vonulnia! - szólt határozott hangon az egyik vörösruhás. Arcán, szemén meglát-szott, hogy el van szánva a legvégsőre. Graham végigtekintett sorban valamennyin s hirtelen megérezte az élet legkellemetlenebb oldalát, a kényszerhelyzetet. Megragadták a karjait... s erővel elvonszolták. Mintha a zajgás egyszerre két részre szakadt volna s mintha annak a lármanak a fele, amely a csodálatos országról behangzott, beszorult volna a mögötte emel-kező hatalmas épület folyosóiba. Elcsodálkozva és megzavarodva, erőtlenséget érezve az ellenállásra, félig vezették, félig vonszolták Grahamot végig a kékpilléres folyosón s egyszer-re csak azon vette észre magát, hogy egyedül van Howarddal egy liftben, amely gyorsan föl-felé emelkedett.

HATODIK FEJEZET

Az Atlas-terem

A szabó bucsúzásától addig, amikor Graham azon vette észre magát, hogy a liftben van, alig telt el össze-vissza öt perc. S rengeteg hosszú alvása annál inkább ködbeburkolta még lelkét, mert ott a távoli jövőben föleszmélésének eddigi furcsa élményei valami csodás, félig való, félig álomszerű szint kölcsönöztek mindennek ott a távoli jövőben. Még mindig el volt különítve; megdöbben szemlélő volt, aki félig sodródott csak bele még az életbe. Amit látott, különösen az erkély látókörébe szorított zajgó tömeg, valahogyan szinte színpadias volt, s ő mintha színházi páholyból nézte volna.

- Nem értem, szólt. Mi volt az a zavar? Elmém kavargó. Miért kiabáltak az emberek? Micsoda veszedelem fenyeget?

- Nekünk is megvan a magunk baja, felelt Howard. Szeme kerülte Graham fürkésző tekintetét. Nyugtalan időköt élünk. S annyi bizonyos, hogy az ön váratlan megjelenése, ébredése mostanában, némileg összefügg...

Szaggatottan beszélt, mint aki jóformán lélegzeni sem mer nyugodtan. Egyszerre csak elhallgatott.

- Nem értem, szólt Graham.

- Később majd világosabb lesz minden, szólt Howard.

Türelmetlenül fölfelé tekintett, mintha lassúnak találná a lift haladását.

- Bizonyos, hogy jobban meg fogok érteni mindent, ha kissé körülnézek itt ebben a világban, szólt Graham elképedve. Most annyira megzavar, annyira furcsa itt minden. Nincs meg a valószínűsége semminek. Semminek. Főleg az apró részletekben.

A lift megállt, s kiléptek egy szűk, de nagyon hosszú, magas falak közé szorított folyosóba, amely tele volt csövekkel és vastag sodronyokkal.

- Micsoda rengeteg tér! szólt Graham. Egy építmény az egész? Micsoda hely ez?

- Egyik közutunk; különböző állami szolgálatokra való, világításra és így tovább.

- Társadalmi forrongás volt az ott az erkély körüli országutakon? Minő a kormányservezetük? Van még rendőrségük?

- Különféle, szólt Howard.

- Különféle?

- Van vagy tizennégyféle.

- Nem értem.

- Nagyon természetes, hogy nem érti. Érthető, hogy társadalmi rendünket nagyon bonyolultnak látja. Megvallva az igazat, magam sem vagyok egészen tisztában vele. Senki sincsen tisztában vele. Talán ön meg fogja érteni - idővel. Most a tanács elé kell mennünk.

Graham figyelme megoszlott kérdéseinek sürgős szükségessége s a folyosókon és termekben járó-keelő emberek között. Egy pillanatig Howardra s ennek tartózkodó feleleteire összpontosította elméjét, de aztán egy csomó erős, váratlan benyomás következtében elvesztette a beszélgetés fonalát. A folyosók mentén, a csarnokokban, az embereknek szinte fele vörös egyenruhás férfi volt. A halványkék vászonnak, amely uralkodott a mozgó úttesteken, itt

nyoma sem volt. Ez emberek szüntelenül ránéztek s üdvözölték őt is, Howardot is, amint tovább haladtak.

Tisztán látta, hogy egy hosszú, zárt folyosóba léptek, ahol egy sereg leány ült alacsony székeken, mint valami iskolában. Tanítót nem látott sehol; valami új készülék volt a folyosón, amelyből mintha hang áradt volna ki. A lányok, ha nem tévedt, kíváncsian, megzavarodva néztek rá és vezetőjére. De ez tovább sietett, mielőtt Graham tiszta képet nyerhetett volna a gyülekezetről. Úgy gondolta, hogy Howardot ismerték, őt pedig nem, és szerették volna tudni, kicsoda. Ez a Howard, úgy látszik, befolyásos ember volt. De akkor, hogyan lehetett Graham öre? Furcsa dolog volt.

Majd derengő folyosóba értek s ebbe belefüggött egy gyalogút úgy, hogy csak lábát és bokáját láthatták a rajtajáró embereknek, testük többi részét nem. Majd elmosódó folyosók képe maradt meg Grahamban s egy-egy járó-kelő, aki megfordult s elcsodálkozva bámult utánuk, amint vörösruhás őrségükkel tovább haladtak.

A beszédett üdítő italok hatása csak futólagos volt. Rengeteg sietésük hamar kifárasztotta. Kérte Howardot, hogy menjenek lassabban. Csakhamar újra liftben voltak, amelynek ki nem nyitható üveges ablaka a nagy úttestekre nyílt; csakhogy oly magasságban jártak, hogy a mozgó úttesteket nem tudta kivenni. Embereket azonban látott, akik a kifeszített kötelek és furcsa, törekenyeknek látszó hidak mentén ide-oda lebbentek.

Majd rengeteg magasságban áthaladtak az utcák fölött egy szűk hidon, amelyet oly tiszta üvegtáblák zártak el, hogy Graham pusztá emlékéitől is szédült a magasságnak. A hid alja is üvegből volt. Amennyire visszaemlékezett a New-Quay és a Boscastle közt levő szirhasadékra, amelyek időben messze, de tapasztalatban közel voltak hozzá, úgy látta, hogy lehetnek vagy négyszáz lábnyira a mozgó utak fölött. Megállt s lenézett lábai között a kék- és vörösruhás nyüzsgő sokaságra, amely elenyésző kis pontokból állt s még mindig izgatottan a kis erkély felé törekedett. Ez az erkély, ahol Graham csak az imént állt, olyannak látszott, mintha kemény papírból készült kis játékszer lett volna. Ritkás köd s a hatalmas világító gömbök fénye félhomályba burkolta az egész jelenetet. Kis nyitott bölcsoében ülő férfi suhant végig egy kötélén oly gyorsan, mintha lezuhant volna valahonnan a magasból, sokkal magasabbról a szűk kis hidnál. Graham önkénytelenül megállott s elnézte a furcsa utast, aki lenn a földön eltűnt az egyik nagy kerek nyílásban. Majd újra a küzdő sokaságra fordult tekintete.

Az egyik leggyorsabb út mentén vörös pontokból álló nyüzsgő tömeg tolongott. A tömeg, amint az erkélyhez közeledett, egyes emberekre szakadozott, s leözönlött a lassabban mozgó úttesteken a középső térségen viaskodó sűrű sokaság felé. Ezek a vörösruhás férfiak, amennyire kivette, botokkal vagy dorongokkal voltak fölfegyverkezve. Mintha üzték és szorították volna őket. Hatalmas ordítás, dühkiáltás harsant föl, gyöngén, alig hallhatóan jutva el Graham füléig.

- Tovább! kiáltott Howard, vállára téve kezét.

Egy másik férfi suhant végig egy kötélén. Graham hirtelen fölpillantott, hogy lássa, honnan jön s az üvegtetőn keresztül a kötelek és kötőgerendák hálózatán túl szélmalomszárnyakhoz hasonló ritmikusan mozgó dolgokat vett észre, melyek közt át-átsillant a távoli, sápadt égboltozat egy-egy darabkája. Majd Howard előre szorította őt keresztül a hídon s csakhamar szűk kis folyosóba jutottak, amelyet mértani mintázatok díszítettek.

- Többet akarok látni belőle, kiáltott Graham ellenállva.

- Nem, nem, szólt Howard, megragadva karját. Erre menjen. Ezen az úton kell menni.

S a vörösruhás férfiakon, akik nyomukban jártak, meglátszott, hogy készek Howard parancsát erővel is végrehajtani.

Néhány furcsa fekete-sárga egyenruhába bujtatott néger jelent meg a folyosón s az egyik előresietett s félrehúzott egy tolóablát, amelyet Graham ajtónak tartott. Innen kezdve ez a néger volt a vezető. Graham látta, hogy karzatra jutott, amely egy nagy szoba végét szegélyezte. A fekete-sárga ruhás vezető keresztülment a szobán, fölhúzott egy másik tolóablát és megállt várakozva.

Ez a hely előszobához hasonlított. Közepén egy csomó ember állt s túlsó végén hatalmas nagy ajtónyílás volt néhány lépcsőfok tetején. Sűrűn el volt függönyözve, de azért sejtette, hogy egy sokkal nagyobb terembe vezet. A bejárat mellett vörösruhás fehér emberek és fekete-sárga ruhás négerek álldogáltak peckesen.

Amint végimentek a folyosón, Graham susogást hallott alulról: - Az alvó! Az alvó! s észrevette, hogy minden fej feléje fordul s nyomában halk zúgás támad. Beléptek az előszoba falán keresztül egy másik kis folyosóba s nemsokára vasrácsos érckarzatra jutottak, amely körülfutotta azt a nagy termet, melyet Graham a függönyön keresztül már látott. Az egyik sarkon léptek a terembe s így egyszerre áttekinthette a termet rengeteg méreteiben. A fekete egyenruhás néger félreállt, mint a jól begyakorolt szolga s bezárta mögötte az ajtószárnyat.

Az eddig látott termekhez képest ez a második terem túlságos pompával volt diszítve. Legtávolabbi szögletében talapzaton, s minden más tárgynál ragyogóbb megvilágításban, óriás méretű, fehér Atlas-szobor volt, erős, férfias alak, meghajlott vállán a földgömbbel. Ez vonta magára először Graham figyelmét, oly hatalmas volt, oly vakító fehér s e mellett mégis egyszerű. E szobron s a terem közepén levő emelvényen kívül ragyogó ürességtől tátongott az egész óriási terem. Az emelvény oly távol esett, hogy pusztá érclapnak tetszett volna, ha hét férfiből álló csoport nem állt volna rajta egy asztal körül, sejtetve az emelvény méreteit. Valamennyi fehér ruhában volt. Úgy látszott, mintha csak az imént keltek volna föl ülőhelyeikről s mindannyian merően Grahamra szegték tekintetüket. Az asztal végén mechanikai műszerek csillogtak.

Howard végigvezette Grahamot a karzaton, amíg szembe nem jutottak az emelvénynyel. Ott megálltak. A két vörös egyenruhás férfi, aki nyomon követte őket a karzaton, előrelépett s közrefogta Grahamot.

- Itt kell maradnia, dörmögött Howard, néhány pillanatig. S azután meg sem várva a feleletet, végigsietett a karzaton.

- De miért...? kezdte Graham.

Howard után akart menni, de az egyik vörösruhás férfi útját állta.

- Itt kell várakoznia, uram, szólt Grahamnak.

- *Miért?*

- Ez a parancs, uram.

- Kinek a parancsa?

- A mi parancsunk, uram.

Graham elkeseredett arcot vágott e kijelentésre.

- Micsoda hely ez? kérdezte hirtelen. Kik azok az emberek ott?

- A tanács urai, uram.

- Micsoda tanácséi?

- A tanácséi.

- Óh! szólt Graham, újabb hiábavaló kísérletet téve arra, hogy a másik vörösruhás előtt távozzék; majd a rácshoz lépett s odabámult a távoli fehérruhás férfiakra, akik az asztal körül állva, őt nézték és susogva beszélgettek.

A tanács? Észrevette, hogy most már nyolcan vannak; de hogy a nyolcadik merről érkezett, azt nem látta. Nem üdvözölték őt; ott álltak, rábámulva, ahogy a XIX. században egy csoport ember elnézett volna az utcán egy hirtelen fölbukkanó léghajót. Micsoda tanács gyűlhetett össze ott a jelentős fehér Atlas tövében, elzárkózva minden hallgatózó elől ebben a mély hatást keltő rengeteg teremben? S mért hozták őt e csoport ember elé, amely oly furcsán nézett rá s oly halkán beszélgetett?

Howard föltűnt a teremben s gyors léptekkel a csoport felé közeledett a csiszolt padlón. Közéjükbe érve, meghajlott s néhány sajtóságot, nyilvánvalóan szertartásos mozdulatot tett. Azután fölment az emelvény lépcsőin s megállt az asztal végén levő készülék mellett.

Graham elnézte a látható, de nem hallható társalgást. Olykor-olykor az egyik fehérruhás alak fölpillantott hozzá. Fülét hiába erőltette. Két beszélő fehérruhás férfiunak a mozdulatai kezdtek elevenebbekké válni. A gyülesezőkről rávetette tekintetét kísérőinek közönyös arcára...

Mikor újra az emelvényre tekintett, Howard kinyújtotta kezét s fejét rázva, látszott rajta, hogy ellenez valamit. De mintha az egyik fehérruhás ember, rácsapva az asztalra, szavába vágott volna.

Grahamnak úgy tetszett, hogy a tárgyalás végtelen sokáig tart. Tekintetét a nyugodt kőóriásra emelte, amelynek tövében a tanács ült. A szoborról a terem falaira tévedt pillantása. Hosszu japáni módra festett mezők ékesítették. Volt köztük néhány nagyon szép. Valamennyi mező művészi kidolgozásu nagy sötét érckeretbe volt csoportosítva, amely átment a karzatok érc-kariatidjaiba s a terem belsejének nagy építészeti vonalaiba. A festett mezők könnyed bája fokozta a terem közepéről áradó hatalmas fehér hatást.

Graham tekintete visszatért a tanácshoz. Howard lefelé lépkedett a lépcsőzeten. Amint közelebb ért, úgy, hogy vonásai kivehetők lettek, Graham látta, hogy arca ki van pirulva. S amint nemsokára megjelent a karzaton, látszott rajta, hogy nagyon zavart.

- Erre, - szólt röviden s szótlánul egy kis ajtóhoz léptek, amely megnyílt előttük. A két vörösruhás férfi megállt az ajtó előtt jobbról-balról. Howard és Graham beléptek s Graham visszatekintve látta, hogy a tanács fehérruhás tagjai még mindig együtt álltak s utána néztek. Majd bezáródott mögöttük az ajtó nehéz csattanással s ébredése óta először esett meg vele, hogy teljes csendben volt. Még a padozat sem visszhangzott lépteitől.

Howard kinyitott egy másik ajtót s ekkor kitűnt, hogy két szomszédos szoba közül, amelyeknek fehér és zöld butorzata volt, az elsőben voltak.

- Micsoda tanács volt ez? kérdezte Graham. - Miről tanácskoztak? És mi dolguk van velem?

Howard gondosan bezárta az ajtót, nagyot sóhajtott s szólt valamit alig hallhatóan. Föl s alá járt a szobában és nagyot nyögött, mint aki megkönnyebbült.

Graham megállt egy helyben s elnézte őt.

- Meg kell értenie, kezdte hirtelen Howard, kerülve Graham tekintetét, hogy társadalmi szervezetünk nagyon bonyolult. Félmagyarázat, avatatlan leírás hamis benyomásokat keltene önben. Azt megértheti, hogy - részben az összetett kamatozás folytán - az ön kis vagyona s unokaöcscsének, Warmingnak, vagyona, amelyet önre hagyott s néhány más kezdőleges alap - nagyon tekintélyes vagyonná növekedett. Máskülönb pedig, de ezt már bajosan értheti meg, jelentőségteljes személyiséggé vált, fölötte jelentőségteljessé, akinek része van a világ minden dolgában.

Elhallgatott.

- Csakugyan? szólt Graham.
- Nagy társadalmi zavarok előtt állunk.
- Csakugyan?
- A dolgok úgy fordultak, hogy egyelőre tanácsosnak látszik, hogy ön itt elkülönítve maradjon.
- Fogva akarnak tartani! kiáltott Graham.
- Úgy van, - meg akarjuk kérni, hogy maradjon itt elkülönítve.

Graham Howardhoz fordult. - Furcsa dolog! szólt.

- Nem lesz semmi baja.
- Semmi bajom!
- De itt kell maradnia...
- Amíg tisztába nem jutok helyzetemmel, ugy-e?
- Tökéletesen úgy van.
- Helyes. Nos hát kezdjük el. Mért érhetne baj?
- Majd máskor.
- Miért máskor?
- Nagyon hosszú történet, uram.
- Annál inkább meg kellene már egyszer kezdeni az elmondását. Azt mondja, hogy jelentőségteljes személyiség vagyok. Micsoda kiabálást hallottam? Miért kiabál és miért izgatott a tömeg azért, mert eszméletlenségem megszűnt, s kik azok a fehérruhás emberek abban a rengeteg nagy tanácssteremben?
- Mindent megtud, uram, a maga idejében, szólt Howard. Csak várjon, csak várjon. Most zavaros idők járnak, és ilyenkor nem lehet nyugodtan beszélgetni. Az ön ébredése... Senki sem várta már, hogy valamikor fölébred. A tanács tanácskozik.
- Micsoda tanács?
- Az a tanács, a melyet látott.

Graham türelmetlen mozdulatot tett.

- Nincs rendjén a dolog, szólt. Tudnom kellene nekem is, mi történik.
- Türelemmel kell lennie. Igazán türelemmel kell lennie.

Graham hirtelen leült.

- Sejttem, szólt, hogy mivel túlságos sokára halasztottam életem folytatását, most akaratom ellenére tovább kell valamivel várakoznom.
- Így jobb lesz, szólt Howard. Így sokkal jobb lesz. S most magára kell hagynom. Egy ideig. Amíg a tanácsülés véget nem ér... Sajnálom.

A nesztelenül nyíló ajtó felé ment, habozott, és azután eltűnt.

Graham az ajtóhoz sietett, próbálta kinyitni, de hiába. Az ajtó ellenállott minden kísérletnek és sehogysem tudta kitalálni, hogyan záródik. Megfordult, végig ment a szobán nyughatatlanul, azután körülsétált a falak mellett és végül leült. Egy ideig ülve maradt s keresztbe font

karral, összeráncolt homlokkal, idegesen harapdálva körmeit, megpróbálta egészbe illeszteni azokat a kaleidoszkopszerű benyomásokat, amelyeket új életének első órájában szerzett: a rengeteg mechanikai térségeket, a szobák és folyosók végtelen sorozatát, a különös úttesteken üvöltöző, dühös tolakodást, az Atlaszkolosszus tövében ülő ellenszenves távoli kis csoportot és Howard titokzatos viselkedését. Homályos sejtelve támadt valami óriási örökségről, amelylyel talán valahogyan visszaéltek és valami váratlan fontos eseményről. De mit csináljon? A szobának elkülönített némasága arról tanuskodott, hogy fogva van.

Majd ellenállhatatlanul az az ötlet kezdett lelkében meggyőződéssé érlelődni, hogy mindez a nagyszerű benyomás csak álom volt. Megpróbálta lehunyni a szemét, és sikerült is neki; csakhogy ez a becsületben megőszült módszer sehogysen akarta álmából fölébreszteni.

Csakhamar elkezdte vizsgálni, tapogatni két kis szobájának idegenszerű berendezését.

Egyszerre csak meglátta magát egy hosszúkás, tojásdad tükörben s elképedve megállt. Bájjos, biborral diszített kékesfehér ruhában volt. Kissé szürkülő szakálla hegyesre volt nyírva, s őszbevegyülő fekete haja különös módon, de bájosan homlokára volt fésülve. Negyvenötéves férfinak látszott. Az első pillanatban alig ösmert rá önmagára.

Majd elmosolyodott s aztán elgondolta, hogy néznének rá fiatalkori ösmerősei, ha így találkoznának vele, de mialatt ezzel mulatott, hirtelen tiszta tudatára jutott annak, hogy minden emberi lény, akivel csak valaha megösmerkedett, már sok-sok esztendő óta halott. Ez a gondolat hirtelen kapta meg s nagy fájdalmat okozott neki. Nem akart vele foglalkozni s elsápadt arcán visszatükröződött megdöbbenése.

Förlújult emlékezetében a mozgó úttestek lármás tömege s a csodás utcának hatalmas homlokzata. Tisztán, élesen látta a nyüzsgő sokaságot s a távoli, kellemetlen, fehérruhás tanácsosokat, akiknek beszélgetését nem lehetett hallani. Összezsugorodott saját maga előtt, érezte kicsiségét, erőtlenségét és szájalmas jelentéktelenségét. S körülötte minden, minden, az egész világ oly különös volt.

HETEDIK FEJEZET

A néma szobákban

Csakhamar folytatta Graham a szobaberendezések vizsgálatát. A kíváncsiság lebírt benne a fáradtságot. A belső szoba magas volt s kupolás mennyezetének közepén hosszukás nyílás látszott, amely kürtőbe torkollott. A kürtőben széles lapátokból összeállított kerék forgott, bizonyára fölfelé hajtva a levegőt a kürtőbe. A könnyedén mozgó kerék zümmögése volt az egyetlen tiszta hang a nyugalmas szobában. Amint egy-egy lapát tovább fordult, Graham láthatta futólag az égbolt egy-egy darabját. Meglepte, hogy egy csillagot is látott.

A csillag ráirányította figyelmét arra a körülményre, hogy a szobák ragyogó világossága a szegélyzetekre illesztett egész csomó gyöngén izzó lámpából eredt. Ablakot sehol sem látott. S kezdett rá visszaemlékezni, hogy a rengeteg termekben és a folyosókon, amelyeken Howarddal keresztül ment, ablakot egyáltalában nem vett észre. Voltak mégis ablakok? Az utcákon voltak csakugyan, de hát nem azért, hogy közvetítsék a világosságot? Vagy talán éjjel-nappal szüntelenül ki volt világítva az egész város, úgy, hogy sohasem volt benne éjszaka?

Egy más dolog is föltűnt neki. Kályha sem volt egyik szobában sem. Talán nyár volt, s a szobák csak nyári lakások voltak? Vagy egyenletesen fűtötték valahonnan az egész várost? Mindez nagyon kezdte érdekelni. Megvizsgálta a síma falakat, az egyszerű szerkezetű ágyat, az elmés berendezést, amely a mai hálószoba minden kellemetlenségét kiküszöbölte. Fölösleges dísznek nyoma sem volt sehol. A pompa és a szín egyszerű bája áradt mindenből úgy, hogy gyönyörűsége telt mindenben a szemnek. Több nagyon kényelmes szék volt a szobában, egy zajtalan, hengereken mozgó könnyű asztal néhány telt palackkal, egy pár pohárral s két tányérral, amelyekben gyümölcslelre emlékeztető átlátszó, tiszta folyadék volt. Majd észrevette, hogy könyvek, újságok, íróeszközök nincsenek sehol.

- A világ csakugyan megváltozott, szólt magában.

Észrevette, hogy a külső szoba egyik fala tele van rakva egész sor különös kettős hengerrel, amelyeken fehér alapra írt zöld betűk vannak úgy, hogy a fölírások minden tekintetben hozzá illettek a szoba díszítési jellegéhez. Ennek a falnak a közepéből pedig egy kis készülék nyúlt ki vagy egy négyszög-yardnyi területen, amelynek sima, fehér fölülete volt a szoba felől. A készülék előtt szék volt. Gondolt futólag olyasmire, hogy ezek a hengerek talán könyvek vagy modern helyettesítők a könyveknek; de eleinte átsiklott a gondolat.

A hengerek fölírásai meglepték. Az első pillanatra azt hitte - orosz fölírások. Majd önkénytelenül kitalálta némelyik szóról, hogy megcsonkított angol szó. Némi erőfeszítéssel kibetűzte az egyik fölírást. Ez volt: »A férfi, aki király akart lenni.«

- *Fonetikus* írás, - mondta. Emlékezett rá, hogy olvasott ily című elbeszélést; majd csakhamar eszébe jutott világosan az egész elbeszélés. A világ egyik legjobb elbeszélése volt. De amennyire látta, ez az egész henger nem könyv volt. Kibetűzte két mellette levő henger fölírását is. Az egyik »A sötétség szíve«, a másik »A jövő Madonnája« volt. Sohasem olvasott ilyen című elbeszéléseket, de azért kétségtelenül elbeszélések voltak ezek is, csak hogy a Viktória utáni korszakból.

Elbibelődött egy darabig a hengerekkel s azután a négyszögletes készülékhez lépett és megvizsgálta. Fölemelt egy földlap-félét s látta, hogy a készülékben benne van egy kettős henger s felsővégén van egy kis gomb, olyan, mint a villamos csengő gombja. Megnyomta ezt a gombot, mire heves berregés s utána beszéd és zene hangzott, a készülék sima lapján pedig színek játéka vált láthatóvá. Graham hamarosan megértette, mi lehet a készülék s hátrább lépett, hogy jobban lásson.

A lapos fölületen nagyon élénken színezett festmény tünt föl, és a festménynek mozgó alakjai voltak. Sőt nem csak hogy mozogtak, hanem társalogtak is tiszta vékony hangon. Mintha egy darab valóság lett volna, amelyet megfordított látcsövön néz és hosszú túbuszon keresztül hallgat az ember. Érdeklődését egyszerre csak megragadta a síma lapon egy férfi, aki föl s alá járt és haragos dolgokat kiabált egy csinos, de dacoskodó asszonykának. Mindakettőn az a festői öltöny volt, amelyet Graham a régmúltban nem ismert.

- Én dolgoztam, szólt a férfi. De mit csináltál te?

- Óh! szólt Graham. Minden egyébről megfeledkezett s leült a székbe. Öt perc múlva hallotta, hogy ő is szóba kerül. A férfi így szólt! Majd ha az alvó ébred! Graham kitalálta, hogy ez a közmondás róla van véve s körülbelül annyit jelent, hogy sohanapján. Néhány perc múlva úgy ismerte a két kis embert, mint legjobb barátait.

Egyszerre csak véget ért a miniatűr-dráma s a készülék síma fölülete újra üres lappá vált.

Furcsa világba vetette bele végzete. Ez a világ nem sokat törődött a lelkiismerettel, gyönyört hajhászott, ravasz volt és energikus s emellett borzalmas gazdasági harc színtere volt. Untalan oly célzásokat hallott, amiket nem értett s számtalan apróság azt sejtette vele, hogy az erkölcsi fölfogás teljesen átalakult. A kék vászon, amely, mint legelső benyomásaiból látta, túlnyomó volt a város utcáin, valószínűleg a köznép ruhája volt. Bizonyos volt, hogy az a történet, amelyet végignézett, a jelenből volt véve s realizmusa tagadhatatlanul megkapó volt. Tragikus vége valósággal lesújtotta. Elült székén belebámulva az üres levegőbe.

Majd megdörzsölte a szemét s hirtelen visszakerült saját csodás világába. A kinetoszkop-dráma élénk benyomásai megszűntek s maga előtt látta újra a rengeteg úttesten küzdő sokaságot s ébredése első órájának gyors fordulóit. A két kis ember úgy beszélt a tanácsról, mint valami mindent átfogó hatalomról. És emlegettek valami alvót is. Mintha ez az alvó ő lett volna. Vissza kellett emlékeznie pontosan minden szóra, amit mondtak...

Átment a hálósobába s keresztül bámult föl a magasba a gyorsan forgó keréklapátok hézagain. Amint forgott a kerék, halk ritmikus nesz hallatszott, mintha valami gép működne szabályosan. Különböző mély csönd volt. Bár az örökké tartó nappal állandó fénybe vonta a két szobát, észrevette, hogy az égbolt föl-föltűnő darabkája sötétkék, csaknem fekete volt s apró csillagokkal volt teleszórva...

Folytatta a szobák vizsgálatát. A kipárnázott ajtót sehogysem tudta kinyitni. Nem volt sehol semmi csengőféle, amivel beszélthetett volna valakit. Egyre jobban megszabadult attól az érzéstől, hogy csodákat él végig, de egyre nőtt kíváncsisága is és szeretett volna kérdezősködni valakitől. Pontosán szerette volna tudni, hányadán van itt ez új világban. Megpróbált nyugodtan várakozni, amíg be nem jön hozzá valaki. De csakhamar nyughatatlankodni kezdett, s egyre jobban sóvárgott tudás, szórakozás, új benyomások után.

Visszament a másik szobába a készülékhez s csakhamar kitalálta, hogy kell a készülékben levő hengert másikkal helyettesíteni. Ezenközben az jutott eszébe, hogy bizonyára e kis hengerek rögzítették meg úgy a nyelvet, hogy az tiszta és érthető maradt még kétszáz év után is. A találmányra fölkapott új henger, amelyet a készülékbe illesztett, valami fantasztikus zeneművet mutatott be. Bájosan kezdődött s csakhamar szenvedélyessé fokozódott. Nemsokára észrevette, hogy az egész Tannhäuser történetének valami új változata volt. A zene szokatlan volt. De az előadás realiztikus volt, s volt benne valami modern fordulat Tannhäuser nem a Vénuszhegyre ment, hanem a gyönyörök városába. Mi volt a gyönyörök városa? Bizonyára a fantasztikus, érzéki szerző álma, képzelődése.

Érdeklődni kezdett, kíváncsi lett. A mese furcsa érzélgősséggel bonyolódott tovább. Egyszerre csak unni kezdte, s minél tovább nyúlt, annál jobban untatta.

Bosszantotta a dolog. Nem eszményített festmény, hanem lefényképezett valóság tükröződött a síma fölületen. Nem kívánt többet a XXII. század Vénusz-hegyéből. Haragosan fölállt, meg-rántotta a készüléket s erőszakoskodva kereste a módját, hogy vethetne véget működésének. Amint ide-oda rángatta, reccsent valami a készülékben. Lilaszínű szikra pattant ki belőle, karja megrándult, s az előadás félbeszakadt. Mikor másnap új hengert akart a Tannhäuser helyébe tenni, látta, hogy a készülék eltört...

Ide-oda járt egy ferde vonal mentén a szobában s határozatlan benyomások küzködtek benne szinte elviselhetetlenül. Mindaz, a mit következtetett a hengerekből, s a mit látott, bántotta, zavarba ejtette. Legjobban meglepte az a körülmény, hogy mikor harminc esztendő volt, nem próbálta megrajzolni a jövőendő időknek ezt a képét.

- Szüntelenül a jövőendő kialakításán dolgozunk, - szólt - de aligha van köztünk valaki, aki komolyan gondolkodnék rajta, milyen is lesz az a jövőendő, a melynek érdekében fáradozunk. S most ime itt van előttem! Mennyire jutottak, mi valósult meg? Hogy kerültem ide a jövőendő közepébe!

A rengeteg utcák és házak és az óriás néptömeg nem lepte meg. De a város utcáin küzdelem folyt! S hogy fejlődött ki a gazdagok osztályának rendszeres érzékisége?

Eszébe jutott Bellamy s az ő társadalmi utópiájának a hőse, aki oly furcsán képzelte ezt a jövőendőt. De itt híre-hamva sem volt az utópiának, a szocialista államnak! Ahhoz eleget látott már, hogy tisztán lássa, hogy a pazarló fényűzés és érzékiség meg a nyomorban tengődő szegénység hajdani ellentéte még mindig megvan a világban. Eleget megismert az élet mozgató tényezőiből, hogy ennyit megértsen belőle. S nemcsak a város épületei voltak hatalmasak, nemcsak az utcákon nyüzsgő nép óriási, hanem óriási volt az az elégedetlenség is, amelyről az utcák lármája, Howard nyugtalanzkodása s minden, ami környezte, tanuskodott. Micsoda országba került? Úgy látszott, Angliában van; de oly különös, oly angoltalan volt itt minden. Mintha titokzatos fátyol borította volna az egész világot.

Körül-körüljárta a két szobát, fürkészsze, kutatva mint a ketrecbe zárt fenevad. Nagyon fáradt volt; azt a lázas kimerülést érezte, amely nem türi meg a nyugalmat. Sokáig elhallgatózott a szelelőkészülék alatt, figyelve, nem hallja-e távoli viszhangját a zavargásnak, amely bizonyára tovább folytatódott a városban.

Elkezdett magában beszélgetni.

- Kétszázhárom esztendő! - mondogatta újra meg újra s bambán nevetett mellé. - Így hát kétszázharminchárom esztendő vagyok! A legrégebb földi lakos! Igényeim elvitathatatlanok. Úgy emlékszem a bolgár kegyetlenkedésekre, mintha tegnap történtek volna. Nagy idő! Nagyon nagy idő! Haha!

Az első pillanatban nagyon meglepte saját nevetése; de aztán tovább nevetett, óvatosan, egyre hangosabban. Egyszerre észrevette, hogy úgy viselkedik, mintha megőrült volna.

- Bátorság! szólt. Bátorság!

Járása szabályosabb lett.

- Ezt az új világot, szólt, sehogysem tudom megérteni. Miért?... Csupa *miért* az egész világ! Sejtem, hogy tudnak repülni s értenek sok mindenhez. Lássuk csak, hogy is történt a dolog?

Eleinte meglepte, mily elmosódóvá váltak élete első harminc esztendejének emlékei. Töredékekre emlékezett csak, legtöbbsnyire köznapi mozzanatokra, csupa jelentéktelen apróságra. Eleinte leginkább hozzáfért még gyermekkorához; eszébe jutottak tankönyvei s néhány mértani leckéje. Majd megelevenedtek életének legjelentősebb fordulatai, az asszony emlékezete, aki már régóta halott s bűvös befolyását elvesztette; vetélytársai, barátai, ellenségei; a hűtlen-

séget követő gyors elválás; majd utolsó éveinek nyomorúsága, lelki hányódása, s végre megfeszített munkássága. Nemsokára együtt volt egész élete; talán homályosan, mint a régóta félredobva heverő fémdarab, de nem hiányzott belőle semmi, s fényesre lehetett volna csiszolni. Mélységes nyomorúság húzódott keresztül rajta. Érdeemes volt-e kicsiszolni? Valami csuda kiragadta már-már elviselhetetlenné vált életéből...

Rátért újra jelen állapotára. A tényekkel hiába viaskodott. Kifejthetetlen bogok közé jutott. Látta a szelelőn keresztül, hogy az égbolt pirkadni kezd. Emlékeinek sötétségéből élesen kivált egy régi meggyőződés. - Aludnom kell, szólt. Ez lehetett egyetlen megkönnyebbülése lelki nyomorúságában. Teste egyre jobban sajgott, s tagjait alig tudta mozdítani. Odament a furcsa kis ágyhoz, lefeküdt és csakhamar álomba merült...

Sorsa úgy rendelte, hogy alaposan megismerkedjék szobáival, mielőtt távozhatott, mert három teljes napig fogoly maradt. Ez idő alatt Howardon kívül senki sem lépett be hozzá. Helyzetének csodálatossága némileg csökkentette az ébredésében rejlő csodát. Azért ébredt új életre, hogy nyomban erre az érthetetlen magányosságra kárhoztassák. Howard szabályos időközökben megjelent, tápláló folyadékokat s könnyű, kellemes ennivalót hozva magával, a miket Graham egyáltalán véve nem ismert. Valahányszor belépett, mindig gondosan bezárta maga után az ajtót. Részletkérdéseket nagyon szívesen megmagyarázgatott; de arról semmiképp sem akart nyilatkozni, mi része van Grahamnak abban a nagy küzdelemben, amely a két kis szoba falain túl folyt nyilvánvalóan. A legnagyobb udvariassággal kitért minden kérdés elől, amely a külső világ dolgaira vonatkozott.

S e három nap alatt Graham szüntelenül gondolkozott. Amit látott, s az a tervszerű eljárás, amely látásának megakadályozására törekedett, közös erővel működött elméjében. Helyzetének csaknem minden elképzelhető magyarázata megfordult agyában, s úgy látszott, gondolt a helyes magyarázatra is. Legalább mindaz, ami nemsokára történt vele, nem lepte meg nagyon, hála háromnapos magányosságának. Mikor végre szabadulása pillanata elkövetkezett, készen találta...

Howard viselkedése egyre erősebbé tette Grahamban azt a benyomást, hogy személyének valami különös nagy jelentősége van. Valahányszor Howard megjelent, Graham kérdései egyre határozottabbak és követelőbbek lettek, s Howard mindannyiszor nehezebben szabadult tőle. Ébredése váratlan volt, ismételte; véletlenül egybeesett egy társadalmi forrongás kezdetével.

- Hogy megértethessem a dolgokat, másfél nagytucat esztendő történetét el kellene mondanom, uram, tiltakozott Howard.

- A dolog a következő, szólt erre Graham. Félnék valamitől, amit én fogok tenni. Valahogyan döntő szerepem van, minden bizonynyal.

- Nem, nem, felelt Howard. Annyit megmondhatok, hogy vagyonának gépies növekedése oly eszközökhöz juttatta önt, hogy könnyen beleszólhatna a dolgokba. S e mellett XVIII. századbeli ismeretei révén is nagy befolyása van bizonyos értelemben.

- XIX. századbeli, szólt közbe Graham.

- De ismervén a saját régi világát s teljesen tájékozatlan lévén államunk ügyeiben...

- Olyan vagyok, mintha örült volnék?

- Semmi esetre sem.

- Olyan embernek látszom, aki meggondolatlanul szokott cselekedni?

- Senki sem várta, hogy valaha fog még egyáltalán véve cselekedni. Senki sem számított az ébredésére. Nem is álmodtuk, hogy valaha fölédre. A tanács antiszeptikus módszerekkel

őriztette önt. Valósággal azt gondoltuk, hogy már régen meghalt s pusztán rothadása van megakasztva. S azután, - de itt már nagyon bonyolult kezd lenni a dolog. Nem mondhatok el egyszerre mindent, most, mikor még félig alszik.

- Elég rossz, szólt Graham. Föltéve, hogy úgy van, amint mondja, - miért nem tömnek tele éjjel-nappal adatokkal, figyelmeztetésekkel, ennek a kornak minden bölcseségével, hogy képes legyek kötelességemet teljesíteni? Bölcsőbb vagyok most valamivel, mint két nap előtt voltam, ha ugyan két napja annak, hogy fölébredtem?

Howardnak megrándult a szája.

- Kezdem érezni, minden órában tisztábban érzem, hogy bonyolult titkolózás folyik körülöttem, amelynek ön a mozgatója. Talán az a tanács vagy bizottság, vagy nem tudom én mi, - vagyonom elszámolásán töri a fejét? Így van?

- Ez a gyanú... kezdte Howard.

- Eh! szólt Graham. Jegyezze meg jól most, hogy azok, a kik ide csuktak, meg fogják még keserülni. Megkeserülnek még. Élek újra. Kétségtelen, hogy újra élek. Ütőerem minden nap erősebben ver, s elmém naponta tisztább és élesebb. Nyugalomra nincs szükségem tovább. Visszaérkeztem, hogy éljek tovább és élni akarok...

- *Élni!*

Howardban megvillant egy gondolat s arca hirtelen fölragyogott. Közeledett Grahamhoz s könnyedén, bizalmasan így szólt: - A tanács saját java érdekében különíti el önt ide. Ön nyughatatlan. Természetes, hiszen csupa energia! Unatkozik itt, nem találja a helyét. De mi rajta vagyunk tőlünk telhetőleg, hogy minden kívánsága... A mit csak megkíván... mindenemű vágya... Talán óhajt valamit? Társaságot kíván?

Elhallgatott.

- Igen, szólt Graham elgondolkozva. Azt kívánok.

- Ejh! No lám! Csakugyan elhanyagoltuk önt.

- Az utcán zúgó tömegnek a társaságát kívánom.

- Ez, szólt Howard, félek, hogy... De...

Graham föl s alá kezdett járni a szobában. Howard szemmel tartva őt, az ajtó közelében állt. Graham csak félig meddig értette, mire célzott Howard szavaival. Társaságot ajánl? Föltéve, hogy elfogadná a tervet és társaságot kívánna? Lehetséges volna, hogy a melléje adott emberből ki tudná csalni társalgás közben valamiféle magyarázatát annak a küzdelemnek, a mely ébredése pillanatában oly féktelenül kitört? Eltűnődött újra s kezdte érteni Howard szándékát. Hirtelen odafordult hozzá.

- Micsoda társaságot gondol?

Howard kimeresztette a szemét, vállat vont, s aztán furcsa mosolygással így szólt: - Emberi teremtetéseket! A mi társadalmi fölfogásunk bizonyos tekintetben talán szabadabb, mint az ön koráé volt. Ha például a férfi az efféle unalmat, a milyen az öné, nőtársasággal akarja elűzni, manapság nem botránkoznak meg rajta. A formáságoztól megtisztult a gondolkozásunk. Van városunkban egy osztály, egy szükségszerű osztály, amely nem megvetett többé...

Graham némán hallgatta.

- Ez el fogja űzni az unalmát, szólt Howard. Talán hamarább gondolhattam volna már rá, de annyi mindenféle történik...

Kimutatott a külső világra.

Graham tétovázott. Egy percre föltűnt képzeletében egy nő, s már-már hatalmába ejtette elméjét. De aztán csakhamar haragra lobbant.

- Nem kell! kiáltott.

Gyors léptekkel mérte föl s alá a szobát.

- Bármit mond, bármit tesz, mind csak arról győz meg, hogy valami nagy dolgról van szó, amely elsősorban engem illet. Nem akarom időmet azzal tölteni, amit ajánlott. Nem, nem akarom. Tudom, hogy a vágy és a kielégítés érzéki élet s halált, megsemmisülést okoz! Régi életemben, mielőtt álomba merültem, kidolgoztam ezt a nyomorúságos kérdést. Nem akarom újra kezdeni. Város, néptömeg van körülöttem, - s én úgy vagyok itt, mint a zsákba gyömöszölt tengeri nyúl.

Egyre dühösebb lett. Egy pillanatra elfulladt s aztán öklét kezdte rázni. Kiöntötte dühét s örült módon átkozódni kezdett. Mozdulatai beillettek fizikai fenyegetésnek.

- Nem tudom, micsoda pártotok van. Sötétben vagyok, ide csuktatok a sötétbe. De azt tudom, hogy jó szándékból nem zártatok így el. Rosszat forraltok. De figyelmeztetek a következményekre. Egyszer hozzá jutok hatalmamhoz.

Eszébe ötlött, hogy az efféle fenyegetés veszedelmére válhat. Megállt. Howard pedig kíváncsian nézte.

- Ha jól értem, ez üzenet a tanácsnak, szólt Howard.

Grahamot egyszerre megszállta a vágy, hogy rá ugorjék erre az emberre, s leverje, leteperje. Meglátszott bizonyára rajta, mert Howard gyorsan visszavonult. Egy pillanat sem telt bele, az ajtó nesztelenül bezárult mögötte, s a XIX. század embere újra egyedül maradt.

Egy percre mozdulatlanul állt, öklöbe szorított kezét félig fölemelve. Azután belevágott öklével az üres levegőbe.

- Milyen örült voltam! szólt, s újra szabad folyást engedett haragjának, tombolt és átkozódott... Hosszú ideig félőrülten dühöngött, szidva helyzetét, ostobaságát s a hitvány nyomorultakat, akik bebörtönözték. De ezt csak azért tette, mert nem vetett számot nyugodtan helyzetével. Csak azért csüngött haragján, mert visszarámúlt a félelemtől.

Nemsokára azonban azon kapta magát rajta, hogy okoskodik. Ez a fogság érthetetlen volt előtte; de szinte bizonyosra vette, hogy a törvényes formákkal, a kor új törvényes formáival nem ellenkezett. Bizonyos, hogy törvényszerű volt. Ezek az emberek kétszáz évvel előbbre haladtak a civilizáció folyamán, mint a Viktoria-korabeliek. Nem volt valószínű, hogy ember-telenebbek lettek volna elődeiknél. De gondolkozásuk megtisztult a formáságoztól! Hátha az emberiség is oly formula volt, mint a tisztaság?

Képzelete működni kezdett s találgatta, mi mindent nem tehetnek vele? Elméje hiába próbálta rendbe szedni sejtéseit, bár legnagyobb részükben volt észszerűség.

- Miért akarnának ártalmamra lenni?

- S ha bekövetkezik a legrosszabb, a mi képzelhető, szólt végre, megtehetem mindig, amit kívánnak tőlem. Dehát mit kívánnak? Miért nem állnak elő vele egyenesen, ahelyett, hogy becsuknak ebbe a tyúkketrecbe?

Elmerült ismét a tanács szándékának találgatásába. Fölidézte emlékében újra Howard viselkedésének legapróbb részleteit, gonosz pillantásait, érthetetlen tétovázását. Majd egy ideig azzal a gondolattal foglalkozott, nem menekülhetne-e ezekből a szobákból? De hová menekülne

ebben a rengeteg, bonyolult világban? Rosszabb helyzetben volna, mintha egy középkori angol-szász ember belepottyanna hirtelen Londonba, a XIX. században. Aztán meg mi módon lehetne ezekből a szobákból egyáltalán menekülni?

- Kinek a világon lehetne abból haszna, hogy őneki ártana?

Eszébe jutott a tolongás, az a nagy társadalmi zavar, amely akarata ellenére az ő személye körül forgott. Aztán emlékezete sötétségéből fölmerült lassan egy mondás, amely nem volt mindezzel semmi összefüggésben s mégis mintha különös módon ráillett volna helyzetére. Egy tanácsnak a mondása volt ez is:

- Ránk nézve az a legkedvezőbb megoldás, ha egy ember hal meg az egész népért.

NYOLCADIK FEJEZET

A tető titka

A mint a belső szoba környílásának lapátjai forogtak s be-bevillant köztük az éjszaka, tompa hangok törtek keresztül a hézagokon. S Graham, aki a nyílás alatt állt, komoran küzködve azokkal az ismeretlen hatalmakkal, amelyek bebörtönözték, s a melyeket meggondolatlanul maga ellen lázított, fölriadt valami neszre képzelődéséből.

Fürkésző tekintetet vetett a magasba, s amint a forgás meg-megszűnt, látta a sötét félhomályban, hogy egy férfi néz le rá, akinek csak arca és válla látszott. Majd előrenyult egy fekete kéz; de a gyorsan forgó lapát elkapta, megforgatta s halk potyogással hullani kezdett valami a magasból a szoba padlójára.

Graham lenézett a földre, s lába előtt vércseppeket vett észre. Majd izgatottan újra föltekintett; de az emberi alak eltűnt a nyílásból.

Megállt mozdulatlanul, teljes erejével a föl-föltünedező sötét foltokra figyelve, mert a szabadban sötét éjszaka volt. Észrevette, hogy a szabad levegőben távoli apró fehéres foltocskák lebegnek. Lefelé lebegtek keringve, forgolódva, s a nyílás áramlatához érve félrekanyarodtak és eltűntek. Föllobbant valami fehér fény, megvilágítva a foltocskákat, s aztán sötét lett újra minden. A meleg, világos szobában állva észrevette, hogy néhány lábnyira tőle havazik.

Végigment a szobán, s aztán megállt újra a szelelő-nyílás alatt. Látta, hogy egy férfi feje közeledik magasból. Susogás hallatszott. Majd valami ércre csapódó erős, éles ütést hallott, utána emberi hangokat és a forgó lapátok megálltak. Egy csomó hópehely hullt keringve a szobába, elenyészve, mielőtt a padlóra ért volna.

- Ne félj, szólt egy hang.

Graham a nyílás alatt állt.

- Ki az? kérdezte susogva.

Egy pillanatig nem hallatszott más, mint a forgó kerék zizegése, aztán egy férfi-fej nyomult be óvatosan a nyíláson. Az arc csaknem egészen fölülről lefelé volt fordulva Graham felé; s a fej sötét haja nedves volt az olvadó hópolyhektől. Karja valami láthatatlan dolgot tartva, a sötét magasba nyúlt. Fialos képe, ragyogó szeme volt s homlokán kidagadtak az erek. Látszott rajta, hogy csak nagy erőlködéssel tudja megtartani magát helyzetében.

Néhány másodpercig nem szólt sem az ismeretlen, sem Graham.

- Te vagy az alvó? szólt végre az idegen.

- Igen, válaszolt Graham. Mit kívánsz tőlem?

- Ostrotból jövök, uram.

- Ostrotból?

A nyílásban levő férfi félrefordította fejét, úgy, hogy Graham a profilját látta. Mintha hallgatódzott volna. Egyszerre kiáltás hallatszott, s a benyomuló alak még éppen jókor visszaugrott, hogy az újra forgásnak indult kerék el ne söpörje. S mikor Graham merően a magasba nézett, nem látszott semmi más, csak a lassan hulldogáló hó.

Beletartott vagy egy negyedóráig, míg újra megjelent valami a szelelő-nyílásban. De végre hallatszott újra az előbbi érces ütés; a lapátok megálltak, s az arc újra fölbukkant.

Graham az egész idő alatt ugyanazon a helyen állt feszülten figyelve s rettentő izgatottan.

- Ki vagy? Mit kívánsz? kérdezte.

- Beszélni akarunk veled, uram, szólt a benyomuló. Azt kívánjuk, - nincs miért titkolnom. Három nap óta azon fáradozunk, - hogy utat találjunk hozzád.

- Segítséget hoztok? susogta Graham. Menekülés?

- Igen, uram. Ha neked is úgy tetszik.

- Ti az én pártomon vagytok, az alvó pártján?

- Igen, uram.

- Mit csináljak? kérdezte Graham.

Az ismeretlen megfeszítette minden erejét. Föltűnt a karja: a keze vérzett. Majd láthatóvá lett térde a szelelő-akna végén.

- Menj alólam, szólt s aztán lezuhant Graham lába elé, kezére és fél vállára támaszkodva. A szelelő újra megindult s hangos zizegéssel forgott. Az idegen fordult egyet, gyorsan talpra ugrott s kezével sebes vállát tapogatva és ragyogó szemét Grahamra szegezve, lihegve állt.

- Csakugyan te vagy az alvó, szólt. Láttalak aludni, mikor még az volt a törvény, hogy bárki megnézhetett.

- Én vagyok az, szólt Graham, aki eszméletlen állapotban feküdtem. Becsuktak ezekbe a szobákba. Itt vagyok, a mióta fölébredtem, legalább három napja már.

Az idegen akart valamit mondani; de neszt hallott, gyorsan az ajtó felé pillantott és hirtelen otthagya Grahamot, az ajtóhoz rohant, össze nem függő szavakat kiabálva. Fényes acélrúd villant meg kezében, amelylyel ráütött néhányat gyors egymásutánban az ajtó sarkára.

- Vigyázz ott! kiáltott egy hang! - Óh!

A hang fölülről hangzott.

Graham fölpillantott; két talpat vett észre, gyorsan félrehajolt; de az egyik láb vállához ütdött, s valami súlyos teher lenyomta a földre. Térdre bukott és előre dőlt. A ránehezülő súly átlódult feje fölött. Föltérdelt s egy második férfit látott, aki fölülről érkezett és előtte ült.

- Nem láttalak, uram, lihegte az ujonnan érkezett. Fölkelt és segített Grahamnak a fölkelésben.

- Megsebesültél, uram? lihegte tovább.

Néhány kemény csapás után, amely a szelelő-készüléket érte, valami lezuhant a magasból, s éles fehér ércdarab lapult meg a padlón Graham előtt.

- Mi az? kiáltott Graham zavarodottan s föltekintett a szelelő-készülékre. - Kik vagytok? Mi járatban jöttetek? Beszéljetek, mert semmit sem értek az egészből.

- Állj hátrább, szóltak a jövevények s félrehúzták a szelelő-készülék alól, mert egy újabb ércdarab zuhant le a magasból.

- Azért jöttünk, hogy magunkkal vigyünk, uram, lihegett a későbben érkezett, s Graham, a mint arcára tekintett, látta, hogy fehér homloka friss vágás következtében vörösre vált s kis vércseppek serkedeznek belőle.

- Néped szólít, uram!

- Hová menjek? Népemhez?

- A nagy csarnokba. Itt veszedelemben forog az életed. Vannak kémeink. Éppen jókor értesültünk még mindenről. A tanács épp a mai napon elhatározta, hogy vagy megmérgez, vagy

megöl. S készen vár minden. A nép fegyverben áll, a szelelő-készülékek rendőrsége, a gépészek és az útvezetők fele velünk tart. Elleptük kiabálva a csarnokokat. Az egész város dühöng a tanács ellen. Föl vagyunk fegyverkezve.

Letörülte kezével a vért homlokáról.

- Életed itt kockán forog és...

- De mire valók a fegyverek?

- A nép föllázadt, hogy megvédjen, uram. Mi baj?

Gyorsan megfordult, mert az, aki először érkezett, szisszentett fogai közül. Graham látta, hogy visszariad, int nekik, hogy rejtőzzenek el s a nyíló ajtó mögé búvik.

Eközben belépett Howard, kezében kis tálat hozva s komor arcát a földre szegezve. Egyszerre megrettent, a magasba tekintett, az ajtó becsapódott mögötte, a tál kicsúszott kezéből s az éles acél belefúródott hátulról füle mögé. Elterült, mint a kivágott fa, végigzuhanva a külső szoba padlóján. Az a férfi, aki leütötte, gyorsan föléje hajolt, egy pillanatig tanulmányozta az arcát, azután föllállt s visszatért az ajtóhoz, hogy folytassa megkezdett munkáját.

- A neked szánt mérég! súgta egy hang Graham fülébe.

Majd egyszerre sötétség borult rájuk. A számtalan kis szegélylámpa kialudt. Graham látta, hogy a szelelő-készülékben kísérteties sebességgel kering a hó és sötét alakok mozgolódnak fölötte ideges gyorsasággal. Hárman térdeltek a kerék lapátjain. Valami sötét tárgyat - lajtorját - bocsátottak be a nyíláson s benyúlt egy kéz, sárgás világosságot terjesztve a szobában.

Egy percre tétovázni kezdett. De az emberek viselkedése, ügyes gyorsaságuk, szavaik annyira egybevágtak a tanácstól való saját félelmével, menekülése gondolatával és reményével, hogy tétovázása csak egy pillanatig tartott.

- Nem értem a dolgot, szolt; de bízom bennetek. Mondjátok, mit tegyek?

A véres homloku férfi karon ragadta Grahamot.

- Másszál föl a lajtorján, susogta. Gyorsan, mert nemsokára meghallják, hogy...

Graham kinyújtott kézzel kereste tapogatózva a lajtorját, rátette lábát az első fokra, s visszafordítva fejét, látta, a véres homloku ember vállán keresztül, a sárgás világosságban, hogy a ki legelőször érkezett, Howard fölött áll, lábát szétterjesztve s még mindig az ajtóval dolgozik. Ujra a lajtorjának fordult, vezetője tolt és fölsegítette, s csakhamar kiérve a szelelő-aknából, valami kemény, hideg, sikos fölületen állt.

Didergett, mert a hőmérséklet sokkal alacsonyabb volt a szobák hőmérsékleténél. Hat ember állt körülötte, s fehér hópelyhek hulltak az arcára és kezére, azonnal megolvadva. Egy pillanatig sötét volt, majd föllobbant valami lilafehér kísérteties fény, aztán újra elsötétült minden.

Látta, hogy kijutott a tetejére annak a rengeteg városszerű építménynek, amely helyettesítette a Viktória korabeli London különféle házait, utcáit és tereit. Vizszintes fölületen állt, a melyből rengeteg kötelek futottak szét kanyarogva minden irányban. Egész sereg szélmalom kereke látszott határozatlanul a mélységben, meredezve a sötétben a hulldogáló hópelyheken keresztül, s különböző hangokon üvöltve, a mint gyöngébb vagy erősebb szél kapott beléjük. Itt-ott meg-megszakadó fehér világosság verődött föl alulról, tünékeny ragyogást terjesztve a hulló hópelyhekre s különös fényjátékot támasztva az éjszakában; s lejjebb alattok itt-ott elmosódó körvonala, szélhajtotta készülékek csillogtak, sárgás szikrákat hányva.

Mindezt szakadozott egymásutánban és gyorsan vette észre, mialatt mentői körülötte álltak. Valaki nyakába vetett egy vastag, lágy, prémszerű köpönyeget s kapcsos szíjjakkal derekára és vállára erősítette. Rövid, határozott volt minden, amit mondtak. Valaki előretolta Grahamot.

Tisztán emlékezett rá, hogy egy sötét árny karonragadta.

- Erre, szólt az árny, előbbretolva Grahamot s a lapos födélzeten keresztül ködös, homályos fénykör felé mutatott. Graham szótlanul engedelmeskedett.

- Vigyázzon! szólt egy hang, mikor Graham belebotlott egy kifeszített kötélbe. Közöttük, de nem keresztül rajtuk, szólt a hang s hozzátette: - Sietnünk kell!

- Hol a nép? szólt Graham. Az emberek, akik, mint mondták, engem várnak?

Az ismeretlen nem felelt. Elbocsátotta Graham karját, amint az út szűkebb lett, s gyors léptekkel előre sietett. Graham vakon követte. Egy perc múlva valósággal futott.

- Jönnek a többiek is? kérdezte lihegve; de nem kapott feleletet. Társa hátratekintett és szaladt tovább. Nyitott ércösvényféléhez értek, amely keresztelte azt az utat, amelyen eddig haladtak s itt féloldalt fordultak és az ércösvényen haladtak tovább. Graham hátratekintett, de a hóvihar elfödte előle a többieket.

- Tovább! tovább! szólt vezetője. Futásközben egy kis szélmalom közelébe értek, amely fönna magasban forgott.

- Megállj! szólt Graham vezetője. - Erre! s belekerültek bokáig olvadó hóval telt csatornába, két nagyon alacsony fémfal között, amelyek csakhamar derékmagasságig emelkedtek.

- Majd előre megyek, szólt a vezető. Graham összehúzta köpönyegét és követte. Egyszerre csak szűk szakadékhoz értek, amelyen átugrott a csatorna a túlsó oldal havas sötétségébe. Graham a túlsó felén lenézett a mélybe s a szakadék komor sötét volt. Egy pillanatra megbánta menekülését. Nem mert újra letekinteni s szédelegve gázolt tovább a félig megolvadt hóban.

Majd kikapaszkodtak a csatornából s tovább siettek keresztül egy lapos térségen, amely gözölgött az olvadó hótól s az itt-ott alulról feltörő fénypontok következtében félig homályosan áttetsző volt. Graham megállt tétovázva ez állhatatlan anyag láttára; de vezetője ügyet sem vetve rá, tovább rohant. Így aztán egy nagy üvegkupolához értek és síkos lépcsőkön fölkapaszkodtak a kupola szegélyzetére s ezen körülszaladtak. Mélyen alant úgy látszott, mintha egy csomó ember táncolt volna s a kupolán halk zene szűrődött keresztül...

Graham úgy képzelte, hogy kiáltást hall a hóviharon keresztül s vezetője erre újult erővel siettetette előre. Lihegve fölkapaszkodtak egy térségre, amelyen rengeteg szélmalom voltak; az egyik oly magas volt, hogy lapátjainak csak a legalsó szélét látták, amint suhanva fölfelé fordult s a magasban beleveszett az éjszakába és a hulló hóba. Egy ideig tovább szaladtak a hatalmas fémtalazaton s végre mozgó úttestekből álló térség fölé értek, amely épp olyan volt, mint az a térség, amelyre Graham lenézett az erkélyről. Négykézláb kúsztak keresztül az úttestekre boruló áttetsző fölületen, mert a hóesés következtében nagyon síkos volt.

Az üvegtető túlnyomó része annyira homályos volt az olvadó hótól, hogy Graham csak elmosódó ködös alakokat látott a tető alatt; de az áttetsző tető csúcsának tájékán tiszta volt az üveg s Graham egyszerre csak azon vette észre magát, hogy lebámul arra, ami alatta van. Mert amint egyre gyorsabban rohantak előre, egyszerre csak annyira elszédült, hogy betegen, megbénulva elterült az üvegen. Mélyen alant, mint apró foltocskák, ide-oda jártak az álmatlan város emberei örök nappalukban s a mozgó úttestek szakadatlanul folytatták utazásukat. Gyorsfutárok, férfiak ide-oda siklottak a lecsüggő köteleken, s a törékeny hidak tele voltak emberekkel. Mintha valami óriás üvegkasba nézett volna bele, amely merőlegesen alatta nyúlt

el és csak egy merev üvegekéreg, amelynek a vastagságát nem ismerte, óvta Grahamot attól, hogy le ne zuhanjon. Az utca melegen látszott és ki volt világítva, Graham pedig bőrig ázva didergett az olvadó hóban s lába megdermedt a hidegben. Egy ideig nem volt képes megmozdulni.

- Tovább! kiáltott vezetője rémülten. Utánam! utánam!

Graham nagy erőfeszítéssel elérte a fődél csúcsát.

Itt, vezetője példájára, körülfordult s azután lecsúszott az ellenkező oldal lejtőjén szörnyű gyorsan egész kis hólavina közepette. Mialatt lefelé csúszott, arra gondolt, mi történnék, ha valami repedésre vagy nyílásra bukkanna útjában. A lejtő végén lábára állt, bokáig a havas sárban, hálát adva az istennek, hogy újra sötét úton haladhat tovább. Vezetője ekkor már fölkapaszkodott egy szélesen elnyúló vízszintes érczetőre.

E fölött a ritkásan hulló hópelyheken keresztül homályosan egy másik sor rengeteg szélmalom látszott s a forgó kerekek szabálytalan zúgását egyszerre csak fülsiketítő éles hang metszette ketté. Rendkívüli erejű mechanikai sivítés volt, a mely mintha egyszerre hallatszott volna az ég minden tájékáról.

- Már észrevették, hogy eltűntünk! kiáltott rémülten Graham kísérője, s ekkor hirtelen, mintha villámlott volna, fényes nappallá változott az éjszaka.

A szálldogáló hópelyhek fölött, a szélmalomkerekek csúcsain hatalmas árbocok váltak láthatókká, amelyeken sötétsárgás fénygolyók voltak. Beláthatatlan messzeségben látszottak ezek a fénygolyók minden irányban.

- Erre, erre! kiáltott Graham vezetője s előretolta Grahamot egy hosszú hónélküli ércrács mellé, amely mint a szalag úgy vonult tovább két lassan lejtősödő hómező között. Graham dermedt keze érezte, hogy a rács meleg s gyöngén sugárzó gőz áramlik belőle.

- Tovább! Utánam! kiáltott a vezető tíz yardnyival előbből, s meg sem várva Grahamot, keresztül rohant gyorsan a tündöklő fényözönben a következő sor szélmalom vastámasztékai mellé.

Graham, amint fölocsúdott meghökkenéséből, utána iramodott oly gyorsan, amint csak telt tőle, mert érezte, hogy a közvetlen elfogatás veszedelme fenyegeti...

Vagy húsz perc múlva belejutottak a rengeteg kerekek alatt mozgó rudak sötét árnyékába. Graham vezetője szaladt egy darabot még tovább, aztán hirtelen oldalt fordult s eltűnt egy rengeteg pillér tövében, a pillér által vetett fekete árnyékban.

A következő percben mellette állt Graham is.

Lihegve lekuporodtak s kibámultak az árnyékból.

Nagyon vad, különös jelenet tárult Graham elé. A hóhullás csaknem egészen megszűnt; hébekorba szállongott csak egy-egy megkésett pelyeg keresztül a képen. De az előttük elnyúló széles sík mezőre kísérteties fehérség borult, melyet csak itt-ott szakítottak meg rengetek foltok, mozgó alakzatok és áthatatlanul sötét hosszúra nyúlt sávok, mint iszonyu, esetlen árnyék-titánok. Körülöttük rengetek ércszerkezetek, egymásba fonódó nem is emberi méretű vas kötőgerendák s a csendes levegőben alig mozgó szélmalom kerekek élei hatalmas fényes görbülettel emelkedtek föl a magasba egyre meredekebben a tündöklő ködben. Ahova csak eljutott a hótól csillogó fény, fő- és kötőgerendák szakadatlan láncolata nyult fölfelé és lefelé a feketeségben. S mindeme hatalmas tevékenység közepette, az ok és a cél mindenben meglévő érzete mellett is, a mechanizmusnak ez a hóval fődött kietlen világa olyan volt, mintha Grahamon és társán kívül emberi lény teljességgel nem volna benne, mintha ember soha meg nem közelítené, s oly elhagyatott volna, miképp valami hozzáférhetetlen alpesi hómező.

- Üldözni fognak, kiáltott a vezető. Alig tettük meg még az út felerészét. Oly hideg van, hogy egyideig itt kell rejtőzködnünk, legalább is addig, míg a hó újra sűrűbben kezd hullani.

Fogai vacogtak.

- Hol van az én népem? kérdezte Graham kibámulva.

Társa nem felelt.

- Oda nézz! susogott Graham, lelapulva s teljesen elcsendesedve.

A hó egyszerre újra sűrűn kezdett hullani, s a keringő hópelyhekkal együtt az égbolt fekete üreből siklani kezdett lefelé valami határozatlan, nagyon nagy, roppant gyorsan mozgó test. Meredek görbe vonal mentén közeledett, kiterjesztett szárnyakon forgott, s utána sűrű fehér gőzfelhő húzódott. Gyorsan könnyedén siklott tova a levegőben, vízszintes síkban rohanva előre hatalmas ív mentén s aztán eltűnt úgy, amint jött, a ködös hófoltok között. S a nagy test bordái között két kis embert vett észre Graham, akik feszült figyelemmel gondosan keresztül-kasul fürkészték Graham körül a hómezőket, ha jól látta, tábori látcsövön keresztül. Egy másodpercig tisztán látszottak, majd a sűrűn hulló hópelyhek ködébe borultak, kisebbedtek, távolodtak s egy perc múlva teljesen eltűntek.

- Most! kiáltott Graham társa. - Utánam!

Megrántotta Graham köntösének az ujját s azután hanyatt-homlok futni kezdtek mindketten lefelé a szélmalomkerekek alatt húzódó vasművü árkád mentén. Graham vakon rohanva beleütődött vezetőjébe, aki váratlanul szembe fordult vele. Ekkor vette csak észre, hogy alig van tizenkét yardnyira egy fekete mélységtől. A mélység, amennyire csak ellátott, jobbra-balra terjedt. Úgy tetszett, útjukat szegi teljesen minden irányban.

- Tegyen úgy, mint én, susogott Graham vezetője. Azután lefeküdt, a mélység szélére kúszott, fejét föléje tartotta s addig forgott, míg egyik lábát bele nem lógatta a mélységbe. Látszott, hogy lábával tapogatódzva keres valamit és siklani kezd tovább a mélység szélén. Csakhamar újra láthatóvá lett a feje.

- Kiszögelésen állok, susogott. A sötétben végigfut az egész úton. Kövesse példámat.

Graham tétozódott, négykézlábra ereszkedett, a mélység széléig kúszott és fürkésző tekintetét vetett az áthatatlan mély sötétségbe. Egy kellemetlen pillanatig nem volt bátorsága sem arra, hogy folytassa útját, sem arra, hogy hátráljon; de azután leült, féllábát lelógatta, érezte, hogy vezetője ránt egyet rajta és csúszni kezdett lefelé a kiszögelésen a feneketlen mélységbe. Iszonyu érzés volt. Egyszerre loccsanás hangzott s érezte, hogy az áthatatlan sötétségben locspocsos csatornába jutott.

- Erre, susogott vezetője s Graham kúszni kezdett a csatorna mentén a csepegős olvadt hóban, a falhoz támaszkodva. Néhány percig így folytatták az útjukat. Mintha a nyomorúság száz fokozatán, a hidegség, a nedvesség, a kimerülés száz meg száz változatán esett volna keresztül minden pillanatban. Nemsokára érezte, hogy keze, lába elhal.

A csatorna lefelé lejtősödött. Észrevette, hogy sok lábnyira az építmények kiszögelő oromzata alá jutottak. Egész sor kísérteties fehér alakzat emelkedett föléjük, megannyi nagy fehér fülke a falakon. Végre az egyik ilyen fehér fülke fölé erősített sodronykötél végéhez értek. A sodronykötél alig látszott s beleveszett az áthatatlan feketeségbe.

Egyszerre csak keze vezetője kezéhez ért.

- Csendesen maradjon! susogott a vezető alig hallhatóan.

Graham megriadva föltekintett s látta, hogy fejük fölött a repülő gép rengeteg szárnya siklik lassan, nesztelenül keresztül a hópelyhes, szürkés-kék égboltozaton.

A gép a következő pillanatban újra eltűnt.

- Csendesen; éppen fordulnak, szólta a vezető.

Egy darabig mindketten mozdulatlanul maradtak, majd Graham társa fölállt s kinyujtva kezét a sodrony vége felé, valami kivehetetlen kötéllel kezdett babrálni.

- Mi az? kérdezte Graham.

Halk kiáltás volt rá a felelet. A vezető lekuporodott s mozdulatlaná vált. Graham rászögezte tekintetét s homályosan látta az arcát. Szemét a távoli égre meresztette s Graham követve tekintete irányát, észrevette jó távol, alig láthatóan a repülő gépet. Egyszerre csak látta, hogy a gép minden oldalán szárnyak terjednek szét, a gép a magasban feléjük közeledik s percről-percre nagyobb lesz. A mélység kiszögelésének a mentén közelgett feléjük.

Vezetője idegesen kezdett mozgolódní és Graham kezébe nyomott két kereszttrudat. Graham nem láthatta a rudat, csak tapogatásból sejtette alakjukat. Vékony kötélhurkokkal a sodronyra voltak erősítve. A kötélen valami lágy ruganyu anyagból fogantyúkat érzett.

- Vegye a rudakat lába közé, susogott izgatottan a vezető és fogja meg a fogantyúkat. Szorítsa erősen, erősen!

Graham megtett mindent, amit vezetője mondott.

- Ugorjék le, szólta a hang. Isten nevében, ugorjék le!

Egy pillanatil Graham nem tudott szólni. Később örült, hogy a sötétség elrejtette az arcát. Nem szólt semmit. Iszonyúan remegni kezdett. Nézte a gyors árnyékot, amely sebesen közeledve, elnyelte feje felől az égboltozatot.

- Ugorjék! Ugorjék - Isten nevében! Mert különben kezükbe kerülünk, kiáltott Graham vezetője s szenvedélyében erőszakosan előrelökte Grahamot.

Graham megtántorodott, önkénytelenül fojtott kiáltást hallatott s amint a repülő gép fejük fölé ért, lezuhant a sötét mélységbe; a kereszttrúdon állt s a haldokló görcsösségével belekapaszkodott a kötelekbe. Valami reccsent, valami roppanva nekivágódott a falnak. Hallotta, hogy a léghajósok kiabálnak. Érezte, hogy egy pár térd a hátába ütődik... Röpült lefelé, fejjel előrezuhanva, keresztül a levegőn. Minden ereje kezébe szorult. Sikoltani akart, de lélekzete torkán akadt.

Vakító fényességbe jutott bele, amely csak még görcsösebb kapaszkodásra indította. Ráismert a mozgó utca nagy folyosóra, a függő fénygolyókra és a keresztül-kasul futó kötőgerendákra. Egy pillanatra az a benyomása támadt, hogy valami tátongó nagy kerek nyílásba zuhant bele.

Ujra sötétségben zuhant, egyre mélyebbre, sajgó kezeivel görcsösen belekapaszkodva a kötelekbe s egyszerre csak! nagy csattanás hangzott, világosság támadt s ragyogó csarnokba érkezett, amelyben morajló néptömeget látott maga alatt. A nép! Az ő népe! Színpad-féle emelvény bontakozott ki előtte s a sodronykötél elhajlott az emelvénytől jobbra egy kerek nyílás felé. Érezte, hogy lassabban, egyre lassabban halad s csakhamar érhető kiáltásokat hallott: - Megmenekült! A mester! Biztonságban van! Az emelvény gyorsan csökkenő sebességgel közeledett feléje s ekkor...

Hallotta, hogy a háta mögött zuhanó ember rémült kiáltást hallatott s kiáltását visszhangozta lába alatt a tömeg. Érezte, hogy már nem siklik tovább a sodronykötél mentén, hanem a kötélllel együtt zuhan lefelé. Ordítás, sikítás, üvöltés harsogott alatta. Érezte, hogy előrenyujtott keze valami lágy anyagba ütődik s a megszakított esés következtében egész karján remegés futott keresztül...

Föl akart állni s az emberek karjaikra emelték. Később úgy emlékezett, hogy az emelvényre vitték s itattak vele valamit; de tisztán nem emlékezett semmire. Azt sem tudta, mi történt a vezetőjével. Mikor újra visszanyerte teljesen eszméletét, lábán állt s egy csomó ember támogatta. Nagy alkovban volt, amely régi tapasztalatai szerint körülbelül egy földszinti páholynak felelt meg, ha ugyan valóban színház volt az a csarnok, amelybe belezuhant.

Hatalmas zsvaj zúgott fülébe, mennydörgő ordítás, véghetetlen sokaság kiabálása. »Itt az alvó! Az alvó köztünk van! Az alvó velünk van! A mester - az úr! A mester itt van! Megmenekült!«

Graham előtt nyüzsgő néppel telt tágas csarnok tárult föl. Nem látott egyes embereket; szorongó arcok összeolvadó hullámát, lengő karok és ruhadarabok elvegyülő végtelen sokaságát látta, feléje hömpölygő óriás tömeg rejtelmes hatását érezte. Erkélyek, karzatok, nagy boltívek távoli perspektívát adtak a csarnoknak, s mindenhol egymás hátán nyüzsgő, ujjongó emberek mérhetetlen rengetege hemzsegett. Nem messze Grahamtól ott hevert a földön a sodronykötél gyűrűkbe csavarodva, mint valami óriáskígyó. A repülőgép emberei felső végén elvágták, s a sodrony lezuhant a csarnokba. Egy csomó ember azon fáradozott, hogy félrehúzza az útból. De az általános benyomás elmosódó volt, mintha maga az egész építmény dobogott, rezgett volna a hatalmas hangtömkeleg zajától.

Graham ingadozva állt s a körülötte lévőkre tekintett. Valaki karját fogva támogatta.

- Vigyetek egy kis szobába, szólt szinte zokogva, egy kis szobába! Egyebet nem tudott mondani. Egy fekete ruhás férfi hozzálépett s megfogta a másik karját is. Látta, hogy egy pár szolgaféle ember ajtót nyitott előtte. Valaki egy székhez vezette. Graham tántorogni kezdett. Belezuhan székébe s arcát eltakarta két kezével; minden ízében remegett, ideges ellenálló képessége teljesen véget ért. Levették róla a ruhát; de miképpen, arra nem emlékezett. Látta, hogy bíbor nadrágja fekete volt a nedvességtől. Sürögtek-forogtak körülötte, tettek-vettek mindenfélét; de Graham egyideig nem volt képes semmivel sem törődni.

Megmenekült! Miriád hang ezt kiáltotta feléje. Biztosságban volt. A körülötte lévők az ő népéből valók voltak. Egy ideig levegő után kapkodott, aztán ült tovább a széken arcát kezeibe temetve. A levegő számlálhatatlan ember kiáltásától visszhangzott.

KILENCEDIK FEJEZET

A nép harcba indul

Észrevette, hogy valaki tiszta folyadékkal telt poharat nyújt feléje. Föltekintett s látta, hogy egy sárgaruhás sötét fiatal ember állt mellette. Azonnal fölhajtotta az italt, s utána nyomban új élet szállt tagjaiba. Feketeruhás nyulánk férfi állt háta mögött s a félig nyitott ajtón keresztül kimutatott a csarnokba. Belekiáltott valamit a fülébe, s Graham még sem értette meg tisztán szavait a nagy színházból behangzó rengeteg zshivajgásban. A férfi mögött ezüstös szürkeruhás lány állt, akinek ritka szépségét Graham még a zürzavarban is rögtön észrevette. Sötét szemeit, telve csodálattal és kíváncsisággal, Grahamra szegezte, félig nyílt ajkai remegtek. Az ajtón keresztül be lehetett látni a nyüzsgő csarnokba, amelyből iszonyú egyenlőtlen zajgás, hol elhaló, hol újra kitörő kopácsolás, dübörgés, kiáltozás hallatszott, néha mennydörgésszerű robajjára fokozódva. Míg Graham a kis szobában volt, időnkint újra meg újra ismétlődött a különös hanghullámzás. Figyelni kezdett a feketeruhás férfi ajkának mozgására s megértette, hogy az röviden megmagyarázni iparkodik neki a dolgokat.

Graham érzéketlenül bámult néhány percig maga elé, majd hirtelen fölemelkedett, s karon ragadta a fülébe kiabáló férfit.

- Szóljon! kiáltott. Ki vagyok én? Ki vagyok én?

A többiek közelebb nyomultak Grahamhoz, hogy hallják szavait.

- Ki vagyok én? kiállott újra s fürkésző tekintettel nézett végig az arcokon.

- Nem mondtak meg neki semmit! kiáltott a lány.

- Szóljatok! Szóljatok! kiáltott Graham.

- A föld ura vagy. A félvilág tulajdonosa!

Graham nem akart hinni saját fülének. Nem akarta hinni, hogy jól hallott. Úgy tett, mintha nem hallotta, nem értette volna a választ. Újra megszólalt: - Három napja ébren vagyok, s három nap óta fogoly voltam. Úgy látom, hogy valami harc folyik egy csomó ember között itt a városban. Londonban vagyunk?

- Londonban, szólt a fiatalember.

- S azok, akik a fehératlaszos nagyteremben gyülekeztek, kicsodák? Mi dolguk van velem? Mert valamiképpen rám vonatkozott tanácskozásuk. *Miért*, nem tudom. Meg akartak mérgezeni? Mintha amíg aludtam, az egész világ megbolondult volna. Magam is elvesztettem az eszemet.

- Kik azok a tanácsosok az Atlasz tövében? Mért akartak megitatni valamivel?

- Hogy eszméletlen maradj továbbra is, szólt a sárgaruhás ifju. Hogy megakadályozzák közbelépésedet.

- De *miért*?

- Mivel *te* magad vagy az Atlasz, uram, szólt az ifju. A világ a te vállaidon nyugszik. Ők a te nevedben igazgatják.

A csarnok zshivaja egy percre lecsendesedett. Egyszerre csak, mintegy válaszul az utolsó pár szóra, fülsiketítő lárma támadt, zúgás, mennydörgés, ujjongás, rekedt, hasogató sikítás úgy, hogy a míg tartott, a kis szobában levők nem értették egymás ordítását sem.

Graham gyámoltalanul állt s értelme belekapaszkodott abba, a mit utoljára hallott.

- A tanács, ismételte önkéntelenül, s egyszerre csak megakadt egy névben, amelyet hallott volt már egyszer.

- Ki az az Ostrog? kérdezte hirtelen.

- A szervező, a - forradalom szervezője. Vezérünk, aki a te nevedben cselekszik.

- Az én nevemben? - És ti? Miért nincs itt Ostrog?

- Az ő küldöttei vagyunk. Én öcsce vagyok, mostohaöcsce, Lincoln. Szeretné, ha megmutatnád magad itt a népnek s azután hozzáfáradnál. Ezért küldött bennünket. A szelelő-készülékek tisztjei között van, parancsokat osztva. A nép harcba indul.

- A te nevedben parancsoltak, kiáltott a fiatalabb ember - kegyetlenkedtek, zsarnokoskodtak. Sőt végül -

- Az én nevemben! Az enyémben! A mester nevében?

Az ifjabb férfi szava hirtelen hallhatóvá vált a külső zsvaj percnyi szünetelésében. Vörös sasorra, bozontos bajusza volt. S éles, átható hangon kiabált méltatlankodva.

- Nem volt senki, aki ébredésedet várta volna. Senki sem számított arra, hogy valamikor föl-ébredsz. Nagy volt a ravaszságuk! Az átkozott zsarnokoknak! De a váratlan eset készületlenül érte őket. Nem tudták hirtelenében mit tegyenek? Megmérgezzenek, hipnotizáljanak vagy megöljenek-e?

A lárma újra fölharsant a csarnokban s elnyelt minden egyéb hangot.

- Ostrog készen áll a szelelőkészülékek tisztjei között. Hire jár, hogy megkezdődött a harc.

Az a férfi, aki Lincolnnak nevezte magát, odahajolt Grahamhoz.

- Ostrog tervezte az egészet. Bizzál benne. Szervezkedésünk tökéletes. Hatalmunkba kerítjük a repülőgépeket. Talán már meg is történt. Azután...

- Ez a nyilvános színház, bömbölt a sárgaruhás férfi, csak egy része seregünknek. Öt miriád gyakorlott emberünk van...

- Föl vagyunk fegyverkezve, kiáltott Lincoln. Tervszerűen járunk el. Van vezérünk. Rendőrségük visszavonult az utcákról s összegyűlt a... (az utolsó szót nem lehetett hallani). Most vagy soha! A tanács ingadozik... Nem bízhatnak saját katonáikban sem...

- Hallod a népet, nevedet kiáltja!

Graham elméje olyan volt, mint a holdas éjszaka, ha gyors felhők kergetőznek az égboltozaton. Hol elsötétült és vigasztalanná vált, hol kitisztult és kísérteties fénybe borult. Ura volt a földnek s bőrig ázott az olvadó hóban. Valamennyi váltakozó benyomása közül a leghatalmasabbak teljes ellentétben voltak; egyfelől ott volt a hatalmas, fegyelmezett, néhány emberből álló fehér tanács s másfelől itt volt ez a szörnyű tömeg, ez a számlálhatatlan sokaság, nevét ordítva s mesternek üdvözölve őt. Az előbbieket foglyul ejtették s haláláról tanakodtak. Ez az ordító tömeg túl a kis ajtón megmentette. De miért kellett mindennek így történnie, nem értette.

Az ajtó megnyílt, Lincoln hangját elnyelte a rivalgás s egy csomó ember zudult be a szobába. A benyomulók gesztikulálva közeledtek feléje és Lincoln felé. A kívülről behangzó lárma beszélt ajkuk helyett.

- Mutassátok meg az alvót! Mutassátok meg az alvót! harsogott odakünn a csarnokban.

Egy csomó ember ordított: - Rendbe! Rendbe! Csend legyen!

Graham kipillantott a nyitott ajtón s az elnyult, hosszúkás csarnokban nyüzsgő, kiáltozó arcok hullámos, szakadatlan tömkelegét látta, férfiakat, nőket vegyest, lengő halványkék ruhákat, kinyujtott kezeket. Sokan ágaskodtak; egy sötétbarna rongyokba öltözött férfi, sovány, nyurga alak, széken állt s fekete posztót lobogtatott. Találkozott a lány csodálkozó, várakozással telt tekintetével. Mit várt tőle ez a néptömeg? Homályosan észrevette, hogy a forrongó tömeg künn a csarnokban képét változtatja, mintha az emberek haladtak, tovább vonultak volna. Saját elméje is megváltozott. Egy ideig nem fogta föl azt a hatást, amely átalakította. De ez az oktan félelemhez közelálló pillanat elmúlt. Megpróbálta hangosan megkérdezni, mit kívánnak tőle.

Lincoln fülébe kiáltott valamit; de Graham nem értette meg. A többiek a lány kivételével a csarnok felé mutogattak. Észrevette, mi az oka a zsvajgásnak. Az egész néptömeg együtt énekelt. Nem volt az egyszerű éneklés. A hangok egymásba olvadtak, s az éneket ragadta föl a magasba valami zenekiséret áradatja, valami orgona ereje, hangok bonyolódott szövevénye, tele trombitaharsogással, lobogók büszke lengésével s a kezdődő háború minden pompájával. S a tömeg egyre nyomult előre, előre. A kemény lépések szabályos tram-tramja tisztán hallatszott.

Grahamot az ajtó felé szoritották. Gépiesen engedelmeskedett. Ennek az éneknek az ereje hatalmába kerítette, lelket öntött beléje, merészsze tette. A csarnok föltárult előtte.

- Ints feléjük karoddal, kiáltott Lincoln. Ints feléjük karoddal!

- Úgy, úgy, szólt egy hang a másik oldalról, ezt kell tennie!

Az ajtóban érezte, hogy két kar kulcsolódik nyakára, s csakhamar fekete, finom ráncokba ugró köpönyeg hullott alá vállairól. Kiszabadította a köntösből karját s követte Lincolnt. Észrevette, hogy a szürkeruhás lány közvetlenül mellette áll: arca ragyogott, s előre hajolt. Ebben a percben, a mint ott állt kipirulva, sóváran, mintha az ének megtestesülése lett volna, Graham megjelent újra az alkovban. Az ének, a mint Graham megjelent, hirtelen félbeszakadt, s egy óriás ordítássá változott. Lincoln kézenfogta s Graham végigment a szinpadon s közepén szemben a néptömeggel megállt.

A csarnok rengeteg, bonyolult térség volt, csupa karzat, erkély, széles amfiteátrumszerű padsor és nagy boltozat. A messzeségben, fönn a magasban, látszott a torkolata egy rengeteg folyosónak, amely szintén tele volt nyüzsgő emberekkel. Az egész sokaság szorongó tömegben hullámozott. Egy-egy alak fölbukkant a zürzavarból, megragadta egy-egy percre figyelmét, s azután beleveszett újra a tömkelegbe.

Az emelvény előtt lebegett egy gyönyörű szép nő, akit három ember támogatott; haja arcába lógott s kezében zöld dorongot lengetett. E csoportozat közelében egy kék vászonruhás megviselt vén ember iparkodott megállni a helyét a tolongásban s mögötte hajatlan, fogatlan férfi kiáltozott. Folyton hangzott ez a jelszó: Ostrog. Graham benyomásai határozatlanok voltak, kivéve az ének zúgását. A sokaság lábával verte az énekhez a taktust, tram-tram-tram-tram. A zöld fegyverek lengtek, lobogtak, eltűntek. Majd látta, hogy akik hozzá legközelebb vannak, egy szemben levő sík téren keresztül áthatolnak előtte egy hatalmas boltíves úton s így kiáltanak: - A tanácshoz! Tram-tram-tram-tram. Fölemelte karját s az ordítózás megkétszereződött. Eszébe jutott, hogy azt kell kiáltania:

- Előre! Ajka nem hallható hősies szavakat kiáltozott. Karját újra fölemelte s a boltíves út felé mutatva, így kiáltott: - Előre! A vonulás egyre gyorsabb lett. Tram-tram-tram-tram. A seregben voltak szakállas vén emberek, ifjak, lengőruhás, csupaszkaru asszonyok, leányok. Az új kor férfiai és asszonyai! Dús ruhák szürke rongyokkal vegyültek e mozgó örvényben, ahol az uralkodó szín a kék volt. Jobbra hatalmas fekete lobogó lengett. Látott a többi közt egy kékruhás négert, egy sárgaruhás, ráncosképű asszonyt, majd egy csoport göndörfürtű, fehérarcu,

kékruhás férfit, akik színpadiasan nyomultak előbbre háta mögött. Észrevett két kinait is. Egy nyulánk, halvány, feketehaju, ragyogó szemü ifju, tetőtől-talpig fehérben, fölkapaszkodott az emelvényre, hódolatteljesen kiabálva, azután újra leugrott és távozott vissza-visszatekingetve. Fejek, lábak, fegyvert szorongató kezek lebegtek össze-vissza ebben a tovább vonuló tömkelegben.

Amint ott állt, ki-kibukkantak a zűrzavarból az egyes arcok, szemébe néztek, aztán elhaladtak és eltűntek. Az emberek integettek feléje s kivehetetlen dolgokat kiabáltak. A legtöbb ember arca ki volt pirulva, de sokan kísértetiesen sápadtak voltak. S mintha betegség vette volna körül, a legtöbb feléje nyuló kéz sovány, átlátszó volt. Az új korszak férfiai és asszonyai! Furcsa, hihetetlen találkozás! Amint a nép széles folyama elhaladt előtte jobbra, a csarnok távoli emelkedett részének mellékfolyosói kifogyhatatlan özönnel árasztották lefelé a népet; tram-tram-tram-tram. Az ének egyhangúságát erősítette és változatossá tette a boltozatok és folyosók dörgő visszhangja. Férfiak és nők keveredtek a sorokban; tram-tram-tram-tram. Mintha az egész világ előrenyomult volna. Tram-tram-tram-tram; agya is nyomult velök együtt. A ruhák előbbre lebegtek s egyre több és több arc özönlött előtte.

Tram-tram-tram-tram; Lincoln érintésére a boltíves út felé fordult, öntudatlanul a tömeg ütemében lépkedve, alig véve észre, hogy maga is mozog. A sokaság, az ének, minden, minden ebben az irányban mozgott, a nép árja lefelé hömpölygött, míg a fölfelé tekintő arcok lába alá nem kerültek. Észrevette, hogy előtte ösvény nyilik, körülötte örök és méltóságok kísérete van s jobbján Lincoln halad. Követek érkeztek s közbe-közbe balfelől eltűnt a sokaság tarkasága. Előtte hármásával haladtak a feketeruhás kíséret tagjai. Végignyomult egy kis korlátu úton s keresztezte fölülről a boltíves utat, maga alatt hagyván a nép áradatát, amely fölzúgott hozzá. Nem tudta, hová megy; de nem is kellett ezt tudnia. Visszatekintett a csarnok ragyogó térségébe. Tram-tram-tram-tram.

TIZEDIK FEJEZET

Harc a sötétségben

Kijutott a csarnokból. Egy folyosó mentén nyomult előre, amely a várost keresztező mozgó úttestek fölött nyult el. Előtte és mögötte haladt kísérete. A mozgó utcák egész sora alatta nyüzsgő, előrenyomuló néppel volt tele, amely balfelé haladt tovább, kiabálva, kezét és fegyvereit emelgetve, tovább hömpölyögve, ordítva, amint elébe került, ordítva, amint tovább haladt, ordítva, amint eltűnt a messzeségben, amíg ráesett a csupasz fejekre a villamos golyók világossága. Tram, tram, tram, tram.

Az ének felüvöltött most Grahamig, nem kísérete többé zene, rekedt lárma volt, és a magasabb utak felé nyomuló fegyelmetlen tömeg lépteinek szabálytalan mennydörgése, a folytonos tram, tram, tram, tram keveredett vele.

Egyszerre különös ellentétet vett észre. Az út szemben lévő oldalán emelkedő építmények szinte helyteleneknek látszottak, az ezen a szárnyon egybefonódó sodronykötelek és hidak üresek voltak és árnyékosak. Az jutott eszébe Grahamnak, hogy ezeken is nyüzsgögni kellene a népnek.

Különös izgalmat érzett váratlanul! Zakatolás hallatszott. Újra megállt. Az előtte levő testőség tovább haladt; de akik körülötte voltak, vele együtt megálltak. Látta, mely irányba tekint arcuk. A zakatolás összefüggött valamiképp a világossággal. Graham is a magasba tekintett.

Az első pillanatra úgy tetszett neki, hogy valami magában álló tünet, amelynek semmi összefüggése nincs az alul lévő dolgokkal, hat a fénygolyókra. Valamennyi vakító fehérségű fénygömb összehúzódott, meg szétterjedt s újra összehúzódott, mintha erős marok szorongatná és sötétség meg világosság váltakozott gyors egymásutánban.

Csakhamar észrevette, hogy a világosságnak ez a különös viselkedése nagyon is összefügg a csarnokban nyüzsgő néppel. A házak és utcák képe, a tolongó tömegek képe megváltozott, élénk fény és meg-megszakadó árnyék zürzavara lett. Látta, hogy tömegtelen árnyék egyszerre csak támadó tömeggé vált, fölfelé suhant, szétterjedt, szétözönlött, állhatatos gyorsasággal növekedett s azután hirtelen visszahanyatlott s új erőre kapva megint nekiindult. Az ének és a lábdobogás megszűnt. Az egységes előrenyomulást, amint észrevette, valami megakadályozta, a tömeg hullámozni kezdett, egyrésze oldalt menekült s kiáltás hallatszott:

- A világosság! Minden hang egyet kiáltott: - A világosság! A világosság!

Graham letekintett. A világosság e táncoló kimúlásában meg föllobbanásában az utcai térség hirtelen iszonyu csatatérre változott. A rengeteg fehér gömbök bíborpiros színt öltöttek, vörösfényű bíborszínt, egyre gyorsabban és gyorsabban libegtek-lobogtak, s csakhamar enyésző izzó foltokká váltak a rengeteg sötétségben. Tíz másodperc múlva a világosság teljesen elenyészett, s nem maradt egyéb, mint az üvöltő sötétség, a rémes feketeség, amely egyszerre elnyelte az emberek csillogó miriádjait.

Láthatatlan alakokat érzett maga körül; karját megragadták. Valami beleütődött sincsontjába. Egy hang ordított a fülébe: - Minden rendben van, - minden rendben van!

Graham lerázta magáról az első megdöbbenés bénító hatását. Odafordult egyenesen Lincolnhoz s így kiáltott: - Mi ez a sötétség?

- A tanács elvágta a várost világító áramokat. Várnunk kell. Álljunk meg. A nép tovább akar haladni. Tovább...

Hangját számtalan kiáltás nyelte el. - Mentsétek meg az alvót! Viseljétek gondját az alvónak! Egy testőre belebotlott Grahamba s fegyverének figyelmetlen csapásával megsebesítette keze-

fejét. Vad zürzavar zajgott, örvénylett körülötte, s minden pillanatban hangosabb, harsányabb, dühöngőbb lett. Kivehetetlen hangok töredékei csapódtak feléje s enyésztek el megint, mielőtt elméje megragadhatta volna őket. Némely hang parancsokat látszott osztogatni, mások feleltek rá. Egyszerre csak átható sikoltozás hallatszott közvetlenül alattok.

Egy hang Graham fülébe ordított: - A vörös rendőrség! s azután elenyészett, mielőtt Graham tovább kérdezhetne volna.

Tisztán hallatszott valami recsegés s nyomában a távolabbi utcák mentén gyöngye világosság lobbant föl. A világosságban számtalan ember fejét és testét látta Graham, akik úgy voltak fegyverkezve, mint testőrei, s egy pillanatig homályosan láthatókká váltak. Az egész térség recsegni kezdett, tűnékeny fénysávok lobbantak ki, s egyszerre csak elhuzódott a csarnokról az egész sötétség, mint valami függöny.

Ragyogó fény vakította meg a szemét, küzdő emberek rengeteg forrongó serege zavarta meg elméjét. Kiáltás, iszonyu ujjongás harsant föl az utcákon. Föltekintett a magasba és kereste a fény forrását. Egy férfi függött fenn a magasban feje fölött egy sodronykötél felső részén, s egy kötélre akasztva vakítófényű csillagot tartott, amely visszaüzte a sötétséget. A férfiun vörös egyenruha volt.

Graham újra az utcákra vetette tekintetét. A tömegbe beékelődött vörösség vont a magára figyelmét. Csakhamar látta, hogy a magasabban fekvő távoli utcákon egész sereg vörösruhás férfi szorong, hátukat az épületek irgalmatlan falának vetve. Az egész sereget ellenséges tömeg fogta körül. Harcoltak. A fegyverek csillogtak, vagdalkoztak, a küzdők szélén eltűntek a fejek, helyökbe új fejek nyomultak s a zöld fegyverekből eredő kis lángok füstös-szürke agátszínben égtek, míg a világosság tartott.

Egyszerre csak kilobbant a fény s az utcák rejtelmes zürzavara újra koromsötétségbe borult.

Érezte, hogy valami erősen tolni kezdi végig a karzaton. Kiáltást hallott, lehet, hogy neki szólt. De sokkal jobban meg volt zavarodva, semhogy megértse. A falhoz szorították s mögötte egész sereg ember szorongott. Úgy tetszett neki, hogy testőrei is küzdenek egymással.

Egyszerre csak a sodronykötélen függő csillagos ember újra láthatóvá lett s az egész jelenetre újra vakító fény özönlött. A vörösruhások serege mintha megnövekedett és közeledett volna; a sereg csúcsa feleúton lefelé a csarnok középső részéhez. S amint Graham a magasba tekintett, észrevette, hogy egy csomó ilyen vörösruhás ember tűnik föl a szemben fekvő építmény sötét, alacsonyabban fekvő karzatain is s az ő embereinek feje fölött lefelé lövöldöz az alacsonyabban fekvő utcákon nyüzsgő, forrongó néptömegre. Lassan érteni kezdte a dolgok jelentőségét. A tömeg előrenyomulása legelől valami rejtek útra tévedt. A fénygömbök kialvása zavarba ejtette a népet s most megrohanta a tömeget a vörös rendőrség. Majd észrevette, hogy egyedül áll, hogy testőrsége és Lincoln távolabb van előtte a karzaton, amelyen haladtak, mielőtt beállt a sötétség. Látta, hogy vadul integettek feléje és kezdtek visszaroanni hozzá. Hatalmas ordítás hangzott az utcákról. Majd úgy tetszett neki, mintha a szemben levő sötét építmény egész homlokzata tele volna vörösruhás emberekkel, akik feléje mutogattak és kiabáltak.

- Az alvó! az alvó! Mentsétek meg az alvót! bömbölte ezer meg ezer torok egyszerre.

Valami nekiütődött a falnak feje fölött. Föltekintett a zuhanásra s csillagalaku ezüstös érc-hasadékot vett észre. Lincoln mellette termett. Karonragadta; azután újra csattanás hangzott. Kétszer elhibázták.

Egy pillanatig nem értette, mi történt. Az utca sötétségbe borult, minden elsötétedett, amint körülnézett. A második csillag fénye kiégett.

Lincoln karonragadta Grahamot s vonszolni kezdte előre a karzaton. Mielőtt újra világosság támad! kiáltott. Sietsége átragadt Grahamra, akinek önfentartási ösztöne végre legyőzte hihetetlen megdöbbenésének bénító hatását. Egy időre vak eszközzé vált a halálfélelem kezében. Rohant, meg-megbotolva a sötétség bizonytalanságában, beleütközött testőreibe, akik megfordultak, hogy vele szaladjanak. A sietés volt egyetlen kívánsága, hogy mielőbb meneküljön erről a veszedelmes karzatról, ahol teste céltáblája volt az ellenségnek.

Harmadszor is kigyulladt a csillag fénye. Egyidőben vele iszonyu ordítás hallatszott az utcákon, a messze alulról fölhasant a válasz. Látta, hogy a vörös ruhások csaknem teljesen elfoglalták alul a csarnok középső részét. Megszámálhatatlan vörösruhás férfi arca fordult feléje s valamennyien kiabáltak. A szemben levő fehér homlokzat telistele volt vörös pontokkal. Mindez a csodálatos dolog miatta történt és körülötte forgott, mint tengely körül. A vörösruhások a tanács katonái voltak, akik megpróbálták, hogy újra foglyul ejtsék őt.

Szerencséjére százötven esztendő óta most lövöldöztek az emberek először ellenséges szándékkal. Hallotta, hogy a golyók feje fölött a falba ütődtek, s erejüktől döngött a falak csengő ércé; s észrevette, anélkül, hogy odanézett volna, hogy az egész szemben lévő homlokzaton leplezetlen tartalékserege volt a vörösruhásoknak, akik feléje lövöldöztek.

Egyik testőre előtte találva a földre zuhant s Graham keresztülgrotta vonagló testét.

A következő pillanatban sértetlenül bemenekült egy sötét folyosóba s itt valaki, aki valószínűleg az ellenkező irányból jött, erősen összeütődött vele. Lefelé sietett egy lépcsőn teljes sötétségben. Botorkálva haladt s nemsokára újra beleütődött valamibe; tapogatódzva keze falhoz ért. Előrenyomuló tömeg esett neki, körülfordította s elszorította jobb kéz felé. Hatalmas nyomást érzett. Nem tudott lélekzeni s bordái ropogtak. Majd egy pillanatra könnyebbülést érzett s azután a nép egész egységesen nyugvó tömege visszavitte a nagy csarnokba, amelyből épp az imént jutott ki. Volt olyan pillanat is eközben, amikor lába nem is érte a földet. Lökdösték, taszigálták, kiabáltak körülötte: - Jönnek! Jönnek! Itt vannak már! s közvetlenül maga előtt halk sikolyt hallott. Lába belebotlott valami lágy anyagba s talpa alatt rekedt ordítás hangzott. Hallotta, hogy az alvó nevét kiabálják; de sokkal jobban meg volt zavarodva, semhogy szólhatott volna. A zöld fegyverek ropogtak. Egyidőre elvesztette egyéni akarátát s atomjává vált a vak réműlettől megkapott, gondolkozásra képtelen, mekanikusan előre sodródó tömegnek. Tolakodott, előre-hátra szorongott, meg is fordult, amint éppen nyomták hátulról, egyszerre csak váratlanul rábukkant egy lépcsőfokra és azon vette észre magát, hogy lejtős úton fölfelé halad. És hirtelen a körülötte lévők arca kivált a feketeségből, kisérteties, sápadt, de azért éles fény vetődött valamennyi réműlt, lihegő ábrázatra. Egy fiatal ember arca alig volt húsz hüvelyknyire tőle. Akkor csak múltó incidens volt az egész, minden nagyobb izgalom nélkül; de később sokszor fölkereste álmaiban. Mert ezt a fiatal embert, aki annyira beszorult a tömegbe, hogy kiemelkedett belőle, egyszerre csak lövés érte, úgy, hogy nyomban meghalt.

Meggyújtotta a sodronykötélen függő ember a negyedik fehér csillagot. Fénye beözönlött a hatalmas ablakokon és boltíveken keresztül, s Graham látta a világosságban, hogy nekimennek a menekülő fekete alakok tömkelegének, s visszaszorítják a nagy színház alsóbb részei felé. Ekkor a csarnok képe tisztán látszott, de szakadozottan, mert fekete árnyak keresztezték. Látta, hogy a vörösruhások egészen közel törnek utat maguknak feléje a tömegben. Azt nem tudta, látják-e őt. Körülnézett, merre van Lincoln és a testőrsége. Lincoln a szinpad közelében volt egész tömeg feketeruhás lázadó közepette, akik a magasba emelték, hogy körülnézhessen, merre van Graham. Maga Graham, amint látta, közel volt a néptömeg tulsó széléhez, amely háta mögött túl egy korlátan a színház üres székein igyekezett fölfelé nyomulni. Hirtelen eszébe ötlött valami s tolamakodni kezdett a korlát felé. Amint elérte, a csillag fénye kialudt.

Egy perc alatt kibujt hosszú köntöséből, amely a mellett, hogy mozgásában akadályozta, egyenesen rávonta a figyelmet. Lerázta válláról. Hallotta, hogy valaki belebotlik. A következő pillanatban átvette magát a korlátot s azután a sötétségben tapogatózva eljutott egy fölfelé vezető folyosó alsó torkolatához. A sötétségben megszűnt a tüzelés ropogása, s a lábak és a torkok lármája alig hallatszott. Egyszerre csak váratlanul egy lépcsőre bukkant, megbotlott és elvágódott. Ekkor újra emberszigetek merültek föl körülötte a sötétségből, a zsvajgás újra hangosabb lett, s az ötödik csillag vakító fénye keresztül tört a színház ablakainak hatalmas boltívein.

Keresztül bukkott egy pár széken, kiáltást és fegyvercsörgést hallott, azután feltápászkodott, talpra ugrott újra s észrevette, hogy körülötte mindenfelé feketeruhás emberek nyüzsögnek, akik lövöldöznek le a vörösruhásokra, székről székre ugrádoznak, s lekuporodnak a szék közé, hogy újra töltsenek. Ösztönszerűleg lekuporodott a székek között, mikor a heves tüzelés feltépte a falak burkolatát s hatalmas repedéseket okozott a székek puha fémkeretein. Ösztönszerűleg kimerítette a folyosók irányát, a menekülés egyedül lehetséges útját, hogy ne tévedjen, ha újra ráborul mindenre a sötétség fátyola.

Egy fiatal ember közeledett feléje halvány kék öltözetben keresztül-kasul ugorva a székeken.

- Halló! szólt, ugrás közben alig hat lábnyira suhanva el a kuporgó arca fölött.

Minden teketória nélkül tüzelésnek látott, lőtt, s azután így kiáltva: - Pokolba a tanácssal! újra lőni akart. Ekkor úgy tetszett Grahamnak, hogy a férfi fél nyaka eltűnt. Egy csepp nedvesség pottyant Graham arcára. A fiatalember félig fölemelt fegyvere lehanyatlott. Maga a fiatalember egy pillanatig hirtelen kifejezéstelenné vált arccal állva maradt, azután lassan előrehanyatlott. Térde megcsuklott. S azután az egész embert elnyelte a sötétség. A zuhanásra Graham nekieredt s teljes erejéből szaladni kezdett, amíg meg nem botlott s föl nem bukkott egy lefelé vezető lépcsőzeten. Föltápászkodott, s a lépcső alján nyíló keskeny úton tovább szaladt.

Mikor a hatodik csillag kilobbant, közeljárt már a széles folyosó tátongó torkolatához. Még gyorsabban futott a világosságban, belejutott a folyosóba, s egy szögletnél teljes éjszakai sötétségbe merült. A fordulónál nekiment a falnak, fölbukott, s újra föltápászkodott. Egy irányban menekülő láthatatlan embertömegbe szorult bele. Valamennyien arra gondoltak, amire Graham. Menekülni a harcból. Tolakodott, lökdösődött, meg-megbotlott, szaladt, beékelődött a tömegbe, úgy hogy elvesztette talpa alól a talajt s egyszerre újra világosság támadt.

Néhány percig egy kanyargó folyosó sötétségében szaladt tovább, aztán keresztülrohant egy tágas nyílt téren, lefutott egy hosszú lejtőn s végre sík térségre vezető meredek lépcsőzethez ért, amelyen botorkálva leszaladt; az emberek kiabáltak körülötte: - Jönnék! Jönnék! Az őrség közeledik! Lövöldöznek! Ki a harcból! Az őrség tüzel! A hetedik úton biztonságban leszünk! Előre a hetedik úthoz!

A tömegben éppen annyi asszony és gyerek is volt, mint férfi. Az emberek egymásra is kiabáltak. A tömeg összetorlódott egy boltíves út előtt, keresztülnyomult a rövid szűk torkolaton, s homályosan világított tágasabb térségre bukkant ki. A fekete alakok Graham körül szerte szóródtak s főlzaladtak, amint a félhomályban látszott, valami végtelenbe nyúló lépcsőzeten. Graham nyomukban. A tömeg jobbra-balra eloszlott... Graham észrevette, hogy a tömeg elmaradt mellőle. Megállt a legfelső lépcsőfok közelében. Előtte a sík fölületen egy csomó szék és egy kis kiosk volt. Odalépett a kioskhoz, s ereszének árnyékában megállva, lihegve körülhézett.

Elmosódva, szürkés homályban látszott körülötte minden; de látta, hogy a nagy lépcsők nem voltak egyebek, mint az utcasorok, amelyek mind mozdulatlanok voltak. Sík útlap kigyózott

fölfelé a lépcsők mellett mind a két oldalon, s az útlapon túl hatalmas épületek kisérteties körvonalai látszottak alig kivehető föliratokkal, s a magasban a kötőgerendák és sodronykötelek hálózatát a halvány égboltozat keskeny szalagja szakgatta meg. Egy csomó ember sietett el mellette. Lärmájuk arra vallott, hogy sietnek a küzdelem színhelye felé. A sürgő-forgó árnyak között kóválygott néhány félnék, néma alakzat is.

Távolról fölhallatszott hozzá az utcáról a küzdelem zaja. De annyi bizonyos volt, hogy ez az utca nem a színházba torkollott. Az előbbi küzdelem zaja, úgy látszott, hirtelen nem hatolt el többé füléig. Oly különös gondolat volt, hogy ezek az emberek ő érte küzdenek!

Egy ideig olyan volt, mint az az ember, aki szünetet tart egy érdekes könyv olvasása közben, és hirtelen kételkedni kezd abban, amiben olvasás közben nem kételkedett. A részleteket ekkor nem igen vette észre; inkább általános benyomása volt csak az egésztől, oly benyomása, amely iszonyúan bámolatba ejtette. Furcsa dolog volt, hogy amíg a tanács fogságából való menekülésére, a csarnokban nyüzsgő rengeteg tömegre s a vörös rendőrség támadására egészen tisztán emlékezett, addig nagy erőlködéssel tudta csak visszaidézni emlékezetébe a hallgatag szobákban töltött, elmélkedéssel telt órákat. Eleinte átugrotta emlékezeté ezeket a dolgokat, s visszavitte őt a szélben rezgő pentargeni vízeséshez s az egész napsütötte tengerpart komor pompájához. Az ellentét álomszerűvé tett körülötte mindent. De egyszerre csak megtelt étellel a jelen és a múlt között tatóngó ür, és kezdte fölfogni helyzetét.

Nem volt már ránézve oly talányos, mint ott a hallgatag szobákban. Legalább körvonalaikban tisztán látta a dolgokat. Valahogyan tulajdonosa volt a félvilágnak és nagy politikai pártok küzködtek érte, hogy megszerezzék őt maguknak. Egyfelől ott volt a fehér tanács vörös rendőrségével, amely, amint látszott, görcsösen ragaszkodott az ő vagyonának bitorlásához és nem riadt volna vissza talán attól sem, hogy megölje; másfelől ott volt a forradalom, amely megmentette, élén azzal a láthatatlan Ostroggal. S e két párt harca fölforgatta az egész óriás várost. Örjögés fogta el ezt az egész világot.

- Nem értem, kiáltott, nem értem sehogysem.

Ő maga kisiklott a küzdő pártok közül ide a félhomály szabadságába. Mi fog most történni? Mi történt eddig? Elképzelte a vörösruhásokat, amint őt hajszolják, maguk előtt üzve a feketeruhás forradalmárokat.

A véletlen mindenestre szabadabb lélekzéshez juttatta. Zavartalanul nézhette a mellette elhaladókat s figyelhetett a dolgok folyására. Szeme követni próbálta föl a magasba a homályban levő épületek bonyolódott rengetegét s végtelenül elcsodálkozott rajta, hogy az épületek fölött kelőben volt a nap, s szétözönlött a világon újra a napnak régi barátságos fénye. Csakhamar összeszedte magát. A hótól nedves ruhája megszáradt már testén.

Mérföldeket bejárt ezeken a homályos utakon, egy szót sem szólva, észrevétlenül - sötét alak a sötét alakok tömegében - ő, a múlt epedve várt embere, a félvilág megbecsülhetetlen, váratlanul fölbukkanó tulajdonosa. Ahol világosság, sűrű néptömeg vagy túlságos izgalom volt, ott félve attól, hogy ráismernek, visszafordult, fölebb vagy lejjebb ment a középső utakon, valamelyik keresztező útrendszerbe egy magasabb vagy alacsonyabb útsíkra. S bár küzdelemben többé nem jutott bele, érezte, hogy az egész város reng a harctól. Egyszer rohannia kellett, hogy elkerüljön egy csomó előrenyomuló embert, akik végighömpölyögtek az utcán. Velők sodródott minden. Mert a tömeg legnagyobb része férfi volt s ezek magukkal ragadtak mindent, amit fegyvernek használhattak. Úgy látszott, hogy a küzdelem abban a városrészben összpontosult, ahonnan ő jött. Ujra meg újra eljutott hozzá valami távoli zúgás, amely arra vallott, hogy a messzeségben vad küzdelem folyik. Óvatossága és kíváncsisága erős harcba keveredtek. De óvatossága győzött s folytatta útját el a küzdelem színhelyétől egyre messzebb, messzebb. Akadálytalanul, észrevétlenül haladt a sötétben.

Egy idő múlva távoli visszhangját sem hallotta többé a harc zajának, mindig gyéribben szállingóztak utjában az emberek s végre teljesen néptelenek lettek az utcák. Az épületek homlokzata egyre tisztábban, élesebben látszott; úgy látszott, üres áruházak kerületébe érkezett. Elhagyatottság fogta körül s lassította lépteit.

Érezte, hogy egyre fáradtabb lesz. Olykor-olykor félre akart fordulni, hogy leüljön valamelyik székre a felsőbb úttesteken. De lázas nyughatatlansága, az a tudat, hogy e harc eredményétől függ léte, hajszolta egyre tovább, egyre tovább pihenés nélkül. Vajjon tisztán az ő érdekében folyt ez a küzdelem?

S egyszerre egy elhagyatott helyen földrengésszerű rázkódás történt, morajlás, mennydörgés hangzott, hatalmas hideg szélroham söpörte végig a várost, üvegcsörömpölés, lehulló vakolat zuhanása hallatszott s hatalmas lökések követték egymást. A távoli tetőkről egész halom üveg- és vasrész hullott a középső karzatra, alig száz yardnyira Grahamtól s messzebb kiabálás, futkosás támadt. Maga Graham is hirtelen szaladni kezdett, először ide, azután oda majd céltalanul megint vissza oda, ahonnan elindult.

Egy férfi futott feléje. Graham önuralma visszatért.

- Mit röpítettek levegőbe? - kérdezte a férfi lihegve. Felrobbant valami! s azután, mielőtt Graham szóba állhatott volna vele, tovább szaladt.

A hatalmas épületek a virradat félhomályába burkoltan emelkedtek a magasba, bár fölöttük az égbolttól látható sáv már tündöklő nappali fényben ragyogott. Egy csomó különös alakot vett észre; kibetűzött néhány fonetikus föliratot; de mi haszna volt abból, hogy nagy kínnal és fáradtsággal megértett néhány furcsa betűkből összerakott zavaros sort. Groteszk gondolat volt, hogy ez a sok különös, hatalmas épület mind az övé volt!

Tapasztalatának fonáksága egyszerre élénken elképzelte. Tényleg oly ugrást tett az időben, aminőt egy-egy regényíró szokott tétetni a hőseivel. S valahányszor ilyesmire gondolt, elméje mindig nagy látványosságra készült.

S látványosság helyett határozatlan nagy veszedelem, visszariadó árnyak és sötétség fenyegettek. Amint bolyongott a tömkeleges sötét utakon, megszállta a halál gondolata. Mindazok után, amik történtek, az volna a sorsa, hogy meggyilkolják? Lehet, hogy a legközelebbi árnyékos szögletben ott leselkedik rá romlása. Nagy vágy támadt benne, hogy lásson, nagy epedés, hogy tudjon mindent.

Félni kezdett a szögletektől. Valahol el kellett rejtőznie, hogy biztonságban legyen. De hová bújhat, ahol észre nem veszik, mikor újra világosság lesz? Végre leült egy székre, egyik magasabb úttest fülkéjében, ahol úgy gondolta, egyedül van.

Két kezével eltakarta arcát. Hátha mire újra széttékné, a párhuzamos utak sötét medrei, az épületek elviselhetetlen magassága megszűnnek? Talán fantazmagoria volt minden, valami újfajta élénk álmoképsorozat? Bizonyára álmom volt, arra vallott legalább következetlensége, oktalansága. Miért küzdtek volna ő érette az emberek? Miért tekintené őt ez a józanabb világ úrnak és mesternek?

Így gondolkozott, behunyt szemmel ülve, s aztán újra szétnézett, félig-meddig azzal a reménnyel, hogy füle ellenére a XIX. század életének valami ismerős részletét fogja látni, talán a boscastle-i kis kikötőt, talán a pentargeni szirteket, talán saját háza hálószobáját. De a valóság nem törődik az emberi reményekkel. Egy csoport férfi nyomult előre fekete lobogót lengetve a legközelebbi árnyékon keresztül, harcra készen s túl rajtuk ott emelkedett a sötét rengeteg épületek szédületes homlokfala, a csak elmosódva látszó érthetetlen föliratokkal.

- Nem álmom, - szólt, nem álmom. S fejét lehajtotta két kezére.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A mindentudó öreg

Közvetlenül mellette köhögés hallatszott s fölriasztotta.

Hirtelen megfordult s kimeresztve szemét a kerítés árnyékában púpos kis alakot látott ülni alig pár yardnyi távolságban.

- Tudsz valami ujságot? kérdezte egy nagyon öreg ember éles, kehes hangon.

Graham tétovázott. - Nincsen, - szólt végre.

- Itt maradok, amíg újra ki nem világosodik, - szólt az öreg ember. Ezek a kékruhás gézenguzok ott vannak mindenütt... mindenütt.

Graham tagolatlan helyesléssel válaszolt. Látni szerette volna az öreget, de a sötétség elrejtette az arcát. Szeretett volna sokat felelni, sokat beszélni; de nem tudta, hogyan kezdjen bele.

- Átkozott sötétség van, szólt az öreg hirtelen. Átkozott sötétség. Kijöttem szobámból ezer veszedelem közé.

- Nagy baj, jegyezte meg Graham. Nagy baj rád nézve.

- Sötétség. Magamféle öreg ember belepusztul az ilyen sötétségbe. S az egész világ megbolondult. Háboru és küzdelem. A rendőrség vissza van verve s a gazok kiszállnak mindenfelé. Miért nem hoztak védelmünkre négereket?... A sötét folyosók nem valók már nekem. Megbotlottam és fölbuktam egy holt emberen. Az ember biztosabb társaságban, ha társasága hozzávaló. Így szólva fölemelkedett s Graham felé közeledett, fürkésző tekintetet vetve rá.

A vizsgálódás, úgylátszik, kielégítette. Leült újra, mintegy megkönnyebbülten, hogy nincs többé magányosan.

- Eh! szólt, rettenetes idők járnak! Harc és háboru, s halottak hevernek mindenfelé; férfiak, erős férfiak, akik elhulltak a sötétségben. Fiaim! Három fiam van. Isten tudja, hol járnak ma éjjel.

Elhallgatott. Majd remegő hangon ismételte. - Isten tudja, merre vannak ma éjszaka?

Graham szó nélkül hallgatta, mert attól tartott, hogy ha beszél, könnyen elárulja tudatlanságát. Újra az öreg ember hangja szakította félbe a szünetet.

- Ez az Ostrog győzni fog, szólt. Győzni fog. S hogy aztán mi történik a világgal, ha ő fog parancsolni, azt senki sem tudhatja előre. Mind a három fiam a szelelő-készülékek katonaságában van. Nem vagyunk közönséges emberek. Bár elküldtek, hogy sétáljak éjszaka és sor-somra hagytak... tudtam, mi történik. Hamarább, mint a legtöbb ember. Csak ez a sötétség ne volna! S aztán, mikor egy holttestre bukkan az ember váratlanul sötétségben!

Hallatszott nehéz szuszogása.

- Ostrog, szólt Graham.

- A legundokabb teremtés, aki valaha élt a világon, szólt az öreg.

Graham összeszedte magát és megkockáztatta a következő kijelentést:

- Ugylátszik, nem sok barátja van a nép között.

- Kevés barátja van. S ezek is egyre fogynak. Ütött az órájuk. Eh! Az ügyesebbekhez csatlakozik mindenki. De kétszer megválasztották őket. És Ostrog... És most kitört, és senki sem

tud ellentállani, senki sem. Kétszer visszavetették Ostrogot, a púpos Ostrogot. Hallottam, mily dühös volt akkortájt; - rettenetes volt. Az ég irgalmazzon nekik! Mert a földön nem segíthet rajtuk senki, minthogy rájuk szabadította a munkások társaságát. Senki más nem merte volna megtenni. Valamennyi kézzubonyos föl van fegyverkezve és harcba vonul! Győzni fog velük. Győzni fog!

Egy ideig elhallgatott. - Ez az alvó, szólt aztán s megállt.

- Az az, szólt Graham. Nos?

Az öreges hang bizalmas susogásra vált, s az öreg homályos, sápadt arca közelebb nyomult hozzá:

- Az igazi alvó...

- Nos, szólt Graham.

- Már régen meghalt.

- Micsoda? szólt Graham közbevágva.

- Évekkel ezelőtt. Meghalt. Nagyon régen.

- Ne mondd! szólt Graham.

- De mondom, mert tudom. Meghalt. Ez az alvó, aki fölébredt, nem az igazi. Ezt éjszaka elcserélték. Szegény érzéketlen, elkábított teremtés. De nem kell mindent elmesélnem, a mit tudok. Minek mondjak el mindent.

Egy ideig magában motyogott. De titkát nem bírta sokáig magába rejteni. - Azokat nem ismerem, akik elaltatták, mert ez még az én születésem előtt történt, de azt az embert ismerem, aki beléje fecskendezte az ingerlő szereket és újra fölébresztette. Kettő között kellett választani vagy fölébreszti, vagy megöli. Ébredés vagy halál. Ostrog is így szokott eljárni.

Graham annyira elképedt arra, amit hallott, hogy félbe akarta szakítani az öreget, el akarta ismételtetni vele szavait, mérlegelni akarta újra meg újra, mielőtt teljesen meggyőződött volna az öreg fecsegésének ostobaságáról. Hát ébredése nem természetes módon történt? Vagy csak ennek a vén szószátyárnak a babonasága volt az a gyanakvás, vagy volt benne egy szemernyi igazság is? Keresgélve emlékezete sötét zugaiban, hirtelen rábukkant valamire, ami tényleg az efféle ingerlő szereknek a hatása lehetett. Eszébe ötlött, hogy egészen véletlenül összetalálkozott valakivel, aki boldog, ha beszélhet, s ettől majd megtanulhat egyet-mást az új korból. Az öreg tépelődött egy ideig, aztán újra beszélni kezdett sípoló, szuszogó hangján.

- Először visszavetették. Jól emlékszem.

- Visszavetették? - szólt Graham. Kit? Az alvót?

- Az alvót?... Nem. Ostrogot. Rettentő volt, rettentő volt. S akkor megigérték neki, hogy bizonyosan meglesz a jövő alkalommal. Bolondok voltak, hogy jobban nem tartottak tőle. Most az egész város az ő malomköve s valamennyiünket porrá őröltet. Porrá őrölnek. Amíg ez nem történt, a munkások néha nekiestek ugyan egymásnak, meggyilkoltak olykor egy kinait vagy egy rendőrt, de bennünket, többieket békében hagytak. Csupa holttest! Sötétség! Ilyesmi nem történt az utolsó tizenkét esztendőben. Hejh! de mindig így járnak a kisemberek, mikor a nagyok összerogynak! Nagy baj, nagy baj!

- Hogy is mondtad? Nem történt ilyesmi tizenkét esztendeje?

- Nos? - szólt az öreg ember, azután dörögött valamit magában s harmadszor is ismételte:

- Harc, öldöklés, fegyvercsörgés, szabadságüvöltés s más ilyesmi. Egész életemben nem láttam mását. Mintha a mult megelevenednék, mikor három tucat esztendő előtt Páris lakossága fölkerekedett. Ez nem történt azóta. De ez a világ sorja. Ismétlődött. Tudom. Tudom. Öt év óta Ostrog fáradt szakadatlanul, folytonosan zavargások voltak, éhség, fenyegetődzés, fegyvercsörgés. A kézzubonyuak mindig morogtak. Senki sincs biztonságban. Minden recsegett, ropogott. S most ide jutottunk. Lázadás, harc, forradalom s a tanács végső napjait éli.

- Nagyszerűen vagy értesülve mindenről, - szólt Graham.

- Tudom, amit hallok. Nem vagyok fecsegőgép.

- Nem, nem, - szólt Graham, bár sejtelve sem volt róla, mi lehet az a fecsegőgép. - S bizonyos vagy benne, mondd csak, bizonyos vagy benne, hogy Ostrog szervezte ezt a forradalmat az alvó érdekében? Vagy azért tette csak, mert nem választották be a tanácsba?

- Mindenki tudja, azt hiszem, - szólt az öreg - kivéve a bolondokat. Uralkodó akar lenni mindenáron. Vagy a tanácsban vagy a tanács nélkül. Aki tud valamit, ezt is tudja. S most itt vagyunk a sötétben a holttestekkel! Hogy van az, hol jártál te, hogy nem hallottál Ostrog és a tanács között folyó vetélkedésről? S mit gondolsz, mi az oka ennek a gabalyodásnak? Az alvó? Ej! Hát azt hiszed, hogy az alvó valódi s hogy csakugyan fölébredt, mi?

- Nagyon öreg ember vagyok, sokkal öregebb, mint a milyennek látszom és roppant feledékeny, - szólt Graham. - Egy csomó dolgot, különösen ami a legutóbbi időben történt... Hogy igazat szóljak, ha én lettem volna az alvó, akkor is tudnék annyit a világ folyásáról, mint most tudok.

- Ej! - szólt az öreg. - Öreg vagy? Nem látszik meg rajtad. Persze, persze. Nem mindenki emlékszik úgy vissza életére, ha megöregszik, mint én... De ezek a köztudomású dolgok! De te nem is vagy oly öreg, mint én... közel sem jársz hozzám. Persze! Persze! Nem szabad másokat magamról megítélni! Én öreg létemre fiatal vagyok; lehet, hogy te fiatal létedre öreg vagy.

- Úgy van, - szólt Graham. - S nagyon furcsa élettörténetem van. Nagyon keveset tudok. S különösen a történelemhez nem értek. Az alvó vagy Julius Caesar rám nézve ugyanaz az ember. Nagyon szeretném, ha ilyesmiről beszélneél.

- Egyet-mást tudok, - szólt az öreg. - Egyet-mást. De... Csitt!

A két férfi némán hallgatózni kezdett. Tompa zuhogás, dördülés rázta meg a levegőt. A járókelők megálltak, s odakiáltottak egymásnak. Az öreg majd megpukkadt a kíváncsiságtól; rákiáltott egy emberre, aki közelében haladt tovább. Graham fölbátorulva példáján, föllállt és hasonlóképpen tett. De senki sem tudta, mi történt.

Azután visszatért az ülőhelyhez, s látta, hogy az öreg zavaros kérdéseket motyog magában. Egy ideig némán ültek egymással szemben.

Az óriás harc érzete, a mely oly közel s mégis oly messze folyt le tőle, ránehezedett Graham képzelő erejére. Ennek az öregnek volt-e igaza, a népnek volt-e igaza, s győztek-e a lázadók? Vagy tévedtek mindannyian, s a vörös rendőrség üzte a lázadókat maga előtt? A harc árja minden percben elboríthatta ezt a csendes városnegyedét is, s újra magába nyelhetette őt is. Arra törekedett hát, hogy addig megtudjon mindent, amit csak lehetett. Hirtelen odafordult újra az öreghez s kérdezett tőle valamit. Az öreg nem felelt ugyan, de Graham mozgása fölébresztette tünődéséből és beszélni kezdett újra:

- Hogy változnak a dolgok! szólt az öreg. Minden bolond ebbe az alvóba vetette összes reményét! Ismerem egész történetét, mindig szerettem a históriát. Gyerekkoromban nyomtatott könyveket is szoktam olvasgatni. Aligha tudod elképzelni. Talán nem is láttál ilyen könyvet, mert elrothadt, elporladt valamennyi, s az egészségügyi-társaság elégette őket. De

akkoriban nagy volt a forgalmuk. Magam is elolvastam egy nagy csomót. Ezeket az újfajta beszélőgépeket könnyű hallgatni, de könnyű elfelejteni is. De én ismerem az alvó történetét elejétől végig.

- Alig hiszed el talán, szólt Graham lassan, oly tudatlan vagyok, annyira elmerültem saját külön ügyeimbe, s körülményeim oly különösek voltak, hogy semmit sem tudok az alvó történetéből. Ki volt az alvó?

- Ej! szólt az öreg. Én tudom, én tudom. Szegény ember volt s azután elvett egy víg asszonyt, a szegény istenadtája! Azután eszméletlen álomba merült. Van egy csomó régi barna tárgy, ezüst fényképek, amelyek őt ábrázolják, amint sok-sok év előtt feküdt eszméletlenül.

- Elvett egy víg asszonyt, a szegény, szólt Graham magában, s azután hangosan hozzátette: - Csakugyan! Folytasd, kérlek.

- Tudnod kell, hogy volt egy rokona, valami Warming nevű, magányos, gyermektelen ember, aki nagyon meggazdagodott a mozgó utakból. De ezt bizonyára hallottad? Nem? Megvette az összes szabadalmakat s nagy társaságot alakított. A társaság egyre jobban szétterjeszkedett. Utjai kiszorították a vasutakat két tucat esztendő alatt. S mivel Warming vagyonát nem akarta szétdarabolni, ráhagyta az alvóra, s egy általa szervezett társulatra bízta a kezelését. Már akkor tudta, hogy az alvó nem fog soha fölébredni, hogy aludni fog, aludni mindaddig, amíg meg nem hal. Egészen jól tudta. S lám! az Egyesült Államokból valaki, aki két fiát egy hajó-szerencsétlenség alkalmával elvesztette, követte példáját s szinte nagy vagyont hagyott az alvóra.

- Mi volt a neve?

- Graham.

- Nem, nem, az amerikaiak gondolom.

- Isbister.

- Isbister! kiáltott Graham. Sohasem hallottam ezt a nevet.

- Természetes, természetes, szólt az öreg. Az emberek manapság nem sokat tanulnak az iskolában. De én mindent tudok. Gazdag amerikai ember volt, aki Angliából került a tengerentúlra, s még többet hagyott az alvóra, mint Warming. Miből szerezte a vagyonát? Nem tudom. Valami gépekkel készített festményekből. Csakhogy ráhagyta s így indult meg a tanács. Eleinte ilyen társulatok tanácsa volt.

- S hogy nőtt meg?

- Ej! nem igen értesz a dolgokhoz. A pénz magához vonja a pénzt, s tizenkét agyvelő mégis csak többet ér egynél. Úgyesen működtek. Mindent csak az alvó nevében tettek, s nemsokára billió meg billió lionból állt az alvó vagyona.

- S mialatt ő aludt, - szólt Graham - a tizenkettő az alvó vagyonának segítségével valósággal ura lett a világnak. Mert övék a pénz hatalma, épp úgy, amint valamikor a régi angol parlamenté volt.

- Ej! - szólt az öreg. - Ez jó hasonlat. Nem is volt annyira...

- S most ez az Ostrog hirtelen forradalomra ingerelte a világot az alvó fölébresztésével, akiről csak a babonás köznép hitte, hogy valamikor fölébred s azt mondja, az alvó fölkel, hogy vagyonát annyi esztendő után visszakövetelje a tanácstól.

Az öreg köhögéssel hagyta helyben Graham beszédét.

- Furcsa, - szólt - hogy ma éjjel először találkozom olyan emberrel, aki elejétől végig érti ezeket a dolgokat.
 - Igen, - szólt Graham - furcsa.
 - Voltál már a gyönyörvárosban? - kérdezte az öreg ember. Egész életemben vágyódtam... Nevetett. Most is - szólt - kedvem volna mulatni egyet.
 - Mikor ébredt föl az alvó? - kérdezte hirtelen Graham.
 - Három napja.
 - Hol van most?
 - Ostrognál. Négy órája sincs, hogy a tanács kezéből megmenekült. Édes uram, hol voltál te az egész idő alatt? A piaci csarnokban volt az alvó, ahol a küzdelem folyt. Az egész város erről kiabált. Az összes beszélőgépek erről harsogtak. Mindenhol erről ordítottak. Még azok a bolondok is, akik a tanács pártját fogták, ezt kénytelenek voltak elismerni. Mindenki szaladt, hogy meglássa, mindenki fegyvert ragadott. Részeg voltál vagy aludtál? De bizonyosan csak tréfálsz! Meg akarták állítani a beszélőgépeket, s elvágták a villámos áramot, ezt az átkozott sötétséget támasztva, hogy megakadályozzák a nép összesereglését. Azt hiszed...
 - Hallottam, hogy az alvó megmenekült, - szólt Graham. De, hogy egy percre visszatérjek az előbbi kérdésekre... Mondd csak, bizonyos vagy benne, hogy az alvó Ostrognál van?
 - Nem eresztené el semmi áron, - szólt az öreg.
 - És az alvó... Bizonyos vagy benne, hogy nem az igazi? Sose hallottam...
 - Így beszél minden bolond. Így beszélnek. Mintha nem volna ezer meg ezer dolog, a mit soha sem hall az ember. Én nagyon jól ismerem Ostrogot. Mondtam már neked? Bizonyos értelemben sógorságban vagyok veled. Mert leányom...
 - Azt hiszem...
 - Nos?
 - Azt hiszem, nincs rá eset, hogy az az alvó érvényesüljön. Azt hiszem, az lesz a vége, hogy báb lesz vagy Ostrog, vagy a tanács kezében csakhamar, amint a harc véget ért.
 - Bizonyosan Ostrog kezében. De hát miért is ne lenne bábú? Gondold csak meg a helyzetét. Mindent megtesznek helyette, ami gyönyörűség csak van, azt mind végigélvezheti. Miért is akarna érvényesülni?
 - Mik azok a gyönyörvárosok? - kérdezte Graham hirtelen.
 - Ez már csak csakugyan sok! - szólt az öreg. Tulzásba viszed a tréfát egy öreg emberrel. Azt hittem, többet tudsz, mint...
 - Bizonyos értelemben lehet, hogy úgy van, - szólt Graham. De azt nem tudom, mi a gyönyörváros.
- Az öreg bizalmasan nevetett.
- Sőt, ami több ennél, nem tudom olvasni betűteket, nem tudom, milyen pénzt használtok, nem tudom, milyen külső országok vannak. Nem tudom, hol vagyok. Nem tudok számolni. Nem tudom, hol lehet inni, hol lehet enni, hol lehet aludni.
 - Gyere, gyere, - szólt az öreg, majd iszunk egy pohárával.
 - Szeretném, ha mindent elmagyaráznál.
 - He he! különös, hogy a selyemruhás urak mindig tréfát üznek a szegény emberrel.

Az öreg fonnyadt keze megtapogatta Graham karját. - Selyem, csakugyan selyem. De mind-egy; annyit mondhatok, szeretnék annak az embernek a bőrében lenni, akit az alvó helyébe léptettek. Ennek aztán ki fog jutni a jóból, a fényből, a pompából, az élvezetből.

- De hiszen nem tudod bizonyosan, meghalt-e az alvó vagy nem? - szólt Graham hirtelen.

- Az emberek nem élnek százötven esztendeig, szólt az öreg. Nem vagyok örült. Az örültek hihetik, hogy él; de én nem hiszem.

Graham dühös lett az öreg makacssága miatt.

- Akár bolond, vagy akár nem, szólt, az alvóra vonatkozólag nincs igazad.

- Hogy tudod? Azt hittem, hogy te semmiről sem tudsz, még a gyönyörvárosokról sem.

Graham nem felelt.

- Nem tudod, - szólt az öreg. - Hogy tudnád? Nagyon kevesen vannak...

- Én vagyok az alvó.

Ismételte szavait.

Rövid szünet állt be.

- Ostobaság, uram bocsáss meg, szólt az öreg, Lehet, hogy ebben a zavaros időben kissé magad is megzavarodtál.

Graham ismételte állítását.

- Mondom, hogy én vagyok az alvó; én merültem álomba sok-sok esztendő előtt egy kis sziklára épített faluban, mikor még faluk és majorságok voltak s az egész területe az országnak apró darabkákra, mezőkre oszlott. Nem hallottál sohasem erről az időről? S én vagyok, én, aki most itt beszélek veled, én vagyok, aki négy nap óta újra ébren vagyok.

- Négy napja! - az alvó! De hiszen az alvó náluk van. Megkapták és nem eresztik el kezük közül. Ostobaság! Mostanig egészen értelmesen beszéltél. Úgy látom a dolgokat, mintha ott volnék. Lincoln éppen az alvó mögött áll s el nem engedik egyedül semmi áron. Meg vagy zavarodva, uram. Csunya tréfát üzöl velem. Most értem csak, miért ejtetted ki szándékosan oly furcsán a szavakat; de...

Hirtelen elhallgatott s Graham látta furcsa gesztikulálását.

- Mintha Ostrog megengedné, hogy az alvó egyedül szaladgáljon! Hiába beszélsz ilyeket nekem. Ne gondold, hogy elhiszem. Mi célod van velem?

Graham fölállt.

- Hallgass, szólt, én vagyok az alvó!

- Különös egy ember vagy, szólt az öreg. Itt ülsz a sötétben, furcsán ejted ki a szavakat s egy csomó hazugságot összebeszélsz. De...

Graham elkeseredése nevetésben tört ki.

- Micsoda ostobaság! kiáltott. Micsoda ostobaság! Az álomnak véget kell érnie. Egyre vadabb és vadabb lesz a dolog. Itt ülök ebben az átkozott félhomályban, félhomályban soha életemben nem álmodtam eddig, egy anakronizmus vagyok kétszáz év előtti időkből, s azzal töltöm az időt, hogy egy vén szamarat meg akarok győzni arról, hogy én - én vagyok, s eközben... Ördög vigye!...

Izgatottan fölugrott s tovább rohant. Egy perc múlva követte az öreg is.

- Ej! ne szaladj el! kiáltott az öreg. Vén számár vagyok már. Tudom. Ne szaladj el! Ne hagyj itt egyedül a sötétségben.

Graham tétovázott, megállt. Egyszerre csak megvillant eszében, micsoda ostobaság volt tőle, hogy titkát elárulta.

- Nem akartalak megsérteni azzal, - szólt az öreg, Grahamhoz érve, - hogy kétségbe vontam állításodat. Nem szokásom megbántani másokat Nevezd magad az alvónak, ha kedved tartja. Semmi közöm hozzá...

Graham habozott, majd hirtelen megfordult és tovább ment a maga útján.

Egy darabig hallotta, hogy az öreg ember utána biceg s rimánkodva nyöszörög. De végre a sötétség elnyelte őt, s Graham nem látta soha többé.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Ostrog

Graham most már tisztábban láthatta helyzetét. Még jó ideig bolyongott; de miután beszélgetett az öreg emberrel, tisztában volt vele, hogy elkerülhetetlen végső célja az Ostroggal való találkozása. Egy dolog nyilvánvaló volt. Azok, akik a lázadás középpontjában voltak, csodás ügyességgel el tudták titkolni azt a tényt, hogy ő eltűnt. De minden percben várta annak a hírét, hogy meghalt vagy hogy a tanács fogságába került.

Egyszerre csak megállt előtte egy férfi. - Hallottad? kérdezte.

- Nem! szólt Graham megriadva.

- Csaknem egy nagy tucat hatvány ember, szólt az idegen, csaknem egy nagy tucat hatvány ember, s ezzel tovább sietett.

Egy csomó férfi és egy leány haladt el mellette a sötétségben, gesztikulálva, kiabálva: - Megadták magukat! Megadták magukat! Egy nagy tucat hatvány ember! Két nagy tucat hatvány ember. Ostrog, éljen! Ostrog, éljen!

Ezek a kiabálások elenyésztek a távolban.

Ujabb kiáltozó embercsoport következett. Egy ideig oda figyelt arra a pár beszédtröredékre, amit hallott. Nem volt bizonyos benne, vajjon mind angolul beszélnek-e. Különféle néger dialektus keveredett a beszédbe. Nem mert senkitől sem kérdezősködni. Az a benyomás, amelyet a siető emberek keltettek benne, ellenkezett a küzdelemtől alkotott első fölfogásával s megerősítette az öreg embernek Ostrogba vetett hitét. Csak lassacskán volt képes elhinni, hogy ez a sok ember mind örvend a tanács vereségének, s hogy a tanács, amely oly hatalommal és erélylyel üldözte, végre is a gyöngébb fél volt a küzdők közül. De ha csakugyan így volt, mennyiben vált ez az ő javára? Többször neki-neki indult már, hogy elkezd kérdezősködni. Egyszer megfordult s jó darabig követett egy kis kövéres férfit; de nem volt képes annyira erőt venni bizalmatlanságán, hogy megszólítsa.

Csak lassacskán jutott eszébe az, hogy legjobb lesz a szelelő-készülékek hivatala után kérdezősködni. Első kérdésére azt az egyszerű választ kapta, hogy menjen Westminster felé. Másodszor is kérdezősködött, s ekkor egy rövid boltozott útba utasították. Mondták neki, hogy hagyja el az úttesteket, amelyekről eddig nem mert távozni, mert más közlekedési módot nem ismert s azután kerüljön le az egyik középső lépcsőn, egy kereszt-út sötétségébe! Eközben volt néhány jelentéktelen élménye is; találkozott például egy mogorva hangu láthatatlan lénnyel, amely oly különös tájszólással beszélt, hogy eleinte nem is tartotta angol nyelvnek. Aztán egy trillázó lány közeledett feléje. Szólt Grahamhoz ugyancsak az előbbi furcsa nyelven. Elpanaszolta, hogy elvesztette nővérét, gondatlanul beleütődött Grahamba, legalább Graham azt hitte, belekapaszkodott és kacagni kezdett. De amint Graham egyetlen szóval figyelmeztette őt, újra láthatatlanná vált.

Körülötte újra erősödött a hangzavar. Támolygó emberek haladtak el mellette, izgatottan kiabálva.

»Megadták magukat! A tanács! Nem a tanács! Ezt beszélik az úttesteken!«

A boltozott út szélesedni kezdett; egyszerre eltűnt a fal, Graham nagy térségen volt s távolabb emberek sűrögtek-forogtak. Megkérdezte az utat egy elmosódó alaktól.

- Egyenesen, vágj erre keresztül, szólt egy női hang. Graham elhagyta egészen a falat, amely mellett eddig tapogatózott, s a következő percben belebotlott egy kis asztalba, amelyen üveg-edények voltak. Graham szeme hozzászokott lassan a sötétséghez, s kivette, hogy jobbra-balra

hosszu sor asztal van elhelyezve. Némelyik asztalnál pohárcsengést s késcsörömpölést hallott. Volt az embereknek elég hidegvérük, hogy ebédeljenek a legnagyobb társadalmi fölfordulás és sötétség idején? Távolságban a magasban csakhamar félkörű halvány világosságot vett észre. Amint a fény felé közeledett, valami feketeség támadt előtte, amely elrejtette a fényt. Lépcsőkhöz ért, amelyek egy folyosóba vezették. Zokogást hallott s két megriadt kislányt látott a korlát mellett kuporogni. A két gyerek elnémult lépteinek zajára. Vigasztalni kezdte őket, de míg el nem hagyta őket, meg sem mukkantak. Amint távozott, hallotta újra zokogásukat.

Nemsokára egy lépcsőzet aljához ért széles nyílás közelében. Homályos szürkület derengett a nyílás fölött s Graham a sötétségből fölkapaszkodott újra a mozgó utak egyik utcájába. Ennek mentén rendetlen, ordító tömeg haladt. Töredékeket énekelgettek össze-vissza, minden harmónia nélkül, a forradalmi énekből. Itt-ott fáklyák lobogtak, kísérteties rövid árnyakat vetve. Graham az utat kérdezte s kétszer nem értette a választ. Harmadszor megértette. Két angol mértföldnyire volt a westminsteri szelelő-hivataltól; de útja egyenesen odavezetett.

Mikor közeledett végre a hivatalhoz, úgy tetszett neki, hogy az utcákon nyüzsgő nép örömujjongása és a város kivilágítása arra vallanak, hogy a tanács veresége most már teljes. De a saját eltűnéséről még egy árva szót sem hallott.

A város váratlan hirtelenséggel világosodott ki újra. Egyszerre csak elvakulva állt Graham, körülötte minden ember szeme káprázott s az egész világ ragyogó, fehér fényben tündöklött. A fény már a szelelő-hivatal közelében érte. Az utcákon izgatott néptömeg nyüzsgött, s Graham most már, mióta láthatóvá vált, alig várta, hogy Ostroggal találkozassék.

Egy darabig lökdösték, taszigálták az emberek, akik elrekedtek, belefáradtak az ő nevének kurjongatásába. Nem egy be volt kötözve közülük s vérét hullatta Grahamért. A hivatal homlokzatát valami mozgó festmény világította meg, de ezt Graham nem igen tudta kivenni, mert bármint erőlködött, a sűrű néptömegben keresztül nem volt képes az épülethez közeledni.

Egypár ellesett szóból arra a meggyőződésre jutott, hogy a kép híreket ábrázol a tanács háza körül folyó küzdelemről. Tudatlansága és határozatlansága következtében lassu és erélytelen lett, amint előbbre törekedett. Eleinte nem is tudta elképzelni, hogy fog keresztülörni a néptömegben. Belekerült a legsűrűbb tömeg közepébe s végre nagysokára kitalálta, hogy a középső úttestből lefelé futó lépcső vezet az épületek belsejébe. Így legalább célja támadt erőlködésének. De a középső úttesten oly nagy volt a tolongás, hogy jó sokáig tartott, míg a lépcsőhöz érhetett s még itt is szörnyű ellenkezésre bukkant. S vagy egy óráig tartó magyarázatba került először az egyik, azután a másik örszobában, amíg végre üzenetet juttathatott ahhoz az emberhez, aki valamennyi ember közül a világon legjobban kíváncsított Graham után. Graham azt mondta, hogy fontos hírei vannak Ostrog számára; de csak magának Ostrognak mondhatja el. Üzenetét késlekedve továbbították csak. Várt egy ideig egy kis szobában, a lift aljában, végre megérkezett a liften Lincoln kíváncsian és komoran. Megállt az ajtóban s fűrkésző tekintetet vetett Grahamra, azután örült örömmel hozzárohant.

- Igen, kiáltott. Te vagy az! Hát nem haltál meg?

Graham röviden elmondta, mi történt vele.

- Fivérem várakozik ránk, beszélte Lincoln. Egyedül van a szelelő-hivatalban. Attól féltünk, hogy téged megöltek a színházban. Nem tudta, ki keresi, mert különben azonnal maga jött volna.

Fölmentek a liften, végimentek egy szűk folyosón, keresztül mentek egy nagy csarnokon, a mely üres volt, csak két hírnök futott rajta végig s beléptek egy aránylag kis szobába, melynek nem volt más butorzata, mint egy hosszú pamlag s egy széles, tojásalaku korong, felhős, forgó szürkesség, amely sodronyokon lógott le a falról. Lincoln itt magára hagyta egy ideig Grahamot,

aki sehogysem tudta megérteni a forgó füstszerű alakokat, amelyek lassan váltakoztak a korong lapján.

Figyelmét egy hirtelen támadó hang vonta magára. Nagy távoli néptömeg örömujjongása, üvöltő ordítása volt. A hang oly hirtelen véget ért, amint kezdődött, mintha kinyitottak s betettek volna egy ajtót. A külső szobában siető léptek zaja hallatszott.

Majd asszonyi suttogás s láthatatlan ruhasuhogása hallatszott.

- Ostrog! hallotta Graham.

Megcsendült egy kis harang, s azután újra elcsöndesült minden.

Csakhamar hang, mozgás, lépdelés hallatszott újra kívül. Valakinek léptei kiváltak a zajból s szilárdan, kimérten, egyre jobban közeledtek Grahamhoz. Lassan félrehúzódt a függöny. Magas, őszhaju férfi jelent meg a küszöbön, krémszínű selyemruhában kezével félretolta a függönnyt s ránézett Grahamra.

Egy darabig megállt a fehér alak a függöny alatt, azután leejtette a függönnyt s eléje állt. Graham első benyomása a széles, nagy homlok, a mélyen fekvő nagy, halvány kék szem, a sasorr és a száj határozott metszése volt. A szeme fölött ráncokba petyhüdt már a hús s az ajk szögletei is lefelé lógtak, arra vallva, hogy az egyenes tartású ősz férfi, már öreg. Graham ösztönszerűen fölemelkedett s egy percre némán állt a két férfi egymást nézegetve.

- Te vagy Ostrog? szólt Graham.

- Ostrog vagyok.

- A tevé?

- Igen, úgy hívnak.

Graham érezte a beállt szünet értelmességét.

- Tudom, hogy főleg neked köszönhetem menekülésemet, szólt hirtelen.

- Féltünk, hogy megöltek, szólt Ostrog. Vagy, hogy újra elaltattak - örökre. Mindent elkövettünk, hogy titkunkat megőrizzük, - eltűnéseid titkát. Hol jártál? Hogy kerültél ide?

Graham röviden elmondta élményeit.

Ostrog némán végighallgatta. Azután szeliden mosolygott.

- Tudod, mit csináltam, mikor jelentettétek, hogy megérkezettél?

- Hogy tudnám?

- Másodat készítettem.

- Az én másomat?

- Igen. Egy hozzád hasonló férfit. Éppen hipnotizálni akartuk, hogy ne essék terhére a színész-kedés. Kénytelenek voltunk vele. Az egész forradalom alapja az a gondolat, hogy te fölébredtél, élsz és velünk vagy. Épp most is összesereglett egy nagy tömeg nép a színházban s zajongva téged kíván látni. Különbözik nem biznak... Természetesen, tudsz egyet-mást a saját helyzetéről is?

- Nagyon keveset, szólt Graham.

- A dolog a következő.

Ostrog föl s alá járta vagy kétszer a szobát.

- Korlátlan ura vagy, szólt, több, mint a világ felének. S ennek következtében valósággal király vagy. Hatalmad több bonyolult tekintetben korlátozott, de te vagy a látható fény, az uralom népszerű szimbóluma. Ez a fehér tanács...

- Hallottam minderről határozatlanul.

- Csodálkozom is rajta.

- Ráakadtam egy fecsegő vén emberre.

- Látod, a tömeg - ez a szó még a te napjaid hagyománya - téged tart a valódi uralkodónak. Épp úgy, mint napjaidban sok-sok ember a koronát tekintette az uralkodónak. A tömegek világszerte elégedetlenek tanácsosaid kormányzásával. Nagyrészt a régi elégedetlenség, a közönséges ember régi panasza, a munka és a fegyelem nyomorúsága ez. Azonban a tanács némileg valósággal rosszul is kormányozott. Bizonyos ügyekben, a munkás-műhelyek vezetésében például, ügyetlenül járt el. Mi néppártiak, már nagyban követeltük a reformokat, mikor fölébredtél. Soha jobbkor nem ébredhetél volna föl.

Mosolygott.

- A közvélemény megelégette már hosszú nyugalmadat, s alig várta már, hogy fölébredj és hogy hozzád fordulhasson, egyszerre csak, hajrá!

A forradalmat egy kézmozdulattal jelezte, s Graham fejével bólintott annak jeléül, hogy megértette.

- A tanács zavarban volt; nem tudta mitévő legyen. A tanácsosok egymással összevesztek. Tudod, hogy bebörtönöztek téged.

- Tudom, tudom. De hát most nyertünk.

- Nyertünk. Valóban nyertünk. Ma éjszaka, öt gyors óra alatt. Váratlanul fölkerekedtünk egyszerre mindenütt. A szelelőkészülék emberei, a munkás-műhelyek milliói szétrobbantották a csapatokat. Megnyertük a légtornyosok nagyrészét is.

Elhallgatott.

- Értem, szólt Graham, aki sejtette, hogy a légtornyok repülőgépek lesznek.

- Ez persze lényeges dolog volt, folytatta Ostrog. Mert különben a tanács elmenekülhetett volna. Az egész város föllázadt, minden harmadik ember fegyvert ragadott! Az összes kékbubonyosok, az összes köztisztviselők, kivéve néhány légkormányost, s a vörös rendőrség felét. Téged megmentettünk, s az utak rendőrségét lefegyvereztük. Egész London a mienk, most csupán a tanács palotája áll még.

- Azoknak fele, akik a tanács pártján maradtak, elveszett az eszeveszett kísérletben, hogy téged visszaszerezzenek maguknak. Fejüket vesztették, amint téged elvesztettek. A színházba küldték összes megmaradt emberüket. Elváltuk őket a tanács palotájától. Ez az éjszaka valóban a győzelem éjszakája volt. Mindenhol fölragyogott a te csillagod. Egy nappal előbb a fehér tanács parancsolt még, úgy mint másfélszáz év óta szakadatlanul s most hirtelen...

- Nagyon tudatlan vagyok, szólt Graham. Csak sejtem, de nem értem világosan a harc előzményeit. Légy szives, magyarázd meg. Hol van a tanács? Hol folyik most a küzdelem?

Ostrog végigment a szobán. Valami csattant s egyszerre, kivéve egy tojásdad izzó területet, teljes sötétségbe borultak. Graham egy pillanatra visszadöbrent.

Majd észrevette, hogy a felhős szürke korong szürkül és színessé válik s tojásdad ablak látszik rajta, amelyen különös, kellemetlen jelenetre lehetett kilátni.

Első pillanatra sejtelve sem volt róla, mi lehet az a jelenet. Szürke, tiszta téli nap sütött a képre. Keresztül a képen s körülbelül felében maga és a távolabbi látvány között merev, fehér sodronykötél volt kifeszítve függőlegesen. Majd észrevette, hogy az a sor szelelőkerék, amit látott, a meg-megújuló elsötétedések hasonlók azokhoz, amelyek között menekült a tanács házából. Láta, hogy egy egész sor vörösruhás alak halad keresztül egy sík térségen fekete ruhás emberek között s elképzelte, mielőtt Ostrog szólta volna, hogy Londonra néz le az ablakból. Az éjszakai hónap nyoma veszett. Úgy gondolta, hogy ez a tükör modern helyettesítője a régi kamera obszkurának; de természetesen nem igen értette a szerkezetét. Láta, hogy bár a vörös alakok balról jobbra haladtak, mégis balról léptek ki a képből. Egy pillanatra elcsodálkozott, de azután észrevette, hogy a kép panoráma módjára lassan keresztül vonul a tojásdad ablakon.

- Azonnal meglátod a küzdelmet, szólta Ostrog mellette. Ezek a vörösruhások, amint bizonyára kitaláltad, foglyok. Ez itt London felső térsége, mert most az összes házak gyakorlatiasan egymásba folynak. Az utcák és köztetek be vannak földve. A te korod rései és szakadécai eltűntek.

Valami kinyult a gyúpontról s elmosta félig a képet. Mintha ember lett volna. Valami csillanó érc végigsöpörte a tojásdad ablakot, mint mikor a madár pillája rácsukodik a szemére s azután újra tisztán látszott a régi. S most azt látta Graham, hogy emberek futkosnak ide-oda a szelelőkerek között s fegyverekkel céloznak, amelyekből apró füstös lángok lobbantak ki. Egyre sűrűbben nyüzsögtek jobbkéz felől és gesztikuláltak, lehet, hogy kiabáltak is; de ez a képből nem tűnt ki. A szelelőkerekkel együtt lassan, egyenletesen végighaladtak a tükör felületén.

- Most, szólta Ostrog, következik a tanácsház s lassan valami fekete szöglet tűnt föl a tükrön, magára vonva Graham figyelmét. Csakhamar mélyedéssé vált ez a szöglet, rengeteg fekete térséggé a hatalmas épületek között s vékony füszfonalak szállingóztak belőle a halvány téli égboltozat felé. Kisérteties romhalmazok, hatalmas töredezett pillérek és kötőgerendák meredeztek ki elmosódva ebből az üreges sötétségből. S a hajdani fényes hely eme romjain számíthatatlan apró ember mászkált, ugrándozott, sürgött-forgott.

- Ez a tanácsház, szólta Ostrog. Utolsó erőfeszítésük. S a balgák annyi robbantószert pazaroltak el a szomszéd épületek rombadöntésére, amennyi egy hónapig elég lett volna arra, hogy ki-birják ostromunkat. Hallottad a robbanásokat? A város összes üvegüvegét darabokra törték.

S mialatt Ostrog beszélt, Graham látta, hogy túl e romhalmazon óriás magasságba emelkedve, megviselt fehér épülettömb volt, amelyet teljesen elzárt a világtól a körülötte levő épületek irgalmatlan rombadöntése. Fekete hasadékok jeleztek a folyosókat, amelyeket a rombolás kettészakított; hatalmas csarnokok nyíltak meg fölülről s belső díszítésük homályosan látszott a téli virradatban. A roncsolt falakról kettészakított sodronyok lógtak alá. S a rengeteg sok apró részlet között kis vörös foltok mozgolódtak, a tanács vörösruhás védelmezői. Hébe-korba gyöngye lobbánások világították meg a pusztá árnyakat. Az első pillanatban azt hitte Graham, hogy támadás van készülében ez ellen az elkülönített fehér épülettömb ellen; de csakhamar észrevette, hogy a forradalmi párt nem nyomult előbbre, hanem búvóhelyet keresett magának a vörösruhások ez utolsó roncsolt erődje körül levő hatalmas romok között, hogy ártalmatlanná tegyék az időnkint meg-megújuló tüzelést.

Alig tíz órája Graham ott állt a szelelőlapátok alatt, annak a távoli épületnek egyik kis szobájában s nagyon szerette volna tudni, mi történik a külső világban!

Amint még figyelmesebben elnézte ezt a harci jelenetet, amely lassan keresztülvonult a tükör közepén, látta Graham, hogy a fehér épületet minden oldalról romhalmaz környezi; Ostrog pedig folytatta pontos leírását annak, hogy iparkodtak az épület védői ily rombolással elkülöníteni magukat az ostromlótól.

Mutatott a romok között egy rögtönzött temetőt s betegápolókat, akik úgy nyüzsögtek, mint a sajtukukacok, egy omladozott hasadék mentén, amely valamikor egy mozgó úttest utcája volt. Érdeklődéssel jelölte meg a tanácsház apró részleteit, az ostromlók eloszlását. Csakhamar tisztában volt Graham a Londonban pusztított harc mivoltával. Nem zürzavaros lázongás történt múlt éjszaka, nem egyenlő erők küzdöttek egymással; hanem egy fényesen szervezett államcsíny ment végbe. Ostrog csodálatosan ismerte a részleteket; úgy látszott, tudja a legapróbb fekete vagy vörös foltocska rendeltetését is ott a romok között.

Végigsöpörte egy hatalmas fekete ruddal a fényes képet, s azután megmutatta Grahamnak azt a szobát, amelyből kimenekült, s megmutatta a romok között a menekülése útját. Graham ráismert a mélységre, amelyen a csatorna keresztül vezetett, s a szelelő kerekre, amelyek árnyékában meglapult a repülőgép elől. Útjának további részét elfödtek a romok. Ezután újra a tanácsházra tekintett. Fele nem látszott már, s jobb kéz felől egy épületekkel és ormokkal telt domboldal csusszant elé ködösen, messze homályosan.

- S csakugyan le van győzve a tanács? kérdezte Graham.

- Csakugyan, szólt Ostrog.

- S én... Igaz az, hogy én?...

- A világ ura vagy...

- De az a fehér lobogó...

- Az a tanács lobogója... a világmentő jelképe. De le fog hullani. A harc véget ért. Alig van ezer emberük s még ezeknek nagy része is hűtlen lesz hozzájuk. Alig van tüzelőszerük. Mi pedig föllevenítjük a régi harci módot: ágyukat öntünk.

- De hát ez a város az egész világ?

- Tulajdonképpen csak ez az épületük maradt meg világbirodalmukból. Köröskörül a városok vagy fölláztak együtt velünk vagy várják a harc eredményét. Ébredésed teljesen megzavarta, megbénította őket.

- De hát nincsenek a tanácsnak repülőgépei? Miért nem harcol azokkal?

- Voltak gépeik, de a légkormányosok legnagyobb része velünk volt a forradalomban. Nem akartak velünk harcolni, de ellenünk sem küzdtek.

A légkormányosokkal nagy hercehurcájuk volt. Csaknem a felük a mi pártunkon volt, s a többiek tudták. Éppen akik tudták, hogy megmenekültél, azokat küldték ki üldözésedre. Azt az embert, a ki rád lőtt, egy órával előbb megöltük. Azután elfoglaltuk a repülő tutajokat már kezdetben mindenütt, minden városban, ahol elfoglalhattuk; a kis repülőgépeket pedig, amint fölemelkednek, egyenesen összelövdözzük. Ha lezuhannak, nem tudnak újra fölemelkedni, mert nincs elég helyök rá. Többet összezúztunk, több lezuhant és megadta magát, volt néhány, amely elmenekült a kontinensre, ahol valami baráti várost keres, ha ugyan a tüzelőanyaga nem fogy el idő előtt. A legtöbbje örült ez embereknek, hogy elfogtuk őket s így félrevonulhattak a szerencsétlenség útjából. Végre is, nem a legkellemesebb dolog, ha az ember fölfordul a repülőgépben. Ezen az úton nem menekülhet a tanács. Napjai meg vannak számlálva.

Nevetett s újra odafordult a tojásdad tükörhöz, hogy megmutassa Grahamnak, mi az a légtutaj. A legközelebbi négy légtutaj is távol volt s ritka reggeli köd tette elmosódóvá. De Graham észrevette, hogy hatalmas gépszerkezetek voltak, a körülöttük levő dolgokról ítélve.

S amint e komor árnyak elhaladtak balról, újra láthatóvá lett az a széles terület, amelyen a lefegyverzett vörös emberek masiroztak. Azután a fekete romok, s azután újra a tanács ostromolt fehér háza. Többé nem volt olyan, mint valami kísérteties halom, ellenkezőleg, mint

a tajték, úgy ragyogott a napfényben, mert a felhős árnyék elmúlt. Körülötte a törpék harca még mindig függőben volt, de a vörös védekezők mos nem tüzeltek.

Ekkép ott a csöndes homályban a XIX. század embere látta a nagy forradalom utolsó jelene-tét, amely erőszakosan beiktatta uralmát. Szinte meglepetésszerűen az jutott eszébe, hogy ez a világ az ő világa, nem az a másik, amelyet elhagyott; hogy ez nem egyszerű látványosság, amely fejlődik s azután megszűnik; hogy e világhoz fűzi életét, bárminő is lesz az, minden kötelessége, minden veszedelme és minden felelőssége. Új kérdésekkel fordult Ostroghoz, aki felelgetett eleinte neki; de aztán hirtelen így szólt:

- De mindezt később részletesebben el fogom magyarázni. Most már kötelességteljesítés vár ránk. Az emberek közelednek efelé a pont felé, a város minden részéből; a piacok, a színházak zsúfolásig tele vannak. Éppen jókor érkezél. Lármázva téged kívánnak látni. S messze mindenfelé téged akarnak látni az emberek. Páris, New-York, Chicago, Denver, Capri, ezer meg ezer város forrong, lázadozik, határozatlan téged kíván látni. Régóta súgták, hogy nemsokára föl fogsz ébredni, s most, hogy fölébredtél, alig akarják elhinni...

- De hiszen én nem mehetek...

Ostrog a szoba másik végéből felelt s a tojásdad korongon levő festmény elhalványult, mint a kioltott mécse.

- Kinelole-fényképek, - szólt Ostrog. Amint meghajolsz itt a nép előtt, épp úgy vágyódik utánad milliárd meg milliárd többi ember is, akik összesereglettek s még mindig sötét csarnokokban tolongnak. Természetesen feketében és nem fehérben. S nemsokára meg fogod hallani, hogy mennydörög ordításuk a csarnokban.

- S mi egy optikai készüléket fogunk használni, szólt Ostrog, a melyet illemtanítók és táncosnők szoktak használni. Te bizonyára nem ismered még. Ragyogó fényben állsz majd, s az emberek nem téged látnak, hanem egy hatalmas felületre vetített óriás képmásodat, úgy, hogy a legtávolabbi karzaton álló ember is megszámlálhatja, ha kedve tartja, szempilláján a szőrszálakat.

Graham görcsösen vissza-visszatért egyik kérdéséhez.

- Mennyi London népességének a száma? kérdezte.

- Több, mint harminchárom millió.

Ennyi embert nem is tudott Graham elképzelni.

- Azt várják, hogy szólj hozzájuk valamit, mondta Ostrog. Nem olyasmit, amit ti beszédnek szoktatok nevezni, hanem néhány szót, a mit a mi népünk férfias kijelentésnek tart, csak egy mondatot, öt-hat szót, valami formális dolgot. Ha elfogadod tanácsomat, akkor ezt ajánlom:

- Fölébredtem s a szívem veletek van! Ilyesmit kívánnak.

- Hogy mondtad? kérdezte Graham.

- Fölébredtem, s a szívem veletek van! Azután hajtsd meg a fejed királyi módra. De először fekete ruhára van szükséged, mert a mi szívünk fekete. Nos, mit szólsz a dologhoz? Ezután szétoszolnak majd házaikba.

Graham tétovázott.

- Teljesen kezed között vagyok, szólt.

Ostrog tisztában volt ezzel a pár szóval. Egy percreg gondolkozott, azután a függönyhöz fordult s rövid utasításokat osztott néhány láthatatlan kísérőnek. Csaknem nyomban erre épp olyan fekete ruhát hoztak be, aminőt Graham a színházban viselt. S amint magára vette a

ruhát, a külső szobából magasan csüngő harang éles csengése hallatszott be. Ostrog kérdezett egyet-mást a kísérijétől, majd mintha hirtelen megváltoztatta volna szándékát, széthúzta a függönyt és eltűnt.

Graham egy percig állva maradt a tiszteletteljesen álldogáló kísérij mellett, Ostrog távozó lépteire figyelve. Gyors kérdezősködés és felelet s ide-oda futkosó emberek lépteinek a zaja hallatszott. A függöny széthúzódott s Ostrog újra megjelent; erős arca izgatottságban égett. Egy lépéssel keresztül ugrott a szobán, sötétségbe vonta a szobát, megragadta Graham arcát s azután a tükörrre mutatott.

- Éppen akkor történt, - szólt - amikor elfordultunk.

Graham látta hatalmas, fekete mutatóujját a tükrözött tanácsház fölött. Egy percig nem értette a dolgot. Azután észrevette, hogy a zászlórúd, amelyen előbb a fehér zászló lobogott, most csupasz volt.

- Azt hiszed... kezdte.

- Hogy a tanács megadta magát s uralma véget ért mindörökre.

- Nézd csak! szólt Ostrog s ujjával egy fekete csomóra mutatott, amely fölfelé szökkent az üres zászlórúdra, s emelkedőben kibomlott.

A tojásdad kép elmosódott, amint Lincoln félrehúzta a függönyt és belépett.

- Nagyon lármáznak már, szólt.

Ostrog karonfogta Grahamot.

- Forradalomra birtuk a népet. Fegyvereket adtunk neki. Ezért hát legalább ma meg kell tennünk, amit kívánnak.

Lincoln széttárta a függönyt Graham és Ostrog előtt...

Amint a piac felé haladtak, Graham futólag észrevett egy hosszú, szűk, fehérfalú termet, amelyben kékzubonyos férfiak hordtak ide-oda ravatalhoz hasonló befödött dolgokat, s körülöttük biborruhas orvosok sűrűgtek, forogtak. Ebből a szobából nyögés és jajgatás hallatszott. Mintha vérfoltos üres ágyat, majd meg össze-vissza kötözgetett emberekkel telt fekvőhelyeket látott volna.

Egy pillantás volt csak ez a korlátos útról, azután elrejtette egy oszlop a helyet, s tovább haladtak a piac felé...

A nép ordítása közelről hallatszott. Mintha mennydörgés lett volna. S megragadva figyelmét, fekete zászlók lobogása, kék zubzonyok és barna rongyok lebbenése s a piac közelében levő színház rengeteg nyüzgése tünt föl előtte egy hosszú folyosó végéről. A kép föltárult előtte. Észrevette, hogy belépnek a multkori nagy színházba, amelyet legutóbb, mikor menekült a vörös rendőrség elől, fény és árny váltakozásával tarkított hatalmas teremnek látott. Most a színpadokkal egyenlő magasságban levő karzaton lépett be a színházba. A színház újra tündöklött a világosságtól. Kereste a folyosót, amelyen megmenekült, de nem tudott sehogysem ráakadni; nem látott semmit az összezúzott székekből, a fölforgatott vásznakból sem; általában eltakarta minden nyomát a küzdelemnek az egymás hátára tolongó néptömeg. Kivéve a színpadot, zsufolt volt az egész hely. Letekintve, olyan volt a kép, amelyet látott, mintha rózsás foltokkal telt hatalmas mezőre pillantana, amelyen minden folt egy-egy feléje fordított emberi arc.

Amint megjelent Ostroggal, az ujjongás megszűnt, az ének elhallgatott, általános érdeklődés csendesítette le az embereket és hozta rendbe a zür-zavart. Mintha sok ezer meg ezer embernek valamennyi tekintete ráfigyelt volna.

TIZENHARMADIK FEJEZET

A régi rend vége

Amennyire Graham meg tudta itélni, délfelé járt az idő, mikor a tanács fehér lobogója lehatatott. De néhány órába beletelt még, amíg lehetséges volt a normális megadást keresztülvinni s miután Graham elmondta férfias kijelentését, visszavonult a szelelő-hivatalban számára berendezett szobáiba. Az utolsó tizenkét óra szakadatlan izgalmai annyira kimerítették, hogy más kívánsága is szünőfélben volt. Egy ideig tétlenül, mozdulatlanul ült tágra nyitott szemekkel s egy ideig aludt is. Két orvosi kísérője ébresztette föl, akik elkészített izgatószerrel jöttek, hogy erőt öntsenek bele az elkövetkezendőkre. Miután lehajtotta az italt s tanácsukra megfürdött hidegvízben, érezte, hogy gyorsan visszanyeri érdeklődését és energiáját s csakhamar szívesen követte Ostrogot, amint gondolta, több mértföldnyire folyosókon, lifteken és lejtős utakon a fehér tanács uralmának utolsó jelenetéhez.

Az út kígyózva futott egy csomó építmény között. Végre egy olyan folyosóba értek, amely körülvezetett s végül egyre szélesedő nyílást tüntetett föl, napvilágította felhőkkel a tanács romladozó házteteje fölött. Kiabálás zaja hatolt el Grahamig. A következő pillanatban kiértek magasan a romhalmaz fölött egy kinyúló magaslatra. Rengeteg térség tárult föl Graham szeme előtt, amelyen nyoma sem volt annak a különös csodálatos jellegnek, amelyet a térség tükörcsképpen vett észre.

A térség lehetett vagy egy mértföldnyi átmérőjű. Balról aranyos napvilág fényében tündöklött, alul és jobbra tiszta, hideg árnyék borult rá. Az árnyékos szürke tanácsház fölött, amely a térség közepén emelkedett, a győztesek nagy fekete lobogója lengett a vakító napfényben. Egy csomó szoba, csarnok és folyosó látszott fölszakítva különös módon, töredezett ércrudak meredtek ki a romok közül, sodronykötelek lógtak le a magasból, mint egy folyondárerdő s a mélyből megszámlálhatatlan hang zúgása, erős rázkódások és trombitaharsogás hallatszott. E hatalmas épület körül minden pusztá rom volt; összedőlt fekete romhalmazok, kötőgerendavázak, rengeteg faltömegek, merev oszloperdő látszott mindenfelé. A szomorú romok között, alul gyöngyöző víz folydogált s távolabb, egy hatalmas épület körül, közepéből mintegy kétszáz lábnyi magasságból mennydörögve robajlott alá egy hatalmas ragyogó zuhatag. A meddig csak ellátott a szem, mindenütt hemzsegett az emberek tömege.

Ahol csak egy talpalattnyi szabad tér volt, apró emberek nyüzsögtek tisztán, kivehetően, kivéve ott, ahol a nap ragyogó aranyfényébe belevakult a szem. Fölfelé kúsztak a falakon s csapatosan lógtak a magasra nyuló pilléreken. Sűrögtek, forogtak a romhalmaz szélein. A levegőt fölverte kiabálásuk s tolakodva, szorongva közeledtek a térség közepe felé.

A tanácsház felsőbb emeletei egészen üresek voltak. Úgy látszott, nincs bennük egyetlen emberi lény sem. Csak a győzők lobogója lengedezett méltóságosan a légben. A halottakat vagy bent a házban helyezték el, vagy elrejtette a nép, vagy máshová vitte. Graham csak néhány észre nem vett holttestet látott a hasadékokban, a romok zeg-zugaiban és a folydogáló vízben.

- Légy szives, mutasd meg magad nekik, szólta Ostrog. Nagyon szeretnének látni.

Graham tétovázott, azután előbbre lépett egészen a magaslat szélére. Lefelé tekintett a tömegre, amint ott állt egyedül, karcsú fekete alakja a napfényes helyen.

A nyüzsgő romok csak lassacskán vették észre őt. De amint észrevették, feketeruhás kis csapatok tüntek föl, amint távolról a tömegben keresztül a tanácsház felé iparkodtak. Megszámlálhatatlan emberi arc nézett föl a magasba Graham felé. S ekkor eszébe jutott Grahamnak, hogy meg kellene ismertetnie magát. Kinyújtotta karját, a tanácsház felé mutatott vele, s

azután újra leeresztette. Erre egyhangu ordítás támadt alatta, amely egyre erősebb, erősebb lett, mint a tenger zúgása.

A nyugati égboltozat halvány kékes színben játszott és Jupiter fölragyogott délen, mielőtt a tanács megadása teljesen véget ért. A magasban alig észrevehető változás ment végbe, a nappalból derült, szép éjszaka lett; alul futkosás, izgalom, gyors szervezkedés, láрма és zürzavar volt. Mielőtt a tanács megjelent, a munkások száz meg száz halottat hordtak ki a tanácsház hosszú folyosóiból és szobáiból...

Feketeruhás örök lepték el az utat, amelyen a tanácsnak kellett jönnie s a meddig a szem elláthatott a romok ködös kék félhomályában, valamint az elfoglalt tanácsház minden elképzelhető részén s a körülötte levő épület minden romladozott hézagocskájában, mindenütt számtalan ember nyüzsgött. Szavuk ereje, mikor nem is ujjongtak, olyan volt, mint a tenger mormolása a kavicsos parton.

Ostrog kiválasztott egy óriás romhalmazt, amelynek a tetején hamarosan megépítettek fából és ércgerendákból egy állványt.

Volt az állványnak egy kiemelkedőbb része. Ezen állt Graham Ostroggal és Lincolnnal együtt, néhány lépéssel előbb egy csoport kisebb rangu tiszténél. Szélesebb, alacsonyabb állvány vette körül ezt a négyszögletes tetőzetet; azon voltak a fekete egyenruhás forradalmi örök, azokkal a kis zöld fegyverekkel, amelyeknek az igazi nevét Graham még mindig nem tudta.

Graham szeme örökké ide-oda járt a körülötte levő romok közt nyüzsgő népről a fehér tanácsház sötétlő tömbjéig, ahonnan nemsokára ki kellett lépniök a tanácsosoknak.

A tömeg lármája süketítő zshivajgássá erősödött.

Egyszerre csak észrevette Graham messze a tanácsosokat, az útjokat jelző múltó világosság fényében. Kis csoport fehér alak csillant meg a sötét boltozatu útban. A tanácsházban merő sötétségben voltak. Graham figyelt rájuk, amint közeledtek elhaladva sorban az izzó villamos csillagok mellett; kísérte őket fenyegető ordítása annak a tömegnek, amely százötven esztendő óta nyögte igájukat. Amint közelebb értek, sápadt arcukon meglátszott, hogy fáradtak és aggodalmaik vannak. Föl-föltekintettek feléjük, az állványra s Graham arra gondolt, milyen hidegek, érzéketlenek voltak ezek az emberek nemrégiben az Atlasz-teremben... Csakhamar többekre ráismert közülök. Észrevette, hogy kettejük összeség valamit s Ostrogra néz, aki a háta mögött állt.

Össze-vissza kellett járniok, míg végre elértek ahhoz a lejtős ösvényhez, amely az állványhoz vezetett, ahol a tényleges megadásnak végbe kellett mennie.

- A mester, a mester! Isten és a mester! ordított a nép. Pokolba a tanácscsal!

Graham ránézett a tömegre, amely szinte ordító ködfallá vált a félhomályban, majd Ostrogra pillantott, aki mellette állt sápadtan, nyugodtan, állhatatosan. Majd újra a fehér tanácsosok csoportjára vetette tekintetét. Azután fölnézett a magasba a feje fölött tündöklő ismerős, szelid csillagokra. Végzetének csodálatos elemét egyszerre élesen megértette. Vajjon az ő élete volt-e valóban az a jelentéktelen kis élet, amelynek kétszáz esztendő előtről őrizte meg az emlékezetét, s az övé volt ez, a mostani élet is?

MÁSODIK KÖTET

ELSŐ FEJEZET Madártávlatból

S ekkép furcsa késlekedés és hosszú kétség és harc után a XIX. századnak ez a férfija eljutott végre állásához ennek a bonyolult világnak az élén.

Mikor először ébredt, a menekülését és a tanács megadását követő hosszú mély álmából, nem ismerte föl környezetét. Kis erőfeszítéssel azonban visszanyerte eszméletét s eszébe jutott minden, ami történt, eleinte a valószínűtlenség látszatával, mintha mástól hallotta volna vagy olvasta volna valami könyvben. De még jóformán nem is emlékezett vissza tisztán menekülésére, midőn csodás kiemelkedése máris tisztán állt előtte. Ura volt a félvilágnak; mestere volt a földnek. Ez az új, nagykorosak a szó legszorosabb értelmében az övé volt. Nem félt többé attól, hogy amit tapasztalt, arról ki fog tűnni, hogy csak álmom volt; alig várta, hogy teljesen meggyőződjék tapasztalatai valóságáról.

Engedelmes szolga segédkezett körülötte az öltözködésben egy méltóságos főkísérő utasításai szerint; az alacsony főnök arra vallott, hogy japáni ember, bár úgy beszélt angolul, mintha született angol lett volna. Ettől megtanult egyet-mást az állam ügyekről. A forradalom befejezett tény volt; s most már újra munkához láttak az emberek városszerte.

A külföldön csaknem mindenütt gyönyörrel fogadták a tanács bukásának hírének. A tanács sehol sem volt népszerű s Nyugat-Amerika ezer meg ezer városa, amelyek még kétszáz esztendő elteltével is féltékenyek voltak New-Yorkra, Londonra és az egész keletre, csaknem kivétel nélkül föllázadtak két nappal előbb. Mikor híre érkezett hozzájuk Graham fogságba vetésének. Párisban belső forrongás volt. A világ többi része várakozó álláspontot foglalt el.

Mialatt reggelizett, megszólalt a szögletben egy telefon csöngő, s főkísérője figyelmeztette Ostrog hangjára, aki udvariasan kérdezősködött hogylétéről. Graham félbeszakította reggelijét, hogy felelhessen. Csakhamar megérkezett Lincoln s Graham rövidesen tudatta vele, hogy nagyon szeretne beszélgetni a néppel s szeretné, ha minél hamarabb megismertetnék azzal az új étellel, amely megnyílt most előtte.

Lincoln megmagyarázta neki, hogy három óra múlva a tiszték és feleségeik össze fognak gyűlni tisztelgésre a szelelőkészülék főnökének hivatalos helyiségében. Grahamnak az a kívánsága, hogy végigjárja a város utcáit, egyelőre teljesíthetetlen, mert a nép még szörnyen izgatott. De annak nincs semmi akadálya, hogy madártávlatból meg ne nézze az egész várost a szelelőkészülék tisztjeinek varjufészkéből. Graham ebbe beleegyezett, s azután kíséreléssel útnak indult. Lincoln udvariasan bókolva a kísérő felé, bocsánatot kért, hogy ő maga nem kísérheti őket, mert roppant sürgős közigazgatási teendői vannak.

Ez a kis varjufészek magasabban lengett a levegőben a legmagasabb szelelőkeréknél. Jó ezer lábnyira lehetett a födelek fölött s toronyalaku sodronyköteles kosár volt szép művi ércrudakon. Kis sodronnyal körülkötött bölcsőben vonták föl Grahamot a kosárig. A japán kísérő előre lépett a kosárba és Graham vagy egy órát töltött vele ott kérdezősködve és felelgetve.

Langyos tavaszi nap volt. Meleg szellő rezdült a levegőben. Az égbolt ragyogó kékségben tündökölt, a London rengeteg területe káprázatosan csillogott a reggeli nap fényében. A levegőben nyoma se volt a füstnek vagy ködnek, olyan édes volt, mint a legtisztább hegyi levegő.

Kivéve a tanácsház körül terjeszkedő félkörű romhalmazt s a hódítók lobogó fekete lobogóját, a hatalmas városban a magasból nyoma sem igen látszott annak a gyors forradalomnak, amely csodálatos módon egy nap és egy éjjel alatt megváltoztatta teljesen a világ sorsát. Nagy

néptömeg sürgött-forgott még mindig a romok fölött, s a nagy nyílt állványok, a melyekről béke idején indulni szoktak a légtutajok Európa és Amerika legkülönbözőbb nagyvárosaiba, szintén zsúfolva volt a győzők fekete pontjaival. Deszkázott, szűk állványon ezer meg ezer munkás fáradt azon, hogy helyreállítsa az összeköttetést a tanácsház és a város többi részének sodronykötelei között, előkészítve azt, hogy Ostrog áttehesse a tanácsházba főhadi-szállását a szelelőkészülék hivatalából.

Különben teljesen zavartalan volt a tündöklő nagy terület. Oly rengeteg terület volt nyugodt, derült a városban, hogy Graham lenézve a magasból, csakhamar megfélemedezett a pár ezer négyszögméternyi zürzavaros területről, megfélemedezett arról az ezer meg ezer emberről, aki holtan vagy haldokolva hevert szerte-széjjel a csata színhelyén, megfélemedezett minden csodáról és érdekességről amely alul volt a villamos fényben. Láta, hogy a forradalom minden ponton győzedelmeskedett, látta, hogy a fekete lobogók, a feketeség győzött mindenütt az utcákon. S az üde napfényben a küzdelem színhelyének ösvényén túl, mintha nem történt volna semmi a földön, a szelelő-készülék erődje békésen végezte rendes napi munkáját.

Egy dolgot csakhamar észrevett Graham, noha sehogysen tudta megérteni. Bármerre tekintett, nem látott sehohsem várost, vagy falut. Itt-ott állt a vidéken elszórva egy-egy óriás szálló-szerű épület, pár mértföldnyi furcsa művelés alá fogott terület közepén s megőrizte a régi város nevét. De a régi Bournemouth-hoz, Warehamhoz, Swanage-hoz nevéen kívül semmi másban sem hasonlított. Kisérője azonban hamarosan megmagyarázta neki, hogy föltétlenül szükség volt erre a változásra. A vidék életét régóta szükségtelenné tették az új közlekedési eszközök. A nagy városok egyre nagyobbodtak. S amint az élet kényelmei egyre szaporodtak a mechanika bonyolódottabbá válásával, a vidéki élet egyre drágább, kellemetlenebb, sőt lehetlenebb lett. Miután a telefon, a kinematográf és a fonográf pótolta az ujságot, a tanítót és a levelet, távol élni a villamos sodronyok világától olyan élet volt, mintha elhagyatott sivatagban kellett volna élnie az embernek. A vidéken semmi módja sem volt annak, hogy az idők megfinomult izlésének megfelelően lehetett volna élni. Sem a ruha, sem a táplálék, sem az orvos, sem a társaság, sem a szórakozás nem volt kielégítő.

A mezőgazdaságban a mechanikai eszközök fejlődése következtében egy gépész fölért harminc munkással. Ekkép az élet föltételeinek megváltoztával, mikor már nyoma sem volt annak az időnek, amelyben London levegőjének gözös, füstös levegője szinte lakhatatlan volt, a munkások az országúton vagy a vasúton a városba siettek, a város életét és gyönyöreit élvezni éjszakánként s reggel újra távoztak.

A város fölszivta az emberiséget; az ember fejlődésének új szakába lépett.

Először nomád volt, vadászatból élt; azután földművelő lett a földművelés korszakában, amelyben a városok és a kikötők csak gócpontjai és piacai voltak a vidéknek. S most a találmányok korának logikus következtésekép bekövetkezett az embereknek ez az új, rengeteg csoportosulása.

Londonon kívül csak négy más város volt Angliában: Edinburgh, Portsmouth, Manchester és Shrewsbury. Ezek a dolgok, bár az akkori emberek fölötte természetesenek találták, nagyon megragadták Graham képzeletét. S mikor elnézett a világon messzire, túl a kontinensen látható furcsa dolgokra, majd elájult.

Nem látott egyebet csak várost város mellett; városokat a nagy síkságokon, városokat a folyók partján, városokat a tenger mentén, városokat a havasok között a völgyekben. A föld túl-nyomó nagy részén angolul beszéltek az emberek. Az angol nyelv keveredve a spanyol-amerikaival, a hindussal és a négerrel, a föld népe kétharmadának rendes társalgási nyelve volt.

A kontinensen, kivéve a legtávolabbi furcsa maradványnépeket, három más nyelv maradt csak ezenkívül életben. A német, amely elterjedt Antiochiáig és Genuáig és Cadixban csatlakozott a spanyol-angolhoz; az orosz, amely Perzsiában és Kurdisztánban ért össze az indus-angollal és a még mindig ragyogó, tiszta francia, a világosság nyelve, megosztozott a Földközi tengeren az indus angollal és némettel s leért néger tájszólással keveredve egészen a Kongóig.

S a városokkal behintett földön, kivéve a tropikus égöv sávját, ugyanaz a kozmopolita társadalmi színezet uralkodott s Graham tulajdona és hatalma átfogta az egész földet, a sarktól az egyenlítőig. Az egész világ civilizálódott; az egész világvárosokban lakott; az egész világ tulajdona volt.

Az angol birodalomban és Amerikában uralma szinte korlátlanul érvényesült; a kongresszust és a parlamentet ósdi, elavult gyülekezeteknek tekintették. Még az orosz és a német birodalomban is rengeteg tekintélye volt vagyonának.

Graham elméje az előtte elterülő látványtól hirtelen másfelé fordult.

- Mi lett a sárga veszedelemből? kérdezte Asanot.

Asano azonnal megmagyarázta neki. A kínai kisértelet eltűnt. A kínai ember és az európai békeességben élnek. A huszadik században meggyőző határozottsággal kitént, hogy az átlagos kínai ember ép oly civilizált, épp oly erkölcsös és sokkal értelmesebb, mint az átlagos európai munkás s erre ismétlődött a kínai és az európai emberiség között ugyanaz a testvériesülés, a mely a tizenhetedik században végbement a skótok és az angolok között.

Asano így fejezte be: Az emberek jól meghányták-vetették a dolgot s belátták, hogy első sorban valamennyien fehér emberek vagyunk.

Graham újra az előtte föltáruló látvány szemléletébe merült s gondolatai ily irányba terelődtek.

Délnyugat felé a félhomályból csillogva, ragyogva, gyönyörre ingerelve s amellet némileg rettenetesen látszottak azok a gyönyörvárosok, a melyekről beszélt a kinematográf, fonográf és az utcán a harc éjjelén az öreg ember.

Különös helyek voltak, a melyek a legendaszerű Sybarisra emlékeztettek; művészet és szépség, megvásárolható művészet és megvásárolható szépség városai, sürgés-forgás és zene terméketlen, csodás városai, ahova eljárt üdülni mindenki, aki előnyökre tett szert az alatt levő tömkelegben folyó kemény, dicstelen gazdasági harcban.

Tudta, hogy kegyetlen volt ez a küzdelem. Azt látta abból, hogy XIX-ik századbeli Anglia ehhez az előtte elnyúló országhoz hasonlítva olyan volt, mintha valami idilli, henye nép országa lett volna. Azután újra odafordult a közvetlenül előtte föltáruló jelenetekhez, s próbál-gatta a bonyolult tömkelegből kihalászni szemével az egyes hatalmas gyárat.

Északfelé voltak, azt már tudta, a fazekasok, akik nemcsak agyag- és porcellán edényt készítettek; hanem fejlettebb ásványvegytan segítségével egészen új rokonösszetételű anyagokat is használtak.

Arra voltak a szobrocskák, faldíszek és cifra butorzatok készítői is, valamint azok a gyárok, ahol a lázasan versengő szerzők szövögették párbeszédeiket a fonográfok számára, rendezték hirdetéseiket, a csoportozatokat és folytonosan megújuló kinematográfbeli drámai műveik bonyodalját.

Nyugaton, túl a romba döntött tanácsházon voltak a közigazgatás és kormányzáság terjedelmes hivatalai; keleten a kikötő, a kereskedő-negyed felé voltak a rengeteg közpiacok, a színházak, a nyilvános helyek, a fogadó paloták, a billiárd-termek, a labdacirkuszok s a

templomok, a keresztény felekezeti, mohamedán, buddhista, gnosztikus, inkubusz imádók stb. templomai békén egymás mellett.

S délnek ujra hatalmas szövő- és konzervgyárak voltak.

S a zúgó géputcában egyik helyről a másikra beláthatatlan embertömegek hömpölyögtek.

Rengeteg méhkashoz hasonlított az egész város, amelynek a szelek voltak fáradhatatlan szolgálói s a soha nem nyugvó szelelő-lapátok megfelelő koronája és jelképe.

Graham arra a soha nem sejtett rengeteg népeiségre gondolt, amelyet ez a csarnokokból és folyosókból összeillesztett rengeteg szivacs magába szívott, arra a harminchárom millió emberre, akik közül valamennyi külön-külön ott alatta végigjátszotta élete jelentéktelen drámáját s erre az az elégedettség, amelyet a ragyogó nap s az előtte föltáruló látvány pompája s mindenekelőtt saját hatalmának érzete kelthetett benne, eltűnt, elenyészett.

Amint hosszabb ideig lenézett onnan a magasból a városra, végre megkapta elméjével ezt a harminchárom milliónyi nyüzsgő sokaságot s egyszerre megértette, micsoda rengeteg felelősséget akar magára vállalni.

Megpróbálta elképzelni, milyen lehet itt az egyén élete. Szinte megdöbbenette, amint elgondolta, mily kevéssé változott a közönséges ember, noha életének föltételei oly szembeszökően megváltoztak. Az bizonyos, hogy az élet és a tulajdon csaknem minden erőszak ellen biztosítva volt világszerte; a rothasztó és a fertőző kórok minden fajtája kiveszett a földről; minden egyes embernek megvolt a maga tápláléka, ruhája; mindenkit melegítettek a nyílt utcákon s megvédték az időjárás viszontagságai ellen. Ebben a tekintetben a tudomány mechanikai haladása és a társadalom fizikai szervezete csaknem tökéletessé vált.

De a tömeg, amint csakhamar megértette, még mindig csak tömeg maradt, amely gyámoltalan eszköze volt a tömegbujtóknak és a szervező elméknek, amelynek egyes tagjai gyávák, éhesek voltak, s amely a maga egészében kiszámíthatatlan volt. Visszaemlékezett a halványkék vászonruhás alakokra. Millió meg millió ilyen férfi és nő volt alatta, tudta bizonyosan, aki sohasem távozott még a városból, aki soha nem tett egyebet, minthogy mozogva kivette a maga részét értelem nélkül a világ munkájából és soha nem osztozott a maga értelmetlenségében a világ fantasztikus élvezeteiben. Visszagondolt elenyészett kortársainak reménységeire, s eszébe jutottak saját reményei is.

Mert annak a szenvedélyes életnek utolsó napjaiban, amely oly messze volt most már tőle, szinte bizonyossággá vált lelkében egy szabad és minden tekintetben egyenlő emberiségről alkotott képzelete, azt remélte úgy, mint egész kora annak idején, hogy a tömeg áldozatai néhány emberért csakhamar meg fognak szünni s hogy közel van az a nap, mikor minden asszony újszülött gyermekére biztos boldogság várakozik.

S most kétszáz esztendő múlva ugyanaz a kielégítetlen reménység kiáltozott szenvedélyesen az egész városban. Kétszáz esztendő múlva itt ebben az óriássá növekedett városban, tudta, hogy nagyobb volt, mint valaha, a szegénység, a gyámoltalan munka és az ő korának minden szenvedése.

Valamit tudott már a közbenső kétszáz esztendő történetéből is. Hallott már arról az erkölcsi hanyatlásról, amely a természetfölötti vallás megszűntével a közönséges emberek lelkében bekövetkezett; a köztisztesség sülyedéséről és a gazdagság emelkedéséről. Mert azok az emberek, akik elvesztették Istenbe vetett hitüket, hittek még mindig a vagyonban, s a gazdagság kormányozta a világot.

Japán kísérelje, Asano, fejtegetve a közbenső kétszáz esztendő politikai történetét, találó hasonlattal világította meg a dolgokat az élősdű rovarok által megtámadott magról.

Előttünk van az eredeti mag, amely érik, fejlődik gyönyörűen. Aztán ráakad valami rovar s tojást rak a mag héja alá, s ime! Az idő elteltével a mag üres vázzá változik, amelyben benn fészkel egy eleven hernyó, amely a mag belsejét megemésztette. S azután jön egy másodlagos élősd, valami hernyóölő légy s tojást rak a magban élő hernyó bőre alá s ime csakhamar ez is üres vázzá változik s az új élő lény belül van, elődje bőrében, amely maga is csak hernyó a mag belsejében. S a mag még mindig megőrzi külső formáját, a legtöbb ember még mindig egészséges, ép magnak tartja.

- A ti Viktoria-korabeli királyságtok, szólt Asano, éppen ilyen volt. Királyság volt, a melynek kivágták a szívét. Az ország földjének tulajdonosai, a bárók és a dzsenti, János királylyal kezdték sok-sok esztendő előtt; azután lefejezték Károly királyt s tényleg véget ért életük György király alatt, aki váza volt csak a királynak... mert a valóságos hatalom a parlamentet illette meg. De a parlament - a földbirtokos osztály testülete, - nem sokáig őrizte meg a hatalmát. A változás bekövetkezett már a tizenkilencedik században. - A szabadságjogokat annyira kiterjesztették, hogy végre magukba foglalták azok a tudatlan emberek milliárdjait, akik alaktalan ezredekben vonultak szavazni együttesen. S az efféle tömegszavazás természetes következménye a párturalom. A hatalom Viktoria idejében átszállt a géppárra, amely titokban, vesztegetéssel működött. Csakhamar azoknak a nagy üzletembereknek a kezébe jutott a hatalom, akik a gépeket pénzzel győzték. Elérkezett azután az a perc, amikor a birodalom tényleges hatalma néhány gazdag és tehetséges ember kezébe jutott, akik ujságjaikkal és a választási szervezet segélyével eleinte egymás ellen küzdöttek; de végül egyesültek.

Volt egy kis szellemi visszahatás ez ellen a fordulat ellen; de sikertelen maradt. Számptalan könyv maradt, némelyik még Graham korából, ennek a visszahatásnak a bizonyosságául. A reakció emberei bezárkóztak szobájukba s rettenthetetlen definíciókkal indították meg a harcot - papiroson. A párturalom megdöntésének gondolata rejlett az utolsó két század minden könyve mögött úgy Amerikában, mint Angliában.

A forradalom azonban nem következett be. Nem tudott soha eléggé szervezkedni és tisztán maradni. Nem maradt meg az emberekben elég értelmesség, elég becsületesség a régi időkől. Ha valamely szervezet már-már elég erős lett volna arra, hogy befolyásolja az embereket, oly bonyolulttá vált, hogy szét lehetett robbantani vagy meg lehetett vásárolni. A szociálisták, a néppártiak, a reakcionáriusok, a puritánok mind börzeellenfelek voltak csak, akik áruba bocsátották elveiket. Mondhatom, hogy a pénzügyi fordulatok, az árfolyam spekuláció és a tarifaháborúk több nyomoruságba sodorták a huszadik században az embereket, mint a régebbi idők legsötétebb óráiban a dögvész, a háboru és az éhség. Mert ezek csak gyors halált okoztak; a mi bajaink azonban hosszúúra nyujtották nyomorult életünket.

Saját szerepét elég világosan ismerte már Graham a kor fejlődésében. E mechanikai művelődés fejlődési folyamata közben, eleinte gyámolítva, de csakhamar irányítva is fejlődését, kialakult egy új hatalom, a tanács. Eleinte pusztán két gyermektelen ember, Isbister és Warming, millióinak véletlen egyesüléséből eredt üzleti társaság volt; de nagyszü vezérei csakhamar rengeteg befolyáshoz juttatták, s száz meg száz álnév alatt elágazott Amerika és Anglia csaknem valamennyi gyáraiba.

A vagyoni hatalommal együtt járt a politikai befolyás; de ezt a tanács csak vagyona gyarapítására használta föl. Végre kezében voltak a két félgömb összes pártszervezetei. Utolsó nagy küzdelmét a hatalmas zsidócsaládokkal vívta meg a tanács. De a tanácsnak állandó, állhatatos volt a fejlődési ereje, amazok pedig az átöröklés és a vagyonszerzési családi házaságok következtében egyre gyöngültek.

A tanács eredetileg nem tizenkét kiváló képességű ember volt csak; eleinte egyesülete volt az összes kiváló embereknek. Merészen hatalomra és vagyonra tört. Csodás előrelátással rengeteg pénzüsszeget költött a repülés művészetére, csak azért, hogy a repülőgépek titkát

elrejttesse a kellő időre. Kihasználták minden befolyásukat, hogy szárnyát szegjék azoknak a föltalálónak, akik nem akartak hozzájuk szegődni és velük dolgozni.

A régi időkben minden tehetséget megszerzett magának a tanács, mert bőkezűen megfizette az értékét.

Száz esztendő alatt Graham csaknem kizárólagos ura lett Afrikának, Dél-Amerikának, Franciaországnak, Londonnak és Angliának. Azután megvette és szervezte a tanács Kinát, fegyelmezte Ázsiát, s pénzügyi szempontból aláaknázván az óvilág országait, meghódította ezeket is.

S ezt a viláгурalmat bankok, részvénytársaságok s más efféle kereskedelmi társaságok álarcában oly ügyesen rejtegette a tanács, hogy jóformán már teljesen meg is valósult, s a közönséges embereknek még mindig nem volt sejtelmük sem arról a zsarnokságról, amely keletkezében volt. A tanács soha nem habozott, soha nem tétovázott. Gyorsan egyesített magában minden emberi vállalatot. Az ellenpártokat nem harcban győzte le, hanem árulással és pénzzel. Végül megvásárolta az egész világot.

S végső csapása, melyet a világra mért, az volt, hogy forgalomba hozta a repülőgépeket.

Még éltek öreg emberek, akik emlékeztek az utolsó nagy vitára, amely az angol alsóházban folyt le; a törvény pártja kisebbségben volt szemben a tanács pártjával, de azért kétségbeesetten küzdött. S azután emlékeztek, hogy özönlöttek ki az alsóház tagjai az erkélyekre, hogy lássák azokat a furcsa nagy szárnyas alakzatokat, amelyek nyugodtan keringtek a magasban fejük fölött. A tanács hatalma kifejlődött teljesen. A demokráciának végső ámítása, amely elismerte a korlátlan felelősség nélkül való tulajdont, véget ért.

Százötven esztendő alatt, mialatt Graham álomba merülve feküdt, a tanács minden alakoskodásból kinőtt, s nyíltan uralkodott, gyakorolta a főhatalmat Graham nevében. A választások vidám formaságokká változtak, minden hetedik évben ismétlődtek, jelentőség nélkül való ősi szokás alapján. Megmaradt a parlament is, s összeült hébe-korba; de teljesen hatáskör nélkül való képvisellete volt a társadalomnak. Törvényes királya is volt Angliának; de örökségétől megfosztatván, iszákossá, bambává lett s egy másodrangu zenélő csarnokban játszott nyilvánosan.

Ekkép a XIX. század nagyszerű álma, az általános egyéni szabadság és az általános boldogság nemes álma, amelyet beteges becsvágy kórja emésztett, a korlátlan tulajdon babonája bénított, s megrontottak a vallási küzdelmek, a melyek a közönséges polgárembert megfosztották a neveléstől, a rangbeli embereket megfosztották a vezérszereptől s az erkölcsi szankciókat megvetés tárgyává tették, a találékonyság és a nemtelen vállalkozások következtében eleinte harcias plutokraciává fejlődött s végül a vagyon legfelsőbb uralmához vezetett.

A tanács végül már azt sem tette többé, hogy rendeleteit az alkotmányos tényezőkkel elfogadtassa, s Graham, aki ezenközben sárgán, fonnyadtan, mozdulatlanul aludt, félig halva, félig elevenen, ura lett teljes hatalommal a földnek.

S végre fölébredt, hogy a világ urának ismerje meg magát! Fölébredt s most ott áll a tiszta, felhőtlen magasban s lenéz végtelen birodalmára.

Mi végre ébredt föl? Ez a város, reménytelen munkásoknak ez a méhkasa, csakugyan végleges megsemmisülése volt régi reményeinek? Vagy még mindig ott lappangott az emberek között a szabadságnak az a tüze, amely mult életének éveiben oly erővel lobogott, hogy azután elenyészsen?

A forradalom izgató énekére gondolt. Csak eszköz volt-e ez az ének a tömegbujtók kezében, amelyet elfeledtek, amint a célt elérték? Vajjon az énekben forrongó reménység emléke volt már csak régmult dolgoknak, utolsó kis jele kiszolgált meggyőződéseknek? Vagy mélyebb

jelentősége is volt, jelentősége, amely az ő sorsához fűződött? Mi végre ébredt ő föl? Micsoda tenni való várakozott itt rá?

Az emberiség úgy ki volt terítve előtte, mint a térkép. Azokra az embermilliókra gondolt, akik szakadatlanul, mindörökké követik egymást a nem-lét sötétségéből belerohanva a halál sötétségébe. Mi végre?

Valami célja van az emberiségnek bizonyára; de ez a cél fölülmulta gondolatai erejét. Életében először látta tisztán saját végtelen gyarlóságát, először látta mélyen azt a megrendítő tragikus ellentétet, amely az ember ereje és az emberi szív sóvárgása között van.

Belátta, hogy ő maga jelentéktelen kis buborék az élet folyamán; de ugyanekkor tisztán érezte vágyainak végtelenségét is. S egyszerre elviselhetetlenné vált, vágyódása, s ellenállhatatlan szükségét érezte annak, hogy imádkozzék. És imádkozott.

Imádkozott határozatlanul, összefüggéstelenül, tele ellentmondással; lelke túlemelkedett az alatta nyüzsgő lények zürzavaros sokaságán, amely egy határozatlan cél felé haladt, oly cél felé, amelyre irányult saját küzdelme, saját kitartása is.

Dél felé jó messze egy férfi és egy nő volt egy tetőn, élvezve a reggel frissességét. A férfi kihozott magával egy távcsövet, hogy kémlelje a tanácsházat s megtanította a nőt is a távcső használatára. Csakhamar kielégült kíváncsiságuk. Onnan, ahol álltak, nem láthatták a vérnyomokat; s a nő, miután egy ideig elmélyedt a tiszta égbolt szemléletébe, végre föltekintett oda, ahol Graham volt. S ott látott két kis fekete alakot, oly aprókat, hogy alig tetszettek embe-
reknek; az egyik figyelt s a másik kinyújtott kézzel magyarázgatott.

Átnyújtotta a távcsövet a férfinak. A férfi belenézett s azután fölkiáltott:

- Azt hiszem, a mester. Igen. Bizonyos vagyok benne. A mester van ott.

Leeresztette a távcsövet s ránézett a nőre.

- Összekulcsolja kezét, mintha imádkoznék. Nem tudom, mit keres ott fön. Imádkozik a naphoz? Tűzimádók nem voltak ebben az országban az ő idejében. Vagy voltak?

Ujra Grahamra nézett.

- Most abbahagyta. Talán csak véletlenül tartotta úgy a kezét. Valószínű.

Letette a távcsövet s gondolatokba mélyedt.

- Bizonyára azért ment csak oda, hogy mulasson, hogy szórakozzék. Övé minden, minden e földön. S azáltal szerzett meg mindent, édesem, hogy aludt, tisztán azáltal, hogy aludt. Csodálatos világot élünk.

MÁSODIK FEJEZET

Az előkelők

A szelelőkészülék középpontjának belsejét szörnyű bonyolultnak találta volna Graham, ha XIX. századbeli életéből egyenesen ebbe jutott volna bele; de most már lassacskán hozzászokott az új idő fejlettségéhez. Aligha mondhatjuk, mily termék és csarnokok voltak az épületben, amelynek minden részét boltívek, hidak, folyosók és karzatok bonyolult rendszere választotta el és egyesítette.

Az egyik most már ismerős mozgó úton szilárd sík térre érkezett széles, szeliden lejtő lépcsőzet tetején, amelyen férfiak és nők nyüzsgöttek sokkal fényesebb öltözetekben, mint azok, akiket eddig látott föl-lejárni a lépcsőkön.

Onnan, ahol megállt, gyönyörű látvány tárult eléje. Bonyolult fehér, sárga, bíbordíszítés vette körül. Zománcos porcellánhidacsok szeltek át előtte a térséget, amely a távolban át- meg átfúrt falazat ködös misztériumában végződött.

Amint a magasba tekintett, egész sor fölfelé futó karzatot látott egymás fölött, amelyekről ezernyi emberi arc nézett le rá. A levegő tele volt megszámlálhatatlan hang morajával s a magasból eredő víg, üdítő zene hangjaival, amelynek forrását sohasem ismerte meg.

A középső szárny tele volt emberekkel; de kényelmetlen szorongásról szó sem volt a tömegben, bár jó pár ezren állhattak egy csomóban. Ragyogó, fantasztikus ruhákban voltak a férfiak, épp úgy, mint a nők, mert az a puritán józanság, amely a férfi méltóságához mért a férfi ruhájában is megnyilatkozott volt, régen megszűnt. A férfiak haja is, bár hosszú ritkás volt, rendszerint göndörítve volt az egész fejen, s a kopaszság eltűnt a föld színéről. Az egyik férfi, akit Grahamnak ezen a rejtelmes néven mutattak be, hogy amorista, à la Marguerite viselte a haját. Divatos volt a lógó hajfonat is, mert a kínai eredetű polgárok nem szégyeltek többé származásukat.

Az öltözetek formájában alig volt divatos egyöntetűség. Bugyogók, puffok, bő ujjak, talárok, köpönyegek váltakoztak egymással rendszertelenül. A tizedik Leó pápa idejébeli divat volt talán túlnyomó, de a távoli kelet egzotikus ötleteinek utánzása is napirenden volt.

A bájos karcuságnak teljesen nyoma veszett. Graham, aki tipikus rideg példánya volt tipikus rideg korának, éppen nem találta rokonszenvesnek e férfiak személyét, de élénk, kifejező arcukban gyönyörködött. Gesztikuláltak, nem titkolták meglepetésüket, érdeklődésüket, szórakozásukat s ami legjobban meglepte Grahamot, bámulatos nyíltsággal adták kifejezést azoknak a benyomásoknak, amelyeket a körülöttük nyüzsgő nők keltettek bennük.

Az első tekintetre nyilvánvaló volt, hogy a nők túlnyomó többségben voltak.

A férfiak társaságában levő nők öltözetben, modorban, viselkedésben sokkal kevesebb lendületet, de annál nagyobb bonyodalmat fejtettek ki. A legtöbbje klasszikusan egyszerű ruhát viselt, finom ráncokba szedve s amint Graham előtt elhaladtak, meg-megvillogtatták hódító karjukat és vállukat. Mások testhez álló ruhát hordtak minden varrás és öv nélkül, közbe-közbe vállaiokról leomló ráncokkal. Az estélyöltözékek gyönyörű bizalmassága a női ruhákban nem csökkent teljességgel kétszáz esztendő alatt.

Mindannyija bájosan mozgott ide-oda. Graham azt a megjegyzést tette Lincolnhoz fordulva, hogy szinte azt hiszi, hogy Ráfael festményei elevenedtek meg előtte. Lincoln pedig azt felelte erre, hogy a mozgás minden részletének divatos elsajátítása hozzátartozik minden gazdag ember neveltetéséhez.

Mikor a mester belépett a csarnokba, diszkrét tapssal üdvözölték; de nem tolongtak hozzája s nem is zavarták fürkésző tekintettel, amint lefelé haladt a lépcsőkön a főszárny alja felé.

Lincolntól megtudta már, hogy az emberek a londoni társaság vezető személyei. Csaknem minden jelenlevő hatalmas tiszt volt mult éjszaka, vagy valamelyik hatalmas tiszt családjához tartozott. Sokan közülök az európai gyönyörvárosokból tértek vissza csak azért, hogy üdvözölhessék a mestert.

Nyilvánvaló volt, hogy finom osztálykülönbségek voltak e gyülekezetben is, mivel Lincoln csak néhány embert, egy kisebb belső csoportot mutatott be Grahamnak. Első volt a léghajósok mestere, akinek erős, napbarnította arca éles ellentétben állott a körülötte nyüzsgő gyöngéd ábrázatokkal. Végzetes elpártolása a tanácstól fölötté tekintélyes személyiséggé tette éppen a mostani körülmények között.

Modora nagyon előnyösen különbözött Graham kedve szerint az általános modortól. Néhány köznapi megjegyzést tett, biztosította Grahamot hűségéről s azután minden teketória nélkül Graham egészségi állapotáról kezdett kérdezősködni. Csodálatos nyíltsággal elmondta Grahamnak, hogy ő nem egyéb, mint faragatlan »légi kutya«, a régi jó időkből való legény, aki bevallja, hogy nem sokat tud; de azt tudja, hogy amit nem tud, azt nem érdemes tudni.

Azután férfiasan, minden megalázkodás nélkül meghajolt és odébb haladt.

- Örülök, hogy ilyen emberek is vannak még, szólt Graham.

- Fonográf és kinematográf, szólt Lincoln kissé gunyosan. Az életből tanult.

Graham a testes alak után tekintett. Nagyon emlékeztette valakire.

- Annyi tény, - szólt Lincoln, hogy részint megvásároltuk őt, részint félt Ostrogtól, azért csatlakozott hozzánk.

Azután megfordult, hogy bemutassa a nyilvános iskolák társaságának főfelügyelőjét.

Ez az ember szürkés-kék akadémikus ruhába bújt alakzat volt. Viktória-korabeli csiptetőn pislogott Grahamra s megjegyzéseit szépséges kezének gesztusaival kísérte.

Grahamot azonnal szörnyen érdekelte ennek a férfinak a hivatása, s egy csomó kérdést intézett hozzá közvetlenül. Látszott a főfelügyelő úron, hogy magában mulat a mester alapvető tudatlanságán. Kissé határozatlanul válaszolt arra a kérdésre, miféle nevelési monopoliuma van a társaságának, valami szerződésen alapult, amint mondta, a London város jogaival rendelkező szindikátussal, de lelkesedéssel kezdett beszélni arról a haladásról, amelyet a nevelés tett Viktória ideje óta.

- Legyőztük a magolást, szólt, teljesen kiküszöböltük. A vizsgáknak nyoma sincs manapság. Mit szólsz hozzá?

- Hogy éritek el, hogy elvégzik dolgukat a tanulók? kérdezte Graham.

- Vonzóvá tesszük, oly vonzóvá, amilyené csak lehet. S ha nem vonzza őket, akkor nem törődünk vele. Rengeteg szerző fölött rendelkezünk.

Részletekben mélyen hosszúra nyúló társalgást folytattak. A főfelügyelő úr mélységes tisztelettel említette Pestalozzi és Froebel nevét, bár azt nem igen árulta el, hogy ismeri azoknak korszakos munkáit. Megtudta Graham, hogy az University Extension kissé módosulva még mindig megvan.

- Van például a leányoknak egy fajtája, szólt a főfelügyelő úr, akiknek rettentő szenvedélyök a tanulmányozás. E percben, folytatta Napoleoni büszkeséggel, csaknem ötszáz fonográf tart előadást London különböző helyén Plato és Swift hatásáról Shelleyre, Hazlittra és Burnsre.

Azután értekezéseket írnak a leányok a fölolvadások nyomán s nevüket érdem szerint összeállított sorrendben szembeötlő helyeken kifüggesztjük. Ebből is láthatod, mivé fejlődött az a csira, amely napjaitokban fejlődésnek indult. A ti korotok műveletlen középosztálya teljesen megszűnt manapság.

- És mi történt a nyilvános elemi iskolákkal? szólt Graham. Azokat is te ellenőrzöd?

A főfelügyelő volt a teljes ellenőrzés joga ezekben is. Graham előbbi demokratikus életében mélyen érdeklődött a népoktatás iránt s gyorsan tovább kérdezősködött. Eszébe jutott néhány elejtett szó, amit attól az öregtől hallott, akivel a sötét éjszakában beszélgetett. A főfelügyelő úr elérzékenyült.

- Az elemi iskolát tőlünk telhetőleg kellemessé tesszük a kis gyermekek számára. Hiszen nemsokára úgy is dolgozniok kell majd. Csak éppen néhány elvre tanítjuk meg őket; - az engedelmesség - az az iparkodás elvére...

- Hát nem sokat kell tanulniok?

- Nem. Hiszen ennek csak zavar, elégedetlenség volna a vége. Szórakoztatjuk őket. Még így is vannak zavarok, izgatások. Honnan jutnak hozzá a munkások a gondolatokhoz, azt már csakugyan nem értheti az ember. Egyik elmondja a másiknak. Szociálista álmaik vannak! sőt álmodoznak olykor anarkiáról is. Bizonyosan tömegbujtók dolgoznak közöttük! Legfőbb céloomul azt tűztem ki, hogy a nép elégedetlensége ellen küzdjek. Mért legyen elégedetlen a nép?

- Érdekes, szólt Graham elgondolkodva. Csakhogy itt még sok olyan dolog van, a mit szeretnék részletesen ismerni.

Lincoln, aki az egész beszélgetés alatt ott állt mellettök, Graham arcát figyelve, közbe lépett, s halkán így szólt: - Még mások is vannak!

Az iskolák főfelügyelője ellebegett.

- Talán, szólt Lincoln, megragadva Graham egy véletlen pillantását, talán szeretnéd ismerni a hölgyeket?

Az európai élelmezési társulat felügyelőjének leánya bájos kis vörös haju, eleven kék szemü teremtés volt. Lincoln távozott kissé úgy, hogy Graham egyedül maradt a lánynyal, aki rajongással kezdett beszélni a régi jó időkről, amikor Graham álomba merült. Beszéd közben mindig mosolygott, a szeme is oly módon nevetett, hogy annak, aki ránézett, vissza kellett mosolyogni rá.

- Számtalanszor megpróbáltam, szólt, elképzelni azokat a régi romantikus napokat. S rád nézve valósággal emlékek azok. Milyen furcsának tűnhetik föl előtted most a világ! Láttam a régi időkről fényképeket, festményeket. Láttam a különálló kis téglaházakat, az ünnepi vad puritán férfiakat, akik furcsa fekete ruhában és kalapban járkáltak, a vasutakat, a lovakat, a barmokat, az utcákon futkosó félvad kutyákat. S te egyszerre csak átszaladtál ebbe a korba!

- Úgy van, szólt Graham.

- Ki a saját korodból, ki mindabból, amit ismertél.

- Régi életem boldogtalan volt, szólt Graham. Nem sajnálom.

A lány gyorsan rátekinített. Rövid szünet következett be. Azután a lány bátorítóan kérde:

- Nem sajnálod?

- Nem, szólt Graham. Kis, jelentéktelen élet volt. De a mostani... azt hittük akkor, hogy a világ bonyolult, sűrűn lakott és elég művelt. De most látom, bárcsak négy napja vagyok még ebben a világban - hogy a mi időnk fonák, barbár korszak volt, az új rendnek pusztán a kezdete. Alig fogod megérthetni, mily kevés az, amit én tudok.

- Kérdezz bármit, szívesen felelek, szólt a lány Grahamra mosolyogva.

- Légy szíves, mondd meg, kik ezek a férfiak? Még mindig nem tudom, kicsodák. Vezérek?

- A tollas kalapuak?

- Azok, azok. Bizonyára magasrangú köztisztviselők? Ki az az előkelő megjelenésű férfi amott?

- Az? Nagyon tekintélyes tisztviselő. Morden a neve. Vezérigazgatója a pirulatársaságnak. Hallottam, hogy munkásai naponta miriádszor miriád pirulát gyúrnak!

- Akkor nem csoda, hogy oly kevélyen jár-ke, szólt Graham. Pirulatársaság. Milyen csodás idő! Hát az a biborruhas kicsoda?

- Az nem tagja a legszűkebb körnek. De szeretjük valamennyien. Nagyon ügyes és nagyon mulatságos ember. Egyik feje a londoni egyetem orvosi karának. Minden orvos tagja az orvosok társulatának s ilyen biborruhát hord. Te azért viselsz talárt, mert méltóságod megkívánja. De akiket fizetnek, azért, mert tesznek valamit... A rangkülönbséget jelző kicsinylő mosoly látszott arcán.

- Van itt közöttetek nagy művészeitek vagy íróitok közül is valaki?

- Író nincs itt egy sem. A legtöbbje nagyon különös, öntelt ember. De azt hiszem, hogy Wraybury, a legelső capillotomista, itt van Capriból.

- Capillotomista, szólt Graham. Óh, igen! Emlékszem már. Művészember. Igen, igen!

- Meg kell becsülnünk őt, szólt a lány mosolyogva. A fejünk az ő kezében van.

Graham észrevette, hogy a lány provokálta a bókot; de nem szólt, csak a pillantásán látszott meg a bókoló válasz.

- Ugyan fejlődtek-e a művészetek is arányban a haladó műveltséggel? kérdezte. Kik a legnagyobb festőitek?

A lány egy pillanatig zavartan nézett Grahamra; majd nevetett egyet és így szólt: Eleinte azt hittem, arra gondolsz, hogy... Ujra nevetni kezdett. - Természetesen, azokra az emberekre gondolsz, szólt, akiket nagyrabecsültetek, mert hatalmas vászondarabokat olajfestékekkel be tudtak kenni? S az emberek aranyozott keretekbe szokták tenni ezeket a bemázolt vásznakot s felakgatták szobáik falaira? Ma már nincsenek ilyen festők. Az emberek ráuntak az effélékre.

- De hát eleinte mire gondoltál?

A lány ujjával arcára mutatott, amelynek rózsás színe kétségtelenül természetes volt; mosolygott és kedves, csábító pillantást vetett Grahamra. Azután szempillájára mutatott.

Grahamot majd elragadta a pillanat csábítása. Egyszerre csak eszébe jutott, hogy látott valahol egy festményt a vén Tóbiásról és az özvegyről. Avult szégyenkezés szállta meg. Észrevette, hogy nagy csomó érdekelt ember látja őt.

- Látom, szólt erre udvariatlanul és ügyetlenül elfordult a lány bűvölő kedvességétől, körül nézett s találkozott egy csomó pillantással, amelyek nyomban elfordultak tőle. Talán el is pirult kissé.

- Ki az, aki azzal a sáfrányszínű ruhás hölgygyel beszél? kérdezte, kerülve a lány tekintetét.

Az, akit kérdezett, mint megtudta, egyik legkiválóbb szervezője volt az amerikai színháznak s éppen Mexikóból jött, ahol valami nagyszabású munkát végzett. Arca Kaligula mellszobrára emlékeztette Grahamot. Másik föltűnő arcú férfi a fekete munka vezetője volt. Ekkor nem is ütődött meg Graham ezen a címen, de később eszébe jutott; - a fekete munka vezetője?

Majd kicsi hölgye, aki éppenséggel nem volt zavarban, figyelmeztette Grahamot egy bájos, kis asszonyra, aki a londoni anglikán püspök pótfeleségei közül való volt. S egész dicsőhimnuszt zengett ez alkalommal a püspök bátorságáról, aki szembeszállt a papi egynejtűség szabályával, amely természetellenes és célszerűtlen rendje volt az életnek. Mire való lett volna, hogy az ember azért, mert pap, megakassza és korlátozza érzelmei természetes fejlődését?

- De mellesleg, mondd csak, kérdezte a lány Grahamtól, anglikánus vagy?

Graham már-már kérdezősködni akart arról, mi az a pótfeleség, mikor Lincoln visszatérése hirtelen félbeszakította ezt az érdekes és tanulságos beszélgetést. Graham Lincolnnal keresztül ment a középszárnyon egy biborruhas magas férfihoz, aki két bájos személylyel bizalmatlanul várakozott rá. Kölcsönös udvariaskodások után folytatták tovább az ismerkedést.

A benyomások tömkelege csakhamar általános nagy benyomásba kezdett rendezkedni fejében. Eleinte a gyülekezet csillogása fölbresztette Grahamban a régi demokratát. Gunyolódni szeretett volna. De az emberi természet olyan, hogy nem sokáig áll ellen a szíves udvariasságnak. A zene, a fény, a színek játéka, a körülötte tündöklő karok és vállak, a kezek érintése, a mosolygó arcok futó érdekessége, a fogékony beszélgetés változatos csengése, a bók, az érdeklődés és a tisztelet világa csakhamar oly egyvelegbe szövődött körülötte, a mely tagadhatatlanul gyönyörűségére volt. Graham egy időre megfedkezett sok mindenféle elhatározásáról. Önkénytelenül magába szította az adott helyzet mérgeit; megjelenése mindegyre királyibb és királyibb lett; lába biztosan kezdett lépegetni, fekete talárja merészebb ráncokba ömlött s hangját büszkeség kezdte nemessé tenni. Végre is, eltekintve mindentől, ragyogó, érdekes világba jutott bele.

Tekintete helyeslően siklott végig a tömeg ragyogó színvonalán s itt-ott barátságos birálgatással megpihent egy-egy arcon. Egyszerre csak eszébe jutott, hogy valamiképen meg kellett volna dicsérnie a bájos kis vöröshaju, kékszemű teremtet. Érezte, hogy esetlen hibát követett el. Nem illett uralkodóhoz, hogy a hölgy kedvességét nem vette észre, bárha az még azt kívánta is tőle, hogy közeledését visszautasítsa. Körülnézett, hol akadhatna rá újra? De egyszerre csak egy jelentéktelennek látszó dolog egy csapásra megváltoztatta az egész ragyogó gyülekezetet.

Graham föltekintett a magasba, s látta, hogy az egyik porcellánhídon, szemét ő rá szegezve, végigsuhan és nyomban eltűnik egy arc, annak a lánynak az arca, akit múlt éjszaka látott a színház mögött levő kis szobában, miután megmenekült a tanács hatalmából. S a lány most is ugyanazzal a kíváncsi várakozással, azzal a határozatlan buzgósággal ügyelt minden mozdulatára, mint akkor.

Az első pillanatban Graham nem emlékezett rá, hol látta ezt a lányt; de csakhamar eszébe jutott homályosan, minő lelki izgalmakat okozott benne első találkozásuk. Azonban a körülötte zsongó bájdallamok árja elsöpörte lelkéből csakhamar annak a hatalmas harci riadónak az emlékezetét.

Az a hölgy, akivel éppen beszélgetett, ismételte megjegyzését és Graham erőt véve magán, folytatta kötelességszerű királyi szemlélését.

De e pillanattól kezdve határozatlan nyugtalanság, elégedetlenség zavarta. Félig elfelejtett kötelességérzete kínozza, mintha ebben a fényben s ragyogásban fontos dolgokat elmulasztott

volna. Az a vonzóerő, amelyet a körülötte nyüzsgő hölgyek kezdtek rá gyakorolni, megszűnt. Többé nem felelgetett határozatlanul, fejtellenül azokra a finom, szerelmes közeledésekre, amelyben, mint most már biztossággal észrevette, részesítették; hanem szeme folyton azon volt, hogy újra találkozassék azzal az arccal, amely annyi erővel hatott szép érzékére. De nem látta őt újra, mialatt Lincoln visszaérkezésére várakozott, hogy végre elhagyhassa a gyülekezetet.

Kivánságára Lincoln megígérte neki, hogy délután próbát tesznek a repüléssel, ha szép idő lesz. Azután távozott, hogy megtegye a szükséges intézkedéseket.

Graham az egyik felsőbb karzaton beszédbe elegyedett egy ragyogó szemű hölgygyel. Amint a hölgy forrón kezdte bizonyítani neki hű odaadását, Graham hirtelen félbeszakította az ömlengéseket és komoly dolgokról kezdett kérdezősködni. De csakhamar tapasztalta, hogy ez a hölgy is, úgy mint a többiek, akikkel az éjszaka találkozott, nem annyira művelt, mint bájos. Egyszerre, csak küzdve a közelebbi dallam morajlásával, rázúdult fölülről a forradalmi ének, az az erős, tömegzúgás, amelyet a csarnokban hallott volt.

Meghökkenve föltekintett a magasba, és észrevette, hogy feje fölött kerek nyílás van, amelyen behatolt a terembe az ének zaja. Túl a nyíláson látszott a sodronykötelek felső része, a kéklő köd és a közutaknak függő világossága. Hallotta, hogy az ének hangzavarba csap át és megszűnik. De ekkor egészen tisztán hallotta a mozgó útlapok döngését és zaját és a néptömeg mormolását. Az a határozatlan meggyőződése támadt, hogy kívül az utakról rengeteg néptömeg ügyel erre a helyre, ahol a mester szórakozik. Kíváncsi volt rá, mit gondolhatnak magukban az emberek.

Bár az ének hirtelen megszakadt s a belső csarnok külön zenéje újra tisztán hangzott, a csatadal motivuma járt folyton Graham eszében.

Egyszerre csak észrevette újra azt a lányt, akit a színházban látott. A karzaton Graham felé közeledett aki előbb észrevette, mint az őt. Fényes sűrű ruha volt rajta, sötét haja felhőbe burkolta homlokát s a mozgó utakra nyíló kerek ablak hideg fénye ráhullott éppen a lány lesütött arcára.

Az a lány, akivel Graham beszélgetett, észrevette, hogy elváltozott Graham arca s megragadta az alkalmat, hogy meneküljön a komoly kérdések elől.

- Meg akarsz ismerkedni, uram, ezzel a leánynyal? - kérdezte merészen. Wotton Heléna, Ostrog unokahuga. Tud egy csomó tudományos dolgot. Az élők között a legtudósabbak közül való. Bizonyosan szeretni fogod.

A következő percben Graham már Helénával beszélgetett s az előbbi hölgy elsurrant mellőlük.

- Egészen jól emlékszem rád - szólt Graham. Ott voltál abban a kis szobában, mikor mindenki nyomult előre énekelve, mielőtt keresztül mentem a csarnokon.

A lány pillanatnyi zavara megszűnt. Fölnézett Grahamra határozottan.

- Csodálatos látvány volt, - szólt tétovázva, majd hirtelen erőt véve magán, így folytatta: - Az a sok ember egytől-egyig meghalt volna érted, uram. Számptalan ember meg is halt érted az éjszakán.

Arca lobogott. Lopva körültekintett, hogy lássa, nem hallja-e más is, amit mond?

Távolabb föltűnt a karzaton Lincoln, amint a tömegben keresztül feléjük közeledett. A lány meglátta, furcsa mohósággal Grahamhoz fordult s váratlan felső bizalmassággal gyorsan így szólt:

- Uram, most nem beszélhetek. De tudd meg, hogy a köznép nagyon boldogtalan; elnyomják, rosszul kormányozzák. Ne feledkezzél meg a népről, a mely szembeszállt a halállal - a halállal, csakhogy te életben maradj!

- Nem tudok semmit... kezdte Graham.

- Most nem beszélhetek.

Lincoln hozzájuk ért. Udvarias meghajlással kért bocsánatot a lánytól azért, hogy zavarta őket.

- Úgy-e kellemes az új világ, uram? kérdezte Lincoln alázatos mosolylyal, rámutatva a ragyogó gyülekezetre.

- Mindenesetre nagyon megváltozott, ugy-e?

- Igen, szólt Graham, megváltozott. De azért tulajdonképpen nem mélyreható a változása.

- Majd ha a levegőben fogok járni, szólt Lincoln. A szél elállt s várakozik is már rád az egyik légtorony.

A lány várta, hogy Graham elbocsássa.

Graham rátekintett, már-már kérdezni akart tőle valamit, de észrevette, hogy a lány arca óvatosságra inti; meghajlott hát előtte s azután megfordult, hogy kövesse Lincolnt.

HARMADIK FEJEZET

A légtorony

Graham, mikor Lincolnnal ide-oda járt a folyosókon, egy ideig elfogódott volt. De erőt véve magán, követni igyekezett Lincoln szavait. Csakhamar eltűnt elfogódása. Lincoln a repülésről beszélt. Graham nagyon szerette volna részletesen hallani mindazt, ami ez új emberi találmányra vonatkozott. Előbbi életében nagy gonddal tanulmányozta a léghajózás kezdetleges kísérleteit. Nagyon örült, mikor hallotta, hogy az emberek még mindig becsülik Maxim és Pilcher, Langley és Chanute és mindenekelőtt a léghajózás első vértanújának, Lilienthalnak a nevét.

Már mult életében is a repülés két különböző módját jelölte meg a kísérletezés egészen határozottan megvalósíthatónak, s most meg is valósult mind a két mód. Egyfelől készítettek nagy géphajtotta légtutajt, két sor vízszintes uszonynyal, hátul hatalmas légcsavarral, s másfelől készítettek gyorsabb légtornyokat.

A légtutajok csak nyugodt időben vagy mérsékelt szélben szálltak biztosan, hirtelen támadt viharok és más pontosan megjósolható heves légváltozások idejében gyakorlatilag teljesen használhatatlanok voltak. Rengeteg nagyra épültek, kifeszített szárnya rendszerint hatszáz, szerkezetének hossza ezer lábnyi volt. Csak személyszállításra szolgáltak. A könnyű röptü kocsit, amelyet a légtutajok vontak, száz-százötven láb hosszú volt. Sajátságos módon volt a kocsi a tutajhoz akasztva, hogy lehetőleg csökkenjen az a nagy rezgés, amelyet a legkisebb szél is okoz, és ugyanezért a kocsiiban levő kis székek - az utasok folyton ülve utaztak - szintén úgy volt megerősítve, hogy nagyon szabadon lenghettek ide-oda. Az egész gépezet csak külön e célra készített emelvény síneiről indulhatott. Graham látta ezeket a hatalmas emelvényeket a levegőben, mikor a magasból letekintett a városra.

A leszállás is csak sima talajra történhetett. Azon a pusztításon kívül, amelyet ennek a rengeteg vitorla és ércterületnek a leszállása okozott volna, lehetetlen lett volna a gépezetnek újra fölroppennie. Ha valami nem egyenletes fölülettel ütközött volna össze, például valami erdős domboldallal, a rázkódás bizonyára összezúzta volna a tutaj testének bordáit s valószínűleg megölte volna azokat, akik rajta ültek.

Graham eleinte csalódva látta ezeket az esetlen szerkezeteket; de csakhamar megértette azt a tényt, hogy kisebb gépek kevesebbet értek volna, mivel horderejük aránytalanul csökkent volna nagyságuk csökkenésével. Ellenkezőleg, éppen mivel oly nagyok voltak e gépek, képesek voltak rengeteg gyorsasággal utazni a levegőben s elkerülni minden váratlan vihar veszedelmét. A legrövidebb út, Londontól Párisig, háromnegyed óráig tartott, nem is a legnagyobb sebességgel. New-Yorkba két óra alatt el lehetett jutni; s nyugodt időben egy nap alatt körül lehetett utazni a világot. A légtornyok egészen más fajta gépek voltak. Több járt közülök ide-oda a levegőben. Csak egy vagy két személy hordozására voltak szánva s kiállításukon is meglátszott, hogy a gazdag emberek egyedáruságait képezték. Ragyogó, színes szárnyuk két pár egy sorban fekvő oldal léguszonyból és hátul egy csavarból állt. Oly kicsik voltak, hogy minden nehézség vagy kellemetlenség nélkül le lehetett szállni velök bárhol, s a földön pneumatikus kerekeket vagy rendes motorokat lehetett alájuk illeszteni úgy, hogy jó helyet lehetett velök kiválasztani a fölszállásra. Különös fajta gyors kocsiról lökődtek föl a magasba; de ez a kocsi használható volt minden tisztás téren, magas épületek vagy fák tetején is.

Graham észrevette, hogy az emberek repülése még nyilvánvalóan messze elmaradt az albatrosz vagy a fecske ösztönszerű adománya mögött. Az volt a baj, hogy sohasem használták a légtornyokat háboruban s így egy fontos körülmény, amely siettetten volna a légtornyok

tökéletesülését, hiányzott, mert az utolsó nagy nemzetközi háboru még a tanács bitorlásának kezdete előtt folyt volt le.

A londoni lengő emelvények mind egy csoportban voltak, szabálytalan félkört alkotva a folyam déli partján. Három kettős csoport telt ki belőlük s a régi külvárosi dombokról vagy részokról nevezték el őket. Roehampton, Wimbledon Park, Streatham, Norwood, Blackheath és Shooter domb volt a nevük. Egyforma szerkezet volt valamennyi s magasra emelkedett a háztetők fölé. Ezer láb hosszú és ezer láb széles lehetett valamennyi s alumíniumos vasból készült, mert ekkor már ez pótolta az építészetben a tiszta vasat. A magasban kötőgerenda-hálózat borult följük, amelyek között liftek és lépcsők haladtak fölfelé. Felső részük egyöntetű sík terület volt, melynek egyes részeit - az indító kocsikat - gyors mozgásba lehetett hozni lejtős síneken.

Néhány e kikötőbe érkezett légtornyon és légtutajon kívül üres volt az emelvények fölszíne s készen várta az utasokat.

Mialatt indulásra szerelték a légtutajokat, az utasok rendes szokás szerint úgy várahoztak, mintha színházban, ebédlőben, könyvtárban vagy más szórakozási helyen lettek volna. Londonnak ez a része volt ennek következtében rendesen valamennyi kerület között a legelevenebb s volt benne valami a tengeri kikötők mozgalmas vidámságából.

Grahamot Asano, japán követője kísérte el a lengő emelvényekhez. Lincolnt elhívatta Ostrog, aki folyton az ő igazgatási teendőivel volt elfoglalva. A szelelőkészülékek erős őrsege várta a mestert, amint kilépett a központi épületből s helyet csináltak neki a legfelsőbb mozgó úttesten. Váratlanul indult a lengő emelvényekhez; de azért csakhamar tekintélyes tömeg gyülekezett körülötte. Útközben hallotta, hogy az emberek a nevét kiabálják s látta, hogy a lépcsőkön számtalan férfi, nő és gyerek sietett fölfelé a középső úttestre, kiabálva és hadonázva. Nem hallotta, mit kiabáltak. Megütődött rajta, hogy a város szegényei között általában valami köznapi tájszólas divatos.

Mikor végre leszállott az úttestről, az öröket nyomban izgatott, sűrű tömeg fogta körül. Később akadtak, akik kérvényekkel akartak hozzája férközni, s az örök csak nehezen törhettek utat a számára.

Egy légtorony várta őt a nyugati lengő emelvényen egy léghajós vezetése alatt. Közelebből nézve, óriás szerkezet volt. Amint elnyúlt a lengő emelvény lódító kocsián, alumínium testváza olyan volt, mint valami húsz tonnás jakt törzse.

Oldalsó szárnyai tele voltak ércidegekkel, mint a méhszárny recézete, s mesterséges üveg-bőrhöz hasonlítottak, amelyek néhány száz négyzet yardnyi területet beárnyékoztak. A kormányos és az utas széke szabadon függött bonyolult kötélzetben. Az utas székét légpárnákkal ellátott ércrudak vették körül; a széket, ha kívánták, teljesen el lehetett zárni, de Graham azt akarta, hogy nyitva maradjon, mert alig várta már az új tapasztalatokat.

A kormányos üveg mögött ült, amely megvédte az arcát. Az utas szilárdan elhelyezkedhetett a székében, vagy ha tetszett neki, szépen járhatott, kelhetett egy szekrényhez, mely a gép közelében volt, ahol podgyászát tarthatta, s ahol ruhája és ennivalója volt.

A gép maga látszólag nagyon egyszerű volt. Asano megmutatta Grahamnak külön-külön a szerkezet minden egyes részét, s elmagyarázta, hogy a gép, mint a Viktória korabeli gázgépek, robbanó természetű, s minden szárnycsapásra egy-egy-csöpp »fomil«-nak nevezett anyagot éget el.

A lengő emelvényen Grahamon kívül nem volt csak Asano és kísérői. A léghajós utasítása szerint Graham elhelyezkedett székén. Azután ivott valami folyadékot, amelyet, mint fölvilágosították, repülés előtt iszik mindenki, és amely arra való volt, hogy ellensúlyozza a

csökkenő légnyomás hatását a szervezetre. Ezután kijelentette, hogy indulhatnak. Asano elvette tőle az üres poharat, kilépett a légtoronyból és kezével intve, megállt alul az emelvényen. Egyszerre csak úgy tetszett, hogy jobbra siklik az emelvényen s azután eltűnik.

A gép csattogni kezdett, a csavar forgott, s egy percre az emelvény és a mögötte levő épületek gyorsan siklottak és maradoztak hátra Graham szeme előtt. Csakhamar, mintha mélyen alája merült volna minden. Megkapta mindkét kezével ösztönszerűen a jobbra és balra levő kis fogantyukat. Érezte, hogy fölfelé mozog; hallotta a levegő süvítését. A gépcsavar hatalmas ütemmel forgott... egy, kettő, három, szünet; egy, kettő, három - s a gépész gondosan figyelt a csavar mozgására. A gép rezegve hasította a levegőt és a háztetőfelület gyorsan távolodott és kisebbedett Graham mögött, aki a gépész arcáról a gépbordázatán keresztül kitekintett. Oldalt tekintve semmi ijesztőt nem tapasztalt; körülbelül az az érzése volt, mint mikor gyors kötélhintán ül az ember. Ráismert a tanácsházra. Azután lenézett egyenesen maga alá.

Egy percre fizikai félelem ejtette hatalmába, a bizonytalanság hatalmas érzése. Erősen megfógdzkodott. Vagy egy-két másodpercig nem volt képes föltekinteni. Néhány száz lábnyira alatta London délnyugati részének egyik hatalmas szelelő kereke volt, s túl rajta a legdélibb lengő emelvényen nyüzsögtek feketélve az emberek. S amit látott, mintha minden szakadatlanul zuhant volna alatta lefelé a mélybe. Egyszerre csak valami szinte arra kényszerítette, hogy leugorjék a földre. Összeszorította a fogait, erőt véve magán, nagy kínosan fölfelé fordította tekintetét, s az oktan rémület azonnal megszűnt.

Egy ideig összeszorított fogakkal ült a helyén. Mereven belebámulva a levegőégbé. Egy, kettő, három, szünet; egy, kettő, három, szünet... zuhogott a gép szakadatlanul. Jól megmarkolta a kis fogantyukat, rápillantott a léghajósra, s napbarnította arcán mosolyt vett észre. Visszamosolygott rá, kissé mesterkélten.

- Eleinte kissé furcsa érzés - kiáltott, mielőtt méltóságára gondolt volna. De azután egy ideig nem mert újra a mélységbe tekinteni maga alá. A léghajós feje fölött kibámult a messzeségbe, ahol az elmosódó kékes szemhatár beleolvadt magasan az égboltozatba. Jó ideig folyton azon járt az esze akaratlanul is, mi mindenféle baj történhet útközben. Egy, kettő, három, szünet... Zakatolt a gép egyenletesen. Ha esetleg valami közönséges kis csavar megromlik ebben a zakatoló gépezetben... Mi történik akkor!?... Azon volt, hogy szabaduljon ezektől a gondolatoktól. Végre elért annyit, hogy elméje háttérébe szorultak vissza és kevésbé zavarták. Ezenközben gyorsan, szédítő gyorsasággal egyre magasabbra repültek a tiszta levegőben.

Amint a gyors mozgással járó lelki rázkódás megszűnt, érzései gyorsan kellemesekké váltak. Az egyre ritkuló levegő élessége megkönnyítette egész testét. Fölnézett s látta, hogy az eget báránnyfelhő borítja. Óvatosan lenézett a bordák és rudak között s az alacsonyabb levegőrétegben fehér madarakat látott csillogva repülni. Egy ideig ezekre figyelt. Majd bátrabban szétnézett s dombok kék vonalát vette észre s túl ezen Londont, egy rengeteg földtörmelkeget. Legközelebbi széle tisztán, élesen látszott s nagyon meglepte Grahamot. Mert London határa olyan volt, mint valami három-négyszáz láb magas meredek fal, bonyolult díszítő homlokzat, amelyet csak itt-ott tört meg egy-egy terrasz.

Nyoma sem volt többé a külvárosoknak, annak a fokozatos átmenetnek a város és a vidék között, amely a XIX. század nagyvárosait jellemezte. A Viktória korabeli villák és szép kertek eltűntek s a város területe oly éles határok közé szorult, mint azokban a réges-régi időkben, mikor éjszakánként elzárták a város kapuit s a rabló ellenség a falak tövéig járt prédára.

Graham egyre vidámabb lett, mintha valamiképp mámoros kezdett volna lenni. Hatalmas mély lélegzeteket szedett, hangosan kacagott és szeretett volna kiáltani. Egy idő múlva oly erős vágya támadt, amelynek nem tudott ellentállni. Nagyot kiáltott.

A gép ekkorára a légtornyok rendes magasságáig emelkedett s most déli irányban kezdett haladni. Graham jól odanézve, észrevette, hogy a merev szárnyakon van egy-két lágyabb rész s hogy a tornyot ezeknek kinyitásával és elzárásával, valamint az egész gépnek sineken való ide-oda tolásával kell kormányozni. A léghajós lassan előbbre tolt a gépet a sinen, kinyitotta a szélirányban fekvő szárny szellentüjét, amíg a légtorony eleje délfelé nem irányozódott. Azután megindultak délfelé és suhantak hullámosan kissé fölfelé, azután újra lefelé gyorsan, kellemesen. Mikor fölfelé röppentek, Grahamot a siker, a diadal érzése fogta el; mikor lefelé suhantak a ritka levegőben, majd elszédült a gyönyörtől. Soha, soha többé nem akarta elhagyni a magasságot.

Egy ideig feszülten figyelt az alatta északra sikló tájék legapróbb részleteire. Gyönyörködött minden csekélység, amit észrevett. Magkapta figyelmét az a romhalmaz, mely valaha disze volt a vidéknek, a fa nélküli síkság, amelyen nyoma sem volt romladékokon kívül a majorságoknak és a falvaknak. Tudta, hogy így történt; de mikor fölülről lenézett, folyton azokat a helyeket próbálgatta megállapítani, amelyeket valaha ismert ott alant a világ mély üres medencéjében. Eleinte azonban semmit sem tudott határozottan megkülönböztetni, amíg el nem siklottak a Themze völgye fölött. De csakhamar egy megszenesedett domb fölött suhantak keresztül, amelyre ráismert a délivégén levő hegytorokról s a hegytorok körül meredező város romjairól. A Guildford-hegyhát volt. Innen kiindulva azután csakhamar ráismert más helyekre is: a Leith-dombra, az Aldershot homokos síkságára és így tovább.

A vidék mindenfelé tele volt szelelő kerekkel, amelyek mind sokkal nagyobbak voltak a városban levőknél. Zizegve forogtak szakadatlanul a délnyugati szélben. Itt-ott az angol élelmezési társulat nyájai feketéllettek az utakon.

Nemsokára elértek a mohos, napsütötte szirtekhez s a szűk tenger szürke, csillámló vizéhez. Néhány pillanat múlva elsuhantak a Wight szigete fölött s alattuk egyre jobban szélesedett a tenger, hol biborosan fodrozódva a rávetődő fellegek árnyában, hol szürkén, hol csiszolt tükörhöz hasonlóan, hol kékes zöldesen. A Wight szigete egyre jobban enyészett mögöttük. Néhány perc múlva kivált a felhők közül egy szürkés sáv, leszállt a magasból s parttá változott, napsütötte, kellemes parttá: északi Franciaország partjává. Kelt, gomolygott, színt kezdett öltetni, határozottá, világossá vált s Anglia szembenfekvő partrésze teljeseen ködbe veszett.

Kis idő múlva úgy tetszett, Páris képe jelent meg a szemhatáron; ott csüggött néhány pillanattig, azután újra elenyészett, amint a légtorony újra északi irányba fordult. De Graham észrevette, hogy az Eiffel-torony még mindig áll s mellette rengeteg boltos épület emelkedik, amelyet egy túhegyű kolosszus mül csak fölül.

S ugyanekkor kígyózó füstfelhőt is látott, bár a jelentőségét nem tudta megérteni.

A léghajós mormolt valamit zavarokról az alsóbb légáramlatokban; de Graham nem ügyelt szavaira. E helyett észrevette a karcsu minaretteket, tornyokat s a város szelelő kerekai fölé emelkedő könnyed építményeket s azonnal látta, hogy báj dolgában Páris még mindig kiállja a versenyt nagyobb versenytársával. S amint Graham nézett-nézett a város felé, egyszerre csak valami halványkék dolog röppent föl nagyon sebesen a város közepéből a magasba, mint mikor a szél elkap egy lesárgult levelet és viszi-viszi fölfelé. Körben forgott s feléjük közeledett egyre nagyobbodva. A léghajós szólta valamit.

- Mi az? kérdezte Graham.

- Légtutaj, uram, szólta a léghajós rámutatva.

Fölemelkedtek s elfordultak észak felé, amint közelebb ért hozzájuk. Közelebb, közelebb ért s egyre nagyobb és nagyobb lett. A légtorony röptének szabályos zuhogása, amely eleinte oly gyorsnak, oly hatalmasnak tetszett, egyszerre jelentéktelenné törpült, összehasonlítva ezzel a

rémületes suhanással. Mily rengetegnek tetszett a szörnyeteg, s mily gyorsan és kitartóan rohant!

Éppen alattuk haladt el, némán suhanva tovább, ragyogó szárnyait szétterjesztve, mint valami élő lény. Azután csakhamar eltűnt.

Alig suhantak tovább Grahamék, újra megjelent egy lapos kék test a magasban, amely suhant a levegőben. A Páris és London között közlekedő légtutaj volt. Szép, nyugodt időben naponta négyszer tette meg az utat.

Keresztül suhantak a csatornán lassacskán, amint Grahamnak most már föltűnt s csakhamar balra szürkés dombos part emelkedett.

- Leszállunk, kiáltott a léghajós; de hangja, bármint sivített, alig hallatszott a levegő zugásában.

- Még nem, kiáltott Graham reszketve. Még nem szállunk le! Többet akarok ismerni ebből a gépből!

- Azt hiszem, szólt a léghajós...

- Ismerni akarom egészen azt a gépet, kiáltott újra Graham.

- Melléd megyek, kiáltott, fölugrott székéről s egy lépést tett a léghajós felé. Vállán szinte érezte a légnomást. Kalapját elkapta a forgó szél ereje. A szél rohamokban érkezett s haját szertekuszálta, belelógatva arcába. A léghajós idegesen készülődött, igazgatott, hogy ellensúlyozza a nyomást és a vonzódást.

- Ismerni akarom ezeket a dolgokat kiáltott Graham. Mit csinálsz, mikor azt akarod, hogy a gép előre mozogjon?

A léghajós tűnődött. Majd így felelt: - Uram, ez nagyon bonyolult dolog.

- Nem bánom, kiáltott Graham. Nem bánom!

Egy pillanatig elhallgattak.

- A léghajózás titok... előjog...

- Tudom, szólt Graham. De én vagyok a mester és én tudni akarom. Nevetett hatalmas érzetében.

A léghajós megfordult s az éles friss szél belecsapott Graham arcába. A két férfi szemben állt egymással s mereven egymás arcába bámultak...

- Uram, a szabályok...

- Rám nem vonatkoznak, szólt Graham. Úgy látszik megfeledekezel...

A léghajós fürkészte Graham arcát.

- Nem, szólt. Nem, uram. Nem feledekzem meg. De az egész föld kerektségén nincs ember, hacsak, nem lett léghajós, aki... A többiek csak utasok lehetnek...

- Hallottam valamit a dologról, szólt Graham. Csakhogy nem törődöm veled. Mit gondolsz, miért aludtam én kétszáz esztendeig? Azért, hogy aztán repülhessek!

- Uram, szólt a léghajós, a szabályok... ha megszegem a szabályokat...

Graham intett a kezével, jelezve, hogy semmi baja sem lesz.

- Akkor hát, ha figyelsz rám...

- Nem úgy, szólt Graham erősen megfogódzva, amint a torony arra készült, hogy újra föl-szökkenjen a magasba. Így nem egyezünk. Magam akarom megtenni. Magam akarom, ha veszekedünk is érte! Akarom! Látod. Errefelé odakúszom hozzád s melléd ülök székedre. Gyorsan! Meg akarom próbálni a repülést a magam erejéből, ha mindjárt be is töröm végül a fejem! Azt akarom, hogy az álmodnak meglegyen a jutalma. Régi életemben legmerészebb álmod a repülés volt. Most... vigyázz, tartsd meg az egyensúlyt...

- Egy tucat kémszem figyel ránk, uram, szólt a léghajós.

Graham türelme elfogyott. Talán a léghajós is ezt akarta. Átkozódni kezdett. Az emeltyük közé ugrott s a légtorony megingott belé.

- Én vagyok a világ ura, vagy nem? szólt. Talán a ti társaságtok az? Nos! Vedd le a kezedet ezekről az emeltyükről s fogd meg az öklömet. Így-így. Most merre kell csúszkálni, ha azt akarom, hogy az arra tovább csússzék?

- Uram, szólt a léghajós.

- Mi baj?

- Meg fogsz védelmezni?

- Meg, igérem. Ha egész Londont föl is kell égettetnem. Nos! Előre!

Erre az ígéretre azután megkapta Graham a léghajózásból az első leckét.

- Szerencsédre, tiszta ma az idő, szólt Graham kacagva. Gyorsan jól megtaníthatok. Meghúzzam ezt? Óh! Így! Halló!

- Vissza, uram! Vissza!

- Vissza, jobbra! Egy-kettő-három - nagy Isten! Óh! Fölfelé rohanunk! Élünk! Élünk!

S most a gép furcsa táncot kezdet járni a levegőben. Majd mint az orsó forgott alig száz yardnyi átlós körben, majd fölsuhant a magasba, azután le újra a mélybe, gyorsan, meredeken, zuhanva, mint a sólyom, s azután mintegy zsinóron újra felröppenve hirtelen a magasságba.

A légtorony mozgásának gyorsasága és simasága, a ritka lég rendkívüli hatása szervezetére szinte a gyönyör örületébe ejtették Grahamot.

De egyszerre egy furcsa incidens kijózanította s figyelmeztette rá, hogy ideje újra elkeverednie ott alant a nyüzsgő élet sötét rejtelmébe. Amint rohantak, koppanás hallatszott, valami elröppent mellettük, s azután esőcsepp pottyant alá. Majd a mint mélyebbre buktatta Graham a légtornyot, valami fehér rongyot vett észre keringeni a levegőben.

- Mi volt az? kérdezte. Nem láttam jól.

A léghajós odapillantott, azután belekapott az emeltyübe, hogy a magasba rugtassanak, mert már nagyon mélyen jártak. Mikor a légtorony újra fönn járt a magasban, nagyot lélezett, azután így felelt:

- Az ott, s rámutatott a távolabb libegő fehér valamire, hattyu volt.

- Sose hittem volna, szólt Graham.

A léghajós nem felelt s Graham kis cseppeket látott homlokán.

Vízszintesen haladtak tovább, amíg Graham a szél sodrából vissza nem kúszott az utasok nyugodt helyére. Azután gyorsan lefelé suhantak, s a lengő emelvény szélesen, sötéten kezdett föltárolni előttük.

A nap, amely nyugaton a szénhegyek fölött hanyatlott lefelé, velük együtt zuhant le a szemhatárról, arany ragyogásba borítva még távozása után is az égboltozatot.

Csakhamar mint apró foltocskák látszottak az emberek. Graham valami zajt hallott, amely fölfelé igyekezett hozzá; valami zajt, mint a kavicsos parton görgő tenger morajlását s látta, hogy a lengő emelvény körül minden tető tele volt az ő embereivel, akik örültek, hogy szerencsésen visszaérkezett.

Az emelvény alatt sötét tömeg szorongott, számtalan ábrázattal áttüzdelt vak sötétség tátongett, amelyet csak az ezer meg ezer kézben lengetett zsebkendő villanása tört meg rezegve.

NEGYEDIK FEJEZET

Három nap

Lincoln a lengő emelvények alatt várakozott Grahamra a különszobában. Látszott rajta, hogy alig várja, hogy megtudjon mindent, ami történt és gyönyörködjék abban a rendkívüli élvezetben és érdeklődésben, amelyet Grahamban a repülés keltett. Graham szinte mámorban úszott.

- Meg kell tanulnom repülni, kiáltott. Meg kell tanulnom kitünően. Sajnálom mindazokat a szegény lelkeket, akik a repülés tudása nélkül haltak meg. Az édes, gyors levegő! A legcsodásabb tapasztalat a világon!

- Meg fogsz győződni róla, szólt Lincoln, hogy a mi világunk tele van csodásnál csodásabb tapasztalatokkal. Nem tudom, mit szeretnél most legjobban csinálni? Van zenénk, aminőt aligha hallottál még életedben.

- Egyelőre, szólt Graham, a repülés érdekel csak. Engedjétek, hogy ezt teljesen megtanuljam. Léghajósotok azt mondta, hogy van valami társaság, amely nem tűri, hogy bárki megtanulhassa...

- Meghiszem azt, hogy van, szólt Lincoln. De rád vonatkozólag! - Ha ezzel akarsz foglalkozni, akár holnap fölesküdt léghajós lehetsz már.

Graham határozottan kifejezte kívánságait s ezenközben folyton érzéseiről beszélt.

- S ami az ügyeket illeti? kérdezte hirtelen? - Mi történt időközben?

Lincoln kitérően válaszolt. - Ostrog majd elmond holnap mindent, szólt. Minden rendben van. A forradalom kiterjedt az egész világra. Természetes, hogy itt-ott elkerülhetetlen a surlódás, de a te uralmad rendíthetetlen. Nyugodtan pihenhetsz, amíg a kormányzás Ostrog kezében van.

- Lehetséges volna, hogy amint mondtad, nyomban fölesküdt léghajós legyek, mielőtt elalszom? kérdezte Graham, föl-alá járva. Akkor korán reggel újra neki láthatnék már a repülésnek...

- Lehetséges, szólt Lincoln gondolkodva. Lehetséges. Meg is lesz mindjárt. Nevetett. - Azért jöttem, hogy gondoskodom szórakozásodról, tanácsokat akartam adni, s íme te magad gondoskodik magadról. Azonnal telefonálok a léghajós tiszteteknek, s azután visszatérünk a központi szelelőhivatalba. Mialatt megebédelsz, a léghajósok megérkeznek. Nem tartasz tőle, hogy ebéd után többre becsülöd majd... Elhallgatott.

- Nos? kérdezte Graham.

- Gondoskodtunk egy csomó táncosnőről... a Capri-színházból hozattuk őket.

- Gyűlölöm a balettet, szólt Graham röviden. Mindig gyűlöltem. Az a másik... Semmi kedvem sincs ilyesmihez. A régi időben is voltak táncosnőink. Sőt már az egyiptomiak is így szórakoztak. De a repülés...

- Igaz, szólt Lincoln. Bár a mi táncosnőink...

- Várhatnak, szólt Graham. Várhatnak. Sok dolog van, amit előbb ki akarok tanulmányozni - főleg gépeitekre vonatkozólag. Alig várom; nem kívánok más szórakozást.

- Tied a világ, válogathatsz, szólt Lincoln. Bármit kívánsz, a tied.

Asano jött, s a különös testőrség kíséretében visszatértek a város utcáin keresztül Graham termeibe. Sokkal nagyobb néptömeg gyűlt össze, hogy tanúja legyen visszatérésének, mint amekkora elutazását nézte, s a nép kiabálása és örömujjongása nem egyszer elnyelte Lincoln

feleleteit, amelyekkel nem győzött eléggé válaszolni Graham kérdéseire. Eleinte viszonzta Graham meghajlással a tömeg ujjongását, de Lincoln figyelmeztette, hogy az efféle viszonzást illetlenségnek tarthatják az emberek.

Alig érkeztek haza, Asano elsietett, hogy megkeresse a mozgásban levő gépezet kinematografikus ábrázolásait, Lincoln pedig közvetítette Graham parancsára a gépminták és kis gépek beszerzését, amelyek szemléltetik az utolsó kétszáz esztendő mechanikai haladását. A telegráf-közlekedésre szolgáló műszerek kis csoportja annyira megragadta a mester figyelmét, hogy pompásan készített ebédjét, amelyet egy csoport bájos ügyes leány tálalt, megvárakoztatta.

A szivarozás szokása csaknem teljesen megszűnt a föld hátán; de amint Graham kifejezte ebbeli vágyakozását, azonnal kutatni kezdtek s találtak is néhány kitűnő szivart Floridában. Ezeket azután mindjárt el is küldték pneumatikus gyorspostával, mialatt Graham ebédelt.

Azután eljöttek a léghajósok. Egyelőre minden bajadérnál jobban érdekelték Grahamot a gépek: a számológépek, az építőgépek, a szövőgépek, a robbanó motorok, az elevátorok, a vágó- és aratóeszközök.

- Vadak voltunk, ismételte, vad emberek voltunk. Kőkorszakban éltünk ehhez a korhoz képest... S mi mást tudtok még mutatni?

Azután eljöttek a gyakorlati pszichológusok, akik sok érdekes fölfedezést mutattak be a hipnotizmus terén. Milne Bramwell, Fechner, Liebault, William James, Myers és Gurney neve oly becsült volt ebben a korban, hogy e nagy emberek kortársai ámultak volna nagy hírük hallatára. A pszichológiának legkülönbözőbb gyakorlati alkalmazása volt. A régi nevelő rendszer teljesen megszűnt. Az emberek nem tanultak évek során keresztül. E helyett a tanulók néhány hetet hipnotikus álomban töltöttek s ezalatt megjegyeztették velök azt, amit meg akartak jegyezni. Különösen a matematika terén tett ez a módszer csodálatos szolgálatokat.

Mindama szellemi műveletet, amelyeket az elme valamikor a képzelő erő türelmetlensége és a kedélyizgalom következtében nehezen tudott csak végezni, most példátlan szabattal végezte mindenki. A munkásosztály kis gyermekeit, amint elég nagyok voltak arra, hogy hipnotizálják őket, ily módon hamarosan megbízható, pontos gépekké alakították át s megszabadították őket az ifjuság gondolkodásban eltöltött hosszú éveitől. A léghajósok sarjadékait, ha hajlamuk volt a szédülésre, ekkép megszabadították földi félelmüktől. Minden utcán volt néhány hipnotizáló, aki bármikor kész volt arra, hogy maradandó emlékekkel lássa el az elméket. Ha valaki meg akart jegyezni egy nevet, egy csomó számot, egy éneket vagy egy mondást, nyomban megtehetette, valamint fordítva is, kellemetlen emlékeitől megszabadították, szokásait megváltoztatták, vágyait átalakították, - szóval szeltemben-hosszában használták az emberek az új pszichológiai gyógykezelést. Méltatlanságokat, megaláztatásokat el lehetett így felejteni; szerelmes özvegyek megszabadulhattak férjük emlékeitől; dühös szerelmesek menekülhettek rabságukból. De vágyakat még nem tudtak beoltani a lélekbe, s a gondolat tényeinek átvitele is rendszertelenül sikerült csak. A pszichológusok kiállításait csodás kísérletekkel tették szemlélhetővé, amelyeket sápadt, kékruhás gyermekekkel végeztek a mnemonika terén.

Graham, mint korának legtöbb gyermeke, nem bízott a hipnózisban, mert különben megkönnyítette volna lelkét sok kínos elfogultságtól. De bármint biztatta is őt Lincoln, megmaradt annál a régi elméletnél, hogy a hipnózis bizonyos mértékben megrontja az egyéniséget és korlátok közé szorítja az akaratot. Ő pedig teljesen az akart maradni, aki volt a megkezdődött csodás tapasztalatok tanulmányozása közben.

Három nap hasonló érdekes dolgokkal telt el. Graham néhány órát mindennap a repülés dicsőségének szórakozásának szentelt. A harmadik nap Franciaország közepén keresztül annyira

előrehatolt, hogy meglátta a hóborította Alpesekeket. Ez az erőteljes testgyakorlás nyugalmas álmhoz juttatta s napról-napra egészségesebb lett. S amikor ébren volt s nem járt a levegőben, Lincoln mindig tudott valamit, ami szórakoztathatta. Ami új és érdekes volt a világon, mind elébe rakták, úgy, hogy végre torkig telt lelke az újdonságokkal. Meg lehetne tölteni tizenkét vaskos kötetet azokkal a furcsa dolgokkal, amelyeket tapasztalt. Minden délután vagy egy óra hosszáig udvart tartott. Hamarosan érdeklődni kezdett mostani kortársai személyes, benső élete iránt. Csakhamar teljesen fölfogta állásának teljes jelentőségét s a Viktória-korabeli napok egyre jobban távolodtak tőle. Különösen mulattatta őt az európai élelmező társulat főfelügyelőjének vöröshaju leánya. A második nap ebéd után megismerkedett az egyik táncosnővel, aki csodálatos művésznő volt. A harmadik nap Lincoln rá akarta venni, hogy jöjjön el vele valamelyik gyönyörvárosba; de Graham ezt sehogy sem akarta. Nem egyezett bele abba sem, hogy léghajózási kísérletezéseinél vegye igénybe a hipnotizálók segítségét. Nagyon szeretett London fölött tartózkodni a levegőben, keresve folytonosan azokat a helyeket, amelyeken valaha sokat időzött.

- Itt, vagy száz lábbal odébb, - szólt magában - szoktam ebédelni naponta, mikor a londoni egyetem hallgatója voltam. Amott távolabb volt Waterloo, ahol csomaggal kezemben gyakran várakoztam az érkező és az induló vonatok zűrzavarában. Fölbámultam a levegőbe, a jelzőlámpák erdeje fölé s nem igen gondoltam arra, hogy valamikor száz lábnyi magasságban fogok járni a szabad levegőben. S most légtoronyban kóválygok itt a magasban, amely valaha szürke füstmennyezet volt.

E három nap alatt Grahamot annyira elfoglalták az efféle szórakozások, hogy a föld nagy politikai mozgalmával nem igen törődhetett. Akik körülötte voltak, nem is igen beszéltek neki ezekről. Naponta fölkereste őt Ostrog s általánosságban beszámolt neki arról, ami történt. „Jelentéktelen zavargás volt itt, vagy amott; csakhamar rendet csináltam ebben, vagy abban a városban” - ennyi volt az egész. A forradalom énekét nem hallotta többé. Azt persze nem mondták meg neki, hogy ezt az éneket eltiltották Londonban.

De a második és a harmadik napon, bármennyire érdekelte is az élelmező felügyelő leánya, vagy talán az ezzel szőtt társalgásokból támadt gondolatai következtében, rajtakapta magát, hogy újra Wotton Helénre gondol, arra a leányra, aki oly különösen beszélt hozzá a szelelőhivatal középpontjában lefolyt gyűlés alkalmával. Mély benyomást tett rá ez a lány, bár a szakadatlan újság ingere egy darabig megakadályozta őt abban, hogy eltűnjék ezen a benyomáson. De most újra visszaemlékezett rá. Szerette volna tudni, mire célzott a lány azokkal a töredezett, félig elfelejtett mondatokkal. Szemeinek festői szépsége, arcának szenvedélyes komolysága egyre elevenebben tűnt föl lelke előtt, minél jobban gyöngült mechanikai érdeklődése. A lány szépsége egyre nagyobb erővel tolakodott közéje s azok közé a kísértések közé, amelyek léha szenvedélyekre csábították. De sehol sem látta Helént, amíg teljes három nap el nem telt.

ÖTÖDIK FEJEZET

Graham emlékezik

Végre találkozott vele egy kis folyosóban, amely a szelelőhivatalból az ő külön termeihez vezetett. A folyosó hosszú és szűk volt, tele fülkékkel és boltíves ablakokkal, amelyek pálmaudvarra nyíltak. Váratlanul bukkant rá a lányra az egyik fülkében. A lány ott üldögélt. Graham lépteinek zajára feléje fordította fejét s amint meglátta a Mestert, megriadt. Eltűnt arcából az élet minden színe. Hirtelen fölállt, egy lépést tett Graham felé, mintha üdvözölni akarná; de tétovázva megállt. Graham is megállt várakozva. Csakhamar észrevette, hogy ideges izgatottság teszi szótlanná a lányt, aki bizonyára szándékosan várta meg őt e helyen, mert beszélni akart vele.

Graham király módjára segítségére akart lenni.

- Szerettelek volna látni régen, szólt. Néhány napja valamit akartál mondani nekem, valamit a népről. Mi volt az?

A lány zavart pillantással ránézett.

- Azt mondtad, hogy a nép boldogtalan?

A lány egy pillanatig némán állt, majd hirtelen így szólt: - Bizonyára megütödtél viseletemen.

- Igen; csakhogy...

- Ösztönszerűleg szólítottalak meg.

- Nos?

- Ennyi volt az egész.

Tétovázva nézett Grahamra. Nehezeére esett a beszéd.

- Megfeledkezel, - szólt mély lélekzetet véve.

- Miről?

- A népről...

- Azt hiszed...

- Megfeledkezel a népről.

Graham kérdő tekintetet vetett rá.

- Megfeledkezel róla. Tudom, hogy meglepetve nézel rám. Mert nem érted még, ki vagy te. Nem tudsz semmit arról, ami most történik.

- Micsoda?

- Nem érted a dolgokat.

- Tisztán nem értem, meglehet. De hát világosíts föl.

A lány hirtelen elszánással Grahamhoz fordult.

- Nagyon bajos dolog a magyarázat. Alig vártam, hogy beszélhessek veled, s most nem tudom, hogyan kezdjek bele. Nem állnak rendelkezésemre a szavak. De ami téged illet, mondhatok valamit. Csodák fűződnek hozzád. Álmod, ébredésed, csupa csoda. Legalább rám nézve és az egész köznépre nézve az. Te, aki éltél, szenvedtél és meghaltál, aki közönséges polgár voltál, újra fölébredsz, újra élsz s csaknem az egész föld ura vagy.

- Az egész föld ura vagyok, szólt Graham. Ugy mondja mindenki. De képzelheted, mily keveset értek a dologból.

- Városok, társaságok, munkástársulat...

- Hercegségek, hatalom, uradalmak, a hatalom és a dicsőség. Igen, igen, hallottam, hogy ezt kiabálták az emberek. Tudom. Ur vagyok, király, ha úgy tetszik, Ostroggal...

Elhallgatott.

A lány szeme közé nézett s kíváncsian fürkészte gondolatait.

- Nos?

Graham mosolygott.

- Megosztom Ostroggal a felelősséget, szólt.

- Ez az, amitől félni kezdünk, szólt a lány, azután egy pillanatig elhallgatott. Majd lassan így folytatta: Nem! Neked kell viselned a felelősséget. A nép tőled vár mindent.

Halkan beszélt.

- Ide figyelj! Mialatt aludtál, nemzedékről-nemzedékre, millió meg millió ember imádkozott azért, hogy újra fölébredj; imádkozott...

Graham szólni akart, de nem tette.

A lány tétovázott, s arcába kezdett visszatérni az élet színe.

- Tudod-e, hogy miriád meg miriád embernek Artur királya, Barbarosszája voltál; az a király, aki a kellő időben meg fog jelenni s igazságot fog szolgáltatni?

- Azt hiszem, hogy a nép képzelete...

- Nem hallottad azt a közmondásunkat: Majd ha az alvó ébred? Mialatt eszméletlenül, mozdulatlanul feküdtél, ezrek jöttek hozzád. Ezrek vándoroltak hozzád. Minden hónap első napján ünnepi fehér ruhában feküdtél, s a nép körülötted hullámzott. Egészen kis lány voltam még, mikor láttalak, láttam fehér, nyugodt arcodat.

Elfordította arcát Grahamtól s merően az előtte levő festett falra bámult. Hangja alig hallatszott. - Mikor kis lány voltam, el-elnézegettem arcodat... úgy tetszett, olyan határozott, olyan várakozásteljes, mint az isteni türelem. Így gondolkoztunk rólad. Ilyennek tetszettél te nekünk.

Ragyogó szemét Grahamra vetette, hangja tiszta lett és erős. - A városban, a föld színén milliárd meg milliárd férfi és nő várja, mit fogsz tenni, s el van telve a legkülönösebb, a leg-hihetlenebb reménységgel.

- Csakugyan?

- Ostrog nem, kívüled senkisem vállalhatja magára a felelősséget.

Graham meglepetve nézett a lány izgalomtól ragyogó arcára. Ugy látszott, hogy eleinte erőlködve beszélt; de azután belemelegedett a beszédbe.

- Azt hiszed, szólt Helén, hogy te, aki a messze multban végigélted kis életedet, te, aki álomba merültél s azután föltámadtál ebből a csodálatos álomból, azt hiszed, hogy a félvilág csodálata, tisztelete és reménye azért halmozódott föl körülötted, hogy most végigélj egy újabb jelentéktelen életet?... Hogy áthárítsd másra a felelősséget?

- Tudom mily nagy ez az én királyságom, szólt Graham tartózkodva. Tudom, mily nagynak látszik. De hát csakugyan valóságos királyság? Hihetetlen dolog, olyan, mint az álom. Valóság vagy csupán óriás csalódás?

- Valóság, szólt a lány. Csak mersed kell.

- Végre is, szólt Graham, mint minden királyság, úgy az én királyságom is pusztá hit, képzelődés az emberek elméjében.

- Csak mersed kell! szólt a lány.

- Csakhogy...

- Számlálhatatlan ember, szólt a lány, ha csak addig is, amíg elméjükben megvan ez a képzelődés, engedelmeskedni fog szavadnak.

- De én nem tudom, mit kezdjek. Nem tudok semmit. S ezek a többiek, a tanácsosok, Ostrog! Ők okosabbak, higgadtabbak, sokat tudnak, tudnak minden részletet. S aztán tulajdonképpen mi is az a nyomorúság, amelyről beszélsz? Mit kell megtudnom? Azt hiszed...

Hirtelen elhallgatott.

- Én egyszerű lány vagyok csak, szólt Helén. De én úgy látom, hogy a világ tele van nyomorúsággal. A világ nagyon megváltozott a te korod óta, rettentően megváltozott. Imádkoztam, hogy találkozhassam veled s elmondhassam neked mindezt. A világ átalakult. Mintha valami ragály sorvasztaná, mintha megrabolna életétől mindent, ami érdemes az életre.

Kipirult arccal tekintett Grahamra.

- A te korod a szabadság kora volt. Sokat gondolkoztam a dologról. Azért születtem, hogy gondolkozzam, mert életem nem volt boldog. Az emberek nem szabadok többé, nem nagyobbak, nem jobbak, mint a te korod emberei voltak. De ez még nem minden. Ez a város börtön. Minden város börtön manapság. A börtön kulcsa a mammon kezében van. Miriád, számlálhatatlan miriád dolgozik a bölcsőtől a sírig. Igazság ez? Ez legyen az emberek sorsa - örökké? Sokkal rosszabb a helyzet, mint a te korodban volt. Körülöttünk, alattunk, minden csupa kín és fájdalom. A mai élet csekélyke gyönyörűségét csak egy lépés választja el a mondhatatlan nyomorúságtól. A szegények tisztában vannak ezzel, tudják, hogy szenvednek. Az a beláthatatlan sokaság, amely két éjszakán keresztül életét kockáztatta érted, miattad!... Nekik köszönheted életedet.

- Igaz, szólt Graham lassan. Igaz. Nekik köszönöm az életemet.

- Abban a korban, amelyből te jössz, szólt a lány, a városoknak ez az új zsarnoksága csak keletkezében volt még. A te korodban eltűntek a hűbérúrak, s a vagyoni új urasága csak eljövendő volt még. Az emberiség fele szabadon élt még a vidéken. A városok még nem emésztették el őket. Tudom régi könyvek régi történeteiből, akkor nemesség volt! A közönséges emberek élete szerelemben, becsületességben telt, ezer meg ezer mindenfélét végeztek. És te - te ebből a korból jössz.

- Nem volt az... De mindegy. Hogy van most?

- Nyereszkeskedés van csak és a gyönyörvárosok serege! Vagy rabszolgaság, áldatlan, becstelen rabszolgaság.

- Rabszolgaság? szólt Graham.

- Rabszolgaság!

- Csak nem azt akarod mondani, hogy az emberek barmok?

- Rosszabbak ezeknél. Ez az, amit meg kell tudnod; ez az, amit látnod kell. Tudom, hogy erről semmit sem tudsz. Leplezni akarják előtted a dolgokat, el akarnak vinni hamarosan valamelyik gyönyörvárosba. De bizonyára észrevetted a kékvászoruhás, sápadt arcú, komor tekintetű férfiakat, nőket és gyermekeket?

- Mindenfelé talákoztam velük.
- Rekedten, halkan beszélnek és rettentő kezdetlegesen.
- Hallottam őket.
- Ezek a rabszolgák - a te rabszolgáid. Ezek annak a munkatársaságnak a szolgái, amelynek te vagy az ura.
- A munkatársaságé! Erről mintha tudnék már egyet-mást. Igen, igen emlékezem már. Mikor a világosság újra fölragyogott, s én bebolyongtam a várost, láttam azoknak a halvány kék-színű épületeknek a hatalmas homlokzatait. Csakugyan azt hiszed...
- Azt hiszem. Hogyan magyarázzam meg neked? Természetes, hogy a kék egyenruha szemedbe ötlött. Népednek csaknem egy harmadrésze örli ott le életét nyomorúságosan.
- De hát mi az a munkatársaság? kérdezte Graham.
- Hajdanta mit csináltak az éhező emberekkel?
- Ott volt a dologház, amelyet a plébániák lakossága tartott fön.
- Dologház! Igen, volt valami. A történelmi órákon hallottam. Emlékszem már. A munkatársaság kiküszöbölte a dologházakat. Ez a társaság jórészt valami régi vallásos szerzetből, az üdv hadseregéből, alakult át munkatársasággá. Eleinte tisztára felebaráti szeretet volt a célja. Meg akarták menteni az embereket a dologház szigorától. Most emlékszem már, a te társulatodnak csaknem legkorábbi szerzeménye az volt, hogy megvette az üdv hadseregét és ekkép átalakította. Eleinte az volt a vezető gondolata, hogy munkához juttatja az éhező, hontalan munkásokat. Manapság nincs dologház, nincs menedékház, nincs felebaráti szeretet. Manapság nincs más, csak ez a társaság. Mindenütt ennek az épületei vannak. Kék a színe. S minden férfi, nő vagy gyerek, aki fáradt, éhes, a kinek nincs otthona, barátja, végre is kénytelen fölkeresni ezt a társaságot vagy kénytelen valahogyan elpusztulni. Ott éjjel-nappal van mindig táplálék, lakás és kék egyenruha a jövevények számára. Ez a társulatba való belépés előfeltétele. S egy napi szállásért a társaság egy napi munkát kíván. Ha ezt ledolgozta, visszakapja a vendég saját ruháját és elmehet.
- Igazán?
- Talán nem iszonyu dolog ez? A te korodban az emberek éhen haltak az utcákon. Ez elég baj volt; de legalább úgy haltak meg, mint emberek. Ezek a kézubbonyosok azonban... Az a közmondás járja: A ki kékvászónba bújik, onnan többé ki nem jut. Az emberek éhezve, nyomorultan belépnek a társulatba; esznek, alszanak ott egy éjjel és egy nap; azután dolgoznak egy napig s a nap végeztével újra távoznak. Ha szorgalmasan dolgoztak, van még egy pár fillérük is, ami elég színházra vagy olcsó tánchelyre vagy egy kinematográf-mesére, ebédre vagy ágyra. Ha elfogyott, újra kószálásnak erednek. A koldulás tilos. Különben sem ad alamizsnát senki sem. Másnap vagy harmadnap tehát újra visszatérnek. Végre saját ruhájuk elrongyosodik úgy, hogy szégyenlik fölvenni. Akkor hónapokig kell dolgozniok, hogy újat vehessenek. Ha ugyan akarnak újat. Egy csomó gyerek születik a munkatársulat gondozása mellett. Az anyáknak ezért egy-egy hónapot kell dolgozniok. A gyermeket fölnevelik s tizennégy éves korukban két évi munkával kell neveltetésüket megváltani. Elhiheted, hogy ezeket a gyerekeket a kézubbony számára nevelik.
- S a városban nincs is züllött ember?
- Nincs egy sem. Vagy kézubbonyosok, vagy börtönben vannak.
- Akik nem akarnak dolgozni?

- A legtöbb ember dolgozik a végső szükségben, aki egyszer megtagadja a munkát, az megbélyegzetté válik mindenütt a világon, a társulat összes műhelyeiben. De szegény ember nem is távozhatsz a városból. A párisi út két lionba kerül. S az engedetlenkedőket becsukják, sötét, nyomorult börtönökbe, mélyen a föld alá. Sok mindent börtönnel büntetnek ma.

- S az emberiség egy harmada kézzubonyos?

- Több, mint egyharmada az.

... Munkások, akik becsvágy, öröm, remény nélkül élnek, hallván híré a gyönyörvárosok meséinek saját szégyenteljes életük, nélkülözésük és elnyomatásuk gúnyára. Sokkal szegényebbek, semhogy boldogan meghalhatnának, mint a gazdag emberek. Bambán, nyomorultan, tudatlanul, kielégítetlen vágyakkal így tengődik számtalan millió ember mindenütt a föld hátán. Születnek, szünylődnék és meghalnak. Ide jutottunk.

Graham egy ideig lesujtva állt.

- De hiszen most forradalom volt, szólt azután. Mindez másképp lesz. Ostrog...

- Mi is azt reméljük. Az egész világ azt reméli. De Ostrog nem teszi meg, ő államférfi s azt hiszi, hogy a dolognak az a rendje. Nem is törődik vele. Helyesnek találja. A gazdagok, a hatalmasok, a boldogok végre is mind belenyugszanak ebbe a nyomorúságba. Fölhasználják céljaikra e népet s a nép véréből kényelmesen élnek. De te, te, aki egy boldogabb korból jösz, rád tekint a nép. Tőled vár mindent.

Graham ránézett a lányra. Szemében könnyek ragyogtak. Lelke mélyében megrázkódott. Egy pillanatra elfelejtette ezt a várost, ezt a fajt, el minden távoli emlékét, Helén szépségének közvetlen hatása alatt.

- De hát mit tegyek? kérdezte szeme közé tekintve.

- Uralkodjál, felelt a lány, feléje hajolva, halk hangon. Kormányozd a világot, amint eddig sohasem kormányoztál, az emberek javára és boldogságára. Te megteheted ezt. Te kormányozhatsz így.

- A nép lázadozik. Forrong az egész világon. Csak egy szóra van szükség, csak egy szót szólj, s melléd sorakozik valamennyi. A középosztály is nyughatatlan, boldogtalan. Nem mondják meg neked, mi történik. Az emberek nem akarnak visszatérni a rabszolgaságba, vonakodnak lerakni a fegyvert. Ostrog olyasmit ébresztett föl, amiről nem is álmodott, fölébresztette a reményeket.

Graham szíve hevesen vert. Bírónak akart látszani, aki fontolgtatja, amit mondanak neki.

- Csak vezérre várnak, - szólt a leány.

- S azután?

- Azt tehetsz velök, amit akarsz; tied az egész világ.

Graham eltűnődött s nem nézett többé a lányra. Majd hirtelen beszélni kezdett: - A régi álmok s az, amiről én álmodtam, a szabadság, a boldogság. Álmok ezek csakugyan? Hát egy ember, egyetlen egy ember, képes?...

Elhallgatott.

- Nem egy ember, hanem valamennyi ember. Csak vezért adj nekik, aki szívük vágyát tolmácsolja.

Graham fejét rázta. Majd föltekintett s tekintetük találkozott.

- Bennem nincs meg a te hited, szólt. Nincs meg a te ifjuságod. Saját hatalmam kigunyol. Ne szólj közbe. Cselekedni akarok: arra nincs erőm, hogy megvalósítsam az igazságot; de olyasmit akarok tenni, ami közelebb áll hozzá, mint az igazságtalansághoz. Elhatároztam, hogy uralkodni fogok. Szavaid fölébresztettek. Igazad van. Ostrognak ismernie kell állása kötelességeit. S én majd megtanítom rá... Egyet megigérek neked. Ez a munkarabszolgaság véget fog érni.

- És te fogsz uralkodni?

- Én. Föltéve... Egy föltétellel.

- Mi az?

- Hogy segíteni fogsz!

- Én? Lánylétemre!

- Igen. Nem jutott eszedbe soha, hogy egészen egyedül vagyok?

A lány rámeredt s látszott rajta, hogy sajnálja Grahamot.

- Kell-e kérdezned, hogy segíték-e? - szólt.

Graham előtt állt szépségesen, tiszteletreméltóan s rajongása és tervük magasztossága úgy állt közöttük, mint feneketlen örvény. Megérinteni, megszorítani a kezét, lehetetlenség lett volna.

- Akkor hát uralkodni fogok csakugyan, - szólt Graham lassan. Uralkodni fogok - veled!

Csend támadt, majd megszólalt a közelben egy óra ütése. A lány nem válaszolt. Graham elkészült.

- Ostrog, szólt, éppen most vár rám - tűnődött a lányra nézve. Ha kérdeznék tőle egyet-mást?... Sok mindent nem tudok. Lehet, hogy saját szememmel megnézem, amikről beszéltél. És ha visszatérek?

- Fogok tudni minden lépésedről. S várni fogok reád újra itt.

Graham megállt egy percig a lány előtt.

- Tudom, szólt a lány, aztán elhallgatott.

Graham várt; de Helén nem szólt többet. Egymásra néztek merően, kíváncsian; azután Graham elfordult az épület belseje felé.

HATODIK FEJEZET

Ostrog szempontja

Ostrog várakozott már Grahamra, hogy alakszerűen beszámoljon egy napi helytartóságáról. Máskor Graham oly gyorsan végzett efféle formaságokkal, amint csak tellett tőle, hogy mielőbb folytathassa levegőégi kísérletezéseit; de most gyors, rövid kérdéseket tett. Alig várta, hogy kezébe vehesse a kormány rudját. Ostrog tetszetősen felelgetett a dolgok fejlődésére vonatkozólag, külföldön. Párisban és Berlinben azonban, amint Graham kiérté szavaiból, baj volt, nem igazi szervezett ellenállás, hanem fegyelmetlen engedetlenkedés.

- Annyi esztendő után, szólt Ostrog végre Graham sürgető kérdéseire, fölütögette ott fejét újra a kommün. Hogy világosan szóljak, az ott folyó küzdelem erre vallott. De a rend helyreállott ezekben a városokban is. - Graham, hogy minél higgadtan itélhesse meg lelke kitörésre készülő indulatait, megkérdezte, volt-e ezekben a városokban harc?

- Egy kicsike volt, - szólt Ostrog. Az egyik negyedben. De az afrikai mezei hadak szenegáli hadteste, az egyesült afrikai társulatoknak roppant ügyes katonasága van, kéznél volt a légtutajokkal együtt. Vártunk is egy kis zavart a szárazföldi városokban és Amerikában. De Amerikában minden csendes maradt. Úgy látszik, egyelőre meg vannak ott elégedve a tanács bukásával.

- Miért vártatok zavart? kérdezte Graham hirtelen.

- Elégületlenségtől, társadalmi elégületlenségtől tartottunk.

- A munkatársulat miatt?

- Valamit hallottál, szólt Ostrog látható meglepetéssel. Igen. Főleg a munkatársulattal elégületlenek. Ez az elégületlenség volt a forradalom mozgó ereje és - a te ébredésed.

- Csakugyan?

Ostrog mosolygott. Világosabban kezdett beszélni.

- Föl kellett szítanunk ezt az elégületlenséget, új életre szólítottuk az általános boldogság avult eszményeit, az egyenlőséget, a közboldogságot, a vagyon és a kényelem megoszlását, ezeket a gondolatokat, amelyek kétszáz esztendő óta szunyadoznak. Értesz? Új életre kellett őket ébreszteniük, bármily képtelenek, hogy megdöntsék a tanács hatalmát. És most...

- Mi történt most?

- A forradalom véget ért, a tanács megbukott s a nép, amelyet föllázítottunk, lázadzik tovább is. Alig éri be az eddigi küzdelemmel... Természetesen ígéreteket tettünk neki. Csodálatos, mily gyorsan és mily hevesen kelt új életre és terjedt szerteszét ez a határozatlan, idejét múlt emberieskedés. Mi magunk is megdöbbszünk, akik csiráját elhintettük. Párisban, amint mondtam, kis külföldi segítséget kellett igénybe vennünk.

- És itthon?

- Itthon zavargás van. A nép nem akar visszamenni munkájához. Általános sztrájk van. A gyárak fele üres és az emberek az utcákon kószálnak. Kommünt emlegetnek. A selyemruhás embereket inzultálták az utcákon. A kézzubonyosok mindenfélét várnak tőled... Természetesen nincs okod aggodalomra. Keményen kell megmarkolnunk a dolgot; ez az egész.

Graham elgondolkozott. Kezdett megbizonyosodni, de azért tartóztatta magát.

- Esetleg néger katonaságot kell hoznunk? szólt.

- Nagyon használható eszközök a négerek, szólt Ostrog. Hűséges fenevadak, fejükben nem motoszkálnak olyan vad gondolatok, mint a mi csöcselékünkében. Ha a tanács őket alkalmazta volna útrendöröknek, a dolgok másként alakultak volna. Persze, legfőleg lármatól és romoktól tarthatunk. De te most már a saját szárnyadon könnyen elmehetsz Capriba akár mikor, ha füst vagy zürzavar támad itthon. Mienk minden nagy dolog kulcsa. A léghajósok, akiknek zárt testülete gazdag, hatalmas és a szelelőkészülékek gépészei velünk vannak. Mienk a levegő s a levegő uralma azonos a föld uralmával. Aki tehetségesebb ember, nincs ellenünk. Nincsenek vezéreik, csak csapatvezetőik vannak, akiket még az ébredésed előtt szervezett titkos társaság idején képeztünk ki. De ezek nagyon érzélgős teremtések és szörnyű féltékenyek egymásra. Nincs köztük senki, aki lelkük lehetne. Nem képesek másra, mint szervezetlen lázongásra. De azért ne zavartasd légi tanulmányaidat. Az az idő, mikor a nép forradalmat tudott csinálni, elmúlt.

- Magam is azt hiszem, szólt Graham eltűnődve. Ez a mai világ rám nézve csupa meglepetés. A régi időben valami csodálatos demokrata korról álmodoztunk, a melyben minden ember boldog és egyenlő lesz.

Ostrog merően ránézett.

- A demokrácia ideje elmúlt, szólt, elmúlt mindörökre. Véget ért akkor, mikor a gyalogság, a közemberek tömege elvesztette jelentőségét a világháborúkban, mikor az ágyúk, a páncélosok és a stratégiai vasutak váltak a hatalom eszközeivé. A ma a gazdagság kora. A vagyon oly hatalom manapság, a minő sohasem volt még; uralkodik a szárazon, a vizen és a levegőben. Azoké minden hatalom, a kiké a vagyon. Bele kell nyugodnod a tényekbe. Hogy a világ a tömegért van! Hogy a tömeg uralkodjék! A te korodban is fölszínre került ez a hit, de kárhoztatták. Manapság egy hive van csak - a gyámoltalan közember.

Graham nem felelt azonnal. Szomorú gondolatokba mélyedt.

- A közember ideje elmúlt, szólt Ostrog. A legelső arisztokrácia személyes erőn és bátorságon alapult; de az ideiglenes volt. Az első valóságos, állandó arisztokrácia a várakkal és a páncéllal támadt; azonban a puska és az ágyú előtt elenyészett. De a mai ez a második arisztokrácia. Ez az igazi. A lőpor és a demokrácia korszaka egy hullámcsapás volt csak az árban. A közember manapság gyámoltalan egység. Mai nagyvárosi gépezetünk bonyolult szervezetét meg nem értheti. Ne félj, nem azért keltettem fel az erőt, hogy engem romboljon szét.

- De hát ezen az úton kell haladnia a világnak? szólt Graham izgatottan. Hát minden reményünk hiábavaló volt?

- Mire gondolsz? szólt Ostrog. Miféle reményre?

- Demokratakorból származom, s itt arisztokrata önkényuralmat találok!

- Igaz, csak hogy magad vagy a főzsarnok.

Graham fejét rázta.

- Hatolj csak a kérdés mélyére, szólt Ostrog. Kövesd azt az utat, amelyet a változandóság már megtett. Az arisztokrácia a legjobbak érvényesülése s az élehetetlenek szenvedése és kipusztulása. Ily módon javul az emberiség sorsa.

- De hát azok az arisztokraták, akikkel találoztam!?

- Óh dehogy! - szólt Ostrog. Azok jórészt a megsemmisülés felé rohannak. A bűnbe és a gyönyörbe! Nincsenek gyermekeik. Az efféle tehetetlen alakok ki fognak halni. Csak az az út vezet a faj nemesbítésére, amelyen most halad a világ. Alkalom bőven van a kicsapongásra, boldog halál azok számára, akik a gyönyört hajhásszák.

- Gyönyörbe fúlni, szólt Graham elgondolkozva. Csakhogy... a tömeg, a szegények tömege? Ezek is ki fognak halni? Ezek nem fognak kihalni. S szenvedésük oly erő, amely még téged is...

Ostrog türelmetlen mozdulatot tett.

- Ne törődjél ilyesmivel, szólt. Néhány nap múlva minden rendben lesz. A tömeg rengeteg bolond fenevad. Baj az, ha nem hal ki? Ha nem is hal ki meg lehet szelidíteni. Nem rokonszenvezem a szolgálkekkel. Hallottad, hogy kiabáltak, hogy énekeltek két éjszakán át. Betanították őket az énekre. Bármelyiktől megkérdezheted volna, mért kiabál s egyik sem tudta volna megmondani. Azt hitték, érted kiabáltak, mert buzgó híveid. Ugyanakkor készek lettek volna lemeszárolni a tanácsot. Ma azok ellen zúgolódnak, akik megbuktatták a tanácsot.

- Nem, nem, szólt Graham. Azért kiabáltak, mert nyomoruságban örömtelenül, becsvágy nélkül éltek s mert bennem, én bennem reménykedtek.

- S mit reméltek? Mit remélnék? Micsoda joguk van a reményre? Rosszul dolgoznak s azoknak a jutalmát kívánják, akik jól dolgoznak. Mi az emberiség reménye? Hogy valamikor megjelenik a fejlettebb ember, hogy valamikor igába kerül vagy kipusztul a hitvány, a gyöngé és az állati. A világon nincs helye a rossznak, a bambának, az élhetetlennek. Kötelességük az, hogy meghaljanak. Ily módon válik az állat emberré, s ily módon tökéletesedik az ember.

Ostrog föl s alá járt, elgondolkozott, azután Grahamhoz fordult.

- Elképzelem, milyennek látja ezt a mi világunkat egy Viktória-korabeli angol. Sajnálod a képviseleti kormányrendszer régi formáit, amelyeknek szellemei még ma is köztünk kísértnek. Sajnálod a szavazó-gyülekezeteket, a parlamenteket és az egész XVIII. századbéli ostobaságot. Idegenkedel a mi gyönyörvárosainktól. Gondolhattam volna minderre, ha nem lett volna annyi dolgom. De majd jobban megérted a dolgokat. A tömeg most is azt kiabálja az utcákon, hogy le kell rombolni a gyönyörvárosokat. Pedig ezek kiválasztó helyei az államnak, oly középpontok, ahol évenként meggyülemlik mindaz, ami gyöngé és romlott, renyhe és fajtalan, mindaz, ami salakja a világnak, s azután e helyeken kényelmesen elpusztul. Itt töltik életüket s meghalnak gyermektelenül a léha csinos nők, s az emberiség egyre tökéletesedik. Ha az embereknek volna józan eszük, nem irigyelnék a gazdagokat halálukért. S te föl akarád szabadítani a buta munkásokat, akiket mi leigáztunk s újra kényelmessé s kellemessé akarád tenni életüket? Most, mikor éppen oda jutottak, ahová valók.

Mosolygott; de úgy, hogy Graham nagyon megzavarodott.

- Majd okosabb leszel. Ismerem ezeket a gondolatokat. Gyermekkoromban én is olvastam Shelleyteket és álmódoztam a szabadságról. Nincs más szabadság, csak a bölcsesség és az önuralom. A szabadság bennünk van, nem rajtunk kívül. Minden embernek saját belső ügye. Föltéve, ami azonban lehetetlenség, hogy ezeknek az ordítózó kézzubonyosoknak a kezébe kerülne a hatalom, mit kezdenének? Mások szolgálói lennének. Amíg vannak birkák, legyenek ragadozók is. Pár száz évvel elnyúlnék a dolog. Az arisztokrácia kora nem maradhat el. Lázongjanak, győzzenek, öljenek meg engem és a hozzám hasonlókat. Támadnak mások, más urak. A vége egyre megy.

- Különös, szólt Graham komoran. Egy pillanatig leverten eltűnődött, majd bizalmaskodó fensőség hangján így szólt:

- Látnom kell mindezt magamnak. Csak ha látom, akkor értem meg. Tanulnom kell. Ezt akarom mondani neked, Ostrog. Nem akarok gyönyörvárosok királya lenni; ez nem nekem való. Elég sok időt fecséreltem léghajózásra és más effélékre. Meg kell tanulnom, hogyan él most a nép, hogy fejlődött a közember élete. Tudnom kell, hogyan él a nép, különösen a munkásnép, hogy dolgozik, hogy nőszül, hogy neveli a gyermekeket, hogy hal meg...

- Megtudod ezt realista íróinktól, szólt Ostrog.
- Nekem a valóság kell, szólt Graham, nem a mása.
- Bajos dolog, szólt Ostrog és gondolkozott. Talán az egész...
- Remélem...
- Azt gondoltam. De talán mégis. Be akarod járni a város utait s meg akarod nézni a népet?

Hirtelen gondolt valamit.

- Álruhában kell menned, szólt. A város nagyon izgatott s ha megtudnák az emberek, hogy közöttük jársz, iszonyu zavargás támadna. Asano majd gondoskodik álruháról. Veled fog menni. Végre is elég jó gondolat az egész.

- Nincs más megbeszélni valód velem? kérdezte Graham hirtelen, különös gyanútól megkapatva.

- Óh ne félj! Azt hiszem, hogy egy ideig mindenesetre ránk kell bíznod az ügyek vezetését, szólt Ostrog mosolyogva. Ha nem értünk egyet...

Graham merően rátekintett.

- Nincs valami harc készülóban? kérdezte hirtelen.

- Nincs.

- A négerekre gondoltam. Nem hiszem, hogy a nép ellenségem, s végre is én vagyok a mester. Nem akarom, hogy négerek jöjjenek Londonba. Talán avult előítélet az egész; de vonzódom az európaiakhoz. Páris körül is...

Ostrog fürkésző pillantást vetett rá.

- Én nem hozok Londonba négereket, szólt lassan. De ha...

- Ne merj fölfegyverzett négereket hozatni Londonba, bármi történjék, szólt Graham. Ebben a kérdésben végképp határoztam.

Ostrog rövid szünet után elhatározta, hogy nem beszél és tiszteletteljesen meghajolt.

HETEDIK FEJEZET

A város utcáin

És ezen az éjszakán Graham, akit nem ismert és nem gyanított senki, alsóbb rangú szelelőkészülékes tiszt ruhájában a kékvázonruhába öltözött Asano társaságában megnézte a várost, amelyet bekószált már egy ízben, mikor még sötétség borult rá. De most fényben volt, s élet örvénylett benne.

Most először érintkezett valóságosan a néppel. Elgondolta, hogy ami eddig történt, kivéve a színházi jelenetet, bizonyos kizárólagosságot rejtett magában s jórészt csak a szűkebb politikai negyedre mozdította, mert közvetlenül saját hatalmi állására vonatkozott. De most a legszorgalmasabb éjjeli munka folyt. A nép nagyrésze visszatért saját közvetlen érdekeihez, folytatta újra mindennapi munkás életét s Graham láthatta az új kor rendes szokásait.

Az egyik utcában nyüzögtek a kékvázonruhások. Durva vörös lobogókat hordoztak magukkal, amelyekre vörös betűkkel effélék voltak fölírva: »Mért tesszük le a fegyvert?« »Nem fegyverkezünk le.« »Nem kell a lefegyverkezés!« Lobogó lobogót követett a menetben, amelynek végén megzendült a forradalom dala, különös hangszerek lármaja közepette.

- Dolgozni kellene valamennyinek, szólt Asano. Két nap óta nem volt mit enniük, hacsak nem loptak.

Asano csakhamar másfelé fordult, hogy elkerülje a tömeget. Ez éjszaka kevés ember aludt: mindenki az utcán volt. Sürgős-forgás volt mindenfelé s a tömegek folyton változó hullámozása meglepte Grahamot. A levegő tele volt forradalmi hangulattal s Graham föltette magában, hogy amint visszatér, azonnal sokkal határozottabban beszél Ostroggal mindenről, mint eddig tette.

De azért voltak pillanatok lelkében, mikor megfeledkezett a forradalmi hangulatokról valami teljesen újszerű dolog láttára. Helén bírta rá erre a komoly tanulmányútra; de azért az ő képe is elhalványult olykor-olykor lelkében. Egyszerre például észrevette, hogy az egyházi negyedben járnak. A mozgó utakon való könnyű közlekedés ugyanis szükségtelenné tette az elszórt templomokat és kápolnákat. Figyelmét különösen megragadta valamelyik keresztény felekezet templomának a homlokzata.

Az egyik gyorsan mozgó felső úton ülve haladtak, mikor ez a homlokzat szembekerült velük, az egyik fordulónál sebesen közeledve feléjük. Telve volt tövétől hegyéig élénk fehér és kékszínű föliratokkal, kivéve egy terjedelmes részét, ahol kinematografikus mása ragyogott az új szövetség egyik jelenetének. Grahamot meglepték a fölírások, mert a legtöbbje csaknem hihetetlen istenkáromlás volt. A szelidebbek közül valók voltak a következők: »Üdvözülhetsz az első emeleten jobbra.« »Hordjátok a pénzeteket a termelőnek.« »Légy jó keresztény; de azért ne hanyagold el sürgős érdekeidet.« »Üzletemberek gyors áldást kapnak.«

- De az mégis csak rettenetes! szólt Graham ennek a kereskedői új találmánynak a láttára.

- Micsoda? kérdezte kísézője, hasztalanul keresve mindenfelé ennek a fölkiáltásnak a rendkívüli okát.

- Ez! szólt Graham. Hiszen a vallás lényege föltétlenül az istenfélelem.

- Ez bánt? kérdezte Asano oly tekintettel, mintha valami nagy fölfedezést tett volna. Mindjárt gondolhattam volna. Megfeledkeztem róla. Manapság nincs annyi idejük az embereknek, mint hajdanában volt, arra, hogy betűkkel foglalkozzanak. Régente voltak nyugodt vasárnapjaik. Az istenimádás változott az idővel. Ma azok, akik mások lelkével törődnek, nagy jövedelmet szereznek foglalkozásukból. Helyiségeikért több tucat líont fizetnek a tanácsnak, illetve neked.

Graham nem igen volt tisztában a pénzermekkel s a tucat lion említése hirtelen erre a kérdésre terelte a figyelmét. A templomokat azonnal el is felejtette. Csakhamar megtudta, amit különben sejtett is, hogy az aranyat és az ezüstöt nem használták már pénznek s hogy a vert arany, amelyet a föniciai kereskedők kezdtek használni, végül kiszorult a forgalomból. A cserét csekkek közvetítették, amelyek különben már kétszáz esztendő előtt is elnyomták az aranyat minden nagyobb üzleti műveletben. A kisforgalmat az egész világon a tanács előmutatóra szóló barna, zöld és piros csekkjei közvetítették s Asano mindjárt mutatott is néhányat Grahamnak. Papiros helyett selyemmel átszőtt selyemhajlékonyságu, félig áttetsző anyagra nyomták őket s valamennyin rajta volt Graham kézvonásának hasonmása.

Eközben érkeztek a northumberlandi fasorban levő ebédlő csarnokhoz. Ez nagyon érdekelte Grahamot. Asano erélyessége és gondoskodása folytán bejutott Graham egy kis elzárt karzatra, ahonnan jól lehetett látni. Az épületet távoli elfojtott kiabálás töltötte be, amelynek jelentőségét Graham eleinte nem értette.

Most már hozzászokott a nagy népsokasághoz, de azért sokáig elnézte, amit látott. Csak jó idő múlva; sok nézegelés és sok kérdezősködés után értette meg tisztán, mi a teljes jelentősége több ezer ember közös lakmározásának.

Állandóan meglepte Grahamot, hogy sok dolog, amiről az ember azt hihette volna, hogy az első percben szemébe fog ötleni, teljességgel nem tűnt föl neki, amíg jelentéktelen semmiségek, apró részletek föl nem hívták rá utólag a figyelmét. Ez esetben például arra nem is gondolt, hogy a város folytonossága, az időjárás kizárása, ezek a nagy csarnokok és utak magukban foglalják a háztartás megszűnését; hogy a Viktoria-korabeli tipikus otthon, a kis konyha és mosogatóhely, az ebédlő és a hálószoba elenyészett épp úgy, mint a kerítéssel körülszegett kunyhó. De most látta, ami különben nyilvánvaló volt az első pillanattól fogva, hogy London lakóhely szempontjából tekintve nem házak tömkelege, hanem csodálatos nagy szálló volt, a kényelem ezer nemével, ezer meg ezer ebédlőcsarnokkal, kápolnával, színházzal, gyülekező helylyel. Csoportosítása volt a legkülönbözőbb vállalatoknak, amelyeknek első sorban ő volt a tulajdonosa.

Az embereknek megvolt a hálószobájuk, talán előszobával együtt, amelyben a kényelem minden fokán egészséges körülmények között laktak és egyébként úgy éltek, mint sokan a Viktoria-korabeli legujabb óriási szállókban, nyilvános helyeken étkezve, olvasva, gondolkozva, szórakozva, társalognva és azután munkájuk után látva vagy az ipari, vagy a kereskedelmi negyedben.

Egyszerre belátta, mily szükségszerűséggel fejlődött ki az új helyzet a Viktoria-korabeli városból. A modern város alapgondolata a közös munkában rejlő gazdasági elv volt. Csak az emberek tökéletlen műveltsége állt útjában annak, hogy a külön háztartás beolvadjon az általánosba. Erős barbár gög, szenvedély, előítélet a közép- és alsó osztályok féltékenysége és versenygeése kívánta meg csak a szomszédos háztartások teljes elkülönítését. De a műveltség fejlődésével gyorsan bekövetkezett a változás. Graham emlékezett, hogy előbbi rövid életében is nagyon kezdett elterjedni az a szokás, hogy az emberek nem étkeztek otthon. A nők kezdtek klubokat alapítani, rengeteg módon megszaporodtak az olvasótermek, közös társalgók s könyvtárak, bizonyoságot téve arról, hogy a társadalmi bizalmasság folyton növekszik. Ebben a korban mindez az ígért végre valósággá vált. Az elzárt és elkülönített háztartások elenyésztek.

Az emberek lent a csarnokban, amint megtudta, az alsóbb középosztályhoz tartoztak, a kékeruhás munkások fölé. Ez az osztály a Viktoria-korban annyira megszokta az otthonvaló étkezést, hogy ha véletlenül nyilvános helyiségben kellett ebédelnie, otromba tréfák mögé szokta rejteni vagy harcias viselkedéssel szokta leleplezni esetlenségét. De ezek az emberek ott alant ügyesek, mozgékonyak és barátságosak voltak.

Ebből a csarnokból egy másik elé értek, ahol Graham ráakadt a folytonosan zavaró lárma okára. Megálltak egy korlátnál s belépő-díjat fizettek.

Graham figyelmét azonnal megragadta valami recsegő, erőszakos kiabálás.

- A mester alszik békességben! harsogott ez a hang. Kitünő az egészsége. Élete további részét a léghajózás tudományának szentelte. Azt mondja, hogy a nők sokkal szebbek, mint valaha. Csodás művelődésünk szörnyen meglepi. Korlátlanul megbizik Ostrogban, a tevében. Ostrog lesz a főminisztere; övé lesz az elbocsátási és a kínozási hatalom. A tanácsosok visszakerültek a saját tanácsházuk fölött lévő börtönükbe.

Graham megállt az első mondat hallatára, s föltekintve, ostoba tölcéséres arcot látott, amelyből ez az ordítás eredt. Ez volt a közértelmiség gépezete. Egy pillanatra elhallgatott, mintha kifujta volna magát. Hengeres testéből szabályos zuhogás hallatszott. Azután újra recsegni kezdett.

- Párisban helyre állt a rend. Minden ellenállásnak vége van. A fekete katonaság hatalmába kerítette a város valamennyi jelentős pontját. Bátran harcoltak, őseik harci énekeit zengedezve, amelyeket Kipling költő írt valaha. Egyszer-kétszer elvesztették önuralmukat, s kínozták, megcsonkították, megsebeztek és elfogták a fölkelőket, férfiakat, nőket egyaránt. Tanulság: ne lázadjatok fel.

A hang megszűnt. Zavaros mormogás hallatszott a körülálló tömegben. Átkozott négerek! Az egyik ember beszélgetni kezdett közelükben: - Vajjon a mester műve ez, testvéreim? A mester műve?

- Fekete katonaság! szólt Graham. Mi az?

Asano karon fogta Grahamot s figyelmeztető pillantást vetett rá. Nyomban megszólalt egy másik beszélőgép s rikácsolva a következőket mondta: Halljátok az élő ujságot! A fekete katonaság az öngyilkosságba kergeti a párisiakat. Szörnyü bosszu! Szörnyü idő közeleg! VÉR! VÉR!

A következő beszélőgép ismételte az egész ujságot, megtoldva rémes részletekkel. - A törvényt és a rendet meg kell óvni! szólt a következő gép.

- De... kezdte Graham.

- Ne kérdezz itt semmit, szólt Asano, mert különben gyanúba keveredel.

- Akkor menjünk innen, szólt Graham, mert alig várom, hogy többet megtudjak a dologról.

Mialatt kísérőjével együtt az izgatott tömegben keresztül a kijárat felé törekedtek, Graham világosabban látta e terem arányait és beosztását. Kisebb-nagyobb volt vagy ezer darab ilyen beszélőgép a teremben, mindegyik körül egy csomó izgatott hallgató, nagyrészt kék vászon zubbonyos munkások. Voltak apró csevegő gépecskék egy-egy szögletben, amelyek gunyosan fecsegték és voltak tizenöt láb magas óriások, mint az a gép, amely először kiáltott rá Grahamra.

A terem szokatlanul tömve volt, mert az embereket nagyon érdekelték a párisi események. Nyilvánvaló volt, hogy sokkal vadabb harc folyt ott Párisban, mint Ostrog jellemezte volt. Minden gép erről beszélt. S a nép között ide-oda röpködtek az efféle mondatok: Meglincselt rendőrök! Elevenen megégetett asszonyok!

- De hát megengedi a mester az efféle dolgokat? kérdezte egy férfiú Graham közelében. Hát így kezdődik a mester uralma?

Ez a kérdés sokáig ott motoszkált Graham fejében. Alig értek ki az utcára, azonnal elkezdte Asanot kérdezni a párisi zavarokról.

- Mire való ez a lefegyverzés? Mi volt a bajuk? Mit jelent az egész dolog?

Asano mindenképpen meg akarta győzni Grahamot, hogy minden rendben van.

- De az a sok iszonyatosság!

- Az ember csak úgy készíthet lepényt, szólt Asano, ha feltöri a tojást. Csak a köznépről van szó, a város egyik részében. A város különben rendben van. A párisi munkások a legvadabbak a világon, kivéve a mieinket.

- A londoniakat?

- Nem. A japánokat. Ezeket folyton rendszabályozni kell.

- De elevenen megégetni asszonyokat!

- Kommün! szólt Asano. Meg akarnak fosztani tulajdonodtól. Meg akarják szüntetni a szegénységet s be akarják hozni a tömeguralmat. Te vagy az úr, a tied a világ. De itt nem is lesz kommün. Itt nincs is szükség a fekete katonaságra. Különb is saját négereiket, a franciául beszélő négereket küldték hozzájuk, a nigeri és timbuktui ezredeket.

- Ezredeket? szólt Graham. Azt hittem, hogy csak egyetlenegy van...

- Nem, szólt Asano rátekintve. Több van egynél.

Graham kellemetlenül kezdte magát érezni.

- Alig hiszem, kezdte; de azután hirtelen elhallgatott. Ügyes fordulattal rátért újra a beszélőgépekre. A hallgatóság nagy része piszkos, rongyos alak volt s Graham megtudta, hogy ami a módosabb embereket illeti, minden előkelőbb magánlakásban külön beszélő gépezet van, amely azonnal megszólal, egy kis emeltyű lenyomására. Ekkor jutott eszébe Grahamnak, hogy az ő szobáiban sehol sincs ilyen beszélő gépezet.

Asano elbámult. - Nem értem, szólt. Bizonyosan eltávolíttatta Ostrog.

- Mit kell hallanom! kiáltott Graham.

- Talán azt gondolta, hogy nyugtalanítani fognak ezek a gépek, szólt Asano.

- Amint visszatérek, azonnal vissza kell helyezni őket, szólt Graham rövid szünet mulva.

Nehezen értette meg Graham, hogy ezek a termek és az ebédlő-csarnok nem nagy központi helyiségek, hanem egyszerűen olyan helyek, amelyeknek számtalan mása van a városban mindenfelé. Amint tovább haladtak, útközben újra meg újra fölharsant a legkülönbözőbb helyeken a beszélő gépek rikácsoló, éles kiáltása.

Bölcsőde is volt olyan mindenfelé, aminőbe most beléptek. Liften és az ebédlőcsarnok és a mozgóutak fölött vezető üveghídon léptek be az első terembe. Azonnal csatlakozott hozzájuk egy aranysegélyű ibolyaszínű taláros férfi, aki orvos volt. Graham észrevette, hogy ráismeretek s ezért e helyütt minden tartózkodás nélkül kérdezősködött.

A csendes, kipárnázott terem mindkét oldalán szűk, kis ajtócskák voltak, amelyek mintha a Viktória-korabeli börtönök celláiba vezettek volna. Minden ajtó felső része ugyanabból az áttetsző zöldes anyagból készült, amely Grahamot ébredésekor körülfogta. Mindenik kis helyiségben, amint homályosan látszott, apró vattafészekben egy-egy kicsi kis csecsemő feküdt. Bonyolult szerkezetű készülék ügyelt mindenütt a hőmérsékletre s amint legkisebb változás történt, csöngetyűszóval tudatta a központi hivatallal. Orvoskisérője figyelmeztette Grahamot a szoptatós dajkákra, mechanikai alakzatokra, amelyeknek karjai, vállalai és keblei csodás hűséggel készültek másai voltak a valóságnak, egyébként azonban ércháromlábakra voltak erősítve s arcukat lapos korong pótolta.

Azok között, mit eddig látott, ez tetszett legkevésbé Grahamnak. A rózsás kis teremtmények látása, amint teljesen magukra hagyatva, ölelés, becézgetés nélkül, lóbálgatták bizonytalanul kis lábacskáikat, nagyon kellemetlenül hatott rá. Az orvos azonban más véleményen volt. A statisztikai adatok kétségtelenül igazolták, hogy a Viktória-korban az anyai karok közt töltötték a csecsemők életük legveszedelmesebb szakát. S a gyermekhalandóság akkoriban rettentő nagy volt. Az új korban a nemzetközi bölcsődetársaság gondjaira bizott milliányi gyermek közül alig halt meg félszázaléknyi.

Amint a folyosókon ide-oda járkáltak, egyszerre csak egy kékvászoruhás fiatal párra bukkantak. Bekukucskáltak az egyik kis cella áttetsző bejáratán s jókedvűen nevetgéltek elsőszülöttük kopasz feje láttára. Amint Grahamot észrevették, vidámságuk hirtelen megszűnt és elszégyenkeztek. Ez a kis epizód egyszerre föltárta Graham előtt azt az örvényt, amely az ő gondolkozásmódját elválasztotta az új kor gondolkozásától. Tovább folytatta útját zavarodottan, szomorúan a szobák sorozatán. A játszósobák üresek voltak. Tehát éjjel aludni szoktak még az új kornak a gyermekei is! Útközben kísézője figyelmeztette a játékokra, amelyek a Froebel-féle játékokból fejlődtek ki. Itt-ott voltak élő dajkák is; de a legtöbb munkát éneklő, táncoló, csuszkáló gépek végezték.

Graham még mindig sok mindent nem értett.

- Honnan van itt ennyi árvagyermek? kérdezte többi között, meglepedve egy régebbi tapasztalatáról; de csakhamar újra megtudta, hogy ezek a gyermekek nem voltak árvák.

Amint elhagyták a bölcsődét, Graham arról a borzalomról kezdett beszélni, amelyet a kis fészkekbe dugott csecsemők láttára érzett.

- Hát megszűnt végleg az anyaság? szólt. Hiszen ez az emberi lélekben gyökerező ösztön volt. Oly természetellenes, oly undorító volt ez a látvány.

- Erre a tánchelyre fogunk érni, szólt Asano válasz gyanánt. Bizonyára tömve lesz, bármennyire izgalmas is a politikai élet. Az asszonynépség kevés kivétellel nem igen törődik a politikával. Meglátod majd az anyákat, a legtöbb fiatal nő anyja itt Londonban. Ebben az osztályban becsületére válik a nőnek, ha gyermeke van. Éltrevalóságának a bizonyítéka. De egynél több gyermekük nem igen van a középosztálybeli asszonyoknak. A munkatársaság tagjainál másképp van a dolog. S ami az anyaságot illeti, mondhatom, rettentően büszkék gyermekeikre. Nagyon gyakran el-elszaladnak ide, hogy rájuk pillantsanak.

- Arra célzol talán, hogy a világ népességének a száma...?

- Csökken? Igen. Kivéve a munkatársaság tagjait. Ezek nem törődnek a jövővel...

A levegő hirtelen zene hangjaival telt meg, s az előttük elnyuló úton, amelyet óriási ametiszt-pillérek szegélyeztek, vidám néptömeg hullámszórt, vígan kiabálva és nevetgélve.

- Majd meglátod, szólt Asano elmosolyodva, mennyire megváltozott a világ. Egy perc múlva meglátod az új kor anyáit. Gyere csak erre.

Gyors liften fölfelé emelkedtek. A zene egyre erősebbé vált, míg végre teljesen közlő hallatszótt s bonyolult ütemével együtt számtalan táncoló láb topogása vált hallhatóvá. Le-fizették a belépődíjat s azután széles karzatra jutottak, amelyről lenézhettek a tánchelyre.

- Itt vannak, szólt Asano, a kis porontyok szülői. Az apák és az anyák.

A csarnok nem volt oly fényesen díszítve, mint az Atlasz-terem; de ettől eltekintve, ennél ragyogóbbat egyet sem látott Graham. A szép fehér láb alakzatok, amelyek a karzatot tartották, eszébe juttatták Grahamnak a szobrászat fénykorát. A tánchelyet betöltő zene forrása el volt rejtve s az egész rengeteg nagy ragyogó térség tömve volt táncoló párokkal.

- Nézd meg őket, szólt a kísérő, látszik-e rajtuk, hogy anyák?

A táncteremek egyik végén hatalmas korlát választotta el egy külső csarnoktól, amelynek széles boltívei között látszott a város mainak szakadatlan mozgása. Ebben a csarnokban nagy tömeg kevésbé díszes ruháju ember nyüzsgött. Voltak legalább annyian, mint a táncolók s túlnyomó részükön a munkatársaság kézzubbonya volt. Ahhoz nem volt elég pénzük, hogy lefizessék a belépődíjat; de arra nem volt elég erejük, hogy teljesen távol tartsák magukat a csábítástól. Néhánynak volt annyi helye, hogy rongyait lobogtatva, vígan táncolt a zene hangjaira. Tánc közben kiabáltak. Tréfáikat, különös célzásait azonban Graham nem értette meg. Akadt, aki belekezdett a forradalmi ének refrénjébe; de ezeknek a hangját azonnal elnyomták a többiek. Ez a külső csarnok sötét volt és Graham csakhamar újra a táncterem felé fordult.

A kariatidok fölött márvány mellszobrai voltak oly férfiaknak, akiket koruk nagy erkölcsi újítóknak és úttörőknek tartott. Graham jórészt a nevüket sem ismerte, bár Grant Allenre, Le Gallienere, Nietzsche, Shelleyre és Goodwinre visszaemlékezett. Nagy fekete virágfüzérék és ékes mondások öntöttek erőt abba a rengeteg fölírásba, amely nagyrészt elégtelenítette a táncterem felső végét, s amely arról adott hírt, hogy itt *az ébredés ünnepét* ülik.

- Millió meg millió ember megüli az ünnepet vagy félbehagyja munkáját az ünnep miatt, szólt Asano, nem is szólva azokról, akik egyáltalában vonakodnak újra munkába állni. De ez a népség mindig készen van arra, hogy ünnepeljen.

Graham a karzat korlátjára támaszkodva lebámult a táncolókra. Két-három félrehúzódtott suttagó páron kívül nem volt más a karzaton csak ő és a kísérője. Férfiak és nők egyaránt könnyen voltak öltözve, karjuk, nyakuk födetlen volt. A férfiak haja többnyire nőisen föl volt göndörítve, álluk ki volt borotválva, s arcuk ki volt festve. A nők között sok volt a csinos, s mindannyia választékos kacérsággal volt öltözve. Az alul forgó tömegben nem egy alak félig lehunyta szemét nagy gyönyörűségében.

- Micsoda népség táncol itt? kérdezte Graham hirtelen.

- Munkások, szerencsés munkások. Körülbelül a te korod középosztályabeliei. Ma ünnep van, s a város összes táncterme és temploma tömve van.

- És a nők?

- Szintén munkások. Manapság ezerféle női foglalkozás van. A te korodban kezdődőfélben volt már a munkásnők függetlenítésére irányuló mozgalom. Most a legtöbb nő független már. Csaknem valamennyi férjes asszony - már aminő házassági szerződést kötött, - ily módon még több pénzhez jutnak és vígan élhetik világukat.

- Látom, szólt Graham végignézve a kipirult arcokon, de eközben a gyámoltalan rózsás lábacsák lidércére gondolva. És ezek mind - anyák.

- Csaknem mind.

- Minél többet látok, annál bonyolultabbnak találom társadalmi kérdéseiteket. Ez például nagyon meglep. Ezek tehát anyák. Belátom hamarosan, hogy tanulmányozás közben bele kell szoknom a modern gondolkozásmódba. Csupa régi megszokás nyugöz; sejtem, hogy oly szokások, amelyek rég megszűnt szükségletek kielégítésére szolgáltak. Az én időmben a nő nemcsak arra volt, hogy gyermekeket szüljön; dédelgetnie is kellett őket, nekik kellett szentelnie életét. A gyermek erkölcsi és szellemi nevelésének lényegét anyjának köszönhette, különben neveletlen maradt. Manapság nincs szükség többé az anyai gondoskodásra; akárcsak pillangók volnának. Belátom ezt! Esmény volt akkoriban a tisztas, türelmes asszony, a ház csendes, derült úrnője, az anya és a férfiak teremtője. A szerelem imádság volt...

Elhallgatott, majd ismételte: - Imádság volt.

- Az eszmények változnak a szükségletekkel, szólt Asano.

Graham fölriadt méltóságából.

- Belátom ennek a változásnak teljes észszerűségét. Az önmegtartóztatás, a józanság, a higgadt belátás, az önzetlenség a veszélyekkel telt barbár kor szükségletei. A kitartás erényével a le nem igázott természetnek adózik a férfi. De ma legyőzte az ember a természetet, gyakorlati célokra hatalmába hajtotta, a politikai életet fekete katonasággal igazgatják és - az élet csupa öröm.

Lenézett újra a táncolókra.

- Valamennyi fiatal teremtés. Én a legöregebb férfi volnék közöttük; pedig az én időmben javakorabeli ember voltam.

- Mind fiatalok. A munkások között kevés nagyon az öreg ember.

- Mi az oka ennek?

- Az öregek élete nem oly kellemes, hogy kívánatos volna. Azután van egy különös intézményünk, az eütanázia, a könnyü halál, a végső gyönyör. Az eütanázia társulata jól jövedelmező vállalat. Az emberek sokat fizetnek neki azért, hogy a gyönyörvárosba mehessenek.

- Értem mindezt, szólt Graham kissé eltűnődve. Harcias erényeink és savanyu önmegtagadásunk a veszély és bizonytalanság következményei voltak. A stoikus és a puritán típus kiveszőfélben volt már az én időmben is. Hajdanta a kínok ellen fegyverkezett az ember; ma a gyönyöröket hajhássza. Ez a különbség a régi kor és a mai kor embere között. A civilizáció megszüntette a kínt és a veszedelmet a vagyonosokra nézve. S ma csak a vagyonos emberek kerülnek számba. Kétszáz hosszú esztendeig aludtam.

Egy percig a korlátra támaszkodva elnézte a táncolók bonyodalját. Valóban szép jelenet volt.

- Esküszöm, szólt Graham hirtelen, inkább lennék hóban fagyoskodó, sebesült őrszem, mint ilyen festett bolond.

- Lehet, szólt Asano, hogy a hóban mást gondolna az ember.

- Műveletlen vagyok, szólt Graham, nem figyelve Asanora. Kezdetleges, őskorszakbeli lény vagyok. Az ő dühük és félelmük és haraguk forrása kiapadt. Egy emberöltő megszokása kedvessé, könnyüvé, kellemessé tette életüket. De én a XIX. század szemével látok és fülével hallok. Azt mondod, hogy ezek az emberek ügyes munkások és más effélék. S mialatt itt táncolnak, Párisban harcolnak mások, Párisban rakásra halnak az emberek, hogy az övük maradjon a világ, hogy ők is táncolhassanak.

Asano mosolygott. - Ezért Londonban is szívesen meghalnak az emberek, szólt.

- Hol alszanak ezek az emberek? - kérdezte Graham.

- Fölöttünk és alattunk; mindenfelé.

- És hol dolgoznak? Ez itt a családi életük?

- Ma éjjel nem sokat láthatsz a munkájukból. A munkások fele ünnepet ül, fele fegyverben van. De azért, ha akarod, elmegyünk a műhelyekbe.

Graham egy ideig elnézte a táncolókat; majd hirtelen félrefordult. - A munkásokat szeretném látni, szólt. Ezekből már eleget láttam.

Asano vezetni kezdte végig a karzaton, a táncterem fölött. Nemsokára keresztező folyosóhoz értek, amelyből hűvösebb, frissebb levegő áramlott.

- Itt, uram, szólt Asano mosolyogva, van valami, amit ismersz már. De előre nem szólok semmit. Gyere utánam!

Zárt folyosón haladtak tovább, amely csakhamar hideggé vált: Lépteik rezgéséből észrevette Graham, hogy hídon járnak. Üvegezett kerek karzatra értek, és azután csakhamar egy kerek szobába jutottak, amelyre homályosan ráismert Graham, bár arra nem emlékezett, mikor járt benne. Ebben a szobában volt egy létra, az első, amelyet ébredése óta látott. Fölmentek rajta s magas, sötét, hideg helyre jutottak, ahol egy másik, csaknem függélyes létrán folytatták útjukat. Graham egyre jobban megzavarodott.

De a tetején ráismert arra az ércrácsra, amelybe belekapaszkodott volt. A szent Pál templomának kupolája alatt jártak. A dóm alig emelkedett ki a városból s körvonalai belevesztek a környező sötétségbe. Kitekintett a rácson át a derült északi égboltozatra s elmerengett a csillagzaton. A göncölszekér hét csillaga feje fölött tündöklött, keringve állhatatosan a sarkcsillag körül.

Sokáig némán nézte Graham a csillagokat, azután mosolyogva így szólt: Milyen furcsa dolog! Itt állok a szent Pál templomán s nézem újra ezeket az ismerős, hallgatólag csillagokat!

Asano ezután kósza utcákon játéktérmekebe és az üzleti negyedbe vezette Grahamot, ahol vagyont vagyona szoktak veszteni és szerezni. Szinte mondhatatlan sorozatát látta a roppant magas csarnokoknak, amelyeket karzatok szegélyeztek, hidak, gyalogutak, légmotorok, trapézok és sodronykötelek kereszteltek. Sehol annyi elevenséggel nem lüktetett az élet a városban, mint itt. A fény és a szín szinte elkábította Grahamot. Mindenfelé a beszélőgépek sajtószerű rikácsolása töltötte meg a levegőt.

Az emberek izgatottan vagy sötét számításokba mélyedve ellepték teljesen ezt a helyet; de Asano kijelentette, hogy máskorhoz képest alig van itt valaki, mert az utolsó pár nap politikai mozgalmassága szörnyen csökkentette az üzleteket. Egy rengeteg térségen rulettasztalok sorakoztak egymás mellé, amelyeket izgatott emberek csoportja nyüzsgött körül. Odébb részvényeket adtak és vettek.

Grahamnak föltűnt a sok nő az üzérkedők között; de ez újra a nők gazdasági függetlenségére emlékeztette. Teljesen tudtak érvényesülni a tömegben s nagyon ügyesen használták az öklüket is, amint Grahamnak volt alkalma tapasztalni.

- Szeretnék szabadulni innen, szólt Graham Asanonak. Nem azért jöttem, hogy ezt lássam. Vezess a munkásokhoz; a kékrűhás népet akarom látni. Ezek a holdkóros esztelenek...

Belegabalyodott egy sűrű csoportba úgy, hogy a sokat ígérő mondás végét elnyelte a zshivaj.

NYOLCADIK FEJEZET

A föld alatt

Az üzleti negyedből csakhamar átmentek a mozgó utakon a város egy távolabbi kerületébe, a gyárkerületbe. Útközben vagy kétszer keresztezték a Themzét széles áthidaláson keresztül. A folyam csillogó fekete tengerhez hasonlított, amelyre hatalmas épületek borultak; a csillogó ár távoli fénypontok között teljes sötétségbe olvadt bele. Kékruhás férfiakkal telt fekete bárkák serege suhant az áron a tenger felé. Az út azután hosszú, széles, magas alagútba torkolt, amelynek mentén hatalmas kerekű gépezetek működtek gyorsan, nesztelenül. Túlnyomó volt itt is mindenfelé a munkatársaság kék egyenruhája.

Csakhamar liftbe ültek és leereszkedtek a mélységbe, ahol egy csapásra megváltozott a világ képe. Az építészeti dísz eltűnt, a világító testek száma és nagysága csökkent, s minél közelebb jutottak a gyárkerülethez, annál tömörebb és tömörebb lett minden építészeti részlet. Férfiak, nők, gyermekek valamennyien mindenfelé kék vászonruhában voltak.

A legtöbb helyütt hallgatag gépek voltak a nagy, poros folyosókon; de ahol folyt a munka, mindenütt kékruhás munkások dolgoztak lassan, kényelmesen. Csupán a munkafelügyelőknél és a narancsruhás munkarendőrökön nem volt kék vászonruha. A munkások gyöngye izomzata, fáradt tekintete azonnal szemébe ötlött Grahamnak a táncolók kipirult arca és az üzérkedők meg a játékosok elevensége után. Csak a munkavezető férfiak és nők voltak türethetőbb testi állapotban. A Viktoria-korabeli izmos munkások követték a teherhúzó lovat és más eleven erő kifejtő lényt a pusztulásba; drága izomerejüket olcsóbb gépekkel pótolták.

A nők sovány, laposmellű kényszeredett teremtések voltak. Kétszáz esztendővel a puritán vallás önmegtartóztatásától való fölszabadulás után a két százados városi élet befejezte a kék-vászonruhások miriádjai között a női szépség és elevenség teljes kiküszöbölését. Graham előbbi életének fiatal városaiban a meggyülemlett munkásosztály tagjaiban élt még a személyes becsület és az erkölcsi érzés hagyománya. Ebben a korban különálló osztályba vált ki a munkások tömege, amelynek megvolt a maga külön erkölce és szervezeti sajátossága, sőt megvolt a maga külön nyelve is.

Még egyre mélyebbre, mélyebbre hatoltak a munkások műhelyei felé. Azok a gyárak, amelyekben nem dolgoztak, alig voltak világítva. Csak elmosódva látszottak a bennük levő óriás gépezetek. Ahol dolgoztak, ott is sokkal kisebb volt a világosság, mint fent a földszínen a közutakon.

Nemsokára az aranyművesek közé jutottak. Filigrán aranyékszereket gyártottak itt apró padokon, minden munkás külön lámpa mellett. Gyönyörű munkákat készítettek minden különösebb erő kifejtés vagy mintázás nélkül, mert önkényesen formálták az ékszereket valami mértani motívum alapul vételével. Ezek a munkások különös zseb- és ujjnélküli fehér egyenruhában voltak. Ezt fölvtették, mikor munkához láttak, s mikor távoztak a munkahelyiségekből, gondosan megvizsgálták tetőtől-talpig mindannyiukat. De azért, mint az egyik rendőr mondta, a társaságot minden óvatosság mellett is alaposan meg szokták dézsmálni.

Az egyik alsóbb karzaton folytatták az útjukat s egy ívbe hajló kis hídra értek. Graham kihajolva a karfán, látta, hogy a híd alatt rengeteg boltíves rakodópart van. Három bárkából hordtak ki köhögő emberek porrá zúzott földpátot. A por fojtó köddel töltötte be a helyet úgy, hogy a villamos fény sárgás színben játszott. A munkások elmosódó árnyai ide-oda imbolyogtak a vízmosta falak között. Időnként mindannyia meg-megállt és köhögött. Két rendőr ügyelt a szótlanságban dolgozó férfiakra, akiknek lépteik alatt kongott a deszkázat. Mialatt Graham elnézte a munkásokat, a sötétségben valami rejtett hang énekbe kezdett.

- Hallgassatok! kiáltott az egyik rendőr; de a munkások nem törődtek a parancscsal, s egymásután rázendítettek a forradalmi ének dacos refrénjére. Az ének ütemére kezdtek lépkedni, s fölhangzott újra a deszkázott talajon a tram, tram, tram dübörgése. A rendőr, aki rájuk kiállott, társára pillantott s azután vállat vont. Nem is kísérelte meg többé elnémítani az éneket.

Így haladtak tovább a gyárak és műhelyek között, lépten-nyomon kínos, komor dolgokat látva. De mért szomorítsam tovább gyöngéd olvasóimat? A finom lelkű embereknek elég szomorúságot okoz a mai világ is. Mért törődünk a jövő nyomorúsággal? Mi még nem sokat szenvedünk. Gyermekeink talán többet fognak szenvedni; de mit érdekel ez bennünket? Ez a séta egész tömeg emlékekkel terhelte Graham lelkét. Elmosódó csarnokok egyvelege, porfelhőkbe burkolt boltívek, bonyolult gépezetek, szövőgépek rohanó fonalszájai, hajtósíjak sivítása, rosszul világított földalatti alvóhelyek, határozatlan tűhegynyi fénypontok váltakoztak előtte. Itt-ott cserzők szaga, szeszfőzők gőze akadt az útjába. S mindenütt oly tömör pillérek és boltívek voltak, aminőket Graham soha életében nem látott. Szürkés, fényes kőből vágott erős titánok nyögtek a felső világ súlya alatt úgy, amint ez a millió meg millió vérszegény ember roskadozott a bonyolult társadalom terhe alatt. Mindenütt halvány arcokat, sovány lábszárokat, alaktalan, elfajult embereket láttak.

Még egyszer s azután még harmadszor is hallotta Graham a forradalom énekét kellemetlen, hosszú útján a föld alatt s egyszer zürzavaros küzdelmet látott az egyik folyosóban, ahol a munkások dolguk bevégzése előtt hozzányúltak a kenyérükhöz. Graham éppen fölfelé indult már, mikor észrevette, hogy az egyik keresztfolyosón egy csomó kékvászoruhás szalad a népség felé. Csakhamar azt is megtudta, mitől rémültek meg. Egy sereg doronggal fegyverzett rendőr loholt valami ismeretlen zavargás felé. Valahol távol zendülés támadt. De a legtöbben, akik itt alant voltak, dolgoztak tovább reménytelenül. Ami tetterő maradt még a hanyatló emberiségben, az fönt volt ez éjjel az utcákon, a mester nevét kiáltozva, s a mester fegyverét viselve.

Graham és Asano hosszú kószálás után fölkerült újra a föld színére a mozgó utak ragyogó fényü középső úttestére. Valamelyik távoli beszélőgép ordítását hallották, és csakhamar rohanó emberek özönlöttek végig, kiáltozva az úttesteken.

- Mi történt? kérdezte Graham megdöbbenve, mert a nép darabos nyelvét nem értette. Csakhamar megtudta, hogy az, amit a férfiak kiabáltak egymásnak, amit az asszonyok sikoltozva adtak tovább, ami mint a közalgó vihar szele megborzasztotta az egész várost, a következő dolog volt: Ostrog Londonba rendelte a fekete katonaságot. A fekete katonaság közeledett Dél-Afrikából... A fekete rendőrség... A fekete katonaság.

Asano elsápadt. Zavartan tekintett Grahamra.

- Hagyjátok abba a munkát! szólította jó angolsággal egy fura aranyzöldruhás pupos alak, aki feléje rohant az úttestekről. Ostrog műve az egész, a nyomorult. A mestert becsapták.

Hangja rekedten hangzott és ocsmány szája tajtékzott dühében. Borzalmas dolgokat mesélt, arról ordítózva, mit művelt a fekete rendőrség Párisban.

Graham egy pillanatig szótlánul állt s azt hitte, hogy álmodik. Föltekintett a magasba a világító pontok fölött messze fönn kékes ködbe vesző hatalmas épületek között; azután lenézett az úttestek bögve haladó sorozatára és az ordítózva tova sikló sürgő-forgó emberekre.

- A mestert megcsalták! harsogott a kiabálás. - A mestert megcsalták!

Egyszerre csak tisztán kialakult lelkében a helyzet képe. Szíve hevesen kezdett dobogni.

- Megtörtént, szól. Tudhattam volna. Ütött az óra. Mitévő legyek? kérdezte félig önmagától.

- Menjen vissza a tanácsházba, szólt Asano.
- Miért ne szólaljak föl?... Hiszen a nép itt van.
- Csak az idődet vesztegetnéd. Nem hinnék el, hogy te vagy. Aztán meg a tanácsház körül fognak gyülekezni. Ott találkozhatol vezérükkel. A te erőd ott van - ő bennük.
- Azt hiszed, hogy csak kósza hír a dolog?
- Ellenkezőleg, azt hiszem, igaz a hír, szólt Asano.
- Győződjünk meg róla, szólt Graham.

Asano vállat vont. - Jobb, ha mielőbb a tanácsház felé megyünk, szólt. Ott gyülekeznek tömegesen. Lehet, hogy már most sem hatolhatunk keresztül a romokon.

Graham kételkedve nézett rá, azután követte. Fölmentek a leggyorsabb úttestre, ahol Asano megszólított egy munkást, aki a nép durva nyelvén válaszolt kérdéseire.

- Mit mondott? kérdezte Graham.
- Nem sokat tud; de azt mondja, hogy a fekete katonaság a nép tudta nélkül érkezett volna meg, ha nem akad valaki a szelelőhivatal központjában, aki értesül a dologról. Azt mondja, hogy egy lány volt.
- Egy lány? Nem...?
- Azt mondja, hogy egy lány volt; de azt nem tudja, hogy kicsoda. Kijött a tanácsházból, és odakiáltotta a romok közt dolgozó munkásoknak.

Ekkor új kiáltás hangzott, amely egyszerre határozott irányt adott a céltalan zűrzavarnak. Mint a vihar száguldott végig az utcákon.

- Az őrhelyekre! Az őrhelyekre! Mindenki fogjon fegyvert! Mindenki menjen az őrhelyére!

KILENCEDIK FEJEZET

Harc a tanácsházban

Amint Graham Asanoval tovább sietett a tanácsház körül levő romok között, mindenféle izgatott emberek sűrögtek-forogtak csapatostul.

- Az őrhelyekre! Az őrhelyekre!

Mindenütt kékruhás férfiak és nők bukkantak föl ismeretlen földalatti helyiségekből, a lépcsőkön a középső úttest felé törekedve. Egy helyütt egy csoport kiabáló férfi, a forradalmi bizottság egyik fegyvertárát ostromolta; másutt néhány sárgaruhás rendőrt üldöztek, akik riadva menekültek a leggyorsabb úton az ellenkező irányba.

A kiabálás szakadatlanul hangzott, amint közeledtek a kormány szervezet kerülete felé. Az ordítást alig lehetett megérteni.

- Ostrog megcsalt bennünket, ordított rekedten újra meg újra valaki torkaszakadtából Graham és Asano közelében a leggyorsabb úttesten. Lekiabált az alsóbb úttesteken, rohanó embereknek, érthetetlen parancsokat osztogatva nekik. Csakhamar leugrott a középső úttestről és eltűnt.

Graham füle zúgott a lármától. Határozatlan tervek kóvályogtak agyában. Egyrészt arra gondolt, hogy valahonnan beszélnie kellene a sokasághoz; másrészt az járt az eszében, hogy találkozhatnék Ostroggal szemtől szemben. Düh töltötte el; minden tagja remegett, keze görcsösen kapkodott a levegőben s ajkait erősen összeszorította.

A romok között nem lehetett megközelíteni a tanácsházat; de Asano számított erre az eshetőségre s a központi postahivatal előcsarnokába vezette Grahamot. A postahivatal nagyban működött; de a kékruhás postások vagy lopva jártak-keltek, vagy megálltak s a boltívek mögül kibámultak a kiabáló sokaságra. Itt Asano tanácsára Graham megismertette magát.

Sodronyköteles hintón igyekeztek a tanácsház felé. Mióta a tanácsosok megadták magukat, nagy változások történtek a romok között. A szétvagdalt sodronyköteleket jórészt már helyreállították. A hiányzó utak összeköttetését újra rendezték a tanácsház előtti nagy térségen, ahová Graham lenézett ébredése első órájában a kis erkélyről, alig kilenc napja. Az a csarnok, amelyben eszméletlenül feküdt, a tanácsház tulsó részén volt, ahol most alaktalan romhalmaz hevert.

Dél felé járt már az idő s a nap vakító fényvel tündökölt. A kék villamfényes hosszú üregekből egymás után bukkantak elő a mozgó utak, amelyeken ember ember hátán tolongott. Mintha a föld ontotta volna az embereket, egyre sűrűbben megteltek a romok. A levegő kiabálással volt tele s az egész tömeg tolongva a középső épület felé törekedett. Jórészt szervezetlen csapatokból állott a nyüzsgő sokaság; de itt-ott kezdetleges figyelemmel kezdtek kiválni egyes rendezett csapatok. - Rendbe, rendbe! hangzott szakadatlanul. - Az őrhelyekre! Minden ember a maga őrhelyére!

A sodronykötél-csarnokba jutottak, amelyre Graham ráismert. Az Atlasz-terem előcsarnoka volt, körülfutó karzattal, amelyen Graham ébredése után egy órával Howarddal megjelent a tanács előtt. Most nem volt a szobában más, csak két sodronykötél-őr. Ezek meghökkenve látták, hogy a kötélhintóból a mester lép ki.

- Hol van Wotton Helén? kérdezte Graham. Hol van Wotton Helén?

Nem tudták.

- Hát hol van Ostrog? Azonnal látni akarom. Megszegte parancsomat. Visszajöttem, hogy megfosszam hatalmától.

Nem várva Asanora, keresztül sietett az előcsarnokon, fölment a szemben levő lépcsőkön, szétrántotta a függönyöket és szemben találta magát a hatalmas titánnal.

A csarnok üres volt. Mióta először látta, nagyon megváltozott. A forradalom heve alaposan megrongálta. Jobbra a hatalmas szobortól, a fal felső része csaknem kétszáz láb magasságban leomlott. A hasadékokat ugyanolyan üveges anyaggal töltötték be, aminő Grahamot környezte, mikor fölébredt. Ez az üvegfal tompította, de nem nyomta el teljesen a kívül levő sokaság ordítását. Az üvegfalon át látszottak az ércállványok, amelyeken hemzsegték az emberek.

- Ostrog, szólt Asano, amott lesz a kis szobában.

Az apró emberke szinte megelevenedett és fürkésző tekintetet vetett Grahamra.

Alig távoztak tíz lépésnyire a függönytől, mikor az atlasztól balra egy kis tolóajtó felgördült s megjelent Ostrog, Lincoln és két fekete- és sárgaruhás néger kíséretében. A csarnok egy távolabbi szöglete felé haladt, ahol egy másik tolóajtó gördült föl előtte.

- Ostrog! kiáltott Graham s hangjára ámulva fordult meg a kis csapat.

Ostrog mondott valamit Lincolnnak, s azután egyedül Grahamhoz közeledett. Graham szólalt meg először, erős, parancsoló hangon.

- Mit hallok? kérdezte. Négereket hozatsz ide, hogy leigázd a népet?

- Még egy sincs itt, szólt Ostrog. A forradalom óta egyre inkább vérszemet kapott a nép. Kevésre becsültem...

- Hát úton vannak már ezek a pokolbeli négerek?

- Úton vannak. De hiszen magad is láttad, hogy a nép lázong.

- Nem csoda azután, amit hallottam. Nagyon elbizakodtál, Ostrog.

Ostrog szóttalanul közelebb lépett.

- A négereknek nem szabad Londonba jönniök, szólt Graham. Én vagyok a mester, s azt akarom, hogy ne jöjjenek ide.

Ostrog Lincolnra pillantott, aki erre két kísérőjével együtt azonnal a háta mögé állt.

- Miért ne jöjjenek? - kérdezte Ostrog.

- Fehér embereknek, fehér emberek legyenek az urai. Különben is...

- A néger sereg csak eszköz.

- Most nem erről van szó. Én vagyok a mester. S mondom, hogy a négerek nem fognak idejönni.

- A nép...

- Én hiszek a népben.

- Mivel anakronizmus vagy. A multból kelt ember vagy. A véletlen játéka. Talán a félvilág a tied; de mester nem vagy. Ahhoz nem tudsz eleget, hogy mester lehess.

Újra Lincolnra pillantott.

- Most már tudom, mire gondolsz; sejtem körülbelül, mit akarsz tenni. Még nincsen késő, óva intlek. Az emberi egyenlőségről, valami társadalmi rendről álmodozol. Az avult XIX. századbeli ábrándok frissen, elevenen élnek benned s kormányozni akarod ezt a világot, amelyet nem értesz meg.

- Hallgass! szólt Graham. Hallhatod a tenger morgását. Nem hangokat hallasz, hanem egyetlen hangot. Talán te érted?

- Mi tanítottuk meg rá őket, szólt Ostrog.

- Meglehet. Meg tudjátok-e most tanítani őket arra, hogy elfeledjék? De elég ebből ennyi! A négereknek nem szabad ide jönniök.

Elhallgattak egy pillanatig és Ostrog Graham szeme közé nézett.

- Ide fognak jönni, szólt Ostrog.

- Megtiltom, szólt Graham.

- Már úton vannak.

- Nem akarom.

- Nem vagyok bolond, szólt Ostrog, hogy a tanács példáját kövessem. Saját érdekedben nem szabad belenyugodnod a zavargásokba. És most, hogy itt vagy. Igazán szép tőled, hogy ide jöttél.

Lincoln Graham vállára tette a kezét. Hirtelen belátta Graham, milyen ostobaságot követett el mikor idejött a tanácsházba. A függöny felé fordult, amely elválasztotta a termet az előcsarnoktól. A következő percben Lincoln megragadta Graham köntösét.

Graham megfordult és öklével Lincoln arcába csapott, de erre az egyik néger megragadta nyakát és a karját. Graham kirántotta magát kezei közül, köntöse ujjá végighasadt, s ő maga hátrarántorodott. Ekkor a másik néger olyat lökött rajta, hogy hanyatt vágódott.

Kiabált, vergődött, dühösen rugdalózkodott, megkapta az egyik néger lábát, lerántotta a földre s nagy erőlködéssel talpra állott.

Újra Lincolnnal került szembe. Graham újra arcába csapott öklével úgy, hogy az elterült a földön. Azután futásnak eredt, de alig ugrott kettőt, megbotlott. Ekkor Ostrog ragadta nyakon, hátrarántotta úgy, hogy szétterjesztett karokkal hanyatt esett. Rövid erőlködés után abbahagyta a küzdelmet és tehetetlenül Ostrogra meresztette a szemét.

- Fogoly vagy, lihegte Ostrog ujjongva. Bolond voltál, hogy ide jöttél.

Graham körülnézett s a fal szabálytalan zöld ablakán keresztül látta, hogy egy csomó ember izgatottan kiabál valamit az alul nyüzsgő népnek. Látták, mi történt!

Ostrog követte tekintetének irányát és megriadt. Odakiáltott valamit Lincolnnak; de Lincoln nem mozdult. A zöldes átlátszó anyag, amely ki volt feszítve a hasadék két vége között, ketté repedt, egy pillanat múlva szabadon áramlott a levegő a tanácsterembe. Hűvös szélroham csapott be a hatalmas résen, dörgő ordítást hozva be magával kívülről a romok közül.

- Mentsétek meg a mestert! Mit csinálnak a mesterrel? Megcsalták a mestert!

Graham észrevette, hogy Ostrog figyelme elterelődött róla és kezének szorítása gyöngült. Kiszabadította karját és erős küzdelem után térdre emelkedett. A következő pillanatban hátrálökte Ostrogot, talpraugrott és torkonragadta ellenfelét. Ostrog letépte Graham nyakáról a ruhát.

Most férfiak közeledtek feléjük a háttérből, akiknek szándékát Graham félreértette. Egy pillanatra látta, hogy valami szalad a távolban az előcsarnok függönyei felé. Ostrog hirtelen rándulással kisiklott kezei közül s a jövevények Grahamra vetették magukat. Végtelen ámulatára megragadták őt és Ostrog parancsainak engedelmeskedtek.

Vagy tizenkét jardnyira hurcolták, mire észrevette, hogy nem jóbarátok. A nyitott tolóajtó felé iparkodtak vele. Graham ellenállt, le akarta vetni magát a földre és torkaszakadtából segítségért kiáltott. S ekkor válaszoltak kiáltásaira. A repedés alsó szögletén egymás nyomában egész csoport kis fekete alak bukkant föl kiabálva és karjaikkal hadonászva.

A résből leugrottak a kivilágított karzatra s körülszaladtak rajta. Oly közel voltak, hogy Graham látta kezökben a fegyvereket. Ekkor Ostrog harsányul rákiáltott azokra, akik Grahamot fogva tartották s erre még egyszer meg próbálták a nyílás felé vonszolni a mestert.

- Nem jöhetnek le, lihegett Ostrog. Nem mernek tüzelni. Minden rendben van. Még megmenthetjük őt idejekorán.

A küzdelem tovább folyt. Graham ruhája összevissza volt tépve. Arca tele lett porral s az egyik kezére rátapostak. Hallotta a mentők kiáltásait és egyszer lövéseket is hallott. Ereje fogytán volt s érezte, hogy vad erőlködése hiábavaló. A segítség még mindig késett s a fekete tátongó nyílás biztosan elkerülhetetlenül közeledett.

Egyszerre csak úgy érezte, hogy szabadabban mozoghat. Talpra ugrott. Ostrog ősz feje hátrahanyatlott s Graham ekkor teljesen kiszabadult támadóinak karjai közül. Megfordult s csaknem beleütődött egy feketeruhás férfibá. Füle mellett eldurant egy fegyver, fojtó füst csapódott arcába s éles acélpenge villant meg szeme előtt. A rengeteg terem egyszerre szűkké vált körülötte.

Látta, hogy egy halványkéruhás férfi alig három yardnyira tőle leszúrta Ostrog egyik négerét. Azután újra megragadták őt.

Ide-oda kezdték rángatni. Mintha valamit kiáltottak volna neki, de sehogysem tudta megérteni, mit. Valaki derékon kapta s egyszerre, bár ellenkezett, a magasba emelték. Hirtelen megértette, mi történik s nem ellenkezett tovább. A tömeg a vállára kapta s elhurcolta a sötét nyílás elöl. Tízezer torok ujjongása fogadta. Kéruhás és feketeruhás emberek rohantak és tüzeltek Ostrog hátráló emberei után. Graham a magasban végiglátott az Atlas-szobor alatt az egész termen s látta, hogy a terem közepén lévő köemelvény felé viszik. A terem távoli vége tele volt már feléje rohanó emberekkel. Valamennyien ujjongva tekintettek feléje.

Észrevette, hogy valami testőr csapat féle tömörül körülötte. Sürgő-forgó férfiak parancsokat osztogattak. Maga mellett látta sárga ruhában azt a fekete bajuszos férfit, aki menekülése éjjelén a földalatti színházban az elsők között üdvözölte. Ez is parancsokat osztogatott. A teremben egymás hátán álltak már az emberek; a kis érckarzat szinte meghajlott ordító terhe alatt; a terem végén letépték a függönyöket s látszott, hogy az előcsarnok is tömve van. Graham alig tudta magát megértetni a zajban legközelebbi szomszédjával. - Hová ment Ostrog? kérdezte.

A kérdező a csarnoknak a réssel szemben lévő falára mutatott, ahol alacsony csapóajtó látszott. Kéruhás, fekete öves fegyveresek futkostak a teremben ide-oda, el-eltünve a távoli szobákban és folyosókon. Mintha kívülről tüzelés hallatszott volna. A tömeg a rés alatt lévő nyílás felé vitte Grahamot, aki látta, hogy egy csomó ember azon igyekszik, hogy távoldartsa tőle a fegyelmetlen sokaságot és szabad teret teremtsen körülötte. Amint kiértek a teremből, letették Grahamot a földre. A sárgaruhás férfi karonfogta és vezette. Keskeny lépcsőkön haladtak fölfelé. A lépcsőzet tetejére érve, Graham átsietett egy szűk korlátos gyalogúton és egy perc múlva föltáruult előtte újra a romhalmaz képe.

- A mester velünk van! A mester! A mester! Ez a kiáltás söpörte végig, mint a hullám, az emberek tengerét, megtört a romok távoli szirtjein s azután új kiáltásokkal erősödve verődött össze! A mester velünk van!

Graham egyszerre csak azon vette észre magát, hogy már nem hemzsegett körülötte a tömeg, hogy egy rögtönzött fehér ércemelvényen állt, amely része volt a romhalmazt körülvevő állványzatnak. A rengeteg romhalmaz fölött mindenfelé kiabáló emberek árja hömpölygött. Itt-ott meglebbent a forradalom fekete lobogója, némi szervezetet teremtve a zürzavarban. A meredek lépcsőzetben és az állványokon, amelyen keresztül megmentői bejutottak az Atlasz-terembe, tömör csapat állt s apró fekete alakok iparkodtak szervezni erélyesen a fegyelmetlen tömeget. Háta mögött, az állvány egy magasabb pontján egy csomó ember kibontott rengeteg fekete lobogót cipelt fölfelé. A fal alatt tátongó résen keresztül belátott az Atlasz-teremben nyüzsgő sokaságra. A távoli mozgó emelvények délfelé tisztán, fényesen látszottak s a levegő szokatlan tisztasága szinte közelebb hozta őket. A középső emelvényről magányos légtorony lebbent a magasba, mintegy az érkező légtutajok fogadására.

- Mi történt Ostroggal? kérdezte Graham. Még beszélt, mikor észrevette, hogy minden szem elfordul tőle s fölfelé tekint a tanácsház tetejére. Ő is odatekintett, ahová a közfigyelem irányult. Egy percig nem látott mást, csak a fal éles szögletét, tisztán, mereven a levegőben. De aztán az árnyékban egy szoba belseje tárult eléje és csakhamar meglepetve ráismert régi börtönének zöld és fehér díszítéseire. S gyorsan átrohanva a nyitott szobán, föl a romok legfelső csúcsára, megjelent egy kis fehér ruhás alak, két még kisebbnek tetsző fekete- és sárgaruhás alak kíséretében. Hallotta, hogy a mellette álló férfi így kiáltott: - Ostrog! Erre Graham megfordult, hogy kérdezősködjék. De nem tette, mivel egy másik szomszédja ijedt kiáltást hallatott s ujjával a magasba mutatott. Graham föltekintett s látta, hogy az a légtorony, amely az imént lebbent föl a repülő emelvényről, feljök közeledik. Biztos gyors repülése nagyon érdekelte.

Mindig közelebb-közelebb ért egyre nagyobbodva, amíg el nem siklott a romok távolabbi széle fölött az alatt nyüzsgő sokaság szemeláttára. Keresztül suhant, a tömeg fölött hullámvonalat írva le. Bordái közül egyetlen kormányosa tekintett le fürkésző szemmel a népre. Csakhamar eltűnt a romok mögött.

Graham újra Ostrog felé fordult. Ostrog kezével integetett s kísérői a falat tördelték mellette nagy serényen. A következő pillanatban újra megjelent a légtorony, kissé távolabb s nagy félkörrel írva le lassabban közeledett.

Egyszerre csak elkiáltotta magát a sárgaruhás férfi: - Mit csinálnak ott fönt? Mit csinál a nép? Miért hagyjátok ott Ostrogot? Miért nem fogjátok el? Meg akarják szabadítani, a légtorony el akarja vinni!

A kiáltást dörögve visszhangozták a romok. A zöld fegyverek döreje elhangzott Grahamig, aki letekintve, látta, hogy egy csoport fekete- és sárgaruhás alak végigfut az egyik nyílt karzaton, amely az alatta kiugró csúcs alatt volt, ahol Ostrog állt. Futás közben láthatatlan emberekre tüzeltek, míg végre fölbukkant nyomukban egy csapat halványkékruhás üldöző. Az apró küzdő alakok a legkülönösebb benyomást keltették; mintha picike fakatonák harcoltak volna. A menekülők beszaladtak egy boltív alá; ott megfordultak és sortüzet adtak. Az egyik kékruhás üldöző, aki legelől szaladt, a magasba kapta karjait, megtántorodott s azután lebukott a mélységbe a romok közé.

És ekkor árnyék került Graham és a nap közé. Graham föltekintett. Az égbolt tiszta volt és a légtorony eltűnt Ostrognak nyoma sem volt. A sárgaruhás férfi előrenyomult s fölfelé mutogatva így kiáltott: Kikötnek! Kikötnek! Parancsold meg a népnek, hogy lőjjenek rá! Parancsold meg, hogy tüzeljenek!

Graham nem értette. Többen ismételték kiáltozva a rejtélyes parancsot. Egyszerre csak megjelent újra a légtorony a romok széle fölött s hirtelen rándulással megállt. Graham tüstént megértette, hogy a légtorony kikötött azért, hogy Ostrog beleülhessen. Kékes köd szállt föl a

magasba a romok közül s Graham észrevette, hogy a nép lövöldözni kezdett a kiugró csúcspontra.

Valaki ujjongani kezdett mellette s csakhamar látta Graham is, hogy a kékruhás üldöző sereg elfoglalta a fekete-sárga ruhásoktól a boltívet s most rohan előre a nyitott folyosón.

Egyszerre csak a légtorony lesiklott a tanácsház tetejéről és zuhant lefelé. Zuhant lefelé negyvenöt foku szög alatt oly sebesen, hogy Graham azt hitte, soha többé nem fog tudni újra fölemelkedni.

Oly közel zuhant lefelé mögötte, hogy láthatta, amint Ostrog lengő szürke hajával belekapaszkodott az ülőhely karjaiba, s amint a sápadt kormányos csavarta a gép emeltyűit.

Graham görcsösen belekapaszkodott az előtte levő korlátba és rámeredt a légtoronyra. Egy másodperc volt csak, de szinte egy évszázadnak tetszett. A légtorony alsó kosara szinte horzsolta a néptömeget, amely sikítva, ordítva tolakodott.

Azután fölemelkedett a magasba.

Egy pillanatig úgy látszott, hogy nem tud keresztül törni a romok között, majd úgy tetszett, hogy beleszapódik távolabb a szelelőkészülék forgó lapátaiba.

De egy perc múlva szabadon lebegett még egyre ferde irányban fölfelé tartva, föl a magasba, a ragyogó égboltozat felé.

S ekkor egyszerre fölocsudva a meglepetésből, dühöngésbe tört ki a tömeg, látva, hogy Ostrog megmenekült. Újult erővel megindult a tüzelés. A ropogás dörgéssé erősödött s az egész térség tele lett a fegyverek kékes, fojtó füstjével.

De már későn volt! A légtorony egyre kisebb és kisebb lett s félkört írva le, kecsesen ellebbent a lengő emelvény fölött, amelyről csak az imént szökkent a magasba.

Ostrog megmenekült.

Egy ideig zavaros kiáltás hangzott a romok közül; de aztán Graham felé fordult a közfigyelem. Minden arc feléje fordult, minden kiáltás őt illette. A mozgó úttereken fölharsant a forradalom éneke, s végigrezdült, mint a szellő, a tengernyi sokaságon.

A körülötte álló kis csoport ujjongva üdvözölte meneküléseért. A sárgaruhás férfi határozott arccal, ragyogó szemekkel legközelebb állt hozzá. S az ének egyre hangosabb, egyre dübörgőbb lett. Tram, tram, tram, tram!

Csak lassan látta be tisztán annak a változásnak a jelentőségét, amelyet a történetek okoztak helyzetében. Ostrog, aki eddig mindig oldalán volt, ha szemben állt az ordító tömeggel, ezentúl legerősebb ellenfele volt. Nem volt most már senkisem, aki helyette uralkodjék. Az egész nép, a sokaság vezérei és szervezői mind rátekinének, mind azt várják, mit fog ő tenni, mit fog ő parancsolni. Most már igazi király volt. Bábkirálysága véget ért.

Alig várta, hogy megtehesse azt, amit vártak tőle. Idegei, izmai remegtek, elméje talán zavart volt még kissé; de nem érzett sem félelmet, sem haragot. Eltaposott keze sajgott és tüzes volt. Idegesen tűnődött rajta, mit tegyen legelőször. Azt tudta, hogy nem fél; de attól tartott, hogy félénknek fog látszani. Előbbi életében nem egyszer izgatottabb volt, mikor csupán valami játékról volt szó. Azonnal cselekedni szeretett volna; tudta, hogy nem szabad sokat töprengenie a körülötte folyó küzdelem bonyolult részletein, mert a helyzet bonyodalma könnyen megbéníthatja tetterejét. A magasban azok a szögletes kék testek, a lengő emelvények Ostrogot jelentették; Ostroggal kellett megküzdenie a viláért.

TIZEDIK FEJEZET

A légtutajok közelednek

A föld ura egy ideig nem volt éppen ura önmagának. Mintha akarata sem lett volna a saját akarata, saját cselekedetei meglepték őt s részeivé váltak azoknak a bonyolult, különös tapasztalatoknak, amelyek egész új életét körülvették. Bizonyos volt, hogy a légtutajok közeledtek, mert Wotton Helén figyelmeztette a népet közeledésükre, és bizonyos volt, hogy ő a földnek az ura. Mind a két tény kizárólag akarta foglalkoztatni gondolatait. Előrenyomultak a nyüzsgő csarnokok háttéréből, magas folyosókon, kinematográf- és telefon-szobákon keresztül az ablakokon mindenütt hullámozó, katonás rendben haladó tömeg látszott. A sárgaruhás férfi és azok, akiket őrsvezetőknek szólítottak, sem nem ösztökélték Grahamot előre, sem nem engedelmeskedtek neki vakon. Bajos meghatározni, talán mindakettőt megtették egy kisé? Talán valami láthatatlan, nem sejtett hatalom üzte előre mindannyiukat. Graham rajtakarta magát, hogy a föld népeihez föl hívást akar intézni s hogy elméjében kovályog már egy csomó nagyszerű frázis, amit el akart mondani. Végre a sárgaruhás férfival együtt belépett egy kis szobába, ahol a kiáltványt kellett megcsinálni.

Ennek a szobának teljesen modern volt a berendezése. Közepén fényes tojásdad nyíláson áramlott bele fölülről a villamos fény. Különb sötét volt a szoba, s finom kettős ajtó zárta el az Atlasz-terem lármájától. Ez ajtókat tompa csattanása, mikor bezárultak, annak a zsvajnak, amelyben órákon át tartózkodott, hirtelen megszünése, a rezgő fénykör, az árnyékban alig látható alakok susogása és gyors, nesztelen mozgása különös hatást tett Grahamra. Az egyik sarokban egy fonográf hatalmas fülei tátongtak, lesve Graham szavait; mellette egy nagy fényképző kamara sötét szeméi lesték, hogy beszélni kezdjen, távolabb ércpálcikák és korongok csillámlottak rejtelmesen, s szakadatlanul valami tompa zümmögés hallatszott. Graham a fénykörbe lépett s árnyéka élesen elváló, fekete kis foltba szorult össze lába előtt.

Határozatlanul megvolt már elméjében az, amit mondani akart. De ez a némaság, ez az elszigeteltség, hirtelen elszakadása a zsvibongó tömegtől, a tátongó, csillámló gépezetek hallgatóg várakozása mind előre nem látott esemény volt. Mintha minden támasza elhagyta volna; egy csapásra tisztán érezte, hogy csupán saját magára támaszkodhatik. Egy pillanat alatt megváltozott. Mintha attól félt volna, hogy gyöngé lesz, hogy színpadias lesz, hogy hangja, hogy szelleme cserben hagyja. Meghökkenve odafordult a sárgaruhás férfihoz és így szólt: Egy percig várnom kell. Nem is sejtettem, hogy így történik. Gondolkoznom kell arról, amit mondani fogok.

Mialatt tünődött, izgatott követ érkezett azzal a hírrel, hogy néhány légtutaj már Arawan fölött halad.

- Arawan fölött? szólt Graham. Hol van Arawan? De mindegy akárhol van. Az a tény, hogy a légtutajok közelednek. Ide fognak érni. Mikor?

- Este felé.

- Nagy Isten! Néhány óra múlva. Mi hír a lengő emelvényekről? kérdezte.

- A délnyugati őrhelyeken készen áll a nép.

- Készen áll!

Újra türelmetlenül az üres üveglencsékhez fordult.

- Valami kerek beszédfélét kell mondanom. Adja Isten, hogy azt mondjam, amit mondanom kell! A légtutajok Arawanban vannak! Bizonyára néhány légtutaj a fősereg előtt elindult. S a nép csupán készen áll! Igazán... De hiszen egyre megy, jól teszitek-e vagy rosszul.

Kieszelt egy csomó általános demokratikus szellemű mondást; de egyszerre csak kételyei támadtak. Úgy érezte, hogy hősi hivatásába vetett erős meggyőződése megrendült. Majd hirtelen tisztán látta, hogy az Ostrog ellen támadt forradalom korai volt, kudarcra volt kárhozható. A légtutajok gyors repülésére gondolt, s úgy érezte, hogy a kikerülhetetlen végzet közeledik feléje gyors szárnyakon. Szinte meghökkent, annyira másképp látta most a dolgokat. Végre erőt vett kétségein s elhatározta, hogy minden áron tovább megy azon az úton, amelyre rálépett. De nem tudta megtalálni sehogysem azt a szót, amivel beszédjét kezdje. Ekkor, amint tűnődve állt, kívülről kiabálás hallatszott s egy csomó ember ide-oda futkosott.

Várj! - kiáltott valaki s megnyílt az ajtó. - Megérkezett, kiáltották egyszerre többen is kívül. Graham megfordult s a nyílt ajtón keresztül látta, hogy egy karcsu szürke alak közeledik a külső csarnokon át. Szíve hevesen kezdett dobogni. Watton Helén volt. Mögötte és körülötte ujjongó tömeg tolongott. A sárgaruhás férfi belépett az árnyékból a világosságba.

- Ez az a lány, aki elárulta, mit tett Ostrog, szólt Grahamnak.

Helén arca lángolt s fekete hajának tömött fürtjei elborították vállait. Lány selyemruhájának redői ritmikusan hullámoztak, amint közeledett. Egyre közelebb és közelebb érkezett és Graham szíve egyre hevesebben dobogott. Egyszerre megszűnt minden habozása. Az ajtó árnyéka ráhullott a lány arcára s Helén Graham előtt állott.

- Nem árultál el bennünket? kiáltott. Velünk maradtál?

- Hol voltál? kérdezte Graham.

- A délnyugati őrhivatalban. Tíz perc előtt még nem tudtam, hogy visszatértél. Azért mentem oda, hogy beszéljek az őrsvezetőkkel...

- Azonnal visszajöttem, amint meghallottam...

- Tudtam, kiáltott Helén, tudtam, hogy velünk maradsz. És én voltam, én voltam az, aki megmondta nekik. Fölláztak. Az egész világ föllázt. A nép fölébred. Hála Istennek, nem fáradtam hiába. Te vagy a világ ura.

- Te mondtad meg nekik, szólt Graham halkán s látta, hogy Helén ajka remeg és szinte fulladozik az izgatottságtól, bár pillantása biztos volt és nyugodt.

- Én mondtam meg nekik. Tudtam mi történik. Itt voltam. Hallottam, hogy a négerek Londonba jönnek azért, hogy a népet leigázzák - és téged elfogjanak. Elejét vettem a dolognak. A nép közé mentem és elmondtam mindent. És te maradtál a világ ura.

Graham rátekintett a sötét kamarák fekete lencséire, a hatalmas figyelő fülekre s azután újra Helénre pillantott.

- Még ura vagyok a világnak, szólt halkán, miközben átvillant lelkén a légtutajhad gyors röplése. - És te tetted ezt? Te? Ostrognak az unokahuga?

- Érted tettem, kiáltott Helén. Te éretted! Hogy téged, akit várt az egész világ, meg ne fosszanak hatalmadtól.

Graham egy pillanatig szótlánul nézte a lányt, kétségei, tűnődései elszálltak lelkéből a lány jelenlétében. Eszébe jutott minden, amit mondani akart. Újra a sötét lencsékre pillantott s a fénykör ragyogóbbá lett körülötte. Ismét Helén felé fordult.

- Megmentetted, szólt, te mentetted meg hatalmamat. És a harc megkezdődött. Isten tudja, mit hoz ez az éjszaka. Bármit hozhat, csak becstelenséget nem.

Elhallgatott. Odafordult ahhoz a láthatatlan sokasághoz, amely azokon a groteszk, fekete szemeken keresztül rábámult. Eleinte halkán beszélt.

- Új kor férfiai és asszonyai, kezdte. Síkra szálltatok, hogy megküzdjete az emberiségért!... Nem lesz könnyű diadalt aratni.

Megállt, hogy rendezze gondolatait.

- Ez az éjszaka a kezdet, kiáltotta. Ez a harc, amely közeledik, ez a harc, amely ma éjszaka ránk zúdul, csupán a kezdet. Küzdenetek kell mindhalálíg. Ne törődjete azzal sem, ha engem esetleg levernek.

Egy pillanatig elhallgatott, majd újra beszélni kezdett s most már folytatta fennakadás nélkül. Az amit beszélt, jórészt avult közhely volt egy letűnt korban; de hangjának meggyőző ereje új életet öntött belé. Főlelevenítette a múlt időt az új kor emberei és az oldalán álló nő előtt.

- A multból jövök hozzátok, szólt, emlékével oly kornak, amely tele volt reménnyel. Az én korom álmok, kezdetek kora volt, kora a legnemesebb reményeknek. Világszerte eltörültük a rabszolgaságot; világszerte elhintettük azt a vágyat, hogy a háboruknak véget vessenek mindörökre, hogy az egész emberiség szabadon, nemesen és békességben élhessen... Ezt reméltük abban a korban. S mivé lettek ezek a remények? Mi lett az emberből kétszáz esztendő után? Nagy városok borítják a földet. Óriás hatalmasságok keletkeztek. Nem ezért dolgoztunk mi és ez következett el. De mi van a kis emberekkel, akiken a hatalmasok élete épül? Mi van a néppel? A nép része ma még inkább, mint valaha, bánat s munka elnyomás és kielégítetlenség. A kisembert kísérti a hatalom, kísérti a gazdagság, s élete nyomor és esztelenség. A régi hit elsenyvedt, megváltozott és az új hit? De hát van-e új hit?

Érezte, hogy amiben rég szeretett volna hinni, abban most hitt. Belemerült a hitbe, megragadta s egyideig ennek a szárnyán emelkedett. Töredezett mondatokban beszélt erről a benne lobogó új hitről, de beleöntötte lelke egész erejét szavaiba. Beszélt az önmegtágadás nagyságáról s az emberiség halhatatlanságáról. Hangja hol halkabbra vált, hol erősödött. Ékesszólása nem hagyta cserben többé s végül így fejezte be beszédét:

- Most és mindenkor végrehajtom akaratomat. Mindazt, ami a világból az enyém, a népnek adom. Nektek adom és nektek adom saját magamat is. S amint Isten akarja: vagy nektek szentelem életemet, vagy meghalok.

Befejezte és azután visszafordult. Lelkesülése visszatükröződött Helén arcán. Pillantásuk találkozott. A lány szeme könnyben úszott. Valami önkénytelenül egymás felé hajtotta őket. Megragadták egymás kezét és egymás arcába tekintve álltak ékesszóló némasággal. A lány remegett.

- Tudtam, suttogeta, tudtam.

Graham nem tudott szólni, csak szorongatta Helén kezét. Lelkében óriás szenvedélyek vívódtak.

A sárgaruhás férfi mellettük termett. Egyikük sem vette észre érkezését. Azt hozta hírül, hogy a délnyugoti őrsereg már útnak indult.

- Sohasem hittem volna, kiáltott, hogy ily gyorsan elkészülnek. Csodákat műveltek. Bátorítanod kell őket egy szóval.

Graham eleresztette Helén kezét s a hirnökre bámult szórakozottan. Majd hirtelen ráterelődték újra figyelme a lengő emelvényekre.

- Helyes, szólt. Igazad van, igazad van. - Fontolgatta, mit üzenjen.

- Mondd nekik: délnyugati őrség, bátran előre!

Újra Helénhez fordult. Arcán meglátszott, hogy agyában viaskodnak a gondolatok.

- El kell foglalnunk, szólt, a lengő emelvényeket. Különben kikötnek a négerék. Minden áron meg kell ezt akadályoznunk.

Mialatt beszélt, érezte, hogy tulajdonképpen nem is ezt akarta mondani. Észrevette, hogy Helént nagyon meglepték szavai. Akart is valamit mondani, de közbe éles csengetyűszó hangzott. Grahamnak az jutva eszébe, hogy Helén azt várta tőle, hogy álljon élére a harcba induló seregek. Egyszerre belátta, hogy ez az, amit tennie kell. Odafordult a sárgaruhás férfihoz, de azért Helénhez beszélt.

- Itt nincs mit tennem, szólt. A sereghez megyek.

- Lehetetlen, tiltakozott a sárgaruhás. Harc van készülóban. Neked itt a helyed.

Részletes fejtegetésekbe bocsátkozott. Afelé a szoba felé indult, ahol Grahamnak várakoznia kell. Bizonyítgatta, hogy mást nem lehet tenni.

- Tudnunk kell folyton, hol vagy, szólt. Minden pillanatban válság támadhat és szükség lehet jelenlétedre vagy döntésedre.

A szoba fényes kis helyiség volt, tele új gépezetekkel. Volt benne egy törött-tükör, amely valamikor összeköttetésben állt a madártávlati kémlelővel. Graham természetesnek találta, hogy Helén is vele marad. Óriás küzdelem képe tárult lelke elé, mert eszébe jutott az a rengeteg néptömeg, amely a romok között harcra készült. De itt csatatér helyett négy fal közé jutott és türelmetlenül várakozott. Csak amikor már estére hajlott az idő, akkor nyert tisztább képet a küzdelemről, amely tőle négy mérföldnyire dühöngött a roehamptoni emelvény alatt. Különös példátlan ütközet volt; harc, amelyet százezer kis csoportban vívtak, százezer út és alagut tömkelegében, égbolt és napfény nélkül, villámos világítás mellett, fegyverhez nem szokott néptömegek; embermilliók, kiknek elméjét eltompította a szakadatlan munka, testét elsorvasztotta a kétszázados rabszolgaság; vívtak milliók ellen, akiket a kiváltságos jogok és az érzéki gyönyörök erkölcsi züllésbe sodortak. Tüzérségük nem volt, nem oszlottak különböző fegyvernemekre; egyetlen fegyverük mindkét részen az a kis zöld érckarabély volt, amelynek titkos gyártásával és rengeteg mennyiségben való hirtelen szétosztásával érte el Ostrog legnagyobb sikerét a tanácscsal szemben. Alig volt ember, aki tudott valahogyan bánni ezzel a fegyverrel; a legtöbben eddig soha életükben el sem sütötték; sokan elfelejtettek töltényt hozni magukkal. Soha vadabb tüzelés nem volt még a háboruskodás történetében. Műkedvelők csatája volt, iszonyu próbaháboru. Rivalgó fegyveresek harcoltak rivalgó fegyveresekkel, elszántan nyomultak előre a forradalom énekének tomboló hangjai mellett, a szűkebb utcák, az elhagyott liftek a vértől sikamlós karzatok, a fojtó füsttel telt csarnokok és folyosók felé özönlöttek, a lengő emelvények alatt s újra megismerkedtek, mikor nem volt remény a visszatérésre, a háboru régi borzalmaival. És a magasban e gomolygó füstfellegek foszlányait derült napsugár aranyozta meg. Úgy látszik, Ostrognak nem voltak bombái s egyáltalán véve a légtornyok mindeddig nem játszottak szerepet az ütközetben.

Közbe-közbe újabb hírek érkeztek a légtutajokról. Egyszerre közeledtek; a földközi tengernek majd eme, majd ama kikötőjéhez értek és nemsokára Dél-Franciaország fölött repültek. De azoknak az új ágyúknak, amelyeket Ostrog készített s amelyek köztudomás szerint a városban maradtak a legszorgosabb kutatással sem tudtak nyomára akadni. A siker híre sem akart Grahamhoz megérkezni a lengő emelvények körül folyó ütközet színhelyéről. A munkatársaságok egymásután jelentették, hogy gyülekeztek és harcba indultak s azután elnyelte őket a háboru. Mi történhetett? A sürgő-forgó csapatvezetők sem tudták. Bár az ágyúkat folyton vitték, bár gyors hírnökök érkeztek egymás nyomába, bár szakadatlanul csilingeltek a csongetyűk: Graham mégis csak érezte, hogy el van szigetelve a világtól, tétlenül, tehetetlenül.

Nem egyszer úgy tetszett neki, hogy ez az elszigeteltség a legkülönösebb, a legváratlanabb élménye, mióta fölébredt. Volt benne valami abból a lehetetlenségből, amely álmokban

elfogja néha az embert. Egyfelől elképzelte azt a harcot, amely közte és Ostrog közt folyt a világért, másfelől beleszorult négy fal közé, ebbe a kis szobába, amelyben egy csomó műszer, csöngetyü és egy törött tükör volt csupán!

Hol bezárult az ajtó és Graham egyedül maradt Helénnel. Ilyenkor mintha teljesen elszakadtak volna a külső világtól s egymásnak éltek volna csupán. Hol megnyílt újra az ajtó, követek érkeztek s éles csengetyüszo zavarta meg nyugodt együttlétüket. Mintha valami szilárd, fényesen kivilágított palota ablakát hirtelen támadt orkán rántotta volna föl. Bezuhant és elfogta őket a sötét izgalom, a harc viharja. Egyéniségük megszűnt s részeivé váltak a rettenetes kavarodásnak. Mintha szellemek lettek volna, mondhatatlanul apró lények s a valóság, amely szembe helyezkedett velök, nem lett volna egyéb, mint a megkésett védekezés dühében zúgó, zsbongó város és a világ gömbölyü vállain kérlelhetetlenül feljök suhanó légtutajserreg.

Eleinte rajongó bizalom, nagy büszkeség töltötte el őket. Büszkék voltak egymásra azért, amibe belefogtak. Majd hosszabb ideig egyedül maradtak. Graham más tárgyra tért át, csodás alvásáról kezdett beszélni, s jelentéktelen régi életéről, amelynek távoli emlékeit tisztán látta, mintha megfordított látcsövön nézte volna.

A vágyak és a tévedések rövid játékaról kezdett beszélni, mert egész mult életét így fogta föl. Helén nem igen szólt; de arca együtt változott Graham hangjával úgy, hogy Graham végül azt hitte, hogy Helén teljesen megértette. A régi emlékezésről áttért a nagyságnak arra az érzetére, amelyet Helénnek köszönhetett. Majd kérdegetni kezdte a lányt, aki az ébredés előtti időről beszélt neki. Élénk rövidséggel mesélt azokról a lányos álmodozásokról, amelyek irányt szabtak egész életének, azután arról a hihetetlen izgalomról, amelyet ébredése okozott. Elmesélte gyermekkorának egy tragikus élményét, amely gyászba borította az életét, kitérta ellenszenvét az igazságtalanság iránt és korán megnyitotta szivét a világ mélységes fájdalmai előtt. Amíg ekkép beszélgettek, a köröttük folyó nagy háború mintegy csak fölemelő háttére volt eme személyes elmélyedésnek.

Egyszerre megint minden megváltozott. Hírül hozták, hogy egy nagy légtutajhad Avignon fölött röpül már. Graham az egyik sarokban levő kristálműszerhez sietett s meggyőződött a hír valóságáról. Azután a térképszobába ment s gyorsan kiszámította, mennyire van Londontól Avignon és Új-Arawan. Azután az őrsvezetők szobájába ment, hogy tudakozódjék az emelvények alatt folyó harcról; de senkit sem talált ott. Csakhamar visszatért Helénhez.

Graham kezdte belátni, hogy Ostrog legyőzhetetlen, hogy a légtutajok megérkezése oly rémületet fog okozni, amely teljesen tehetlenné teszi őt.

- Semmi ujság, szólt Helénnek, aki kérdező pillantást vetett rá. Majd őszinte lett. - Vagy inkább csupa rossz hír. Elveszünk. Egy talpalattnyi földet sem nyertünk még, s a légtutajok egyre közelednek.

Föl-alá kezdett járnai a szobában.

- Ha el nem foglalhatjuk egy óra alatt a levegőemelvényeket, - végünk van.

- Nincs végünk! szólt Helén. Mellettünk van a nép, mellettünk van az igazság és mellettünk van az Isten!

- Ostrognak megvan a terve és serege fegyelmezett. Mikor az előbb hallottam, hogy a légtutajok közelednek, olyan érzés fogott el, mintha a sors gépezete ellen akarnék harcolni.

Helén egy ideig nem felelt. Majd így szólt:

- Helyesen jártunk el.

Graham kétkedve tekintett rá. - Megtettük, amit megtehettünk. De hát rajtunk áll a dolog? Nem régebbi, óriás bűnről van szó?

- Mire gondolsz? kérdezte Helén.

- Ezek a négerék vademberek, akiket eszközül használ most az erőszak. És ezek a négerék kétszáz esztendeig a fehéremberek igáját nyögték. Nem fajháborúról van-e itt szó? Amit a faj vétkezett, azért a fajnak meg kell bűnhődnie.

- De ezek a munkások, Londonnak ez a nyomorult népe...!

- Aki eltúri az igazságtalanságot, az részese a bűnnek.

Helén éles pillantást vetett Grahamra s meghökkent ettől az új szemponttól.

Éles csengetyűszó hallatszott. Belépett a sárgaruhás férfi.

- Nos? szólt Graham.

- Vichyben vannak. Még nyerhetünk, ha megtudjuk, hová vitette Ostrog az ágyúit. Ettől függ minden, szólt kifelé menve, mert a beszélőgép megszólalt. Graham követte. De csak újra a léghajókról érkezett hír. Már elérték Orleánst. Graham visszatért Helénhez.

- Semmi ujság, szólt, semmi ujság.

- És nem tehetünk semmit?

- Semmit, semmit.

Graham türelmetlenül járt föl s alá. Egyszerre elöntötte a visszafojtott düh. - Legyen átkozott ez a bonyolult világ! kiáltott. Isten verje meg az emberek minden találmányát! Elpusztul az ember, mint a törbe hullott patkány és nem is látja az ellenséget. Oh, ha legalább egy csapást mérhetnék!...

Majd hirtelen visszanyerte önbizalmát.

- Esztelenség, szólt, amit művelek. Vadember vagyok.

Tovább járt meg-meg állva. - Végre is, szólt, London és Páris csak két város. De föllázadt az egész mérsékelt égöv. Csak epizód, ha Londont és Párist elpusztítják.

Újra megszólalt a beszélőgép. Kiment; azután komor arccal tért vissza és leült Helén mellé.

- A vég közeledik, szólt. Úgy látszik, tízezer számra hálnak az emberek. És hiába áldozták föl az életüket. Még mindig csak az alsó emelvényen vannak. A légtutajok Párishoz közelednek. Most már siker esetén sem volna időnk semmire. Az ágyúkat, amelyek megmenthetnének, nem találják. Micsoda eszeveszett rendetlenség! Az emberek nem találják meg a fegyvereiket! Óh, mit nem adnék egyetlen légtoronyért! Enélkül meg vagyok verve. Meg van verve az emberiség és ügyünk elveszett! Királyságom, örült királyságom csak egy éjszakán át tart! És én biztattam harcra az embereket.

- Harcoltak volna mindenképpen.

- Nem bizonyos. Én közéjük mentem...

- Nem, kiáltott Helén, nem így van. Ha legyőznek, ha meghalsz, de ez lehetetlen, annyi szenvedés után...

- Óh, szólt Graham, bizonyos, hogy jót akartunk. De hát csakugyan azt hiszed?

- Ha legyőznek, ha megsemmisítenek, kiáltotta Helén, megmarad az, amit beszéltél. Szavad végigzúgott a világon, mint a fergeteg és lánggra lobbantotta a szabadságot. A kimondott szót semmi sem változtathatja meg. Amit hirdettél, tovább fog élni...

- De mi végre? Lehet. Lehet. Tudod, hogy mikor először beszéltél velem ezekről a dolgokról, - nagy Isten! alig pár órája! - azt mondtam, hogy bennem nincs meg a te hited. Nos, semmiképp sincs mást mit tennünk...

- Nincs meg benned az én hitem? Azt akarod mondani? Megbántad?

- Nem! Nem! vágott közbe Graham. Istenemre mondom, nem. Hangja elakadt. Csakhogy, azt hiszem, hogy elsiettem a dolgot.

Elhallgatott. Szinte szégyelte vallomását.

- Egyetlen dolog vigasztal csak. Megismertelek téged. Két évszázad ösvényén keresztül eljöttem hozzád. Ami mást tehattünk, azt már megtettük.

Elhallgatott és szemével Helén pillantását kereste. Kívül azt jelentették, de Graham ügyet sem vetett rá, hogy a légtutajok Amiens fölött röpködnek.

Helén fejéhez kapott és ajka elfehéredett. Meredten maga elé bámult, mintha valami iszonyatos dolgot sejtett volna. Arca színét változtatta. Majd fölkiáltott: Mindig becsületes voltam! Az voltam-e? Szerettem a világot és a szabadságot, gyűlöltem a kegyetlenséget és a zsarnokságot. Tudom, hogy ezt tettem.

- Igaz, igaz, szólt Graham, és megtettünk mindent, amit megtehettünk. Teljesítettük küldetésünket. De most, most, mikor talán utolsó óránkat töltjük együtt, most...

Elhallgatott. Helén némán ült. Sápadt arca nem árulta el érzelmeit.

Egyideig nem is vették észre, hogy künn hirtelen riadalom támad. Kibáló emberek futkostak ide-oda. Végre Helén feszülten figyelni kezdett. - Megvan, kiáltott és talpra ugrott szólanul, hitetlenül, diadalmas arccal. Graham is hallgatózni kezdett. Érces kiáltás hallatszott: Győztünk! Tisztán hallatszott ez a kiáltás. Graham is fölállt, szemében kétségbeesés, utolsó reménységének csillanásával.

A szétrántott függönyök között hirtelen megjelent a sárgaruhás férfi alakja. - Győztünk, kiáltotta. Győztünk! A mi népünk győz. Szétvertük Ostrog embereit.

Helén fölállt - Győztünk? kérdezte rekedten.

- Mi történt? kérdezte Graham. Beszéld el.

- Kiűztük őket a norwoodi földalatti karzatokból, Streatham lángokban áll és Roehampton a mienk. A mienk! És elfoglaltuk az ottlévő egyetlen légtornyot.

Graham és Helén egy percig némán álltak; szívük hevesen dobogott, egymásra tekintettek. Egy percig utóljára megcsillant Graham lelkében királyságának álma Helénnek az oldalán. Megcsillant és elenyészett.

Éles csengetyűszó hallatszott. Izgatott ősz férfi rohant a szobába. - Mindennek vége! kiáltotta. Mit ér most már, hogy Roehampton a mienk? A légtutajok Boulogneben vannak!

- A csatorna! szólt a sárgaruhás férfi. Gyorsan számított valamit. - Félóránk van még.

- Három lengő emelvény még az övük, szólt az ősz hírnök.

- És az ágyúk? kiáltott Graham.

- Egy félóra alatt nem szerelhetjük fel őket.

- Hát megtaláltátok?

- Meg, de későn, szólt az öreg.

- Csak egy óráig tartóztathatnók még őket! kiáltott a sárgaruhás.

- Most már lehetetlenség, szólt az öreg. Csaknem száz légtutaj van az első seregben.
 - Egy óra múlva? kérdezte Graham.
 - Oly közel vannak! kiáltott az öreg. Most, mikor megtaláltuk az ágyúkat. Legalább fölállíthatnók őket a háztetőre.
 - Mennyi ideig tartana az? kérdezte Graham hirtelen?
 - Legalább egy óráig.
 - Késő már, kiáltotta az öreg, nagyon késő!
 - Csakugyan késő? szólt Graham. Éppen most - Egy óra -
- Hirtelen eszébe ötlött valami. Nyugodtan akart beszélni, de arca sáppadt volt az izgatottságtól.
- Van még egy remény. Azt mondtad, hogy egy légtorony?
 - Van a roehamptoni emelvényen, uram.
 - Össze van zúzva? kérdezte.
 - Teljesen ép. Könnyen hasznát vehetnék. De nincs léghajósunk.
- Graham ránézett a két férfira s azután Helénre pillantott. Hosszu hallgatás után így szólt:
- Nincs léghajósunk?
 - Egyetlen egy sincs.
 - A légtutajok, szólt elgondolkozva, esetlenül mozognak a légtornyokhoz képest.
- Hirtelen Helénhez fordult. Határozott. - Meg kell tennem.
- Mit?
 - Oda kell mennem ahhoz a lengő emelvényhez, a légtoronyhoz.
 - Mi a szándékod?
 - Magam is léghajós vagyok. Végre is... Azt a pár napot, amelyet a szememre hánytál, nem pazaroltam el hiába.
- Odafordult az öreghez. - Eredj, mondd meg nekik, hogy készítsék útra a légtornyot.
- Mit akarsz csinálni? kiáltott Helén.
 - Ez a légtorony... talán...
 - Talán csak nem akarsz?...
 - De igen, harcolni fogok. Harcolok a levegőben. Az imént azt gondoltam... A légtutaj egyetlen jószág. Egy elszánt ember!...
 - De mitsem ér, amíg nem röpül, kiáltott a sárgaruhás.
 - Eddig nem volt rá szükség. De most ütött az óra. Eredj vagy adasd hírül nekik, hogy készítsék útra a légtornyot.
- Az öreg bambán ránézett a sárgaruhásra, bólintott és azután elsietett.
- Helén egy lépést tett Graham felé. Arca halálsáppadt. - De hát hogy küzdhet egy ember? Meg fognak ölni.
- Meglehet. De ha nem teszem, vagy ha más teszi...

Elhallgatott. Nem tudott többet mondani. Egy kézlegyintéssel lerázta a második eshetőség gondolatát és mélyen Helén szemébe tekintett.

- Igazad van, szólt a lány halkán. Igazad van. Ha megteheted, meg kell tenned.

Graham Helén felé lépett, de a lány hátrált előtte. - Nem, kiáltott. Ne tovább... Most eredj! Graham kábultan a lány felé kapott. Helén ökölbe szorította a kezét. - Most eredj, kiáltott, most eredj!

Graham habozott egy pillanatig, aztán megértette. Különös színpadias mozdulattal a magasba emelte kezét. Egy szót sem tudott szólni. Elfordult Heléntől.

A sárgaruhás férfi esetlenül, késlelkedve az ajtó felé indult. Graham nyomon követte. Keresztül mentek azon a szobán, amelyben az öreg éppen intézkedett telefonon, hogy készítsék útra a légtornyot.

Graham nem nézett vissza, amíg a nagyterem előcsarnokának függönye össze nem csukódott háta mögött. Ekkor visszafordult és rövid, gyors parancsokat osztogatott.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A légtutajok megérkeznek

Két halvány kékruhás férfi feküdt az elfoglalt roehamptoni emelvény szélén, belebámulva a Wimbledon park nevű emelvény árnyékába. Hébe-korba szóltak egyet-egyét. Osztályuk és koruk csonka angolságával beszéltek. Ostrog embereinek tüzelése megszűnt, s egy ideig alig látszott néhány szál ellenség. De az emelvény alsóbb karzatain folyó küzdelem zaja hozzájuk hallatszott. Az egyik azt mesélte a másiknak, hogy lőtt le egy embert, akit az egyik alsóbb kötőgerenda mögött látott. Még most is ott fekszik, szólt. Nézd csak amott azt a kis foltot. Igen. Ott van a rudak között. Pár yardnyira mögöttük ismeretlen halott feküdt égre fordított arccal, kék vászonzubbonya rongyokban lógott a mellén levő kis lösebkörül. Közvetlenül mellette rongyokba burkolt lábu sebesült férfi ült kifejezéstelen arccal s a harc folyására figyelt. Mindannyiuk mögött volt az elfoglalt légtorony óriás tömbje.

- Most nem látom, szólt a második kihívóan.

Az első tele szájjal kezdte bizonyítani igazát. Egyszerre erős lövés hallatszott az alsóbb emelvényről.

- Mi az, szólt félbehagyva a vitát, s félkarjára támaszkodva, letekintett. Egy csomó kékruhás ember közeledett fölfelé a légtorony felé.

- Semmi szükségünk ezekre a bolondokra, szólt barátja. Csak tolakodnak és pazarolják a lövéseket. Mit akarhatnak?

- Csitt! valamit beszélnek.

Figyelni kezdtek. A sürgő-forgó jövevények a légtorony köré csoportosultak. Három őrsvezető, akiket fekete ruhájukról meg lehetett ismerni, lemászott a légtoronyba és fölbukkant a légtorony tetején. Az egyik heverő legény térdre emelkedett. A lengő kasba helyezik a légtornyot. Ezt akarják.

Fölugrott. Követte példáját társa is. - Mit érnek vele? szólt az utóbbi. Hiszen nincsen légkormányosunk.

- Mégis csak azt csinálják. Hirtelen odafordult a sebesülthöz. Fogjad csak, Kornél, szólt átnyujtva neki karabélyát és tölténytáskáját. Azután a légtorony felé iramodott. Nemsokára ott állt az ujjongók között, és megtudta, amit akkor tudott már a városban mindenki, hogy a mester, bár maga is ujjonc volt, elhatározta, hogy fölrepül a légtornyon. Mindjárt eljön, hogy személyesen ellenőrizze az előkészületeket, mert nem akarja megengedni, hogy más tegyen a repüléssel kísérletet. Hire terjedt, hogy a mester így szólt: Aki szembe száll a legnagyobb veszélyekkel, aki magára vállalja a legsúlyosabb terheket, az a király.

Alig hallotta meg mindezt a legutóljára érkezett, nagyobb néptömeg zszibongása hallatszott és csakhamar fölharsant a forradalom dala. A lépcsőkön emberáradat hömpölygött fölfelé. - Jön a mester, kiabálták, jön a mester! Az alvó, a mester! Velünk van az úr és a mester!

Egyszerre csak közvetlenül maga előtt látta a forradalmi testőrség fekete egyenruháját, s látta életében először és utóljára közvetlen közelből Grahamot. Látta azt a magas fekete férfit, bő fekete ruhában, aki sápadt, de határozott arccal merően maga elé bámult nem törődve a körülötte történő apróságokkal... Ez az ember halála órájáig emlékezett Graham vértelen arcára! Egy perc múlva eltűnt ez az arc a nyüzsgő tömegben. Könyező kölyökember rohant csakhamar mellette a lépcső felé kiáltozva: Helyet a légtoronynak! Az indulást jelző csöngetyű élesen sikoltzott.

Graham határozottan odalépett a légtoronyhoz. Észrevette, hogy egy csomó ember ajánlkozott körülötte kísérelve; de egy kézmozdulattal visszaintette őket. Azon gondolkozott, hogy kell a gépet megindítani. A csöngetyü egyre élesebben szólt, s a tömeg egyre gyorsabban és lármásabban vonult vissza. A sárgaruhás férfi Graham mellett állt és átsegítette a légtorony bordáin. Graham a légkormányos helyére kapaszkodott s gondosan, óvatosan megerősítette magát. Mi volt az? A sárgaruhás férfi két más légtoronyra mutatott, amelyek délen a magasba törekedtek. Bizonyára a közlő légtutajokat fürkészték. Minél előbb indulni kellett. Kiabáltak rá, kérdezték, figyelmeztették. Körültolongták. Graham csak a légtoronnyal foglalkozott s tapasztalatait igyekezett földélni. Visszaintette a népet. Látta, hogy a sárgaruhás kiugrik a légtorony bordái közül s a nép sietve hátrál a kötőgerendák mentén.

Egy pillanatig mozdulatlanul az emeltyűkre, a gépet lendítő kerékre és az egész finom szerkezetre bámult, amelyből vajmi keveset értett. Egyszerre észrevett egy vízszintmérőt, amelynek a léghólyagja éppen feléje volt fordulva. Eszébe jutott valami s néhány másodpercig előbbre lendítette a gép szerkezetét, amíg a hólyag a cső közepére nem jutott. A tömeg némán figyelte tépelődését. Egyszerre szétrobbant a feje fölött levő rúdon egy golyó. Ki tüzelhetett rá? Föllállt, hogy megnézze, azután újra leült.

A következő percben a hajtócsavar el kezdett forogni. Graham belekapott a kerékbe s visszahajtotta a gépszerkezetet, hogy a kormányrudat fölegyenesítse. Ekkor ujjongásban tört ki a nép. A gép el kezdett zakatolni, a kiabálás elenyészett háta mögött, a szél füttyörészett fölötte, s a föld gyorsan elhanyaglott alatta.

Zakatolva fölfelé emelkedett. Izgatottsága megszűnt; nyugodt és számító lett. Még jobban fölegyenesítette a kormányrudat, megnyitott egy szellentőt a balszárnynon és keringve fölfelé emelkedett. Nyugodtan letekintett s azután a magasba nézett. Ostrog egyik légtornya keresztezni készült az útját s hegyes szögben el akart haladni alatta. Kormányosai meredten rábámultak. Vajjon mit akartak csinálni? Elméje elevenen kezdett működni. Valaki, amint észrevette, lövésre készült. Vajjon tudták-e, mi az ő terve? Csakhamar megértette taktikájukat és nyomban elhatározta magát. Pillanatnyi tehetetlensége teljesen megszűnt. Kinyitott balfelől még két szelepet, körbe fordult, közeledve az ellenséges légtorony felé, elzárta a szelepeket s egyenesen feléje rohant. A kormányrúd teljesen megvédi őt a lövéstől. Ide-oda imbolyogtak, mintha ki akarnának térni az útból. Graham tovább fordította a kormányrudat.

Zakatolva röppent tovább. Összeszorította a fogát, arca akaratlanul eltorzult, s azután erős reccsenés hallatszott! Nekirontott az ellenséges légtorony! Teljes erővel föllötötte a legközelebbi szárnyát.

Az ellenfél szárnya nagyon lassan terjengeni kezdett, amint Graham támadása fölfordította. Látta, hogy erőlködnek, azután elkezdett lefelé zuhanni.

Érezte, hogy saját kormányrúdjá is előrehajlik; belekapott az emeltyűkbe, s visszarántotta a gépszerkezetet. A gép arra meredeken fölfelé ágaskodott s egy pillanatig szinte hanyatt vágódott Graham. A gép ide-oda rángatózott, szinte táncolt. Graham teljes erejét megfeszítette s a gép lassan újra előre csúszott. Újra fölfelé röpi, de már nem oly meredeken, mint az előbb. Tovább szorította az emeltyűket. A szél süvített füle körül. Újabb erőfeszítésre csakhamar újra vízszintes helyzetbe került. Föllélegzett. Megfordult, hogy lássa, mi történt ellenfelével. Alig akarta elhinni, hogy teljesen megsemmisült. Keletre két levegőemelő között úgy zuhant lefelé erőtlenül, tehetetlenül, egy mély hasadékba, mint valami pénzdarab.

Grahamot vad öröm fogta el. Torkaszakadtából fölkialtott s azután zakatolva egyre magasabbra emelkedett. - Hol a másik légtorony? kérdezte. Először azt hitte, hogy ez a légtorony föléje kerekedett; de csakhamar észrevette, hogy lefelé ereszkedett a norwoodi emelőnyre és

tüzelésre készült. Ahhoz nem volt bátorsága, hogy kétezer lábnyi magasságban kitegye magát a leütés veszedelmének. Graham diadalmaskodott.

Délnyugatról hűs szellő kerekedett, s Graham kifeszítette nyugati szárnyát úgy, amint tanulta. Azután egyre magasabbra emelkedett zakatolva. Elmosódott alatta a táj s London olyan lett, mintha kiterített térképet látna maga alatt. Amint magasabbra emelkedett, a csillagok táborra egyre szaporodott.

Egyszerre csak dél felé, mélyen alant s gyors csillámlással egyre közeledve két kis ködfoltot vett észre. Aztán még kettőt s azután egész sereget. Csakhamar megszámolhatta a ködfoltokat. Huszonnégy volt. Megérkezett a légtutajok első csoportja. Távolságban nagyobb sereg látszott.

Félkörbe fordult, hogy jobban láthassa a közeledő sereget. Mintha óriás darusereg lett volna, csúcsával előre irányított foszforeszkáló háromszög formában suhant egyre közelebb, közelebb az alsóbb légáramlatban. Gyorsan kiszámította röpkésük gyorsaságát, azután megforgatta a kis kereket, amely a gépet előre taszította. Lenyomott egy emeltyűt s a gép erős zakatolása megszűnt. Zuhanni kezdett lefelé s egyre gyorsabban és gyorsabban zuhant. A háromszög első csúcsa felé irányította zuhanását. Úgy zuhant le, mint valami hatalmas szikladarab a süvítő levegőből. Alig tartott ez a zuhanás egy pillanatig.

A légtutajon levők közül senki sem látta a közeledő végzetet, senki sem álmodott a magasból rájuk csapó héjáról. A legtöbben fekete nyakukat kimeresztve, lebámultak a ködös városra, amely kezdett előtűk kibontakozni. Bamba szemük szinte vigyorgott az örömtől erre a látványra. Úgy tudták, hogy nemsokára ők lesznek lent az urak. És akkor egyszerre csak lecsapott rájuk Graham.

Eleinte a légtutaj törzsére célzott; de az utolsó percben jobb gondolata támadt. Fordult egyet és teljes súlyával nekivágódott a kormányzó szárny élének. A csapás erejétől maga is visszapattant. Érezte, hogy a rengeteg tömeg bukása magával rántja a légtornyot is, s egy pillanatig, amely egy századnak tetszett, nem tudta mi történik. Ezer torok ordítása harsant föl, s látta, hogy a légtutaj óriás teste fölbillen. A légtutaj bordái között szörnyű látvány tárult eléje. Székek röpkés a levegőbe, meredt arcok buktak föl s görcsös ujjak kapaszkodtak a rudakba. Távolságban a második légtutaj rémulően próbált menekülni fölfordult társa örvénylő zuhanása elől.

Egyszer csak érezte, hogy légtornya újra szabadon mozog. Mi történt? Szíve úgy vert, mintha zakatoló gép lett volna. S egy veszedelmes pillanatig szinte megbénult a keze. Észrevette, hogy lefelé zuhan maga is a föld felé. Visszarántotta az emeltyűket és csakhamar újra vízszintes helyzetbe jutott.

Föltekintett a magasba s látta, hogy két légtutaj rohan el fölötte; hátratekintett s látta, hogy a sereg főrésze szétszakadozik s az egyes légtutajok iramodnak a szélrózsa minden irányában. Egy pedig lezuhant, mint valami hatalmas penge, egyenesen az alatta forgó szelelőlapátokra. Újra föltekintett s óriás tömeget vett észre a levegőben, amely egyenesen feléje közeledett. Még volt annyi ideje, hogy félre rohanjon előle. Légtutaj volt, amelynek hatalmas forgataga csaknem magával ragadta a légtornyot.

Nyomában három újabb légtutaj közeledett. Ideje volt, hogy újra az ellenség fölé kerüljön. Csupa légtutaj vette körül, de mind azon volt, hogy elkerülje őt. Elsuhantak fölötte, alatta, mellette. Távolságban kelet felé hatalmas csattanás hallatszott. Két légtutaj egymásba ütközött s mindakettő lezuhant. Délről újabb csapat közeledett. Graham óriás gyorsasággal fölfelé röpkés. Nemsokára alája került valamennyi légtutaj, s azután kiszemelte a második áldozatot. A rajta lévő katonák látták, amint közeledett. Ijedten kapkodtak fegyver után. Egész golyózápor csapott bele Graham vastag, szél ellen védő üvegfalába, amely biztosan megoltalmazta Grahamot. A légtutaj lefelé iramodott, hogy elkerülje Graham lecsapását. Éppen idejekorán

vette még észre Graham, hogy a menekülő légtutaj egyenesen belerohan a Bromley dombon levő szelelőkészülékbe. Hirtelen elkanyarodott és felszökkent a magasba. Csakhamar iszonyu ordítás hallatszott, s a légtutaj recsegve darabokra tört az óriás széllapátok között. Nyomában hatalmas lángok csaptak a magasba.

- Kettő! kiáltott Graham ujjongva. Óriás tetterő volt benne, eltűnt örökre minden kételye az emberiség jövőjéről és a saját maga gyöngeségéről. Teljes hatalmával benne volt a harc lelkesedésében. Légtutajok röptek a szélrózsa minden irányában, menekülve előle. Kiszemelt egy harmadikat és lecsapott rá; de csak a szélén érintette. A légtutaj elkerülte Graham csapását; e helyett azonban nekivágódott London hatalmas ércfalának és összezúzódott. Graham eközben oly közel jutott a földhöz, hogy az egyik lejtőn meglátott egy megriadt tengeri nyúlat. Felszökkent csakhamar újra a magasba meredeken, s látta, hogy London déli része fölött lebeg. A levegő üres volt körülötte. Balfelől, vad riadalomban egész sereg jelző rakétát robbantottak Ostrog emberei a levegőbe. Délre hat légtutaj roncsa lebegett, keletre, nyugatra és északra pedig menekültek az ép légtutajok. Keletre és északra iramodtak s azután délnek fordultak, mert a levegőben nem tudtak megállni. Oly fejtelenség tört ki közöttük, hogy ha fejlődni próbáltak volna, föltétlenül végzetes összeütközések következtek volna be. Graham alig tudta elképzelni annak jelentőségét, amit tett. A légtutajok minden ponton hátráltak. Hátráltak. Egyre kisebb és kisebbek lettek. Menekültek!

Vagy kétszáz lábnyi magasságban alázuhant a Roehampton emelvény fölött. Tele volt emberekkel, akik izgatottan kiabáltak. De mért volt sötét és mégis ujjongó a Wimbledon park emelvénye? Streatham lángja és füstje elrejtette a többi három emelvényt. Graham kanyarodott egyet s azután magasabbra emelkedett, hogy ezeket is láthassa a város északi részével együtt. Legelőször a Shooter's Hill ötlött a szemébe, túl a füstön. Ki volt világítva s egy légtutajból, melynek sikerült kikötnie, éppen kifelé iparkodtak a négerek. Azután következett Blackheath s távolabb a Norwood-emelvény. A Blackheath emelvényen egy légtorony volt. A norwoodi emelvényen apró alakok futkostak ide-oda izgatottan. Miért? Csakhamar megértette. A levegőemelvények makacs védelme véget ért. Ostrog hívei bevonultak Ostrog bitorolt hatalmának végső menedékébe, a földalatti utakba. S egyszerre messze a város északi szélén megdördült a győzelem hangja, az első ágyúlövés. Graham arcát szinte elborította a meghatottság ereje.

Nagyot léleztek. - Győztek! kiáltott bele az üres levegőbe. A nép győz!

Kiáltására újabb ágyúdördülés felelt. S akkor észrevette, hogy a Blackheath-en levő légtorony megmozdul. Ingadozik s azután emelkedni kezd. Felröpt a magasba s azután egyenesen délnek tartott, mintegy ő előle menekülve.

Azonnal elgondolta, mi történik. Ezen a légtornyon bizonyosan Ostrog menekül. Felkiáltott s a légtorony felé siklott. Vigyázva, villámgyorsan tört célja felé. A légtorony meredeken emelkedett fölfelé közeledésére. Graham nagyobb gyorsasággal haladt s egyenesen rávetette magát.

De a légtorony hirtelen éllel fordult feléje s ime! Graham elsuhant mellette anélkül, hogy érintette volna s azután hanyatt-homlok rohant lefelé, elhibázott támadásának teljes erejével.

Iszonyú düh fogta el. Visszarántotta gépezetét s újra a magasba emelkedett. Látta, hogy Ostrog gépe elcsavarodik előle. Egyenesen feléje tartott s támadása hevességével újra fölébe került. Különben is könnyebben emelkedett Ostrog légtornyánál, mert ő csak egyedül volt. Újra rárohant a magasból és újra elhibázta! Amint elsuhant mellette, látta Ostrog kormányosának hideg arcát s látta, hogy Ostrog el van szánva mindenre. Ostrog merően dél felé tekintett s Grahammal nem is törődött. Graham újra a magasba szökkent s újra ellensége fölé került.

Egy pillanatra hátratekintett s különös látvány ragadta meg a figyelmét. A keleti emelvény, a Shooter's dombon levő, mintha a magasba emelkedett volna; szürke alakzattá lapuló láng csapott föl belőle, s azután hatalmas füstgomoly röppent belőle a levegőbe. Egy pillanatig mozdulatlanul megállt a magasban, óriás ércömlőket hányva ki magából, azután sűrű füstszalagok gomolyogtak ki belőle. A néptömeg, a rajta lévő légtutajjal együtt a levegőbe röpítette! Csakhamar fölrobbant a Norwood-emelvény is. Még odabámult, mikor elérte a halál hírnöke, s az első robbanás légáramlata sodrába kapta. Föltaszította a magasba, azután oldalt rántotta.

A légtorony orra előrelibbent úgy, hogy csaknem fölfordult az egész alkotmány. Graham görcsösen belekapaszkodott a feje fölött lengő szárnyba. S egyszerre csak megrázta a második robbanás ereje s gépét teljesen félrerántotta.

Belekapaszkodott a légtorony egyik bordájába, s érezte, hogy a levegő szörnyü erővel fölfelé áramlik mellette. Mintha mozdulatlanul állt volna a léghullámok között. De egyszerre az ötlött eszébe, hogy bizonyára lefelé rohan. Csakhamar megbizonyosodott róla. Nem nézhetett lefelé.

Hihetetlen gyorsasággal végiggondolta mindazt ami ébredése óta történt vele: a kétség napjait, a királysága napjait s utóljára Ostrog kiszámított árulásának a fölfedezését. Neki vége volt, de London megmenekült. London meg volt mentve!

Volt valami álomszerű abban, amit elgondolt. Ki is volt ő? Ki volt ő, aki görcsösen kapaszkodott kezeivel? Mért nem tud szabadulni? A legtöbb álom ilyen zuhanással szokott végződni! De csakhamar föl kellett ébrednie...

Gondolatai egyre gyorsabban váltakoztak. Arra gondolt, fogja-e még egyszer látni Helént? Oly hihetetlennek tetszett, hogy nem láthatja többé soha! Bizonyos, hogy csak álmodik! Bizonyosan fog még vele találkozni. Bizonyos, hogy Helén valóság volt! Helén élt bizonyosan. Föl fog ébredni és találkozni fog vele...

A légtorony óriás csattanással földet ért s Grahammal vége volt mindörökre.

Vége